

MOT VÄST

vetenskap, politik och
transformation i Polen

1989 – 2011

Sofia Norling

MOT VÄST

vetenskap, politik och
transformation i Polen
1989–2011

Sofia Norling

Södertörns högskola

Vid filosofiska fakulteten vid Linköpings universitet bedrivs forskning och ges forskarutbildning med utgångspunkt från breda problemområden. Forskningen är organiserad i mångvetenskapliga forskningsmiljöer och forskarutbildningen huvudsakligen i forskarskolor. Gemensamt ger de ut serien Linköping Studies in Arts and Science. Denna avhandling kommer från Tema Teknik och social förändring vid Institutionen för TEMA.

Södertörns högskola
SE-141 89 Huddinge

www.sh.se/publications

© Sofia Norling

Omslag: Jonathan Robson
Grafisk form: Per Lindblom & Jonathan Robson

Tryckt hos Elanders, Stockholm 2014

Södertörn Doctoral Dissertations 89

ISSN 1652-7399

ISBN 978-91-86069-83-4 (tryck)

ISBN 978-91-86069-84-1(digital)

Linköping Studies in Arts and Science, No. 605

Linköpings Universitet, Institutionen för TEMA

ISSN 0282-9800

ISBN 978-91-7519-409-7

Innehållsförteckning

Förord	5
1. Vetenskap, politik och transformation	7
Syfte och frågeställningar	12
Disposition	15
2. Tidigare forskning	17
Att studera transformationsprocesser vad gäller forskningssystem i Öst- och Centraleuropa	17
Den sovjetiska modellen	18
Den sovjetiska modellens införande i Öst- och Centraleuropa	22
Generaliseringsambitioner	26
3. Teoretiska utgångspunkter och analytiska verktyg	31
Att studera vetenskapens föränderliga roll i samhället	31
Samproduktionsperspektivet och gränsdragningsperspektivet	34
Analytiska redskap och begreppsanvändning – mellan transformationsstudier och gränsarbete	39
En begärlig identitet	43
4. Metod, avgränsningar och materialval	49
Vetenskapsfilosofiska ansatser och förhållningssätt	49
Textanalysen	50
Begreppsdefinitioner	51
Källmaterialet	52
Tolkningsarbetet	56
Forskningspolitiskt reformarbete och forskningspolitisk diskussion	57
Uteslutet material och andra möjligheter	58
Översättningar	59
5. Makt och motstånd	61
Den sovjetiska modellens implementering i Polen	61
Den växande kritiken	65
1970-talets åtstramning	66
Rundabordssamtalen och den nya forskningspolitiska modellen	69

Brottet från den sovjetiska modellen	70
Bildandet av KBN	73
Samtidigt i Västeuropa	75
Autonomin och det västerländska idealet	84
6. I rundabordssamtalens kölvatten	91
Det forskningspolitiska reformarbetet efter 1989	91
Det ökade samarbetet med internationella politiska program, och utvecklingen av tillägget till <i>The Basis for The National Science and Technology Policy</i>	96
Den forskningspolitiska diskussionen	99
Idén om vetenskaplig autonomi i gungning	104
Framflyttande positioner	110
Anpassningen till EU	114
Avslutande sammanfattning	116
7. Att bli ett ”utvecklat” land	121
En ny författning	121
Den allt större strävan efter anpassningar för ett medlemskap i EU	123
Den forskningspolitiska diskussionen	128
En försiktig kritik	147
Avslutande sammanfattning	151
8. KBN blir Rada Nauki	153
Organisatoriska förändringar	153
Implementeringen av de nya reformerna efter 2007	161
Den forskningspolitiska diskussionen	164
En ny <i>Sprawy Nauki</i>	170
Avslutande sammanfattning	180
9. Sammanfattande slutsatser och diskussion	183
Gränsarbete i den polska poststatsocialistiska forskningspolitiska diskussionen – en sammanfattning	183
Från intelligentians bildningsideal till synen på kunskapen som handelsvara	186
”Väst” som retoriskt verktyg i gränsarbetet	187
En semiperifer position på upphällning?	189
Vetenskap, politik och transformation – en utblick	193
Summary	195
Referensförteckning	203

Förord

Att det nu faktiskt är dags att skriva ett förord till det avhandlingsprojekt som följt mig under de senaste åren känns på flera sätt märkligt. Tiden med studien och som doktorand, som varit så uppslukande, en sådan stor del av mitt liv, är nu över. Det finns många att tacka för detta. Framförallt Jonas Anshelm, min huvudhandledare, som outtröttligt stöttat, läst, kommenterat och uppmuntrat mig genom arbetet. Jonas, utan dig hade ingenting varit möjligt, och varje doktorand borde få ha en handledare som du! Ett stort tack riktas också till mina bihandledare Sven Widmalm och Teresa Kulawik. Ni har båda gett mig insiktsfulla och viktiga kommentarer, bidragit med stor kunskap, hjälp och härliga samtal under dessa år. Det har betytt mycket.

Tack Mats Benner, Boel Berner, Björn Hassler och Kristian Gerner, som alla på ett särskilt sätt bidragit med konstruktiv kritik, uppmuntran, idéer och läsning i olika skeden av arbetet. Tack Jan Kozłowski, som med öppna armar och mycket hjälpsamt visade mig ministeriet, och arkiven i Warszawa. Tack Michał Bron som i slutskedet av arbetet hjälpt till med att förbättra manuset med sin noggranna läsning, sina viktiga kommentarer och sin stora kännedom om polsk samtidshistoria. Tack Östersjöstiftelsen som finansierat stora delar av projektet. Tack seminariegruppen teknik, värderingar och politiska processer (TVOPP) och den fantastiska tvärvetenskapliga miljö som Tema T utgör! Tack mina närmaste kollegor där, Maria Björkman, Merith Fröberg, Magdalena (Mags) Fallde, Lisa Hansson och Ann-Sofie Kall med vilka jag delat otaliga samtal, luncher och kvällar med. Tack Samtidshistoriska Institutet (SHI) vid Södertörns högskola. Särskilt Kristina Abiala, Håkan Blomqvist, Åsa Casula Vifell, Samuel Edquist, Fredrik Eriksson, Mari Gerdin, Norbert Götz, Andrej Kotljarchuk, Johan Olsson, Ylva Waldermarsson, Martin Wottle, Cecilia Åse och Kjell Östberg. Luncherna och samtalen med er har gett liv och glädje varje dag! Under hela doktorandtiden har dessutom Lena Hansson, Eva Danielsson och Christina Lärkner gjort min tillvaro betydligt enklare med administrativ omsorg. Tack! Tack Elfar Loftsson, som entusiastiskt stöttat, praktiskt

möjliggjort och intellektuellt bidragit till fortsatt arbete inom akademien efter grundutbildningen och ansökningen till forskarutbildningen.

Ett särskilt tack riktas också till de som utan någon formell anknytning till avhandlingsskrivandet på olika sätt bidragit till arbetet. Tack Emma Eveland, som sedan nära 25 år stått vid min sida, och alltid stöttat mig, inte minst under dessa år. Tack Karin Thoresson, kvällarna med dig är små ögonblick av lycka mitt i allt tvivel. Tack Alma Persson för att din energi är den mest entusiastiska, den mest glada och för att du har förmågan att lyfta mig när allt känns hopplöst. Tack Fred Saunders, för alla samtal, luncher, pubkvällar och Junior Mints. Tack Liza Enqvist, Linda Ekström, Ulrika Eveland och Matilda Zoc för ert inspirerande stöd för fortsatt skrivande. Tack Marianne Engqvist som korrekturläst i omgångar. Tack Gustav Johansson, som ihärdigt stöttat, läst, hejat, trott och bidragit till att avhandlingen blev klar. Tack Monika Norling, Henryka Poterańska, Sören Norling och Bolesław Buczyński för all hjälp i det stora och lilla. Tack också till övriga vänner och familj, ni har varit en källa till glädje och avkoppling när det behövts som mest.

Till sist ett särskilt tack till Livia Norling, som jag älskar mest av allt.

Stockholm, januari 2014

Sofia Norling

1. Vetenskap, politik och transformation

Hösten 1989 innebar för den del av Europa som omgavs av den så kallade ”järnridån” en början till omfattande politiska omställningar. Sovjetunionen hade under 1980-talet intagit en liberal hållning under Michail Gorbatjovs ledning, och den politiska utvecklingen som följde innebar att de forna statssocialistiska länderna i Öst- och Centraleuropa efter fyra decennier av auktoritärt styre och planekonomi, lade om kursen mot demokrati och kapitalism. Liberaliseringsvågen kulminerade i Sovjetunionens upplösning 1991, och järnridåns definitiva fall.

Ett av de politiska områden där dessa omfattande omställningar blev tydliga var forskningspolitiken. Det handlade då främst om omförhandlingar och omorganiseringar av vetenskapen och forskningens roll i samhället, men också om relationen mellan politik och vetenskap i Öst- och Centraleuropa. Enligt den *sovjetiska modell* som tillämpades i länderna under statssocialismens tid, var forskning och vetenskaplig verksamhet tätt förbundna med politikens hägn.¹ Både den tillämpade forskningen (teknologisk självförsörjning), och grundforskningen (som skulle stödja de ideologiska övertygelserna) uppfattades som avgörande beståndsdelar i det statssocialistiska samhällets framgång. Vetenskapens främsta uppgift sågs därmed som ”samhällstjänande”, och forskningsidealet vilade i mångt och mycket på synen att forskningens uppgift är främjandet av samhällsnyttan. Den ryska vetenskaps-historikern Konstantin Ivanov beskriver grundprincipen för modellen som:

... “the unity of science and praxis”, in Marxist terms, or the requirement that the production of scientific knowledge be closely linked to the industrial and economic needs of the society.²

¹ Tillämpningen skildes visserligen länderna emellan, vilket jag återkommer till i kapitel 2.

² Ivanov, Konstantin (2002), ”Science after Stalin” i *Science in context*, 15: 2, s. 319.

Brottet med den sovjetiska modellen för forskningspolitik är också vad jag i den här avhandlingen ämnar studera. Närmare bestämt ska idéer om, och förväntningar och krav på vetenskapens roll under transformationen från statsocialism till demokrati och kapitalism i Polen stå i fokus. Landet är nämligen på flera sett ett unikt forskningsobjekt vad gäller detta område.

En av de mest avgörande skillnaderna mellan Polen och de andra forna statssocialistiska länderna är ett särskilt idéarb vad gäller just vetenskapens och forskningens roll i samhället. I många samhällsvetenskapliga studier har orsakerna till detta särskilda idéarb diskuterats i ljuset av landets brokiga politiska historia. Den polska staten, som förvisso etablerades redan under 900-talet, förlorade sin självständighet 1795 och erhöll inte statslegitimitet förrän 1918, för att efter andra världskriget bli sovjetisk vasallstat. Landet har därmed genomgått långa perioder av brist på statsuveränitet. Det har i sin tur bidragit till att civilsamhället, och dess medborgare, ställts mot staten i form av regering och institutioner i landet. Den svenske historikern Kristian Gerner beskriver utvecklingens konsekvenser som:

... staten (kom, min anm.), både regeringen och institutionerna, av många medborgare att betraktas som ”främmande”, som något att bedra, inte att samarbeta med. Under 1800-talet utvecklades bland polackerna, som då inte hade någon egen stat, en politisk kultur där samhället...ställdes mot staten. Denna kultur vidareutvecklades dels under den tyska ockupationen 1939–1945, och dels under den kommunistiska diktaturen 1948–1989 till ett starkt civilt samhälle.³

Den polska samhällskulturen är därför unikt präglad av ett medborgerligt förhållningssätt till statsmakten som ”utomstående”, ”främmande” och ”obehörig” utan legitimitet förankrad i civilsamhället. Denna legitimitet har istället, menar många forskare, förbehållits en social klass som kallas ”intelligentia” (*inteligencja*),⁴ det vill säga en grupp individer vilka besitter

³ Gerner, Kristian, ”Polen – från motstånd i Gdansk till EU-medlemskap” s. 221, i Björklund, Fredrika & Rodin, Johnny (red. 2009) *Det nya Östeuropa – Stat och nation i förändring*. Studentlitteratur, Lund.

⁴ Sociologen Edmund Mokrzycki har i sin tur beskrivit den roll intelligentian spelat i den polska historien som avgörande av två faktorer: dels den unika och upprepade bristen på nationell självständighet i förhållande till andra stater, dels vad han kallar ”our backwardness”, dvs. den strukturella faktor som har att göra med vad han menar är ”the dominance of peasant culture, the weakness of bourgeois traditions, a strong dependence of social position on access to the means of state power and a low level of education of the society as a whole”. Mokrzycki, Edmund (1996), ”Is the Intelligentsia Still Needed in Poland” i *Polish Sociological Review*, 4:112, s. 341-348.

särskilda sociala karaktärsdrag förbundna med högre bildning, och istället för staten fick en avgörande roll i formuleringarna och försvaret av den nationella identiteten och skapandet av kulturella, politiska och vetenskapliga värden utanför statsmakten.⁵ Den amerikanske historikern John Connelly noterar:

Historically the Polish intelligentsia had emerged from the *szlachta* (gentry)...and Polish professors believed that they were the gentry. They were formed in milieus that reproduced such premodern values as hospitality, military prowess and “honor”...Before World War II, two groups in Polish society were legally considered of “satisfying” honor, those who could produce evidence of gentry (*szlachta*) and those with a high school diploma (*matura*)...Even after the World War II, the Polish intelligentsia continued to believe in its supposedly natural right to lead...Members of the Polish intelligentsia possessed an elite identity that had no parallel in the Czech lands or in East Germany.⁶

En viktig del i den polska intelligentsians idétraditioner kring vetenskap och forskning före andra världskriget var formulerade enligt en humboldtsk liberal modell, där vetenskapligt frihet, autonomi och en tydlig separation mellan sfärerna vetenskap och politik betonades.⁷ Under åren efter första världskrigets slut var också det polska forskningssystemet och forskningspolitiken i den mån den var formulerad i linje med en sådan tradition. Den polska vetenskapshistorikern Jan Kozłowski skriver:

Between the first and the second world wars the state limited its role to supervising scientific institutions without intervening in research topics or methods. For their part, researchers proclaimed that science should serve the need of society without the state acting as an intermediary. As in other countries, basic research was considered the “king of the sciences” and it was proclaimed that if the authorities provided resources and freedom, the researchers would find the best way to serve society.⁸

⁵ Kennedy (1991), s. 238.

⁶ Connelly, John (2000), *Captive University. The sovietization of East Germany, Czech, and Polish Higher Education 1945–1956*, s. 76-77. The University of North Carolina Press, Chapel Hill.

⁷ Herczyński, Ryszard (2008), *Spętana Nauka – Opozycja intelektualna w Polsce 1945–1970*, s. 15ff. Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa.

⁸ Kozłowski, Jan ”Institutional Transformation of the STS in Poland” s. 90, i Meske, Werner (red. 1998) *Transforming Science and Technology Systems – The Endless Transition*, Nato Science Series 4: Science and Technology Policy- Vol. 23, IOS Press, Amsterdam.

När den sovjetiska modellen för forskningspolitik infördes, gick den därför stick i stäv med intelligentsans forskningsideal i Polen.⁹ När omorganiseringen av den forskningspolitiska modellen skulle ta form efter 1989 blev dock intelligentsans forskningsideal och idéer om vetenskapens roll i samhället återigen en viktig utgångspunkt.¹⁰

Den allmänpolitiska situationen i landet var då präglad av en ekonomisk krasch och en tung skuldbörda. Polen var dessutom i princip orört av västkapitalism och hade ingen konsumtionsmarknad att tala om. Efter att ha nekats bistånd från internationella valutafonden godtog man en neoliberal ”chockterapi” eller ”Sachsplan” (efter Jeffrey Sachs, tidigare ekonomisk rådgivare åt Bolivia, som fick samma uppdrag av den polska regeringen), trots att den ursprungliga idén hos fackföreningen *Solidarność* varit tanken om en ”korporativt styrd regim”, med mer socialliberala förtecken.¹¹ 1989 blev därmed startgropen för utvecklingen av det marknadsliberala ekonomiska samhällssystem Jeffrey Sachs och hans medarbetare i den så kallade *Chicagokolan* förespråkade, och i januari 1990 var Polen först av de stats-socialistiska länderna att återinföra marknadsekonomi genom de snabba och radikala reformer som snart skulle prägla resten av Öst- och Central-europa.¹² Utvecklingen, som bland annat innebar förändringar av statliga institutioner och strukturer, privatiseringar av den statliga industrin, instiftandet av börs och aktiemarknad, en konvertibel valuta och övergång från tung industri till produktion av konsumtionsvaror, följdes av en period av administrativt kaos.¹³ Omorganiseringen av forskningssystemet och forskningspolitiken, som under fyra decennier präglats av centralisering, och nu stod i beredskap att radikalt omförhandla det sovjetiska forskningsidealet, var inget undantag. Avgörande blev här viljan att bryta med den modell för organisering av forskningspolitiken som formulerats av det polska kommunistiska partiet, PZPR (*Polska Zjednoczona Partia Robotnicza*) i linje med den sovjetiska modellen. Under rundabordssamtalen, som

⁹ Connelly (2000), s. 78.

¹⁰ Ibid. s. 206.

¹¹ Det bör här tilläggas att Jeffery Sachs ansågs vara en fri aktör, men hade högt uppsatta kontakter i Washington som bedyrade den polska regeringen att deras ansökan om lån till internationella valutafonden skulle godtas med honom vid rodret för att driva den ekonomiska utvecklingen i landet. Den polska ekonomen och tillika finansministern Leszek Balcerowicz var pådrivande i processen som innebar en snabb utförsäljning och privatisering av det polska statliga näringslivet.

¹² Gerner, Kristian, ”Polen – från motstånd i Gdansk till EU-medlemskap” s. 230f. i Björklund, Fredrika & Rodin, Johnny (2009).

¹³ Ibid.

hölls i samband med övergången från statssocialism till demokrati, som ett led i utformandet av den nya politiken mellan fackföreningen Solidarność och PZPR 1989, var därför frågan om vetenskaplig autonomi och största möjliga frihet från politisk styrning i fokus. Den vetenskapsfraktion som hade hand om frågan, formulerade då en närmast motsatt modell för forskningspolitisk verksamhet i förhållande till den sovjetiska.¹⁴ Idéer om vetenskaplig frihet, självstyre och autonomi, likväl som en största möjliga separation av politiken från vetenskapen för att motverka en upprepning av den styrning den statssocialistiska modellen inneburit, förverkligades då i landet.¹⁵ Formuleringarna av vad som var vetenskapens och forskningens ”uppgift”, låg därmed inte längre i händerna på politiker, utan hos akademikerna själva, inte helt olik relationen mellan vetenskap och politik som intelligentians ideal vilat på under mellankrigsåren.

Utvecklingen innebar i praktiken att KBN (*Komitet Badań Naukowych*, ”Forskningskommittén” min öv.), blev huvudansvarig för utformningen av den nya forskningspolitiken och organiseringen av forskningssystemet. Kommittén skulle fungera som en mer eller mindre autonom instans i förhållande till den polska regeringen, och fungerade inte bara som ett nationellt vetenskapsråd som hade hand om ansökningsprocesser och forskningsanslag, utan även forskningspolitiken på makronivå, för att säkra vetenskapens ”frihet” i förhållande till den politiska styrningen.¹⁶ Lösningen var på flera sätt unik jämfört med hur uppbyggnaden av forskningssystemen och forskningspolitiken efter statssocialismens fall gått till i de övriga Öst- och Centraleuropeiska länderna, inte minst med tanke på att idén om vetenskaplig autonomi och vetenskapligt självstyre faktiskt införlivades så tydligt i den politiska praktiken. Politikens relation till den vetenskapliga kunskapsproduktionen gick därmed på kort tid från att vila på ideal och värden som handlade om hur vetenskapen i första hand skulle bidra till samhällsnyttan, till ideal som snarare erkände dess egenvärde, allt formulerat och utarbetat i just det forskningspolitiska sammanhanget. Detta ideal hade dessutom stark förankring i den politiska historien, och de struk-

¹⁴ En annan aspekt som utmärker just Polen som ett intressant studieobjekt i det här sammanhanget är att landet var det enda av de forna statsocialistiska staterna som faktiskt hade formulerat grunder för en poststatsocialistisk forskningspolitik redan innan 1989, vilket jag återkommer till i kapitel 5.

¹⁵ För en beskrivning av vetenskaps- och forskningsideal i Polen ur ett historiskt perspektiv, se kapitel 5.

¹⁶ Jabłecka, Julita (2009), *Finansowanie badan ze źródeł publicznych* s. 84 ff. Centrum Badan Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

turer och kultur den ”gamla” forskningssystemen, forskningspolitiken och intelligentian präglades av.

Snart började dock omfattande reformer av den polska forskningspolitiken ta form. Det tidiga nittioalets sönderfallande ekonomi, där behovet av mobilisering av offentliga resurser för uppbyggnaden av marknadsekonomi upplevdes som angeläget, och efter det, förberedelserna inför EU-inträdet 2004, bidrog till omfattande omförhandlingar och omtolkningar av den anti-politiskt orienterade forskningspolitiska modellen med akademisk självorganisering som grundval.¹⁷

Syfte och frågeställningar

Dessa omfattande omförhandlingar och omtolkningar är också utgångspunkten för syftet med den här avhandlingen. Jag ska studera hur förändringsdynamiken tog sig uttryck i omtolkningarna och omförhandlingarna av idéer om och förväntningar och krav på, vetenskapens roll i den polska forskningspolitiken mellan 1989 och 2011.

I första hand är studien en del i det forskningsfält som ofta beskrivs som *transitionsstudier*.¹⁸ Här ligger i regel fokus på den politiska, sociala och ekonomiska utvecklingen sedan statssocialismens sammanbrott och den period som kallas en *transition*, det vill säga i bred mening just övergången till demokrati och kapitalism i Öst- och Centraleuropa.¹⁹ Transitionsstudierna har sina rötter i vad som i statsvetenskapliga sammanhang brukar kallas för demokratiseringsforskning, som i samband med att Sydeuropas och Latinamerikas diktaturer föll samman under 1970- och 1980-talen, i sin tur gav upphov till den så kallade *transitologin*.²⁰ I studier av de Öst- och Centraleuropeiska ländernas övergång från statssocialism till demokrati och

¹⁷ Se exempelvis *Nauka* (2007), nr 16, Polska Akademia Nauk, Warszawa och Jabłeczka (2009).

¹⁸ Linde, Jonas & Ekman, Joakim (2006), *Demokratiseringsprocesser. Teoretiska ansatser och empiriska studier* s. 75. Studentlitteratur, Lund.

¹⁹ Jag kommer använda begreppet ”statssocialism” i avhandlingen för att beteckna det samhällssystem som föregick demokratiseringsprocessen i Öst- och Centraleuropa, även om det finns ett stort antal andra synonymer för Sovjetunionens totalitära regim inom forskningsfältet. Då begrepp som exempelvis ”kommunism”, ”stalinism” eller ”socialism” uppkommer i texten, är det framförallt i citat från just sådana studier, och ska i regel ses som synonyma med min användning av begreppet ”statssocialism”.

²⁰ Linde & Ekman (2006), s. 75.

kapitalism, har tanketraditionen dock utvecklats och modifierats.²¹ Tillgången till det omfattande ”laboratorium” Öst- och Centraleuropas transitioner innebar för forskningsfältet bidrog till utvecklingen av de teorier och modeller som tidigare utarbetades inom transitologin.²² I samband med denna teoriutveckling har också ett alternativt begrepp för att beskriva de forna statsocialistiska ländernas övergång till en demokratisk och marknadsliberal samhällsmodell lanserats. Istället för ”transition”, kallar man processen för en ”transformation”. Inom den traditionella transitologin, men även i många transitionsstudier vad gäller Öst- och Centraleuropa, beskrevs transitionen ofta som en linjär process, som innebar att vissa givna steg följdes. Transformationsbegreppet erbjöd istället en större öppenhet för tanken att övergångsprocesser kan skilja sig åt, beroende på omständigheter.²³ Öppenheten handlar exempelvis om en fördjupad förståelse och hänsyn till övergångsprocessers historiska och nationella specificitet, som

²¹ Se även Burawoy, Michael & Verdery, Katherine (1999), *Uncertain Transition: Ethnographies of Change in the Postsocialist World* s. 16. Rowman & Littlefield Publishers, Maryland.

²² I de fall beteckningen Öst- och Centraleuropa används i texten, avser jag de stater som hamnade inom den sovjetiska statsocialismens regim, även om några av dessa hade större utrymme för självständighet än andra. Avgränsningen är dock tvetydig, och beroende på vem uttolkaren är, kan olika innebörder inbegripas i den. Förståelsen för vilka stater som ingår i beteckningen är här i linje med vad som gängse menas i de samhällsvetenskapliga studier som behandlat området generellt. Där ingår länderna Estland, Lettland, Litauen, Moldavien, Ryssland, Ukraina, Vitryssland, Bulgarien, Polen, Rumänien, Slovakien, Tjeckien, Ungern, Serbien, Bosnien-Hercegovina, Montenegro, Kosovo, Östtyskland, Makedonien, Slovenien och Albanien i förståelsen. Enligt vissa geografiska och politiska definitioner ingår också Armenien, Georgien och Kazakstan.

²³ Den intresserade kan, vad gäller lättillgänglig svensk forskning hänvisas till *Centre for Baltic and East European Studies* (CBEEES) vid Södertörns högskola, där även forskarskolan ”The Baltic and East European Graduate School” (BEEGS) håller till sedan 2000. Tanken är att centret ska samordna forskning och forskarutbildning med inriktning på Östersjöregionen och som ett led i detta ges den vetenskapliga tidskriften *Baltic Worlds* ut i samarbete med Östersjöstiftelsen, som även finansierar centret, forskarskolan, och en stor del av forskningen kring Östersjöländerna på Södertörns högskola. Polen har här varit i fokus i ett flertal studier, under senare år exempelvis hos etnologen Karin S. Lindelöf i avhandlingen *Om vi nu ska bli som Europa – Könskapande och normlitet bland unga kvinnor i transitionens Polen* från 2006 (Makadam förlag, Göteborg), och Janusz Koreks (red.) *From Sovietology to Postcoloniality – Poland and Ukraine from a Postcolonial Perspective* från 2007 (Södertörns högskola, Huddinge). Vid Uppsala universitet finns också ”Institutionen för Östeuropastudier” där forskning kring Polen blivit publicerad. Vid Lunds universitet finns också ”Forskarnätverket för Östeuropastudier”, likväl som ”Institutionen för Central- och Östeuropastudier”.

skapar en snarare kontextbunden dynamik, än en allmängiltig sådan.²⁴ Sociologen Michael Burawoy och antropologen Kathrine Verdery förtydligar:

We cannot conceive of the transition as either rooted in the past or tied to an imagined future...it is for this reason that we tend to prefer the term *transformation*, which has fewer teleological resonances than *transition*.²⁵

De Öst- och Centraleuropeiska ländernas i regel mångkulturella bakgrund och idé- och kulturhistoriska arv både vad gäller politiska, ekonomiska, nationalitets- och identitetsorienterade övergångsprocesser, har på så sätt vid sidan om stats- och nationsbygget efter statssocialismens fall, blivit en om inte självklar, så en stor och viktig del av hur transformationer analyseras inom stora delar av forskningsfältet idag.^{26,27}

Den här avhandlingen tar också avstamp i den del av transitionsstudierna där begreppet ”transformation”, snarare än ”transition” används för att beteckna övergångsprocesserna. Närmare bestämt i de studier som behandlat transformationer av framförallt forskningssystemen (med avgränsningar beroende på studie) i de forna statssocialistiska länderna. Genom att placera avhandlingen i just detta forskningsfält hoppas jag kunna bidra till en djupare förståelse för hur omförhandlingar och omtolkningar av vetenskapens roll kan se ut under transformationsprocessers gång, och hur man kan förstå dessa. I det kommande kapitlet återkommer jag till min positionering i relation till forskningsfältet, och det bidrag studien utgör i sammanhanget.

Den grundläggande epistemologiska ansatsen har jag hämtat från en socialkonstruktionistisk tradition. Den innebär att jag här utgår från att idéer om och förväntningar och krav på vetenskap och vetenskapens roll

²⁴ Se exempelvis Linz, Juan J. & Stepan, Alfred (1996), *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe* (The Johns Hopkins University Press, Baltimore), eller Linde & Ekman (2006).

²⁵ Burawoy, & Verdery (1999), s. 14-15.

²⁶ Samtidigt används fortfarande transitionsbegreppet ofta i komparativa studier i den mer traditionella skolan, inte minst med ambitionen att skapa generella förståelser. Det har dock en längre historia än den statsvetenskapliga begreppsdebatten på 1990-talet. Redan 1970 användes i Dankwart Rustows artikel i *Comparative Politics* (nr. 2, s. 337-363). ”Transitions to Democracy” begreppet transition som synonymt med en regimförändringsprocess. Se även O’Donnell, Guillermo & Schmitter, Philippe (1986), *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative conclusions about uncertain democracies* (The Johns Hopkins University Press, Baltimore), där transition beskrivs som intervallet mellan två olika politiska regimer.

²⁷ Linz & Stepan (1996), s. 232.

inte kan särskiljas från det historiska, sociala, kulturella och politiska sammanhanget.²⁸ En av de huvudsakliga konsekvenserna av en sådan förståelse har för mig också inneburit en syn på dessa sammanhang som avgörande för hur gränsdragningar konstrueras kring vad som är vetenskap. Vad som konstituerar vetenskapen blir på så sätt i den här studien en empirisk fråga. Därmed kommer också de gränsdragningar som på olika sätt präglar hur vetenskapens roll framställs i polsk forskningspolitik mellan 1989 och 2011, samt dessa gränsdragningars konsekvenser, bli en viktig del av hur jag analyserar mitt forskningsobjekt, bland annat genom att använda den amerikanske vetenskapsociologen Thomas F. Gieryns begrepp *gränsarbete*.²⁹

De forskningsfrågor som jag utgått från är:

- Vilka idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll framkommer i polsk forskningspolitik mellan 1989 och 2011, och hur omförhandlas och omtolkas dessa under den studerade perioden?
- Vilka gränsdragningar kring vetenskapen framkommer och hur omförhandlas och omtolkas dessa under den studerade perioden?
- Hur kan omförhandlingarna och omtolkningarna förstås?

Disposition

Avhandlingens inledande kapitel har innehållit en introduktion, där ämne, inriktning, syftesformulering och frågeställningar presenterats. I det andra kapitlet redogör jag för tidigare forskning, med utgångspunkt i transformationsstudier ur ett perspektiv som har fokus på forskningssystem. Studiens bidrag, och positionering i förhållande till forskningsfältet beskrivs också.

Det tredje kapitlet är det första av två där studiens epistemologiska ställningstaganden presenteras. Här tas avhandlingens teoretiska utgångspunkter upp. Jag kommer att redogöra för och diskutera hur jag valt att närma mig mitt forskningsobjekt analytiskt, det vill säga vilka analytiska verktyg och begrepp som väglett arbetet med mitt material.

Det fjärde kapitlet är det andra av två där studiens epistemologiska ställningstaganden presenteras. Här kommer materialval, källkritik och begreppsdefinitioner beskrivas och diskuteras, likväl som den forskningsmetod och de vetenskapsfilosofiska ansatser jag utgått från och använt mig

²⁸ För en redogörelse se kapitel 3.

²⁹ Gieryn, Thomas F. (1999), *Cultural Boundaries of Science. Credibility on the Line*. University of Chicago press, Chicago.

av. Här beskrivs också tolkningsarbetet, vilket material som uteslutits och hur översättningen av stora delar av textmaterialet gått till.

Det femte kapitlet innehåller en redogörelse för den sovjetiska modellens införande i Polen. Kapitlet är i bred mening en tillbakablick på den stats-socialistiska regimens utformning av, och relation till, forskningssystemet och vetenskapen i stort, samt en övergripande beskrivning av dåtidens forskarvärld. Här kommer också den första tiden efter stats-socialismens fall att beskrivas, och vad det innebar för den forskningspolitiska utvecklingen när en marknadsliberal demokratisk politisk modell infördes. En presentation av flera teoretiska diskussioner som berör frågor som väcks i kapitlet följer.

Den empiriska delen av avhandlingen består av tre kapitel. Upplägget följer en kronologisk ordning. Det sjätte kapitlet, som är det första av dessa empiriska delar, innehåller en redogörelse för reformarbetet under perioden och en analys av den forskningspolitiska diskussion som uppstod i och med lanseringen av den nya forskningspolitiska modellen. Den forskningspolitiska diskussionen relateras således här, och i de övriga empiriska kapitlen, till reformarbetet under perioderna ifråga, som främst diskuteras i de inledande delarna, men också löpande genom samtliga kapitlen. Hur redogörelser för reformarbetet och analysen av diskussionen förhåller sig till varandra i denna studie diskuterar jag närmare i kapitel 4.

I det sjunde kapitlet analyserar jag sedan den forskningspolitiska diskussionen som följer på den andra vågen av stora reformer i den polska forskningspolitiken, från slutet av nittio-talet fram till ombildandet av KBN. Perioden innebär lanseringen av en ny konstitution, och ett annalkande EU-inträde, som medför omfattande förändringar av den forskningspolitiska modell som dittills varit rådande.

I det åttonde kapitlet tas den tid som följer fram till 2011 upp för analys. Här karaktäriseras diskussionen och reformarbetet av den stora reformvåg som initierades i och med ombildandet av KBN till den rådgivande instansen *Rada Nauki* (“Vetenskapsrådet” min öv.) och som pågår än idag inom polsk forskningspolitik.

Avhandlingens nionde kapitel är en slutdiskussion. Här kopplar jag samman avhandlingens syfte och frågeställningar med resultaten av den empiriska analysen, och diskuterar en utblick för vidare studier kring forskningssystem och forskningspolitik i Öst- och Centraleuropa.

2. Tidigare forskning

I det inledande kapitlet beskrev jag hur jag vill placera avhandlingen i ett forskningsfält där studier som behandlat transformationer av framförallt forskningssystemen i de forna statssocialistiska länderna står i fokus. Nedan följer en redogörelse för detta forskningsfält, och en första positionering av studien i relation till tidigare forskning. Här kommer även avhandlingens bidrag i förhållande till denna att presenteras.

Att studera transformationsprocesser vad gäller forskningssystem i Öst- och Centraleuropa

Transformationsstudier vad gäller forskningssystem i Öst- och Centraleuropa är ett både omfattande och dynamiskt forskningsfält dit framförallt samhällsvetenskapliga undersökningar räknas. En av fältets främsta teoretiker är den tyske historikern Werner Meske, som lett forskargruppen ”Transformation of Science Systems” vid *Social Science Research Center* i Berlin sedan 1992. Han, och många andra har under 1990- och 2000-talet hunnit med omfattande kartläggningar av transformationsprocesserna vad gäller forskningssystemen i länderna, och uppbyggnaden av desamma efter stats-socialismens fall.³⁰

Innan jag övergår till att mer ingående beskriva dessa studier och min positionering i förhållande till dem, vill jag dock hinna med en ordentlig presentation av den här studerade transformationens förutsättning, den sovjetiska modellen. Vad den egentligen innebar, och hur dess implementering i Öst- och Centraleuropa gick till är nämligen avgörande för hur transformationsprocesserna inom det här fältet studerats och analyserats,

³⁰ Se exempelvis: Meske, Werner (red. 2004), *From System Transformation to European Integration – Science and Technology in Central and Eastern Europe at the Beginning of the 21st Century*. LIT VERLAG, Münster.

men också till hur jag valt att närma mig mitt forskningsobjekt. Inte minst för att den kunde skilja sig åt avsevärt länderna emellan, vilket i sin tur präglade uppbyggnaden av de poststatssocialistiska forskningssystemen på olika sätt.

Den sovjetiska modellen

Den ideologiska bakgrunden till hur relationen mellan vetenskap, forskning och samhälle skulle formuleras och praktiskt implementeras i Sovjetunionen har sina rötter redan i Lenins revolutionära era i slutet av 1910- och början på 1920-talet. Omorganisering av det ryska forskningssystemet och forskningspolitiken var en viktig del i uppbyggnaden av det statssocialistiska projektet. Vetenskapen och forskningens roll som en statssocialismens tjänare blev då politiskt vedertagen, och vad som ansågs vara kunskapsproduktionens nytta för samhället, avgörande för tillåten vetenskaplig verksamhet.³¹

Det var dock först under den stalinistiska eran efter Lenins död 1924 som reformeringen av forskningssystemet och forskningspolitiken tog ordentlig fart. Tidigare hade forskningens samhällsnyttoinriktning i större utsträckning varit något staten såg som "önskvärt" för forskare, medan den nu snarare blev ett måste.³² Utvecklingen gick hand i hand med Stalins strävan efter en snabb industrialisering som skulle utmana den industrialiserade västvärldens dominans i flera avseenden. Det behövdes således framförallt teknologisk expertis, hämtad i första hand från den tillämpade forskningens utövare i unionen. Stora statliga satsningar med företräde för teknologiskt självförsörjande och militärforskning initierades, och resurser för dessa mobiliserades. Den kulturella revolutionen mellan 1928 och 1931 innebar en allt mer tilltagande centralisering av forskningen, och lanseringen av den nya vetenskapsakademin. Revolutionen innebar även en radikal förändring för förståelsen av vetenskapens kognitiva och epistemologiska system. Den dialektiska och historiska materialismen infördes som en slags vetenskapens matris och tillämpades principiellt i stora delar av kunskapsproduktionen. Inte minst blev inriktningen ett sätt att i större utsträckning kontrollera forskningsprocessen politiskt. Historikern Loren R. Graham skriver:

³¹ Kremontsov, Nikolai (1996), *Stalinist Science*, s. 17-33. Princeton University Press, Princeton, NJ.

³² Ibid.

Under Stalin, dialectical materialism was used to terrorize scientists. If a certain theory was branded “idealistic” or “bourgeois”, the scientist who continued to defend that theory immediately came under suspicion of political disloyalty.³³

Inom ramen för revolutionen byggde man också upp ett stort antal forskningsinstitut, fränkopplade universiteten, som nu skulle ägna sig uteslutande åt högre utbildning.³⁴ En viktig del i Stalins reformer var nämligen separationen av den kunskapsproducerande verksamheten från akademierna.³⁵ Katalin Bálazs, Wendy Faulkner och Uwe Schimank beskriver situationen som: ”the universities...initially devoted exclusively to ...education; they were not supposed to do any research”.³⁶

I linje med utvecklingen rensade man även ut den så kallade ”borgerliga intelligentian” från både universiteten och forskningsinstitutet.³⁷ De vetenskapliga discipliner som kunde associeras med studier av statlig styrning förbjöds, eller utövades endast utifrån idéer som stödde den marxistisk-leninistiska ideologin enligt den senaste 5-årsplanen.³⁸ Framförallt samhälls- och humanvetenskapens roll marginaliserades därför kraftigt. Kulturvetaren Egle Rindzeviciute skriver:

During the 1930s and 1940s any scientific theory could be criticized as “bourgeois” and therefore not only unfit, but also extremely dangerous for the building of the communist society.³⁹

Synen på vetenskapens främsta uppgift som “samhällstjänare”, och den tydliga ideologiska prägeln mattades dock så småningom av något efter Stalins

³³ Graham, Loren R. (1993), *Science in Russia and the Soviet Union. A Short History* s. 121. Cambridge University Press, Cambridge.

³⁴ Ibid. s. 96 ff.

³⁵ Radošević, Slavo (2003), ”Patterns of Preservation, Restructuring and Survival: Science and technology policy in Russia in post- Soviet era” i *Research Policy* 32:6, s. 1105-1124.

³⁶ Bálazs, Katalin, Faulkner, Wendy och Schimank Uwe (1995), ”Transformations of the Research Systems of Post-Communist Central- and Eastern Europe: An introduction” i *SSS* 25:4, s. 616.

³⁷ Rindzeviciute, Egle (2010), ”Purification and Hybridisation of Soviet Cybernetics. The Politics of Scientific Governance in an Authoritarian Regime”, s. 295, i *Archiv für Sozialgeschichte* nr. 50.

³⁸ Vilka discipliner som ingick i denna klassificering kunde skifta beroende på sammanhang. Det fanns framförallt en stor diskrepans i tolkningarna av vad som var den rätta implementeringen av den ”marxistisk-leninistiska” ideologin, såväl som vilken tolkning av densamma som skulle förmedlas.

³⁹ Rindzeviciute, Egle (2010), s. 295.

död 1953.⁴⁰ Framförallt gällde detta den tillämpade forskningen. Exempelvis ansågs nu den teknologiska utvecklingen avhängig av en större frihet vad gäller möjlighet att använda teoretiska modeller och forskningsrön som tidigare inte ansetts ligga i linje med den ideologiska matrisen.⁴¹ Samtidigt växte den tillämpade forskningens samhällsposition som en slags motor för utveckling och modernisering. Graham noterar:

By the late 1950s and early 1960s the importance of natural science to the Soviet government was incontestable, and the prestige of the scientists rose immeasurably...these scientists began to speak out on topics outside their own special realms, a clear indication of their growing influence and ambitions.⁴²

Den tillämpade forskningens relativa möjligheter att gå utanför ramen för strikt ideologisk styrning har också uppmärksamats av bland andra Rindzeviciute. Hon menar att den bild många forskare målar upp av den sovjetiska modellen som fullständigt totalitär kan ifrågasättas, framförallt synen på systemet som fullständigt präglad av ”linear, top-down oppression”.⁴³ Hennes studier har visat hur delar av den tillämpade forskningens sfär i vissa perioder faktiskt varit ”politiskt neutrala”, vilket exempelvis inneburit möjligheter för internationellt forskningsutbyte.

Flera forskare har också pekat på hur forskningsidealen även i västvärlden efter andra världskriget gick åt ett nyttoorienterat håll.⁴⁴ Att Sovjetunionen ensam och uteslutande stod för ett slags nyttoorienterat forskningsideal är därför en förenkling. Exempelvis menar John Ziman, hur ett nära förhållande mellan exempelvis forskning och ekonomiska vinster även i västvärlden växte fram under mitten av 1900-talet, och att vetenskapen på så sätt i högre utsträckning blev en slags motor för ekonomin och den militära kapprustningen.⁴⁵ Den ”goda” forskningen var den som bidrog till

⁴⁰ Andra discipliner, såsom matematiken, undkom i högre utsträckning den ideologiska kritiken. De var vad man menade, ”politiskt neutrala”. En orsak till detta, som bland annat historikern Loren R. Graham påtalat, kan vara att matematiken sågs som en ”rysk vetenskap”, och därför passade väl in i Sovjetunionens nationalistiska ambitioner. Se Graham (1993).

⁴¹ Rindzeviciute (2010), s. 299.

⁴² Graham (1993), s. 167.

⁴³ Rindzeviciute (2010), s. 289.

⁴⁴ Jag vill dock här inflika att just *förändringstanken* i den här typen av studier inte kommer att vara en del av hur jag väljer att förhålla mig till, och diskutera gränserna mellan vetenskap och politik längre fram, vilket jag återkommer till i kapitel 5.

⁴⁵ Ziman, John (2000), *Real Science: What it is, and what it means*, s.73. Cambridge University Press, Cambridge.

samhällsnyttan, gav ”resultat” och var användarvänlig, det vill säga inte helt olik forskningsidealet som präglade den sovjetiska modellen.⁴⁶ Ziman har exempelvis beskrivit hur nya forskningsnormer i västvärlden växt fram som en effekt av vad han menar är akademins allt större inbegripning i andra samhällliga kontexter efter andra världskriget.⁴⁷ Dessa normer bildar akronymen PLACE, det vill säga ”Proprietary”, ”Local”, ”Authoritarian”, ”Commissioned” och ”Expert”.⁴⁸ ⁴⁹ Ziman beskriver detta nya normsystem som:

Very schematically, industrial science is Proprietary, Local, Authoritarian, Commissioned, and Expert. It produces proprietary knowledge that is not necessarily made public. It is focused on local technical problems rather than on general understanding. Industrial research act under managerial authority rather than individuals. Their research is commissioned to achieve practical goals, rather than undertaken in the pursuit of knowledge. They are employed as expert problem-solvers, rather than for their personal creativity.⁵⁰

Aant Elzinga kallar i sin tur utvecklingen i det västerländska forskningsystemet efter andra världskrigets slut för en ”epistemisk drift”, hos forskarna själva, som gör att de i större utsträckning ägnar sig åt ”relevanta” pro-

⁴⁶ Jag kommer att redogöra för denna forskning mer ingående i kapitel 3.

⁴⁷ Tanken om de förändrade relationerna mellan politik, vetenskap och näringsliv i västvärlden efter andra världskrigets slut, kan på flera sätt sägas ha paralleller till samhällsanalyser som under senare år flitigt använts i ett mer handfast karaktäriserande av de förändringar som skett i styrningssammanhang. Vad gäller forskningspolitiken har frågan i en del studier kopplats till en förändrad syn på staten och dess förmåga att ”lösa” samhällsproblem, som framförallt har diskuterats i det forskningsfält som utgår från begreppet ”governance”. Begreppet står i relation till en traditionell styrning i en statlig hierarkisk ordning, dvs. ”government”. Statsvetarna Jon Pierre och Guy Peters skriver angående förändringen: ”the governing state has been replaced by an enabling state that governs to a large extent by coordinating and facilitating other powerful actors in society” (Pierre, Jon & Peters, Guy, 2000, *Governance, Politics and the State* s. 74. (Macmillan Publishers Limited, London). Styrningssfären, menar de, har på så sätt i större utsträckning utformats genom nya relationer och en interaktion mellan aktörer i olika nätverk, där staten fungerar som en ”förutsättningskapare” för dessa. Denna utveckling innebär i sin tur att samhället mer och mer påverkas av en ny samhällsklass av experter, forskare, rådgivare, och de sammanhang och institutioner de verkar inom. Kunskapen, blir därför alltmer en produktionsfaktor som kan säljas och köpas. På så sätt utmanas också den gamla modellen för en auktoritativ nationalstat, som dels omvandlas i och med den tilltagande ekonomiska, politiska och kulturella globaliseringen, dels kunskapens nya roll. Jag återkommer till detta resonemang i kapitel 5.

⁴⁸ Ziman (2000), s. 78 ff.

⁴⁹ Gustavsson, Sverker ”Forskningens frihet efter kalla kriget” i Öhman, Christer (red. 1997) *Uppsala universitet inför 2000-talet*. Universitetsbiblioteket, Uppsala.

⁵⁰ Ziman, John (2000), s. 78 ff.

blem.^{51 52} På så sätt sker enligt honom en slags förskjutning av forskningens epistemologiska kriterier, som i förlängningen innebär att verksamheten inte längre legitimeras av dem, utan av externa aktörer (såsom näringsliv eller politik).⁵³ Han skriver att:

In present-day discussions regarding the "new production of knowledge" or a "new social contract for science," new images and metaphors are replacing old ones, this time predicated on a social epistemology informed by globalization and the alleged fusion of different stakeholders interests.^{54 55}

Den sovjetiska modellens införande i Öst- och Centraleuropa

De länder som skulle anpassas till det sovjetiska samhällssystemet efter 1945, hade dock avsevärt skilda historiska idéarv vad gäller forskning och vetenskap från vad både de ovan beskrivna forskare diagnostiserar västvärldens efterkrigsideal som, och de ideal den sovjetiska modellen vilade på (vilket jag nämnt i det inledande kapitlet).⁵⁶ En av de främsta olikheterna i

⁵¹ Elzinga, Aant, "Research Bureaucracy and the Drift of Epistemic Criteria" i Wittrock, Björn & Elzinga, Aant (red. 1985), *The University Research System: The public policies of the home of scientists*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

⁵² Se exempelvis: Brooks, Harvey "Research Universities and the Social Contract of Science" i Branscomb, Lewis M. (red. 1993), *Empowering Technology: Implementing a U.S. strategy*. MIT Press, Cambridge. Gibbons, Michael (1999), "Science's new contract with society" i *Nature* vol. 402.

⁵³ Elzinga utgår i sin periodisering ifrån den tidsperiod då olika nationer började formulera specificerade och uttalade forskningspolitiska strategier, och visar utifrån dessa att 1900-talsrelationen vetenskap/samhälle har genomgått fyra faser: (1919–39) vetenskapligt arbete var en elitistisk, relativt isolerad akademisk oligarki, (1939–67) då denna blev mer expansiv men fortfarande var relativt isolerad och akademiskt styrd, (1967–84) då den övergick till att vara resurs-, behovs, och marknadsstyrd och därmed utsattes för högre grad av extern påverkan, och slutligen (1984 och framåt) då vetenskapens karaktäriseras av en än högre grad av kommersialisering och utifrån styrning. Se exempelvis Elzinga, Aant "Universities, Research and the transformation of the State in Sweden" ur Rothblatt, Sheldon och Wittrock, Björn (red. 1993), *The European and American University Since 1800. Historical and Sociological Essays*. Cambridge University Press, Cambridge.

⁵⁴ Dessa idéer har också getts uttryck i tanken om ett *vetenskapligt samhällskontrakt* som i och med utvecklingen efter andra världskriget omförhandlats. Se bland annat Grandin, Karl (mfl. red. 2002), *The Science Industry Nexus. History, Policy, Implications* s. 298. Nobel Symposium 123. Science History Publications, USA. Jag återkommer även till dessa resonemang i kapitel 5.

⁵⁵ Bálazs, Faulkner, & Schimank, (1995), s. 615

detta avseende, menar historikern John Connelly, var att forsknings-systemens uppbyggnad där före andra världskriget hade sin grund i ett närmast motsatt forskningsideal.⁵⁷ Istället för att likställa forskningens uppgift med samhällsnytta dominerade humboldtska tankar om vad den ”goda” kunskapsproduktionen innebar.⁵⁸ För Wilhelm von Humboldt var vetenskaplig frihet och forskningens oberoende förutsättningar för denna.⁵⁹ Man kan här tala om att en idé om en slags ”intellektuell frihet” eller ”akademisk frihet” var huvudlinjen, där forskaren själv skulle avgöra vad han eller hon skulle studera och lära ut (”Lehr- och Lernfreiheit”), och dessutom ha ett tydligt avstånd till statsmakten och näringslivet.⁶⁰ Sovjetunionens tydliga separation mellan forskningen och den högre utbildningen, var därmed direkt motsatta de humboldtianska forskningsidealen som innan andra världskriget hade präglat forskningssystemen i Centraleuropa. Connelly skriver:

...Universities throughout Central Europe came under the influence of the ideas of Wilhelm von Humboldt. They were supposed to be devoted to research and teaching, neither of which was to be placed in direct service of the state or any other cause; only as ends in themselves might they serve other ends. Despite the growth of natural sciences and the central presence of medical and law faculties in the later decades of the nineteenth century, universities did not consider themselves training institutions but rather places where scholarship could be pursued for its own sake; philosophical faculties continued to predominate... Academic freedom were self guarded by academical autonomy. The basic unit of university governance was the faculty, whose affairs were run by the professors.⁶¹

⁵⁷ Connelly (2000), s. 22 ff.

⁵⁸ Sovjetunionens historiska idéarv vad gäller forskningsideal hade en helt annan grund än i humboldtska idéer, och präglades snarare av tsar-tidens hårda kontroll över akademierna. Se även Connelly (2000), Birstein, Vadim J. (2001), *The Perversion of Knowledge. The True History of Soviet Science*. Westview Press, Oxford. Graham, (1993).

⁵⁹ Universitetets autonomi och möjlighet att bedriva samhällskritisk oberoende forskning, var på så sätt varit en slags grundsten för formuleringar om hur villkoren för vetenskaplig kunskapsproduktion bör utformas. Forskarens sökande efter kunskap i enlighet med detta oberoende kan sedan hjälpa till att utveckla samhället, och utgöra en plattform för en oberoende samhällskritik.

⁶⁰ Haraldsson, Jenny (2010), *”Det ska ju vara lite äventyr”: styrning av svensk forskarutbildning utifrån reformen 1998*. Diss. Göteborgs Universitet, Göteborg. Sörlin, Sverker & Törnqvist, Gunnar (2000), *Kunskap för välstånd: Universiteten och omvandlingen för Sverige*. SNS Förlag.

⁶¹ Connelly (2000), s. 22-23.

Den initiala perioden för införandet av sovjetisk politisk kontroll vad gäller forskningssystemens och forskningspolitikens uppbyggnad kännetecknades således av stora förändringar i länderna.⁶² Det är också de specifika förutsättningar, och då framförallt hur implementeringen av den sovjetiska modellen kommit att präglat skeenden efter statssocialismens fall, som transformationsstudierna med inriktning på forskningssystem många gånger tar avstamp i. Ländernas vetenskapliga traditioner tenderar nämligen att "spilla över" i utformningen av de nya forskningssystemen och forskningspolitiken efter statsocialismens fall.⁶³ Bland annat skriver Meske att:

The differences between them (*länderna* min anm.) at the time (slutet av 1980-talet och börja på 1990-talet, min anm.)...meant a differentiation in their starting conditions for the transformation of the STS, which definitely strongly influenced the continuing processes.⁶⁴

Många landspecifika studier har också gjorts med grund i just förståelsen av hur den sovjetiska modellens implementering påverkat transformationen till demokrati och kapitalism. Empiriskt sett rör sig analyserna i ett brett spänningsfält, där allt från enskilda institutioner och utbildningssystem till organisationer utgör studieobjekt.

Ett exempel är sociologen Katalin Bálazs arbeten.⁶⁵ Hon har skrivit om de vetenskapliga institutionernas förändring både i allmän mening vad gäller Öst- och Centraleuropa, men även specifikt vad gäller fallet Ungern. Ungern är ett land där den vetenskapliga sfärens aktiviteter efter 1970 och återstoden av den kommunistiska regimens tid var relativt "fria" i förhål-

⁶² "Nationen" kan nämligen i sammanhang som rör just Öst- och Centraleuropa vara en långt mer identitetsorienterad fråga än geografisk sådan. Historiskt sett är det geografiska sammanhanget i regel mycket föränderligt i många av länderna, och den nationella identiteten inte nödvändigtvis bunden till geografiska territorier. Framförallt i Polen som så sent som 1918 efter nära hundra års ickeexistens (1795–1918) bildades som stat, för att 1939 delas mellan Tyskland och Sovjetunionen i Molotov-Ribbentropp-pakten. Jag återkommer till denna diskussion längre fram i texten.

⁶³ Meske, Werner, "Science And Technology In CEECs At The Socialist Era" i Meske, Werner (red. 2004) *From System Transformation to European Integration – Science and technology in Central and Eastern Europe at the beginning of the 21st century*, s. 35 ff. LIT VERLAG, Munster.

⁶⁴ Meske, Werner (2002), "Science in Formerly Socialist Countries – Asset Or Liability Within New Societal Conditions?". Paper presenterat på "XV World Congress of Sociology "The Social World in the Twenty First Century: Ambivalent Legacies and Rising Challenges". WZB, Arbeitsgruppe Wissenschaftstransformation, Berlin.

⁶⁵ Se exempelvis: Bálazs, Katalin (1996), "Academic Entrepreneurs and Their Role in 'Knowledge' Transfer", STEEP discussion paper nr. 37. ESRC Centre on Science, Technology and Environment Policy, University of Sussex, Sussex.

lande till andra satellitländer. ”Friheten” innebar bland annat att det internationella relationerna forskare emellan i högre utsträckning än i de övriga Öst- och Centraleuropeiska länderna kunde odlas, och att ett en viss möjlighet att bedriva forskning i ett internationellt sammanhang fanns. Dessutom innebar den ”ungersk-sovjetiska” modellen att universiteten kunde bedriva forskning (visserligen inte statligt stödd), vilket gav en möjlighet till viss autonomi. Bálazs, studerar också utifrån den ungerska historiska kontexten vad gäller vetenskap under statsocialismens tid strategier för forskning och utveckling i Ungern under transformationsprocessen, samt utvecklingen av relationen mellan industri och akademi i landet.

En liknande ansats återfinns i ekonomhistorikern Helle Martinsons forskning, där de baltiska ländernas transformation vad gäller forskning och utvecklingssystemen analyserats i relation till utvecklingen i de ”västerländska” forskningssystemen. Exempelvis kan här nämnas att Lettland är ett land där man likt Polen organiserade forskningssystemet kring vetenskapsrådet som blev ansvarigt för en stor del av den forskningspolitiska aktiviteten, medan det i både Estland och Litauen anammades modeller som i högre utsträckning sammanförde statspolitiken med forskningspolitiken och där vetenskapsråden snarare fungerade som (mer eller mindre) rådgivande instanser redan initialt efter statsocialismens fall.⁶⁶

Vetenskapshistorikern Kostadinka Simeonova har i sin tur studerat det bulgariska forskningssystemets utveckling, exempelvis i en artikel om vetenskapsrådet, BAS, reformering i och med transformationen, och dess organisatoriska förhållningssätt till exempelvis den lag som instiftades i Bulgarien 1992 (*Law on Decommunisation*), vilken förbjöd forskare som varit ideologiskt och politiskt verksamma i det bulgariska kommunistiska partiet att delta i organiseringen av forskningssystemet och dess ledande organisatoriska organ under fem år.⁶⁷ Även den kroatiska industri- och innovationsvetaren Slavo Radošević har en liknande ansats i sina studier av strategier för transformation av forskningssystemen i de Öst- och Centraleuropeiska länderna, och mer specifikt Kroatien, till innovationsorienterade. Vad gäller studier av transformationen av forskningssystemet och forskningspolitiken i Polen kan bland annat statsvetaren Julita Jabłeczka

⁶⁶ Martinson, Helle ”Formation of R&D Policy in a Small Country in a Changing World”, i Vihalemm, Rain (red. 2001) *Estonian Studies in the History of Philosophy and Science*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.

⁶⁷ Simeonova, Kostadinka (1993), ”Conflicts in the Bulgarian Scientific System in Transition to Market Economy” i *Science Studies* 6:1.

nämnas.⁶⁸ Hon har studerat övergången från den statssocialistiska till den poststatssocialistiska vetenskapspolitiken vad gäller forskningsfinansiering i *Finansowanie badań ze źródeł publicznych* (2009), i engelsk version, *Public Research Funding – Research Councils, Funding instruments, Evolution of the System in Poland*.⁶⁹ Vetenskapshistorikern Jan Kozłowski, har också deltagit i ett flertal antologier (bland annat i Meskes verk) kring det polska forskningssystemets uppbyggnad under transformationsprocessen, med grund i den sovjetiska modellens implementering i landet. Hos honom ligger fokus framförallt på institutionella ramverk och förändringar av forskningssystemets struktur under 1990-talet, och han har inte sällan normativa ambitioner med policyutveckling som mer eller mindre uttalat mål.

Generaliseringsambitioner

Meske och andra forskare knutna till forskningsfältet poängterar dock behovet av jämförelser länderna emellan för att kunna diskutera vissa gemensamma nämnare.⁷⁰ På så sätt finns i hans, och andra transformations-teoretikers kartläggningar också ambitionen att dra slutsatser kring generella drag. Meske skriver:

The growing number of specific studies undertaken has... not only increased and consolidated the body of detailed knowledge but has also contributed to a perception of the general, that is cross-national, problems, factors and phases of the transformation of STS.⁷¹

⁶⁸ Jablecka står i flera bemärkelser närmast mitt forskningsområde, även om hennes studier utgått från andra teoretiska perspektiv och annat material, som enbart rör de forskningspolitiska styrningsutfallen efter statssocialismens fall. Hon har, liksom Kozłowski, även en mer institutionsorienterad ingång i fråga om forskningspolitisk utveckling i landet, utan fokus på förändringar i forsknings- och vetenskapsideal eller vad gäller gränserna kring vetenskap och politik. Verket används dock som källa i flera av kapitlen, och har gett en kontextuell förståelse jag vilar en del av mina resonemang på.

⁶⁹ Vad gäller den specifika ingången polska forskningssystem och forskningspolitik under transformationen fanns inom ramen för universitetet i Warszawa (*Uniwersytet Warszawski, UW*) landets (enda) centrum för forskningspolitiska och vetenskapshistoriska studier som under olika beteckningar och organisatoriska sammanställningar funnits sedan 1963, *Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego* ("Centrum för studier av forskningspolitik och högre utbildning" min öv.). 2012 lades dock forskningen där ned, och idag saknas en sådan instans i landet.

⁷⁰ Meske (red. 2004).

⁷¹ Meske, Werner "Analyzing the Transformation of S&T in CEECs – The Theoretical and Methodological Approach", s. 51-52 i Meske (red. 2004).

Meske har alltså identifierat en slags Öst- och Centraleuropeiska forskningssystemens gemensamma nämnare. Först och främst menar han att det finns ett slags avgörande faktorer för utvecklingen av de nya forskningssystemen efter statsocialismens fall som har sin grund i:

...–each country's position and role in the global socialist S&T system;
–the degree of institutional deviation from the Soviet model of STS and
–the basic societal conditions in each country when the socialist system collapsed.⁷²

Utanför dessa specificiteter finns sedan vad han kallar ett slags ”transformationsprocessfaser” vad gäller forskningssystemens uppbyggnad. Han presenterar en modell, där tre sådana beskrivs. Den första fasen innebär brottet med den sovjetiska modellen, och karaktäriseras av ”the dissolution of the former hierarchical management and organisational systems”, och minskade anslag för forsknings- och utvecklingsfären. Den andra fasen innebär en konsolidering, och stabilisering av de politiska och ekonomiska sfärerna i länderna, vilket gett fungerande regulativa ramar för bland annat forskningspolitiken. I den tredje fasen är det framförallt internationaliseringen av forskningssystemen i termer av anpassningar till EU- medlemskap som utgör förutsättningen för förändringarna. Meske menar att den karaktäriseras av:

Comprising the internal and external integration of S&T. In this phase...new regional and national S&T systems should start to emerge and these should simultaneously grow into full and equal participation in the international division of labor, i.e. in scientific communities and international economic relations and innovation processes.⁷³

En annan teoretiker som tagit fasta på idén om en slags transformationsprocessernas gemensamma nämnare är Uwe Schimank. Han har ett mer aktörorienterat fokus i sina studier av hur Öst- och Centraleuropas transformationsprocesser vad gäller forskningssystem gått till, och menar bland annat att en ”idealtypsorienterad” förståelse är viktig för adekvata analyser av transformationsprocesserna:

⁷² Meske, Werner ”The Reorganization of S&T Systems in CEECs During the 1990s”, s. 359, i Meske (red. 2004).

⁷³ Meske (2002), s. 69.

This bundle of opportunities, goals and restrictions is basically similar in all post-communist countries, and this allows us to construct a theoretical 'ideal-type' of the transformation dynamics of these countries' research systems...Only against the background of such an 'ideal-type' can the national peculiarities be properly assessed....⁷⁴

Som jag tidigare nämnt har dock studierna av transformationsprocesser av forskningssystemen haft ett dominerande fokus på institutioner. Politiken, i huvudsak forskningspolitiken, är dock en viktig del av analyserna av institutioners utveckling hos dessa teoretiker. Sociologen Henry Etzkowitz skriver:

There are two types of transition: One is in the laws and regulations provided by a governmental infrastructure; the other is in the institutions themselves and their relationships to each other.⁷⁵

Här är det dessutom i första hand forskningssystemen i sin helhet, hos Meske definierade som "the network of public and private institutions that undertake scientific and technological activities and in which the process of scientific and technological innovation is carried out", som står i fokus.⁷⁶ I *Transforming science and technology systems – the endless transition?* (1998), utgiven som en del av *NATO Science Series*, står att:

Very diverse approaches to reorganizing the institutional framework of STS (*Science and Technology Systems*, min anm.) have been pursued and implemented over recent years in Central and Eastern Europe. There are differences in this respect not only between various countries, but also within individual countries, between the individual sectors of the STS as well as within those sectors. Although STS continue to undergo substantial changes in the CEEC, an urgent need has arisen for a comparative analysis of the processes that have transpired so far and for a summary of their results, in order to provide information for future policy initiatives.⁷⁷

⁷⁴ Schimank, Uwe (1995), "Transformation of Research Systems in Central and Eastern Europe: A coincidence of opportunities and trouble", *SSS*, 25:4, s. 634.

⁷⁵ Etzkowitz, Henry, "Science and Industrial Policy: Beyond the endless frontier", s. 58, i Meske (red. 1998).

⁷⁶ Meske, Werner "Analyzing the Transformation of S&T in CEECs- The Approach", s. 50, i Meske (red. 2004).

⁷⁷ Meske, Werner "Preface", i Meske (red.1998), s. v.

Studiens bidrag

Föreliggande studie, skiljer sig dock från denna forskning på flera punkter. I analyser av forskningssystemen (och specifikt forskningspolitiken) i Öst- och Centraleuropa efter statsocialismens fall finns nämligen sällan ett uttalat fokus på transformationer vad gäller idéer som kan kopplas till vetenskap och forskning. Det betyder dock inte att en sådan inriktning helt saknas i den här delen av transformationsstudieområdet. Bland annat har forskare som analyserat utbildningssystemens reformeringar, exempelvis John Connelly, men även Marek Kwiek, berört frågan. Deras studier handlar dock i större utsträckning om skillnader mellan de länder de studerar och hur implementeringen av den sovjetiska modellen vad gäller högre utbildning såg ut, och sedan påverkade transformationen av utbildningssystemen. Connolly har en komparativ ansats och har bland annat belyst hur implementeringen av den sovjetiska modellen för högre utbildning i Polen, Tjeckoslovakien och Östtyskland såg ut. Stora skillnader mellan länderna vad gäller denna förklaras i hans studier bland annat av just skillnaden vad gäller forskningsideal och den akademiska kulturen i respektive land. Marek Kwieks forskning har haft en liknande inriktning. Han har likt Connelly studerat de högre utbildningssystemen i framförallt de Centraleuropeiska länderna under tiden för statsocialism men även under transformationsprocessens gång. Ett sådant fokus återfinns även hos Michel David-Fox och György Péteri (red.) som i *Academia in Upheaval: Origins, Transfers and Transformations of the Communist Academic Regime in Russia and East Central Europe* från 2000, bland annat beskrivit fallen Ungern och Östtyskland. Här ligger, likt hos Kwiek, vikten i första hand på den sovjetiska modellens implementering i länderna under tiden för statsocialism, och hur eventuella rester av denna kan återfinnas i de av transformationsprocessen präglade utbildningssystemen.

Därmed saknas här studier om hur idéer om forskningens och vetenskapens roll påverkats under transformationsprocessen.⁷⁸ Den här avhandlingen kommer därför att innebära en ny ansats inom transformationsstudier av detta slag, genom ett mer uttalat fokus på den idémässiga transformationen. Istället för institutioners uppbyggnad, eller utbildningssystemens idéarv från den statsocialistiska tiden är det dessutom forsknings-

⁷⁸ I dessa studier genomsyras dessutom forskningen, som jag tidigare nämnt, ofta av både analytiska och normativt syften, exempelvis som underlag för policyutveckling. Det saknas därmed ett uttalat fokus på transformationer vad gäller idéer som kan kopplas till vetenskap och forskning.

politiken, och den idémässiga transformationen där, som jag belyser. Denna ansats är också en blind fläck inom forskningsfältet. Det är ju just i forskningspolitiken som dessa idéer realiseras i praktiken, och i det polska fallet, där en unik lösning i relation till övriga Öst- och Centraleuropa i början på 1990-talet sattes i verk. På så sätt utgör just Polen ett dynamiskt exempel på hur vetenskapens roll kan omförhandlas och omtolkas i politiskt disruptiva lägen.

Studiens bidrag ligger därmed i ett försök att bredda analysfältet för transformationsstudier vad gäller forskningssystem i de poststatssocialistiska länderna i Öst och Centraleuropa, och då kanske främst genom att fylla en del av det behov som uttrycks av historikern Yakov M. Rabkin:

Many science policy analysts working on science after communism tend to develop a discourse that combine analytical and normative aspects. It may be more useful to disassociate the two aspects, to differentiate between description and prescription, between knowledge and power... Several questions about the ongoing transition remain to be answered... What changes have occurred among the elites and the opinion makers with respect to intrinsic and extrinsic values of science? Have the strong ideological links between science and morality been affected by post-Communism?⁷⁹

⁷⁹ Rabkin, Yakov M., "Science after Communism", s 344-355, i Meske (red. 1998).

3. Teoretiska utgångspunkter och analytiska verktyg

Jag avslutade det föregående kapitlet med att beskriva hur avhandlingens bidrag till forskningsfältet ligger i ett uttalat fokus på transformationen av idéer om vetenskapens roll snarare än institutionell utveckling i det post-statssocialistiska Polens forskningspolitik. Det är därför på sin plats att nu förklara hur jag här ska studera dessa. Det kommande kapitlet är den första delen av en redogörelse för mina epistemologiska ramar och ställningstaganden, såsom valet av de teoretiska utgångspunkter och de analytiska verktyg jag använt mig av.

Att studera vetenskapens föränderliga roll i samhället

I en västerländsk kontext kan diskussionen och studierna i samhällsvetenskaplig forskning kring omförhandlingar och omtolkningar av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll, men också förändringar av ideal och värden som kan kopplas till vetenskap och forskning, härledas långt bak i tiden.⁸⁰ En av de viktiga frågorna har idéhistoriskt sett handlat om huruvida vetenskapen ska vara underordnad samhälleliga mål, eller autonom och forskaren fri att välja forskningsfrågor, metoder, forskningsobjekt, och presentation utifrån eget intresse och omdöme.⁸¹

⁸⁰ Liedman, Sven-Eric (1997), *I skuggan av framtiden* s. 236 ff. Albert Bonniers Förlag, Stockholm.

⁸¹ Se exempelvis Rothblatt & Wittrock (1993), eller Guston, David H. & Keniston, Kenneth (1994), *The Fragile Contract: University science and the federal government*. Cambridge University Press, Cambridge. Man kan här tala om distinktionen mellan vetenskaplig "autonomi" respektive "heteronomi" där det första representerar idén om att vetenskapen ska stå fri i förhållande till andra lagar än sina egna, och den senare motsatsen, dvs., stå i förhållande till lagar och regleringar hos samhälleliga och politiska institutioner. Exempelvis diskuterar Eiríkur Baldersson, i *The Elusive Frontier: On the emergence and change of a science-society contract* från 1995 (Diss. Göteborgs Universitet, Göteborg) distinktionerna mellan dessa ytterligheter närmare.

Den senare ståndpunkten, om vetenskaplig autonomi, har som jag tidigare nämnt, länge symboliserats av det tidigare nämnda humboldtska idealet. Ett flertal forskare har sedan Humboldts tid vidareutvecklat idéerna kring det.⁸² Kanske är den mest namnkunniga av dessa, som just ägnat sig åt frågan om hur vetenskaplig autonomi ska förstås och upprätthållas, den amerikanske vetenskapssociologen Robert Merton.⁸³ 1942 konkretiserade han de humboldtska idéerna genom att lansera fyra institutionella imperativ som brukar refereras till med förkortningen CUDOS, där begreppen "Communism" (som står för samarbete och kollektivism), "Universalism" (som står för öppenhet och tillgänglighet), "Disinterestedness" (som står för forskarens oegennyttan och neutralitet), och "Organized Scepticism" (som står för det kritiska förhållningssätt forskaren bör ha) representerar forskningens ideal för hur vetenskaplig verksamhet bäst bedrivs.⁸⁴

En annan ståndpunkt, som snarare hör hemma i motsatta förståelser av vad vetenskapen och forskningens roll i samhället bör vara, kallas Bernalismen. Denna inriktning handlar i första hand om en syn på vetenskap som en samhällsomdanande kraft, och lanserades av den brittiske fysikern John D. Bernal i *The Social Function of Science* (1939). Vetenskapen och forskningen ska ur ett sådant perspektiv i första hand fungera som verktyg för att främja samhällsnyttan. Bernalismen och den sovjetiska modellen har också flera beröringspunkter, förutom en instrumentell syn på vetenskapen, en stark betoning på statliga satsningar vad gäller naturvetenskap och teknikutveckling.⁸⁵ Bernal var också influerad av en marxistisk tanketradition, och samarbetade tidvis med Stalin och den sovjetiska vetenskapsakademien.⁸⁶

⁸² Baldersson (1995).

⁸³ Mertons förhållningssätt kan bland annat återfinnas hos den ungerska filosofen, kemisten och samhällsvetaren Michael Polanyi, som, kanske i något mer normativa termer än Merton, diskuterat och försvarat vetenskapens frihet och autonomi som nödvändig för samhällsutveckling i bland annat artikeln "The Republic of Science, Its Political and Economic Theory" (1962). En "god" vetenskaplig kultur vilar på självreglerande inomakademiska mekanismer (peer-review), som enligt honom säkrar samhälleliga framsteg. Polanyi lanserade också i linje med denna tanke idén om "de lärdaas republik" med grund i de mertonska CUDOS-normerna, där tydliga gränser mellan politik och vetenskap utgör stommen.

⁸⁴ Merton, Robert (1973), *The Sociology of Science: Theoretical and empirical investigations*. University of Chicago Press, Chicago.

⁸⁵ Nybom, Thorsten (1986), "Bernalism och forskningsorganisation: vetenskapsideologi och forskningspolitik i 1930-talets Sverige", s. 83-93. Ingår i Tekniska Museets årsbok 55. Dædalus, Stockholm.

⁸⁶ Nybom (1986), s. 83-93.

Dessa idéer, och uttryck för just en tydlig uppdelning mellan ett värdesättande av autonomi respektive samhällsnytta vad gäller forskningsideal, kommer dock i den här studien inte att utgöra någon väsentlig teoretisk utgångspunkt. Istället vill jag placera den här avhandlingen i ett forskningsområde som snarare behandlar en kritik av synen på vetenskaplig kunskapsproduktion som möjlig att separera från politiska, sociala och mänskliga faktorer. Snarare än en förfäktning av ett ideal motsatt eller i linje med det humboldtska, innebär det att jag här anammar en förståelse av relationen mellan exempelvis politik och vetenskap som mer komplex än den ovan nämnda forskare uttrycker.

Den här typen av studier kan i ett ursprungsskede härledas till den polske biologen Ludwik Flecks idéer om vetenskapliga teorier och fakta som föränderliga beroende på dess användare.⁸⁷ Hos hans efterträdare, däribland den amerikanske fysikern Thomas Kuhn och den österrikiske vetenskapsfilosofen Paul Feyerabend, problematiserades förhållningssättet än mer tydligt, om än på olika sätt.⁸⁸ De diskuterar nämligen i bred mening istället *hur* den vetenskapliga kunskapen formas av mänskliga och sociala faktorer snarare än att anamma synen på den som en möjlig objektiv sanningskälla.

Det är också i linje med denna (visserligen mycket breda och inte likformade) tanketradition som nya sätt att se på och studera vetenskapliga ideal och forskningsideal diskuterats. Liksom hos exempelvis en Fleck, Kuhn eller Feyerabend, är i de mer samtida analyserna inom forskningsfältet utgångspunkten ett ifrågasättande av självklara gränsdragningar mellan vad som är politik och vad som är vetenskap. Framförallt handlar det då om en förståelse av det sociala sammanhanget som konstituerande etableringen av vissa gränser, och förkastandet av andra. Forskningen kring vetenskapliga ideal, och vetenskapens roll i samhället bör därför, ur ett sådant perspektiv, innebära studiet av varför vissa ideal etableras, samt vilka konsekvenser etableringen får för den samhälleliga hanteringen av vetenskap och forskning.⁸⁹

Här har också frågan om omvärderingar av vetenskapsideal, och i förlängningen gränserna mellan vad som, och då framförallt i västvärlden, förstås som vetenskap, respektive annan praktik också uppmärksammas,

⁸⁷ Fleck, Ludwik (svensk utgåva 1997), *Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum: Inledning till läran om tankestil och tankekollektiv*. Brutus Östlings Förlag, Symposium, Stockholm.

⁸⁸ Kuhn, Thomas (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press, Chicago. Feyerabend, Paul (1975), *Against Method*. New Left Books, London.

⁸⁹ Baldersson (1995).

bland annat inom forskningsfälten SSK (*Sociology of Scientific Knowledge*) och STS (*Science and Technology Studies*).⁹⁰ Om man förstår vetenskapen som ett kulturbärande fenomen är det ju även intressant att studera hur ideal och normer över tid sett ut, använts eller förkastats.⁹¹ I delar av dessa tanketraditioner är därför just förståelsen av relationen mellan vetenskapen och samhället varit en grundläggande fråga. Inom STS-fältet, som tog form under 1960-talet, har det exempelvis hunnit utvecklas en genre som mer specifikt tagit upp vetenskapens gränser som studieobjekt.

Samproduktionsperspektivet och gränsdragningsperspektivet

Två av de mest använda och utarbetade analyserna kring hur man praktiskt kan studera förändringar vad gäller gränser till vetenskapen, är här samproduktionsperspektivet respektive gränsdragningsperspektivet. Dessa är en del av de STS- studier som kan kategoriseras som den epistemologiskt orienterade *socialkonstruktionistiska* delen (den andra delen utgörs av *heterogent-konstruktionistiska*, mer ontologiskt orienterade studier), och som i första hand handlar om analyser av de sociala aspekterna av vetenskaplig kunskapsproduktion.⁹²

En av de mest framträdande företrädarna för perspektivet är teknik- och vetenskapsociologen Sheila Jasanoff, som likt de forskare jag ovan presenterade utgår från en syn på den vetenskapliga kunskapen som ett ständigt halvfabrikat, dit nya innebörder tillförs av de sociala och kulturella institu-

⁹⁰ Se exempelvis: Ziman, John (1987), *Science in a Steady State: The research system in transition*. Science Policy Support Group, London. Gibbons, Michael (red. 1994), *The New Production of Knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. Sage Publications, London. Nowotny, Helga (red. 2001), *Re-thinking Science: Knowledge and the public in an age of uncertainty*. Polity, London. Stehr, Nico (1994), *Knowledge Societies*. Sage Publications, London. Jasanoff, Sheila (red. 1995), *Handbook of Science and Technology Studies*. Sage Publications, London. Etzkowitz, Henry, Webster, Andrew & Healey, Peter (red. 1998), *Capitalizing Knowledge: New intersections of industry and academia*. SUNY Press, Albany. Etzkowitz, Henry & Leydesdorff, Loet (red. 1997), *Universities and the Global Knowledge Economy: A triple helix of university-industry-government relations*. Continuum, London.

⁹¹ Jag tog upp några av dessa studier i det föregående kapitlet (exempelvis Zimans beskrivningar av nya forskningsnormer.).

⁹² Den heterogent konstruktionistiska brukar kallas ANT (*Actor Network theory*) – och innebär i sin tur en mer ontologiskt och konsituationellt orienterad ansats. För översikter se exempelvis Jasanoff, Sheila ”Ordering Knowledge Ordering Society” i Jasanoff, Sheila (red. 2004), *States of Knowledge. The Co-Production of Science and the Social Order*. Routledge, London.

tioner som omger det.⁹³ Jasanoff har också gett upphov till användningen av begreppet *samproduktion* (co-production), som i första hand syftar på det ömsesidiga beroendet mellan sfärerna vetenskap, politik, samhälle, offentlighet och expertis. I "Ordering knowledge, ordering society" ur *States of Knowledge: The Co-Production of Science and Social Order* beskriver hon bland annat hur den vetenskapliga kunskapen alltid är präglad av de maktrelationer som dess institutioner kännetecknas av, som på så sätt påverkar både produktionen och användningen av den. Hon menar att:

...knowledge and its material embodiments are at once products of social work and constitutive of forms of social life; society cannot function without knowledge any more than knowledge can exist without appropriate social support. Scientific knowledge, in particular, is not a transcendent mirror of reality. It both embeds and is embedded in social practices, identities, norms, conventions, discourses, instruments and institutions-in short in all building blocks of what we term the social.⁹⁴

Enligt Jasanoff bidrar dock också kunskapsproduktionen i en slags växelverkan till att förändra maktrelationer, vilket gör att en dynamik skapas kring hur makt reproduceras men också förändras.⁹⁵ Hos henne är politik, vetenskap och samhälle (kultur) på så sätt två (eller här tre) sidor av samma mynt, och samproduktionen dessa emellan *konstituerande*, en insikt som ger oss möjlighet att förstå hur:⁹⁶

...we gain power by thinking of the social and natural orders as being produced together...Knowledge and its material embodiments are at once products of social work and constitutive of forms of social life; society cannot function without knowledge any more than knowledge can exist without appropriate social supports...(Scientific, min anm.)
knowledge both embeds and is embedded in social practices, identities,

⁹³ Jasanoff diskuterar även samproduktionsperspektivet som delat i två traditioner, där den ena är vad hon kallar konstitutiva (*constitutive*) som har ett större fokus på ontologiska och den andra interaktiva (*interactional*).

⁹⁴ Jasanoff, Sheila, "The Idiom of Co-Production", s. 2-3, i Jasanoff (red. 2004).

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Andra begrepp som beskriver vetenskapens och kunskapsproduktionens villkor som förändrade är exempelvis John Zimans *postakademisk vetenskap* och Henry Etzkowitz och Loet Leydesdorffs *Triple Helix*. Se exempelvis: Etzkowitz & Leydesdorff (red. 1997), och Grandin (mfl. red. 2004). Här beskrivs den samtida forskningen som tätt förbunden med industri och politik i kunskapsproduktionen, vilket innebär att de tre sfärerna påverkar varandra i riktning mot en resultatnriktad forskning som innebär fördelar för både industrin och politiken. Jag kommer att ta upp denna typ av idéer mer ingående i kapitel 5.

norms, conventions, discourses, instruments, and institutions- in short, all the building blocks we call the *social*.⁹⁷

Samproduktionsbegreppet har använts i många samhällsvetenskapliga studier där just relationen mellan vetenskap och samhälle stått i fokus. Jag kommer dock här snarare hämta analytiska verktyg från en annan forskare ur denna tradition, då jag finner Jasanoffs idéer och samproduktionsbegrepp något mindre praktiskt tillämpbara på mitt material.

Det handlar om den amerikanske vetenskapsociologen Thomas F. Gieryn, som även han är verksam inom den epistemologiskt orienterade socialkonstruktionistiska delen av STS-fältet. Hans studier behandlar just skiljelinjen mellan vetenskap respektive icke-vetenskap, och har vissa likheter med Jasanoffs idéer kring hur gränsdragningarna mellan dessa kan analyseras. Gieryn menar nämligen, likt Jasanoff, att vad som är vetenskap är en förhandlingsfråga. Gränserna mellan den, respektive annan praktik är därmed inte objektiva, utan omförhandlas ständigt i vad han menar: "flexible, historically changing and sometimes ambiguous ways".⁹⁸

I bland annat artikeln "Boundary Work-and the Demarcation of Science From Non-Science: Strains and interests in professional ideologies of scientists" (1983), antologibidraget "Boundaries of Science" (1995), och boken *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the line* (1999) visar han hur förhandlingarna, monteringen och framställningen (men också demonteringen eller remonteringen genom befästandet eller förkastandet av vad som är vetenskap) av dessa gränser i mer handfast mening än Jasanoff, kan gå till.

Till sin hjälp tar han begreppet "kulturella kartor" (*maps of culture*), en slags ritningar, där gränserna inom ett specifikt fält (exempelvis vetenskapen) är dragna. Dessa "ritningar", är sedan, menar Gieryn, effekten av det arbete det innebär för aktörer att befästa, förhandla om, försvara eller förkasta gränsdragningar. Gieryn kallar detta arbete för *gränsarbete* ("boundary work"), som han menar i grunden är en praktisk och retorisk verksamhet.⁹⁹ Gränsarbetet resulterar i en slags "kulturell kartografi" där en viss verklighetsuppfattning får "epistemisk auktoritet" (*epistemic authority*) över

⁹⁷ Jasanoff, Sheila, "The Idiom of Co-Production", s. 3, i Jasanoff, (red. 2004).

⁹⁸ Gieryn, Thomas F. (1983), "Boundary-Work – And the Demarcation of Science From Non-Science: Strains and interests in professional ideologies of scientists" i *American Sociological Review* 48:6, s. 871.

⁹⁹ Gieryn (1983), s. 871.

en annan.¹⁰⁰ Gränsarbetet innebär därför inte sällan konflikter, eller kamper om trovärdighet (*credibility contests*).¹⁰¹ Dessa kamper om trovärdighet handlar i första hand om aktörers strävan efter att vinna gehör för sin egen verklighetsbeskrivning och hävda den epistemiska auktoriteten, och då gärna på bekostnad av en kontrasterande verklighetsbeskrivning. För att vinna gehör finns ett antal resurser, eller *repertoarer* att tillgå för aktörerna som deltar i gränsarbetet. Dessa repertoarer representerar egenskaper som tillskrivs exempelvis vetenskapen, och kan skilja sig åt beroende på sammanhang.¹⁰²

Ofta handlar det om att, genom användandet av dessa, befästa just sin bild av vad vetenskapens egenart är för att vinna gehör för sin verklighetsbeskrivning.¹⁰³ Därför är uppmärksamheten i Gieryns arbeten riktade mot:

... how the boundaries of science are episodically established, sustained, enlarged, policed, breached, and sometimes erased in the defense, pursuit, or denial of epistemic authority.¹⁰⁴

I sina fallstudier tar han också avstamp i just sådana kamper om trovärdighet, där han bland annat beskrivit och analyserat hur gränsarbetet gått till vad gäller den amerikanska kongressens definitioner och avgränsningar mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap.¹⁰⁵

I ett försök till en uppdelning och kategorisering av olika typer av gränsarbete har Gieryn, framförallt i sina tidigare studier, också skrivit om hur aktörer kan ha målsättningen att expandera gränserna till den egna sfären genom att övertyga aktörer utanför densamma att acceptera gränserna som ”ritats upp” där, och på så sätt erövra ett större område till stöd för den egna gränsdragningen.¹⁰⁶ Den här typen av gränsarbete kallar Gieryn ”expansivt gränsarbete”, som exempelvis kan göras då företrädare för exempelvis ”politiken” vill få större inflytande över sfärer som inte ingår i den för tillfället dominerande ”ritningen” (exempelvis frågor som rör vetenskapen). En annan typ av gränsarbete är vad Gieryn benämner som ”försvarande gränsarbete”, vilket egentligen innebär motsatsen till det ”expanderande gränsar-

¹⁰⁰ Gieryn (1999), s. 10.

¹⁰¹ Vad Gieryn benämner som *demarkationsproblemet* – dvs. försök att särskilja (retoriskt) vad som är vetenskap respektive en annan intellektuell praktik.

¹⁰² Gieryn (1983), s. 781ff.

¹⁰³ Gieryn (1983), s. 781.

¹⁰⁴ Gieryn (1999), s. xi.

¹⁰⁵ Gieryn (1999), s. 65ff.

¹⁰⁶ Gieryn, Thomas, ”Boundaries of Science”, s. 429ff., i Jasanoff (red. 1995).

betet”, det vill säga vad aktörer som istället vill bevara de dominerande gränserna arbetar med. Det ”expanderande” och ”förvarande” gränsarbetet kan även ske hand i hand, exempelvis då aktörer vill både flytta fram sina positioner, samtidigt som de befäster och försvarar de gränsdragningar som redan har epistemisk auktoritet.¹⁰⁷

Samtidigt finns enligt Gieryn ett beroendesamband mellan vissa sfärer, och då framförallt mellan vetenskapen och politiken.¹⁰⁸ Forskare behöver politiskt stöd i form av finansiering och genomslag, medan politiska aktörer vill stödja beslutsfattandet på vetenskapliga rön. Att gränserna mellan sfärerna existerar är därmed en viktig förutsättning för båda parter, för vetenskapen som ekonomisk motor, och för politiken som legitimerande kraft.¹⁰⁹ Här är gränsarbetet ofta en förhandlingsfråga, där både forskare, politiker och offentlighet ingår, och där det därför kan finnas både inomsfärliga som utomsfärliga spänningar att ta hänsyn till i analysen.¹¹⁰ Gränsarbetet behöver dock inte alltid innebära en förstärkning av gränsdragningar, utan också demonteringen av desamma, , det vill säga av de gränsdragningar som etablerats. Det kan då exempelvis handla om aktörers strävan efter en sammanblandning av sfärer snarare än separering av desamma.

Forskarens uppgift, eller Gieryns *hur* (i den vetenskapsociologiska mening jag tidigare beskrev i bred mening Fleck, Feyerabend eller Kuhn angrep frågan om vetenskapliga ideal och normer) handlar därför om att studera detta praktiska retoriska gränsarbete.¹¹¹ Studiet av desamma vad gäller exempelvis gränsdragningar (eller också gränsdemonteringar) mellan vetenskapen och politiken i ett visst sammanhang, ger nämligen forskaren möjlighet att kunna analysera hur vissa gränsdragningar vinner gehör och andra inte, samt vilka konsekvenser detta får för den samhälleliga hanteringen av sfärerna.¹¹² Det ger med andra ord möjligheten att förstå:

¹⁰⁷ Gieryn (1983) & (1995)

¹⁰⁸ Gieryn (1995), s. 434 ff.

¹⁰⁹ Man kan på flera sätt dra paralleller mellan Gieryns förståelse av ett *gränsarbete* som konstituerande vetenskapen, eller andra sfärer och det fokus på etablering, med det diskursteoretiska fältet, och Chantal Mouffes respektive Ernesto Laclaus (1985) användning av begreppet *antagonism*, (men även *hegemoni*) i analyser av diskurser i bland annat *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics* (Verso, London). Även hos dem tar den analytiska utgångspunkten vid i kontroverstancken, och strider kring hävdandet av verklighetsuppfattningar inom diskurser.

¹¹⁰ Gieryn (1995), s. 429ff.

¹¹¹ Gieryn (1983), s. 871.

¹¹² Gieryns idéer och begreppet gränsarbete har används, tillämpats och utvecklats i en rad samhällsvetenskapliga sammanhang. Se bland annat Allen, Davina (2000), ”Doing Occupational Demarcation: The ‘boundary-work’ of nurse managers in a district general hospital” i *Journal of Contemporary Ethnology* 29:3, Berner, Boel (2010),

What science becomes, the borders and territories it assumes, the landmarks that give it meaning depend upon exigencies of the moment- who is struggling for credibility, what stakes are at risk, in front of which audiences, at what institutional arena?¹¹³

Analytiska redskap och begreppsanvändning- mellan transformationsstudier och gränsarbete

Därmed kommer förståelsen av idéer om vetenskapen som socialt och kulturellt konstruerade, och diskussionen om hur ett gränsarbete kring vetenskapen kan växa fram och upprätthållas, i den här studien att utgöra en viktig källa ur vilken jag hämtar analytiska verktyg för arbetet med det empiriska materialet. Mitt förhållningssätt har grund i den syn som på olika sätt växte fram i och med exempelvis Jasanoffs studier av vetenskapen, men med mer direkt utgångspunkt i frågan *hur*, med hjälp av de praktiska analysredskap som Gieryns gränsarbetsbegrepp gett. Mer specifikt handlar det här om hur idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll förändrats och omtolkats i den polska forskningspolitiken mellan 1989 och 2011, men också hur det retoriska arbetet bakom dessa gränsdragningar gått till, vilka dess mål och repertoarer varit, och vilka aktörsgrupper som deltagit i gränsarbetet.

Det finns flera orsaker till varför jag funnit just Gieryns begrepp användbart i sammanhanget. Först och främst handlar det om hur Gieryns i sina fallstudier tar avstamp i trovärdighetskamper (kontroverser), ett tillvägagångssätt jag menar är särskilt lämpat för mitt material. Det finns en tydlig koppling till just frågan om idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll kanske framförallt i förhållande till den statspolitiska sfären som ju varit en viktig, framträdande och ibland kontroversiell fråga i polsk forskningspolitik efter statssocialismens fall. De omvärderingar och omtolkningar av gränsdragningarna mellan vetenskapen och politiken stått inför i Polen efter 1989, är därför en mycket lämplig fond för den här typen av

”Crossing Boundaries and Maintaining Differences Between School and Industry: Forms of boundary-work in Swedish vocational education” i *Journal of Education and Work* 23:1, Thoresson, Karin (2011), *Att beräkna det goda samhället. Samhällsekonomska analyser och gränslandet expertis-politik inom transportområdet* (Diss. Linköpings Universitet, Linköping) eller Fröberg, Merith (2010), *Teknik och genus i skapandet av gymnasieskolans teknikprogram. Översättningar och gränsarbete på tre nivåer* (Diss. Linköpings Universitet, Linköping).

¹¹³ Gieryn (1999), s. x-xi.

analys. Begreppen "trovärdighetskamp", "epistemisk auktoritet" och "reper-toar" samt synen på gränsarbetet som en förhandlingsfråga har också gett en möjlighet att i större utsträckning kunna kategorisera materialet enligt en analytisk mall. Dessutom har jag med hjälp av begreppet "gränsarbete" mer tydligt kunnat ringa in *hur* den (retoriska) omtolknings- och omför-handlingsprocess av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i den polska forskningspolitiken under den studerade perioden gått till.

Vad gäller specifika kategoriseringar av gränsarbetet, vad Gieryn kallat "expanderande" respektive "försvarande" gränsarbete, har jag däremot valt att benämna de olika typer av mål aktörer haft då de hävdade just sin verklig-hetsbeskrivning av vetenskapens roll som "sann", med begreppen "monterande", och "demonterande" gränsarbete. Jag har funnit dessa benämningar mer användbara i sammanhanget, då de i högre grad ger en talande bild av målen för gränsarbetet och omtolkningsprocessen. Med det "monterande" gränsarbetet åsyftar jag här det som rundabordsamtalens expertgrupper utförde när de argumenterade om en tydlig separation mellan exempelvis vetenskapen och politiken, medan jag med det "demonterande" gräns-arbetet åsyftar omtolkningen och omförhandlingen av denna separation. När jag använder begreppet "demontering" i det analytiska arbetet avser jag därmed i första hand en omtolkning och omförhandling av rundabords-samtalens gränsdragningar, och inte ordagrant en fullkomlig upplösning av gränser mellan exempelvis vetenskapen och politiken. Man kan snarare, om man vill, tala om en användning av begreppet *demontering* som inbegri-pande en *remontering* i studien.

I mitt material har det nämligen i regel just handlat om en montering och sedan demontering (remontering) av gränsdragningar mellan veten-skapen och andra sfärer (såsom statspolitiken, näringslivet eller EUs forsk-ningspolitik) enligt nya aktörsmål. Dessa benämningar är dock inte använ-da i någon alltför sträng mening, utan har blivit en del av analysen i de fall jag funnit ett förtydligande nödvändigt.

Enligt Gieryn uppkommer också legitimitet för gränsdragningar i första hand "nedströms", det vill säga i de sammanhang där, när det gäller exemp-let vetenskap, vetenskaplig kunskap finansieras, värderas eller konsumeras, istället för där den produceras.¹¹⁴ Genom ett fokus på forskningspolitiken, har jag därför också kunnat ringa in gränsarbetets främsta arena i samman-hanget, det vill säga den sfär där finansiering, värdering och konsumering i

¹¹⁴ Gieryn (1995), s. 440.

första hand sker under en stor del av den studerade perioden i Polen.¹¹⁵ Det är också viktigt att åter poängtera att jag utgår från ett socialkonstruktivistiskt förhållningssätt när jag skriver om dessa ”sfärer”. Det innebär att jag inte ger exempelvis sfärerna ”vetenskap”, ”politik” eller ”näringsliv” några statiska egenskaper, utan att dessa egenskaper istället blir en empirisk fråga, och som därmed också blir en avgörande del av min analys.

Gränsarbetsbegreppet kan dock också kritiseras. Bland annat kan det aktörfokus Gieryns studier präglas av, där aktörer eller aktörsgrupper drivs av intressen och strategier vad gäller gränsdragningar, hävdas innebära att större sociala strukturer och den historiska kontexten förbises.¹¹⁶ Man kan exempelvis tolka de konstituerande krafter Gieryn beskriver som relativt frikopplade från sitt sammanhang, med möjlighet att agera och etablera gränser bortom dessa, vilket jag i den här studien vill komma ifrån. Bakgrunden i transformationsstudier av de Öst- och Centraleuropeiska ländernas forskningssystem och forskningspolitik blir här viktig, där betoningen av ett historiskt sammanhang är avgörande, vilket föranlett att jag valt att inbegripa en redogörelse för det polska historiska idéarvet vad gäller vad gäller idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i kapitel 5. Det historiska sammanhanget beskrivet där kommer också att vara viktigt för hur jag analyserar gränsarbetet i de senare kapitlen, genom ständig analytisk medvetenhet om möjliga kontextuella orsaker till att vissa argumentativa grepp och metaforer blir slagkraftiga under omtolknings- och omförhandlingsprocessen och andra inte. Här blir således förutom aktörernas gränsarbete, också de historiska arv deras *repertoar* av retoriska verktyg hämtats från, en del av analysen. Därför har jag förutom det, också valt att arbetat med analytiska verktyg som hämtats från en annan del av transformationsforskningen, där just idéarvets betydelse för de politiska processer som präglat transformationen i de Öst- och Centraleuropeiska länderna varit i uttalat fokus, och som i stor utsträckning varit en källa till analytisk medvetenhet under arbetet.

Mer specifikt handlar det om att jag här kommer inbegripa den diskussion som under senare år fått allt större utrymme inom forskningsfältet, där man utgår från ett mer kritiskt perspektiv med rötter i postkoloniala studier på föreställningar om symboliskt geografiska sociala och kulturella identi-

¹¹⁵ Gieryn (1983).

¹¹⁶ Jonsson, Kjell & Larsson, Jenny, ”Mellan vetenskap och vers: Ärftlighetsforskare som publika vetenskapsmän 1940–1960” i Ekström, Anders (red. 2004) *Den mediala vetenskapen* s. 219. Nya Doxa, Nora.

teter i Europa, i analysprocessen.¹¹⁷ Dessa är i sin tur sprungna ur en relativistisk kunskapsfilosofi, och en maktanalys som tar avstamp i Michel Foucaults idéer om hur struktur ibland agerar som aktör. Det mångtydiga identitetsbegreppet används därför ofta här i linje med socialkonstruktivistiska och antiessentialistiska teorier, och analysen handlar inte sällan om att försöka dechiffra och empiriskt undersöka hur sociala och kulturella identiteter konstitueras i olika sammanhang. Förståelsen för vad som är en social eller kulturell identitet vilar därmed på tanken om att identiteten är något föränderligt, och aldrig en fast, bestämd, eller slutgiltig position.¹¹⁸ Fokus i dessa studier ligger sedan framförallt på hur de symboliska geografiska identitetspositioneringarna bidrar till vad den ekonomiska historikern György Péteri, beskriver som:

Human agents, in particular historical and cultural contexts define themselves by locating themselves spatially as well as locally, drawing the boundaries of social spaces where they are *within*, and relating themselves and their spaces to *others*, and to what lies in their discursively constructed spatial/temporal order, *without*, *behind* and *ahead*. What makes these socially and historically situated processes really important is their intimate relationship to the formations of identities.¹¹⁹

Eftersom jag i ett tidigt skede under arbetet med mitt empiriska material kunde skönja en tydlig tendens till föreställningar om ”väst” respektive ”öst”

¹¹⁷ Identitetsbegreppet har används på ett stort antal sätt inom samhällsvetenskaperna. Idéhistorikern Mats Andréén lyfter i *Att frambringa det uthärdliga* (2001, Gidlunds förlag, Södertälje) ut två sådana som varit dominerande i beskrivningarna av Öst- och Centraleuropa ur ett idé- och vetenskapshistoriskt perspektiv. Det första handlar om synen på identitet som: ”de idé- och vetenskapshistoriska särdrag som kan lyftas fram som centraleuropeiska” (s. 269). I stort sätt blir här förståelsen för identitet en slags linjär utveckling där individen utifrån olika normer, språk eller kulturella särdrag ”blir” Östeuropé eller Västeuropé. Denna utveckling förstås i regel som något relativt fast eller fixerat, och beroende på statistiska mönster.

Ur det andra perspektivet handlar det istället om att försöka dechiffra och empiriskt undersöka hur dessa identiteter konstitueras i olika sammanhang, med grund i socialkonstruktivistiska och antiessentialistiska teorier. Identitet blir här något föränderligt, och aldrig en fast, bestämd, eller slutgiltig position. Det andra perspektivet är också det som framförallt används i de studier jag här beskriver, och det perspektiv jag själv valt att anamma i avhandlingen. Det innebär att när jag använder diskussionen om symboliska geografiska identitetspositioneringar i min analys, utgår från en förståelse av dessa som tämligen rörliga, och även de föremål för gränsarbete, gränsdragningar, exkludering och inkludering, vilket jag återkommer till längre fram i texten.

¹¹⁸ Andréén (2001), s. 268 ff.

¹¹⁹ Péteri, György (2010), *Imagining the West in Eastern Europe and the Soviet Union* s. 2. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh.

i det gränsarbete jag studerat, blev denna tanketradition, förutom transformationsstudier om forskningssystem i Öst- och Centraleuropa, en viktig källa till förståelse för hur aktörer konstruerat en repertoar av retoriska verktyg då de velat befästa ”sin” verklighetsbild. Framförallt har jag här funnit en möjlighet att med hjälp av de begrepp och idéer lanserade inom traditionen på ett mer initierat sätt förstå och tolka hur föreställningar om distinktionen mellan en västeuropeisk respektive östeuropeisk identitet präglat den förändringsdynamik jag beskriver och analyserar. Innan jag övergår till att redogöra för vilka dessa idéer och begrepp är, vill jag dock presentera fältet i stort.

En begärlig identitet

En viktig utgångspunkt för forskare med det perspektiv jag ovan beskriver är att föreställningar om symboliskt geografiska sociala och kulturella identiteter i Europa präglas av en hierarkisk indelning, som har sitt ursprung i upplysningstanken.¹²⁰ Framförallt handlar det om en förståelse för hur en ”västeuropeisk” identitet överordnas andra Europeiska identiteter, såsom en ”östeuropeisk”, eller en ”sydeuropeisk” identitet, i exempelvis termer av ”modernitet” och ”utveckling” i de kulturella, sociala, och de vetenskapliga och politiska sammanhangen som präglat europeisk historia och nutid.¹²¹ Därmed beskrivs konstitueringen av den symboliska geografiska ”västeuropeiska” identiteten i dessa studier som mer eftersträvansvärd, mer begärlig än de övriga (symboliska geografiska) europeiska identiteterna.¹²²

Denna hierarkiska indelning sker, och har skett, menar bland annat den amerikanske historikern Larry Wolff, (när det gäller indelningen just framförallt ”öst” och ”väst”, som ju denna studie behandlar) redan sedan andra delen av 1700-talet.¹²³ Han skriver:

Inventing Eastern Europe was a philosophical and geographical synthesis carried out by the men and women of the Enlightenment... The work of

¹²⁰ En utgångspunkt för forskningen är förståelsen för hur synen på Västeuropa som ”skapelsens krona” varit ett politiskt ideal under de politiska transformationsprocesserna i Öst- och Centraleuropa, och vad det inneburit för dessa.

¹²¹ André (2001), s. 35 ff.

¹²² Péteri (2010), s. 2ff

¹²³ Wolf, Larry (1994), *Inventing Eastern Europe. The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment* s. 89. Stanford University Press, Stanford.

inventing lay in the synthetic association of lands, which drew upon both fact and fiction, to produce the general rubric of Eastern Europe. That rubric represented an aggregation of general and associative observations over a diverse domain of lands and peoples. It is in that sense Eastern Europe is a cultural construction, an intellectual invention, of the Enlightenment.¹²⁴

Likt studier ur en postkolonialistisk tradition, spelar här således den västeuropeiska modernitetens linjära evolutionistiska historie- och samhällsförståelse och dess värden, idéer, perspektiv och kategorier en viktig roll, som en reproducerande och konstituerande kraft för hur vi uppfattar identitetspositioner, likväl som de konsekvenser dessa uppfattningar får i olika sammanhang.^{125 126}

Det finns dock en viktig skillnad mellan studier som rör specifikt relationen mellan en västeuropeisk och en östeuropeisk symboliskt geografisk identitetsposition och dess konsekvenser, och den orientalismdiskurs som postkoloniala studier traditionellt rört sig i.¹²⁷ Här är det nämligen snarare än en fullständigt ”bortom” (*de andra*) identitet i relation till den västeuropeiska, om en typ av föreställd ”inte riktigt där” identitet, det vill säga en identitet som ”nästan” kan liknas vid den västeuropeiska, men som inte riktigt når fram, socialt, kulturellt, ekonomiskt eller politiskt.¹²⁸

Detta ”nästan” innebär för den östeuropeiska sociala och kulturella identiteten, en ofullständighet i förhållande till det ”normala” (västeuropeiska), och implicerar en avsaknad av globalt begärliga värden såsom en västeuropeisk (sen)modernitet och (sen)kapitalism. Etnologen Karin Lindelöf noterar:

Den före detta ”andra världen”, dvs. det postkommunistiska Central- och Östeuropa marginaliseras och patroniseras på liknande sätt som länderna i den så kallade tredje världen. Östeuropéerna betraktas som eftersläpande och omoderna, som ”not yet”...¹²⁹

¹²⁴ Wolf (1994), s. 356.

¹²⁵ Chakrabarty, Dipesh (2000), *Provincializing Europe. Postcolonial Thought and Historical Difference* s. 8. Princeton University Press, Oxford.

¹²⁶ Bland annat menar också den indiske historikern Dipesh Chakrabarty att just den Östeuropeiska identiteten präglas av en marginalisering i en västerländsk kanon, och betraktas som outvecklad, omodern, närmast bristfällig i relation till den västeuropeiska identiteten. Chakrabarty (2000), s. 32.

¹²⁷ Med utgångspunkt i ibland annat Edward Saids beskrivningar av Orienten, och *de andra*, som en västerländsk kulturell skapelse i *Orientalism* (1978, Pantheon, New York).

¹²⁸ Lindelöf, Karin (2006), *Om vi nu ska bli som Europa. Könsskapande och normalitet bland unga kvinnor i transitionens Polen* s. 72ff. Diss. Makadam Förlag, Göteborg.

¹²⁹ Lindelöf (2006), s. 72.

Det finns flera förklaringsmodeller för hur en sådan symbolisk östeuropeisk ”nästan” identitet uppkommit. Exempelvis menar sociologen Klaus Eder, att den faktiska geografiska närheten till ”det okända” (”the other” – i form av tsarens Ryssland och senare Sovjetunionen) spelat en avgörande roll för relationen mellan det föreställda ”väst” och ”öst”. Han skriver att:

The East- West distinction was always related to the experience of the Eastern border as a “frontier”. The East provides the second frontier of Europe. In the narrations of this frontier, the “second other” of Europe was constructed.¹³⁰

En annan förklaringsmodell är tanken om att järnridån bidragit till en slags ”aveuropeisering” av de nu poststatssocialistiska staterna, som både präglat föreställningar i ”väst” på ”öst”, och i ”öst” på ”öst” (sic).¹³¹ Återigen handlar det dock inte om en identitetsposition som fullständigt hamnar i det okända ”other”, utan som istället innebär ett mellanting, både inkluderad i den västeuropeiska normen, men också utanför densamma. Både i ovan nämnda Eders citat och hos Péteri kallas därför positionen för det talande “second other”, en term som fått ett relativt brett genomslag inom forskningsfältet.

En benämning som likt ”the second other” använts för att beskriva den föreställda distinktionen mellan ”öst” och ”väst” är ”the semiperiphery”, respektive ”the core”. Istället för perifer, förstås här de Öst- och central-europeiska ländernas symboliska geografiska identitetsposition som någonstans mellan periferin och kärnan, det vill säga just semiperiferin. Lik identitetspositionen ”second other” handlar det därmed här om ett utanförskap som inte är fullständigt.

Som jag tidigare nämnde, ligger fokus i dessa studier många gånger på att ifrågasätta och dekonstruera, men även visa hur de hierarkiska indelningarna av de symboliska geografiska identitetspositionerna präglat och präglar exempelvis den politiska utvecklingen efter statssocialismens fall i Öst- och Centraleuropa.¹³² En viktig fråga för hur detta ”nästan” utanförskap diskuterats är därför också vilka konsekvenser de symboliska

¹³⁰ Eder, Klaus (2006), ”Europe’s Borders: The narrative construction of the boundaries of Europe”, s. 264, i *European Journal of Social Theory* 9: 2.

¹³¹ Péteri (2010), s. 2.

¹³² Idén om ett slags politiskt modellerande efter västerländska ideal är också starkt inom det bredare transformationsstudieområdet som inte bara gäller transformationen av forskningssystemen, vilket bland annat Fredrika Björklund och Johnny Rodin påtalat. De menar att: ”Västeuropa... sågs som... måttstocken för den goda staten och det goda samhället”. Björklund & Rodin ”Det nya Östeuropa: stat och nation i förändring” s. 11, i Björklund & Rodin (red. 2009).

geografiska identitetspositioner haft på den politiska, sociala och kulturella utvecklingen i Öst- och Centraleuropa, det vill säga hur den dualistiska förståelsen för de symboliska geografiska positionerna "väst" (eftersträvansvärt) respektive "öst" (icke eftersträvansvärt) påverkat utvecklingen där, framförallt efter 1989.

Exempelvis menar sociologen Marina Blagojević att semiperiferin karaktäriseras av transformation, och att det därför inte är en stabil position, utan en som står i ständig rörelse emellan periferin och kärnan. Transformationen ges i sin tur uttryck genom dels en strävan efter att upptas i kärnan, dels av närheten till periferin och motståndet mot att förlora en egen kulturell identitet. Denna dubbelhet, menar hon, leder ofta till:

A kind of unintelligible, chaotic condition. The semiperiphery often finds itself in a condition of "permanent reform", which in reality means that one reform is following the other while the previous has not been finalized, nor its effects explored. Those reforms are repeatedly aimed at "modernization", and they imitate or follow the models from the core. But implemented at the semiperiphery, they necessarily produce different effects in these countries.¹³³

Den symboliska geografiska positioneringen i "öst" får såldes omfattande konsekvenser för samhällsmodellerandet menar Blagojevićs, där en "modernisering" av detsamma blir ett begrepp som likställs med ett närmande till det föreställda "väst". Konsekvenserna för positioneringen i semiperiferin har därför också beskrivits som ett uttryck för västerländsk (post)kolonialisering, i dubbel bemärkelse, det vill säga att både koloniatören och den koloniserade deltar i strävan att uppgå i en ny identitet (den föreställt västeuropeiska), och utformar den samhällseliga transformationsprocessen efter den. "Väst" representerar utveckling och är den eftersträvansvärda och begärliga identitetspositionen, vars dominans reproduceras både av kärnan, och semiperiferin. Exempelvis skriver litteraturvetaren Nataša Kovačević att:

Because of Eastern Europe's direct geographic, political and cultural proximity to Western Europe and indirectly, North America, its acceptance of Western models has, overall, been far smoother, more voluntary and more urgently executed than in other colonial locales. In

¹³³ Blagojević, Marina (2010), "Non-'White' Whites, Non-European Europeans and Gendered NON-Citizens: On a possible epistemic strategy from the semiperiphery of Europe" s. 186, i *Feminist and critical political economy* vol. 3.

fact, it is this voluntary – and largely unrecognized – self colonizing tendency vis-à-vis the West which distinguishes Eastern Europe from other targets of Western colonialism....A general favorable attitude to the ideal of European civilization and an almost fatalistic consensus that the current model of Western social development is the way to go post-communist traditions are necessarily difficult and may take centuries, but it is worth it, because prosperity – and acceptance by the world community – awaits us.¹³⁴

Den här typen av idéer, och de studier som kommit ur diskussionen om symboliska geografiska identitetspositioneringar har, som jag tidigare nämnde, för mitt arbete med det empiriska materialet bidragit till en möjlighet att kategorisera och förstå gränsarbetet på ett mer initierat sätt. Med hjälp av begrepp såsom ”semiperiferi” och ”kärna” blev möjligheten att urskilja och förstå vilka former av språkliga representationer som varit möjliga, gångbara och använda i montering och demontering av gränserna kring vetenskapen och omförhandlingen och omtolkningen av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll, respektive vilka som inte varit det, större.

Likt min förståelse av de övriga analysverktygen i studien, kommer jag här att utgå från det socialkonstruktionistiska, antiessentialistiska perspektivet (vilket i regel också används i de ovan beskrivna studierna) när jag använder begreppen. För min analys innebär det att jag tar avstamp i en förståelse av de symboliska geografiska identitetspositionerna som tämligen rörliga, och även de som föremål för grännsarbete, gränsdragningar, exkludering och inkludering. Hur en östeuropeisk symbolisk geografisk identitet, respektive hur en västeuropeisk symbolisk geografisk identitet konstitueras och förändras blir därför, precis som frågan om gränsdragningar kring vetenskap, här en empirisk fråga, vilket jag visar längre fram i avhandlingen.

Hur den specifika användningen av begreppen lanserade inom denna del av transformationsforskningen kommer gå till, och i vilken utsträckning jag funnit angreppssättet relevant respektive problematiskt, vill jag dock återkomma till lite senare i studien, där det narrativa sammanhanget ger större möjligheter för läsförståelse.¹³⁵

¹³⁴ Kovačević, Nataša (2008), *Narrating Post/Communism: Colonial discourse and Europe's borderline civilization* s. 5. Routledge, London.

¹³⁵ Se kapitel 6.

4. Metod, avgränsningar och materialval

Det kommande kapitlet är det andra i följd av redogörelser för mina epistemologiska ställningstaganden. Det innehåller en beskrivning av den forskningsmetod jag använt mig av respektive mitt materialval. Hur ska förändringsdynamiken i omförhandlingarna och omtolkningarna av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i den polska forskningspolitiken mellan 1989–2011 här studeras? Vilka möjligheter ger mina val av forskningsmetoder och mitt material att förstå dessa?

Vetenskapsfilosofiska ansatser och förhållningssätt

Att säga sig vilja studera gränsarbetet kring vetenskap, och genom det hur idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i den polska forskningspolitiken omförhandlats och omtolkats efter statsocialismens fall med hjälp av analysverktyg hämtade ur en socialkonstruktionistisk epistemologiskt orienterad teoretisk ansats, innebär något förenklat att utgångspunkten implicit förutsätter en vetenskapsfilosofisk ansats, som går ”hand i hand” med denna.¹³⁶ Här kommer perspektivet i första hand innebära en epistemologisk ståndpunkt som främst går att finna i en antiessentialistisk socialkonstruktionistisk tradition.¹³⁷ Det handlar i mångt och mycket om att frångå idén om att det skulle finnas beständiga sociala fenomen med statisk essens, som vi i sin tur skulle kunna ha någon absolut kunskap om.¹³⁸ Istället är forskaren utlämnad till de sociala representationer som finns av det han

¹³⁶ Winther-Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (1999), *Diskursanalys som teori och metod* s. 11f. Studentlitteratur, Lund.

¹³⁷ De sociala representationerna av verklighetsbilder är också, i linje med denna ansats föränderliga över tid, vilket i sin tur gör att kunskapen och sanningen inte är beständig, utan förhåller sig till den kontext den kommit ur.

¹³⁸ Winther Jørgensen & Phillips (1999), s. 11.

eller hon ska studera.¹³⁹ Nyckeln till förståelsen av dessa sociala representationer är språket, vilket avgör hur vi konstruerar världen och ger den mening.¹⁴⁰ Närmare bestämt rör det ett förhållningssätt med en idégrund som bygger på tanken om att språket kan ge oss tillträde till ”speglingar” (de sociala representationerna) av verkligheten.¹⁴¹ Språket är därmed avgörande för förståelsen av olika sociala fenomen, då det både är konstruerat och konstruerande.^{142 143}

Det ”språk” som i den här studien är i fokus är de *språkliga representationer för gränsarbetet* (vad Gieryn kallar ”retoriken”) kring vetenskap, och genom dem idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i den polska forskningspolitiken mellan 1989 och 2011.¹⁴⁴ Var och hur gränsarbetet utförts är därför en viktig del av förståelsen av mitt nästa epistemologiska ställningstagande, beträffande valet av metodiska ansatser. För mig har detta ställningstagande inneburit användningen av ett textanalytiskt, och mer specifikt närläsningsoorienterat tolkningsarbete.¹⁴⁵

Textanalysen

Valet av en textanalytisk ansats har självfallet att göra med den ovan beskrivna vetenskapsfilosofiska och teoretiska ansatsen i studien, där texttolkning i olika former ofta har en dominerande roll för hur förståelser och angreppssätt till ett studieobjekt går till. Men en annan avgörande fråga har varit den om frånvaron av hårda tolkningsstrukturer vad gäller den textanalytiska processen. Hårda tolkningsstrukturer kan hämma ett kreativt tolkningsarbete, vilket i sin tur gör att man kan missa väsentligheter i texten,

¹³⁹ Torfing, Jacob, ”Discourse Theory: Achievements, arguments and challenges” i Howarth, David & Torfing, Jacob (red. 2004) *Discourse Theory in European Politics: Identity, policy and governance*, s. 13. Palgrave Macmillan, Basingstoke.

¹⁴⁰ Torfing, Jacob, ”Discourse Theory: Achievements, arguments and challenges” s. 28, i Howarth & Torfing (red. 2004).

¹⁴¹ Winther Jørgensen & Phillips (1999), s. 15.

¹⁴² Se exempelvis: Howarth & Torfing (red. 2004), Mouffe & Licalu (1985).

¹⁴³ Ur ett sådant vetenskapsfilosofiskt perspektiv är på så sätt kunskap och sanningar något som produceras i sociala sammanhang, vilka i sin tur påverkar den världsbild, eller verklighetsbild, vi har. Jag har därmed utgått från en syn på kunskap som konstruerad genom vårt sätt att kategorisera och definiera verkligheten, eller som ett verktyg för att kunna förhålla oss till den.

¹⁴⁴ Alvesson, Mats & Skoldberg, Kaj (1994), *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur Lund.

¹⁴⁵ Med begreppet *retorik* menar jag därmed hädanefter, likt Gieryns tolkning, de språkliga representationerna av gränsarbetet i texten.

vilket en mer diskussionsorienterad (mindre strukturerad) ansats, enligt min mening, inte i lika hög grad inbjuder till. Fler angreppssätt får på så sätt plats, och friheten från strukturell styrning bidrar till en rikare analys.

För ett sådant förfarande finns dock inga ”färdiga” mallar eller redskap att applicera för att genomföra en specifik studie, utan varje forskare måste istället utveckla det metodiska upplägg som krävs för att uppfylla sina syften.¹⁴⁶ En utgångspunkt, i jämförelse med en snävare metodisk ansats där redan fastställda variabler för tolkningen av texten finns, är att texten får ”tala”, i bemärkelsen att verktygen som ligger till grund för analysen växer fram efter hand.¹⁴⁷ Vilka ordval, begrepp och metaforer som används i texterna har därför varit viktigt för tolkningsarbetet likväl som analyser av i vilka sammanhang som dessa uttrycks, vilket också har styrt närläsningen av de texter jag här analyserar. Ramen för tolkningarna har sedan växt fram allteftersom, och i första hand inneburit att jag efter en inledande genomläsning, och fördjupning via översiktsintervjuer med både forskningspolitiker och akademiker med anknytning till ämnet, kunnat urskilja var, hur, och i vilka sammanhang gränsarbetet framförallt utförts. Vilka teman återkommer i texterna, och hur kan de förstås i ett sammanhang av aktörer, metaforer och ordval?

Det handlar därmed om att med hjälp av en närläsning försöka urskilja vilka former av språkliga representationer som varit möjliga, gångbara och använda i monteringen och demonteringen av gränserna kring vetenskapen och omförhandlingen och omtolkningen av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll, respektive vilka som inte varit det. Hur hanteras frågor om ansvar, skuld, positionering, problemlösningar, åtgärder och värderingar i gränsarbetet? Hur hävdas epistemisk auktoritet och hur ser kamperna om trovärdighet ut?

Begreppsdefinitioner

Nästa steg vad gäller epistemologiska ställningstaganden rör frågan om vad det är för material jag använt för att uppnå studiens syfte. Till att börja med vill jag här göra en tydligare beskrivning av vad det är avhandlingen handlar

¹⁴⁶ Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2000), *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. s. 238. Studentlitteratur, Lund.

¹⁴⁷ Självfallet inbjuder många poststrukuralistiska studier även dem till hårda tolkningsramar, där tydligare textanalytiska ”verktyg” och ”raster” läggs på det empiriska materialet än jag här valt att göra.

om. Forskningspolitik är ju ett oerhört brett begrepp med många tolkningsmöjligheter, som jag inte vill tillskriva några statiska egenskaper i linje med min vetenskapsfilosofiska ansats. Eftersom det är språkliga representationer, det vill säga det retoriska gränsarbetet jag i första hand vill analysera, avgör de därmed också min tolkning, och användning av begreppet "forskningspolitik" i studiens sammanhang. Men var har då det retoriska gränsarbetet i första hand ägt rum i forskningspolitiken?

Jag har funnit att de språkliga representationerna för gränsarbetet kunnat urskiljas i vad jag valt att benämna som den *diskussion* bland politiker och forskare som följt de forskningspolitiska reformerna i landet efter 1989. Denna diskussion, som jag hädanefter kommer hänvisa till som den "polska forskningspolitiska diskussionen", har sedan, likt begreppet "forskningspolitik", fått definieras i socialkonstruktionistisk anda, av tolkningar av mitt material, det vill säga att materialet i sig fått ange ramarna för detsamma. Detsamma gäller begreppen "idéer", "förväntningar" och "krav" liksom "vetenskapens roll" vars innebörd i studien i första hand är en empirisk fråga. En sådan definition är på flera sätt lämplig här, dels för att den ger utrymme åt ett mer tolkande förhållningssätt, dels för att jag på så sätt inte förbinder mig att säga något generellt om den "polska forskningspolitiska diskussionen", "forskningspolitik" eller "vetenskapens roll" som fenomen med tydliga ramar eller gränser. Begreppet "polsk forskningspolitisk diskussion" blir därmed något som här går att definiera och förhålla sig till i det material jag använt som grund för studiens analytiska delar, men som utanför denna kontext skulle kunna innebära något annat, beroende på uttolkaren.

En analys av denna diskussion, med ett fokus på det retoriska gränsarbete som där utförs, ger därmed som jag ser det, en god möjlighet att metodiskt "komma åt" de omförhandlingar och omtolkningar av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i transformationens Polen. Frågan om vad för slags material jag använt, och vad det kan säga och bidra med till analysen av gränsarbetet blir därför nu relevant. Att välja de texter jag här använt mig av har ju nämligen inneburit att annat material utelutits, vilket kräver en godtagbar förklaring till varför jag valt som jag gjort.

Källmaterialet

Till att börja med vill jag säga att all materialavgränsning den här studien rymmer, har att göra med identifieringen av motsättningen mellan den

inledningsvis starka strävan efter vetenskaplig autonomi, och sedan utvecklingen mot en alltmer politiserad och intresseorienterad forskningspolitik som en röd tråd för hur gränsarbetet gått till i diskussionen under hela den studerade perioden. Denna röda tråd har utkristalliserats i den initiala analysen av mitt material. Det är också därför gränsarbetet i ljuset av den som jag i avhandlingen främst analyserat, vilket innebär att utgångspunkten delvis innebär ett forskningsresultat, i bemärkelsen ett redan identifierat mönster, utifrån vilket jag valt att analysera mitt material.

Denna tidigt funna röda tråd har, som jag ser det, sedan bidragit till att jag i större utsträckning kunnat fördjupa närläsningen tidigt i forskningsprocessen. Identifikationen har också inneburit att en mer relevant tolkningsram (och användningen av begreppet gränsarbete som analysverktyg) kunnat växa fram, inte minst vad gäller den historiska kontexten kring gränserna kring vetenskap och idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i diskussionerna.

Den initiala analysen har också sitt ursprung i ställningstaganden som gjorts med utgångspunkt i två orienterande steg i materialgenomgången. Till att börja med genomförde jag ostrukturerade explorativa intervjuer med personer som sedan statssocialismens fall verkat både i den forskningspolitiska styrningssfären (i huvudsak inom forsknings- och utbildningsministeriet, som idag heter *Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego*, ("Ministeriet för forskning och högre utbildning", min öv.) under en kort period *Ministerstwo Nauki i Informatyzacji*), och inom akademien. Intervjuerna har haft en tämligen fri karaktär och inneburit att jag i ett inledande skede av avhandlingsarbetet ställt frågor kring hur och på vilka sätt forskningspolitiken i landet diskuterats och debatterats, vilka aktörerna varit, och var den utspelat sig i huvudsak, till statsvetaren Julita Jabłeczka vars studier rör just forskningspolitik i Polen och vetenskapshistorikern och (forsknings)politikern Jan Kozłowski.

Nästa steg blev en genomgång och läsning av offentligt styrnings- och policyorienterat material, det vill säga betänkanden, lagförslag, direktiv och lagstiftning kring forskningspolitiken i Polen från 1989 och fram till 2011. Dessa har publicerats av KBN, och även *Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego* och det ombildade *Rada Nauki*, i ett senare skede av *Ministerstwo Gospodarki* (Näringslivsministeriet, min öv.) och den polska regeringen. Även delar av den av den polska vetenskapsakademien PANs kvartalsutgivna publikation *Nauka* från 1990–2011 (beskriven av vetenskapsakademien som "A publication devoted to the problems of the Polish scientific community"), har använts i de fall bidrag har rört området forskningspolitik i

bemärkelsen kommentarer eller utvärderingar om KBN och forsknings- och utbildningsministeriets arbete. Jag har också studerat *KBN – Science and Government Series* utgivna av KBN under tiden för dess bildande fram till brottet och bildandet av *Rada Nauki* och sedan *Rada Naukis* publiceringar, likväl av policydokument och ramprogram på EU-nivå, och OECDs rapporter om forskningspolitiken i landet under perioden ifråga. Intervjuerna och läsningen av de offentliga dokumenten blev på så sätt viktiga för identifieringen av motsättningen mellan strävan efter vetenskaplig autonomi, och sedan utvecklingen mot en alltmer politiserad och intresseorienterad forskningspolitik som en röd tråd, eller ett mönster i diskussionerna. Detta har i sin tur inneburit att jag sökt material för att analysera detta mönster närmare.

På så sätt har jag identifierat det största och viktigaste materialet i avhandlingen, den tidskrift som, under de rundabordssamtal som hölls i samband med utformningen av den nya forskningspolitiken under påtryckningar av vetenskapsavdelningen inom *Solidarność*, skrevs in i konstitutionen för KBNs verksamhet. I tidskriften, där den "polska forskningspolitiska diskussion" jag hänvisar till i avhandlingen i stort utspelas, redogörs och debatteras nämligen initiativ, bedömningar inför beslut, programförslag, rapporter, direktiv, och betänkanden om utfört arbete samt all annan information som kan tänkas härstamma ur verksamheten inom KBN. KBNs första forskningspolitiska åtagande efter statsocialismens fall var nämligen att initiera och utveckla verksamheten kring denna tidskrift, som en viktig del i den nya, "transparenta" forskningspolitiska verksamheten.

Vid sidan om publikationer kring lagfrågor och "the state of the art" i den polska forskningsvärlden är det också här den forskningspolitiska diskussionen pågår, och där namnkunniga akademiker såväl som representanter ur styrningssfären (eller aktörer med en fot i vardera fält) i stor utsträckning debatterar frågor rörande förhållningssätt till ansvar, skuld, positionering, gångbarhet, problemlösningar, åtgärder och värderingar i fråga om motsättningen, samt hävdandet av epistemisk auktoritet och kampen om trovärdighet i samband med den. Det är därmed i denna tidskrift som jag funnit lejonparten av det retoriska gränsarbetet vad gäller gränsdragningarna kring vetenskap och omförhandlingar och omtolkningar av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i den polska poststatssocialistiska forskningspolitiken. Det är också där, för att tala med Gieryn, som "trovärdighetskampen" och strävan efter "epistemisk auktoritet", framstått som tydligast.

Sedan första numret 1990 har tidskriften getts ut månatligen i mer eller mindre samma form men under olika namn, i det längsta med titeln *Sprawy Nauki* ("Vetenskapsfrågor", min öv., tidigare *Bulietyn Komitetu Badań Naukowych*). Ansvarig utgivare var till en början KBN, och sedan *Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego*. Chefredaktör för tidskriften blev automatiskt KBNs förste sekreterare, först den tidigare i *Solidarności* vetenskapsavdelning verksamme ingenjören dr. Jan Krzysztof Frąckowiak, som satt kvar på denna post fram till ombildandet av KBN till Rada Nauki. Nästa chefredaktör blev då Michal Kleiber, tidigare KBNs ledare (och i egenskap av denna forskningsminister fr. 2001), och därefter forsknings- och högre utbildningsminister 2004–2005. Hans efterträdare var juridikprofessor Michał Seweryński 2005–2007, följd av juridikprofessorn Barbara Kudrycka 2007–2011. Redaktionen har under perioden ifråga växlat, men generellt sett inneburit en samling "redaktionsfullmäktige" där ledande akademiker utgjort merparten av de som bestämt innehåll och utformning (mer specifika beskrivningar följer löpande i de empiriska kapitlen). Tidskriften har haft en hög ställning bland både akademiker och politiker ur den forskningspolitiska sfären, som just ett möjligt debattforum och uttryck för den i början av 1990-talet nyvunna öppenhet och frihet vad gäller kritik och debatt kring styrning.

Här rör det sig alltså om ett material (vilket utgörs av 165 utgivningar, det vill säga, nr. 1:1991 till och med nr. 165:2011) som under åren varierat i omfattning, utformning och chefredaktörskap, men i regel inneburit en textmängd omkring 70 sidor per publikation fram till 2006. Förändringar i *Sprawy Nauki*s roll och prägel sker nämligen successivt, och blir en del av den analys som görs i alla empiriska kapitel, men kanske tydligast i det sista. Tidskriften blir då, efter att ha blivit omarbetad av *Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego* 2006, (därefter i första hand en informativ kanal vad gäller regeringsförehavandena i den forskningspolitiska frågan, utan debattinslag), återuppväckt som ett "oberoende" forum för de mer renodlat akademiska diskussionerna samma år. Här är det dock enbart ickeregeringsanknutna akademiker som bidrar till innehållet, även om namnet och formen liknar den vid tillfället regeringsutgivna tidskriften. Chefredaktör är journalisten och kulturvetaren/matematikern Anna Leszkowska, tidigare medarbetare på den ursprungliga *Sprawy Nauki* och de återkommande skribenterna alltså uteslutande akademiker ur olika sammanhang (dock något mindre i omfång, cirka 20-30 sidor i huvudsak artiklar och intervjuer av skiftande karaktär med fokus på vetenskap och forskningspolitik). Utgivningen sker månatligen sedan 2006, och utgör därmed från och med

första numret 2006 fram till 2011 (vilket utgörs av 72 utgivningar, det vill säga nr. 1:2006 till och med nr. 72:2011) en del av det kompletterande material jag studerat, som delvis alltså publicerats parallellt med den ursprungliga *Sprawy Nauki*.

En annan kompletterande källa är tidskriften *Forum Akademickie* (”Akademiskt forum”, min öv.) som sedan 1993 också utgivits månadsvis. Här diskuteras i regel ämnesnära frågor av akademiker som antingen tillfrågas om medverkan i olika temanummer, eller också själva kontaktar redaktionen (som utgörs av engagerade akademiker ur skilda sammanhang, beroende på tidsperiod). Tidskriften innehåller artiklar rörande vetenskap och utbildning i landet i stort och smått. *Forum Akademickie* fungerar också som en ”oberoende” tidskrift, men redaktionen samarbetar under 2000-talet med ministeriet som ”informationskanal” vad gäller publiceringar av specifika lagändringar, utlysningar och så vidare, mer särskilt under 2010 då *Sprawy Nauki* inkorporeras som en del i tidskriften. Bitvis finns här också en diskussion kring forskningspolitisk riktning och utveckling, och då framförallt i samband med de omfattande reformer som initieras och implementeras efter 2004, vilket gjort att det är texter i utgivningen framförallt efter denna period som fått utgöra del i det mer handfasta tolkningsarbetet, och då framförallt i kapitel 8. Det handlar alltså här om en läsning av ca. 200 nummer där ungefär en tjugondel används som refererat material, där varje nummer omfattar omkring 70 sidor.¹⁴⁸

Tolkningsarbetet

I första hand har insamlingen av detta material skett med hjälp av det polska forsknings- och högre utbildningsministeriets arkivbibliotek och dess medarbetare, där alla nummer av respektive tidskrifter, förutom den ”oberoende” *Sprawy Nauki* efter 2006, funnits tillgängliga, liksom alla offentliga dokument rörande forskningspolitiken i landet. Delar av det material som använts finns också tillgängligt på internet, där det dock sällan

¹⁴⁸ Materialet till bakgrundskapitlet som utgör en historisering av utvecklingen, är däremot till stor del baserat på andrahandskällor, och då framförallt historiska verk över Polens forskningspolitiska historia under kommunisttiden, och de förhållningssätt till gränsdragningar kring vetenskapen jag funnit i det. Här har både litteratur som beskriver specifika vetenskapliga institutioner och biografier över forskare används, och förutom dessa, omfattande studier kring den akademiska motståndsrörelsen under hela perioden. Detta material kommer att beskrivas närmare i kapitel 5, men också löpande i de empiriska kapitlen.

handlar om komplett eller särskilt omsorgsfullt strukturerade sammanställningar av detsamma.

Tillvägagångssättet har inneburit en sällning i de använda texterna, enligt en närläsningsspraktik med fokus på textstrukturer, objektbeskrivningar, upprepningar, metaforer och ordval som förekommer i relation till det mönster jag tidigt funnit. Här har urvalsprincipen inneburit att jag använt mig av texter som varit ”paradigmatiska” för hur det använda mönstret getts uttryck, exempelvis artiklar som tydligt representerar betydelsefulla positioner, och där dessa artikuleras. Tolkningsarbetet kan därför beskrivas som en kedja, där en första genomgång av materialet gett möjlighet att urskilja referenspunkter och teman (exempelvis uttryck för kamper om trovärdighet, eller hävdandet av epistemisk auktoritet), där jag sedan markerat dessa, och därefter kunnat återvända till markeringarna och relatera texter och textförfattare till varandra, och på så sätt dragit slutsatser om mer generella mönster rörande textstrukturerna, objektbeskrivningarna, upprepningarna, metaforerna, aktörerna, aktörsgrupperna och ordvalen som använts.

Det tolkade materialet har sedan relaterats till det forskningspolitiska reformarbetet med hjälp av de offentliga policy- och styrdokument, vars innehåll analyserats enligt samma principer, förutom i de fall där rent deskriptiva beskrivningar av utvecklingen ges. Ytterligare ett steg i analysen har också varit en kontextualisering i relation till historiska uttryck för gränsdragningar kring vetenskap och omförhandlingen och omtolkningen av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i Polen.

Forskningspolitiskt reformarbete och forskningspolitisk diskussion

På så sätt rör sig den här avhandlingens empiriskt sett egentligen i två (visserligen sammanlänkade) sfärer, det vill säga det mer formella reformarbetet, och den mer informella diskussionen (där jag funnit att det retoriska gränsarbetet i första hand utförts). I viss mån positioneras också här debatten i förhållande till reformarbetet, och utfallet i det forskningspolitiska beslutsfattandet. Därför kommer också en redogörelse för reformarbetet utgöra en stor del av de empiriska kapitlen, som bakgrund mot vilket gränsarbetet i diskussionerna relateras. Det handlar då främst om att relatera idéutvecklingen till förändringar i forskningspolitikens organisation och ansökningsprocesser, till EUs forskningspolitik och Polens ansökningsprocess till EU. De gånger jag kunnat urskilja ett gränsarbete

även i reformarbetet, kommer detta självfallet att bli en del av analysen, och tolkas enligt samma principer som det gränsarbete som sker i diskussionen.

Återigen vill jag poängtera att det inte är min avsikt att säga något om relationen mellan forskningspolitisk ”diskussion” och forskningspolitiskt reformarbete i någon universell eller teoretisk mening, utan snarare contextualisera det förra med det senare utifrån min tolkningsram för en djupare analys. Det handlar om att försöka förstå hur gränsarbetet i diskussionen under den studerade perioden kan sägas påverka, eller också inte påverka reformarbetet (de möjliga konsekvenserna av gränsarbetet) i bred mening. På så sätt är därmed avhandlingens främsta empiriska fokus *hur* gränsarbetet gått till, och inte enskilda och särskilda institutioner, där detsamma skett.

Uteslutet material och andra möjligheter

Den diskussion jag medvetet uteslutit är däremot den allmänna samhällsdebatten om forskningspolitikens utveckling, exempelvis i mediala sammanhang. Anledningen till detta är att den i stort sett varit obefintlig under 1990-talet, och visserligen under början av 2000-talet blommat upp i och med lanseringen av bioteknologin i Polen – vilket också syns i det material jag här använt. Jag ser det nämligen som att den samhälleliga allmänna diskussionen delvis avspeglas i materialet, men sällan inneburit en viktig aktörsröst i själva gränsarbetet. I det sjunde kapitlet blir däremot den offentliga diskussionen en del av analysen i form av de nya forum för forskningspolitisk diskussion debatt som under perioden växer fram.

Förutom detta är även debatter på Sejmnivå efter 2004 något jag valt att utesluta, då de debattörer som kommit till tals där, i regel återges i tidskrifterna, och på så sätt kommit att bli en del av analysen.¹⁴⁹ Här har jag också gjort en avvägning till förmån för diskussionen i tidskrifterna, då debatterna på sejmnivå sällan eller aldrig förs i mer fördjupad mening kring de frågor jag här tar upp.

En annan del av den forskningspolitiska sfären som här inte kommer att analyseras specifikt är sektorn för högre utbildning. Till viss del är det en fråga om en avgränsning, men framförallt handlar det om att motsättningen jag i studien utgår från inte getts särskilt mycket utrymme i frågor rörande

¹⁴⁹ Sejm – det polska parlamentet, se fotnot 190.

högre utbildning.¹⁵⁰ Självfallet har denna sektor dock varit ett av de reformpräglade områdena vad gäller den polska forskningspolitiken framförallt under senare delen av 2000-talet, men de diskussioner och omstöpningar som skett där har liksom Sejmdebatten sällan präglats av frågor som rör det mönster jag analyserar.

Delvis kommer dock de ovan nämnda uteslutna empiriska områdena att bli en del av den empiriska berättelsen. På så sätt vill jag försöka åstadkomma en större transparens – genom en hög grad av kontextuell förståelse vad gäller skeenden, svängningar och förhållningssätt inom områden som ligger nära det studerade.

Översättningar

I princip allt material i de analytiska kapitlen, har varit tillgängligt via det polska forskningsministeriets arkiv, respektive *Centre for Science Policy and Higher Education*. Det övervägande skriftspråket är polska, och har översatts av mig till svenska. Där engelska versioner funnits av materialet har dessa använts för en ökad transparens i arbetet, och alla polska citat finns refererade i fotnoter på originalspråk om intresse finns för egna översättningar och jämförelser. Orsaken till att vissa citat i materialet återges på engelska istället för polska handlar om att engelska versioner, översatta av professionella översättare funnits tillgängliga. Eftersom jag varken till professionen är översättare, eller besitter några särskilda färdigheter vad gäller översättning, har jag då valt att använda mig av dessa översättningar istället för mina egna.

Vissa nummer av den tidskrift, *Sprawy Nauki* (framförallt gäller detta nummer utgivna efter 1997), som utgör det största materialet i studien är dessutom tillgängligt via internet, ibland i förkortad engelsk version. Återigen vill jag dock påpeka att de nätbaserade upplagorna inte är fullständiga och saknar sidhänvisningar.

¹⁵⁰ Vad gäller ekonomin, eller näringslivet, är dess relation till den forskningspolitiska utvecklingen i Polen först och främst inarbetad i den empiriska "berättelsen". Jag ger därmed här inte den ekonomiska sfären en särskild del i analysen, utan låter dess roll snarare bli en del av analysen i de fall motsättningen jag studerar "spillt över" i den.

5. Makt och motstånd

För att kunna diskutera och förstå gränsarbetet kring vetenskapen och genom det, omförhandlingarna och omtolkningarna av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i den polska forskningspolitiken mellan 1989–2011, är det som jag tidigare förklarat på flera sätt betydelsefullt med en redogörelse för vad den specificitet den sovjetiska modellens implementering i just Polen innebar. I det kommande kapitlet ligger därför fokus på denna. Inledningsvis ger jag en kort presentation av den sovjetiska modellens införande, praktiker och genomslag inom och utanför akademien i Polen fram till statssocialismens fall. Därefter kommer de första åren av forskningspolitisk transformation och de rundabordsamtal som hölls i landet 1989 att beskrivas i ljuset av den politiska historien efter andra världskrigets slut. Hur såg implementeringen av den sovjetiska modellen ut i Polen? Vad hände initialt efter statsocialismens fall?

Den sovjetiska modellens implementering i Polen

I det inledande kapitlet beskrev jag hur den polska traditionen vad gäller vetenskaps- och forskningssideal före statsocialismens införande vilade på intelligentians idétraditioner och bildningsideal enligt en humboldtiansk liberal modell, där vetenskaplig frihet, autonomi och en tydlig separation mellan sfärerna vetenskap och politik betonades.¹⁵¹ Jag beskrev också hur mellankrigstidens forskningssystem och forskningspolitik i den mån den var formulerad, gick i linje med en sådan tradition. Införandet av den sovjetiska modellen för forskningsorganisering måste i det polska fallet, också ses i ljuset av denna idéhistoria. De strukturer och den idékultur den ”gamla” forskningssystemen, forskningspolitiken och intelligentian präglades av

¹⁵¹ Herczyński (2008), s. 73 ff.

(och då även civilsamhällets förhållningssätt till statsmakten som icke-legitim) mötte ju nya, helt motsatta sådana efter andra världskrigets slut.¹⁵²

Då den politiska kontrollen i landet hade övertagits av PPR *Polska Partia Robotnicza*, (”Polska arbetarpartiet” min öv.) som senare blev PZPR, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza* (”Polska enade arbetarpartiet” min öv.), som alltså stod i vasallförhållande till Sovjetunionens kommunistiska parti, och reformeringar enligt en statssocialistisk socialpolitik i landet inleddes, stod därför forskningssystemet och forskningspolitiken inför omfattande omvandlingar.

Den polska vetenskapsakademien, PAN, blev nu det praktiska verktyget för politisk styrning av den vetenskapliga verksamheten, och dess medarbetare ytterst ansvariga i förhållande till kommunistiska partiets ledning om förehavanden och implementering av idéerna enligt den sovjetiska modellen. Statsvetaren Julita Jabłecka skriver:

Higher education institutions and research institutes were concentrated in three organizational sectors: (1) the research and development sector, including institutes and laboratories subordinated to various ministries; (2) the institutes of the Polish Academy of Sciences (PAN, min anm.), which were subordinated to the central administrative structure of the Academy; and (3) the higher education institutions....The only source of financing research, directly or indirectly (through para-budgetary funds and state enterprises) was the state.¹⁵³

Samtidigt öppnades lärosäten likt i Sovjetunionen under Lenin-eran, genom införandet av ett stipendiesystem för de mindre privilegierade klasserna, som nu fick förtur till högskole- och universitetsstudier.¹⁵⁴

Reformerna, som de beskrevs av partiet, skulle innebära att akademien i det statssocialistiska Polen blev en centraliserad men samtidigt ”autonom” sfär, vilket exempelvis uttrycks i den marxistiska tidskriften *Kuźnica* (”Smedjan”, min öv.) där Maurycy Jaroszyński, den dåvarande ledaren för en av partiets råd för högre utbildning, 1946 skriver att akademins autonomi skulle vara högprioriterad och där partiets tilltagande styrning av verksamheten på både praktisk och kunskapsproducerande nivå skulle

¹⁵² Connelly (2000), s. 206.

¹⁵³ Jabłecka, Julita (1995), ”Changes in the Management and Finance of the Research System in Poland: A survey of the opinions of the grant applicants” i SSS 4:95, s.728.

¹⁵⁴ Hubner, Piotr, (1998), ”The Last Flight of the Pegasus: The story of the Polish Academy of Science and letters and of the Warsaw Scientific Society 1945–1952” s. 91, i *East European Politics and Societies* 13:71.

uppfattas som en resurs, bidragande till en blomstrande (samhälls-)verksamhet.¹⁵⁵ Följderna blev på så sätt att partiet i allt högre grad började premiera forskare vars studier i högre utsträckning än andras, likt i den sovjetiska modellen, gynnade "samhällsnyttans" intressen. Att klättra i den hierarkiska stegen inom den vetenskapliga sfären, blev på så sätt en fråga om anpassning till den politiska ledningens föresatser. Inom loppet av ett par år hade man också börjat tillsätta partianställda bland annat från propagandadepartementen att leda stora delar av undervisningen och forskningen framförallt i de samhällsvetenskapliga ämnena.¹⁵⁶

Vissa institutioners vetenskapliga produktion blev näst intill utbytt mot denna typ av ideologisk verksamhet, vilket framförallt gällde samhällsvetenskaperna, och obligatoriska professurer i Marxism-Leninism infördes på alla universitet och högskolor. Naturvetaren och sedermera forskningspolitikern och KBNs förste sekreterare Jan K. Frąckowiak, beskriver läget som,

Science... was subordinate first to the ideology and later on some casual, political needs... Negative selection of scientists was quite common. This led to the development of large circles of disposable scientists, whose degrees, titles and formal successes not always stemmed from their real achievements. They were usually placed at the posts of directors of scientific institutes and research team leaders, where they had decisive voice in question of research directions and employment policy.¹⁵⁷

Samtidigt satsades den största delen av statliga forskningsbudgeten, i linje med den sovjetiska modellen, på den tillämpade forskningen, med betoning på teknologisk utveckling och industrialisering. Här var också verksamheten delvis styrd av ideologiska föresatser, som i Polen, likväl som i Sovjetunionen, "lättades upp" något 1956 då en liberalisering skedde till följd av de politiska omvärderingarna efter Stalins död 1953.¹⁵⁸ Nu blev också forsk-

¹⁵⁵ Jaroszyński, Maurycy (1946), "Autonomia uniwersytetu albo autonomia nauki" i *Kuźnica* nr. 5, s.8.

¹⁵⁶ Införandet av en den sovjetiska modellen i Polen blev dock, till skillnad från många andra de länder som nu hade en statsocialistisk regim, något mindre "allomfattande", inte minst med tanke på den statskritiska kultur den polska "intelligentian" historiskt sett haft. Se exempelvis: Herczynski (2008).

¹⁵⁷ Frąckowiak, Jan K. (1992), "Research Grants. New System of Science Financing in Poland" i *Bulletin of the State Committee of Scientific Research*, 1:1992, s.13.

¹⁵⁸ Det ämne som trots utvecklingen dock lyckades att upprätthålla en slags fungerande vetenskaplig verksamhet inom samhällsvetenskaperna var sociologin där bland annat Zygmunt Bauman, Włodzimierz Wesołowski, Jan Strzelecki, Jan Hochfeld och Stefan Nowak var verksamma. Visserligen ägnade sig dessa tänkare under denna tid även åt marxistiska studier men dessa drog inte sällan mer åt det liberalmarxistiska hållet. Se

ningens organisering inom några av de mindre forskningsinstituten (de tillämpade forskningens framförallt) friare, i bemärkelsen att man i större utsträckning kunde frångå den helt ideologiskt styrda kunskapsproduktionen. Den forskningspolitiska organiseringens praktiska förändring beskrivs dock av medicinprofessorn Witold Karczewski som fortfarande starkt präglad av central styrning:

The R&D institutes were governed and financed by various ministries—industry, agriculture, forestry, trade, health etc. being responsible mainly for applied sciences and development (D part of R&D) they created a very influential segment of Polish scientific life. Some of them represented a sound professional level but some were doing “recherche appliquée non applicable”... The number of Ph.D. holders was very small, but since the institutes were rich (they consumed about 80 percent of all funds allotted to S&T) and strongly supported by the state bureaucracy— they were for the most part beyond criticism. The system of financing was fully centralized, based upon centrally coordinated projects in basic and applied sciences. A state institution called Science and Technology, composed of nominated members and chaired by a deputy prime minister was directing funds from the state budget to ministries and the Polish Academy of Science; these institutions were, in turn, distributing money to “their” institutes. The last stage (and the only where scientific discussions were still present and scientific merit was taken to account) was within the institutes where the funds were distributed among research teams.¹⁵⁹

Den sovjetiska modellens införande i Polen beskrivs dock ofta som något mindre allomfattande än i andra vasallstater och i Sovjetunionen. Vissa lärosäten, som det Jagellonska universitetet i Kraków, hade exempelvis förhållandevis få partimedlemmar bland de högre posterna. Kozłowski skriver:

Firstly, Poland’s S&T system was less isolated from the West than that of most other Eastern European countries; provided they were not engaged in the opposition movements, Polish scientists were free to travel to Western Europe and the USA. Secondly, there was less of a gap between

bland annat Domański, Henryk (2008), *Inteligencja w Polsce. Specjaliści, twórcy, klerkowie, klasa średnia?*. Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.

¹⁵⁹ Karczewski, Witold (1991), *Transformation of Science in Poland* s. 15-16. State Committee for Scientific Research, Warszawa.

scientific research and training and teaching than in other socialist countries.¹⁶⁰

Den växande kritiken

Den politiska liberaliseringen i landet efter 1956 blev dock snart startskottet för en motståndsvåg mot både den sovjetiska modellens organisering av forskningspolitiken men också statssocialismens politiska praktiker i stort.¹⁶¹ Delar ur den polska intelligentsian i form av bland annat högt uppsatta akademiker spelade en avgörande roll i kampen för vad man kallade ”vetenskaplig frihet”.¹⁶²

När en ny författning (*konstytucja*) infördes 1952, där arbetarklassen utnämndes till den ledande klassen i samhället, *Polska Rzeczpospolita Ludowa* (”Folkrepubliken Polen”) utropades, och näringslivet slutgiltigt förstatligades, hade en habil missnöjesplattform etablerats, också med hemvist på lärosätena.¹⁶³

I en stor del av den litteratur jag här använt mig av beskrivs också perioden efter 1956, då liberaliseringarna skedde, som en slags ”gyllene ålder” efter de hårda år man menar den stalinistiska politiken förde med sig vad gäller förhållanden mellan exempelvis politik och vetenskap. En kritik mot de forskningspolitiska förehavandena, bristen på autonomi och hårda förhållandena för akademiker, kunde växa fram.¹⁶⁴ Ett exempel på detta är den kritiska verksamhet inom akademien som nu växte fram, och uppkomsten av ett flertal vetenskapliga tidskrifter inom ramen för aktiviteterna i slutet av 1950- och början på 1960-talet.¹⁶⁵ Omfattande protester initierade av studentorganisationer organiserades, understödda av den akademiska eliten.¹⁶⁶ Det exilakademiska institutet PIASA (*The Polish Institute of Arts*

¹⁶⁰ Kozłowski, Jan ”Poland: Restructuring S&T without radical transformation”, s. 185, i Meske (red. 2004).

¹⁶¹ Connelly (2000), s. 73.

¹⁶² Samtidigt är det viktigt att poängtera hur begreppet ”intelligentsia” av den sovjetiska regimen istället användes för att beskriva utbildade kuggar i samhällshjulet som tjänade de (industri-)arbetande samhällsklasserna och bönderna, dvs. en helt skild definition från den polska unika, dvs. samhällskritiska samt kultur- och nationsförvaltande definitionen. Se exempelvis: Connelly (2000), s. 72ff.

¹⁶³ Tanken på att akademien som en ”centraliserad men autonom” sfär gavs här i uttryck av partiledningen. Se exempelvis: Herczyński (2008), s.47ff.

¹⁶⁴ Se exempelvis : Hubner (1994), s. 269, och Herczyński (2008), s. 195.

¹⁶⁵ Kennedy (1991), s. 30-31.

¹⁶⁶ Flis, Stanisław (2004), *Polski Instytut Naukowy w Ameryce: Przewodnik po zbiorach archiwalnych* s. 9-24. Wyd. Wydawnictw, Warszawa.

and Sciences of America) bildades av de forskare som flytt den kommunistiska regimen och nu stödde kollegor i hemlandet med exempelvis labb-utrustning, samt gav ut tidskriften *The Polish Review* där mer regimkritiska texter kunde publiceras. Tidskriften stödde också den viktiga protest som 1964 utfördes av trettiofyra polska författare, forskare och intellektuella som i ett öppet brev kritiserade partiets dåvarande ledning.¹⁶⁷ En annan tidskrift som kom att spela en stor roll för den akademiska oppositionen var den i Paris utgivna *Kultura*, där flera namnkunniga akademiker publicerade texter som under tiden ifråga bannlysts i Polen. *Kultura* bidrog även med möjligheten att distribuera motståndsrörelsens politiska skrifter, och ge ut litteratur som förbjudits av PZPR.¹⁶⁸ Texterna och verken smugglades i regel ut ur landet, för att sedan föras in igen.¹⁶⁹

1970-talets åtstramning

Påtryckningar från Sovjets sida, och de alltmer tilltagande kritiska rösterna som nu fått fotfäste inom den vetenskapliga sfären ledde dock till en alltmer spänd politisk situation som kulminerade i studentrevolterna 1968. Nu följde en omstrukturering av forskningspolitiken till följd av omvälvningarna i partiet. Jablecka konstaterar:

For about 20 years from the early 1970s, research and development (including basic research) for all “sectors” of science was covered by so-called, centrally directed “research programs”, set out in successive five-year plans. These programs were an aspect of overall planning for the development of science and technology. The main criterion for listing programs, directions, research and development problems and subjects, was their social and economical utility. This criterion was also applied to basic research. In accordance with the official doctrine that science is a productive force, and guided by the linear model of innovation dominant in this period, the planning of research was introduced and subordinated to the so-called “full-development cycle” (research-development-application).¹⁷⁰

¹⁶⁷ Hubner (1994), s. 103-104.

¹⁶⁸ Tidskriften utgavs kvartalsvis, och senare månatligen 1947–2000.

¹⁶⁹ Korek, Janusz (2000), *Paradoksy Paryskiej ”Kultury”. Styl i tradycje myślenia politycznego*. Wydawn. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.

¹⁷⁰ Jablecka (1995), s.729.

Dessa ”program” kom, som de i Sovjetunionen redan gjort under Stalins tid, snart att dominera hela den vetenskapliga verksamheten i Polen, och under 1980-talet utgjorde de som kallades ”högprioriterade” nära 90 procent av all forskning.¹⁷¹ Under den här perioden gick Polen dessutom in i en omfattande ekonomisk kris, vilket ytterligare förstärkte behovet av en omstrukturering av forskningssystemet med tanke på bristen av finansiella resurser.

Samtidigt hade dock den liberaliseringsfrämjande kritiken fått ett fotfäste, som ett led i påtryckningen från samhällets sida att öka levnadsstandarderna för att efterlikna västvärldens levnadsvillkor. Partiets politiska situation, som under perioden innebar att man hade belånat landet hårt och tecknat licensavtal för industritillverkning, utbyggnad av industri för konsumtionsvaror i väst, ledde såsmåningom till ett minskat sovjetiskt inflytande över Polens politik. Också den forskningspolitiska frågan fick större sprängkraft hos oppositionen. Jabłecka kommenterar:

...despite the numerous weaknesses and inefficiencies of the system of research organization and funding, the pre-1989 critique of the system in official publications could only make mention of the consequences of various solutions, without explicitly challenging the foundations of central and comprehensive research planning, the lack of competition on the research market and ideological influences, notably in the social and economic sciences. Moreover, until the end of the 1970s, the opposition intellectuals demonstrated no interest in research and science polity. It was not until the advent of the Solidarity movement that all the occupational communities became more active, the research community among them...¹⁷²

Studenter och delar ur intelligentionen vågade nu i ännu större utsträckning än efter 1956 att organisera sig i läsgrupper och slutna sällskap där regimkritiska åsikter kunde framföras. Man startade fler rörelser och de egna bulletinerna och tidskrifterna, blomstrade (såsom katolska kyrkans magasin *Więź*, *Znak*, och *Tygodnik Powszechny*) och blev forum för intellektuell kritik av den statsocialistiska forskningspolitiken.¹⁷³ Under denna tid var oppositionen i stora delar också en intelligentionens organisering och aktion

¹⁷¹ Ibid. s. 730.

¹⁷² Jabłecka (2009), s. 78.

¹⁷³ Senare exempel på sådana tidskrifter är också *Krytyka*, (första utgåvan 1979) som hade en av ledarna för motståndsrörelsen, historikern Adam Michnik som chefredaktör, och *Res Publica* (första utgåvan 1978) vars chefredaktör var idéhistorikern Marcin Król.

som kulminerade i bildandet av KOR (*Komitet Obrony Robotników*, ”Kommittén för arbetarnas försvar”, min öv.) 1976 – och sedan fackföreningen *Solidarność* 1980.¹⁷⁴

Under det tidiga 1980-talet bildades också en rad organisationer där arbetet med utkristalliseringen av framtida reformer av forskningspolitiken tog fart. En av dessa organisationer var var TPKN (*Towarzystwo Popierania i Krzewienia Nauki*, ”Sällskapet för stöd och spridning av vetenskap”, min öv.), som fick ett särskilt inflytande i sammanhanget.¹⁷⁵ Jabłecka noterar:

...its (TPKN, min anm.) activity in 1981–1989 involved the maintenance of underground Solidarity structures in research institutions and the creation of an underground Social Committee for Science in the spring of 1982. Nearly all members of the Committee had previously been members of the then outlawed TPKN, which became the major think tank for the reforms...¹⁷⁶

Det var också i detta sammanhang som en mer handfast diskussion om vilka följder en statssocialistisk syn på vetenskapens roll och forskningspolitik fått för utvecklingen i landet, fördes inom den oppositionella verksamheten. När så en ”White Book” för att summera landets politiska situation fem år efter *Solidarność*s grundande, sammansattes 1984, och gavs ut på polska i London 1985, innehöll den ett kapitel om forskning och utbildning skriven av en grupp TPKN-medlemmar. Skriften kallades *Polska. Pięć lat po Sierpniu* (”Polen. Fem år efter augusti”, min öv.) och här riktades en omfattande kritik mot forskningens organisation och finansieringsstruktur. Man presenterade dock inga förändringsförslag eftersom man (märkt av krigstillståndets realiteter) ansåg utsikten för sådana reformer som fullständigt orealistiska.¹⁷⁷ Samtidigt är denna skrift ett uttryck för Polens, i förhållande till de övriga vasalländernas, unika början till formu-

¹⁷⁴ Lukowski, J. & Zawadzki H.A (2009), *A Concise History of Poland*, s. 275-280. Cambridge University Press, Cambridge.

¹⁷⁵ Utvecklingen mottogs dock inte med öppna armar i Sovjetunionen. Efter uppgifter om vad som hände i Polen hotade Sovjetunionen med invasion och beslutade sig för att avsätta den dåvarande partiledaren Edward Gierek och ersätta honom med general Wojciech Jaruzelski, en militärpersonlighet, som inledde sin karriär som första sekreterare i PZPR med att utlysa ett krigstillstånd den 13 december 1981. Stora delar av den agiterande intelligentsian sparkades från sina arbeten vid universiteten, *Solidarność*s ledning arresterades, och fackföreningen illegaliserades. Kennedy (1991), s. 42ff.

¹⁷⁶ Jabłecka (2009), s.78.

¹⁷⁷ Jabłecka (2009), s. 79f.

lering av hur organiseringen av vetenskap och forskning skulle se ut i landet efter statssocialismens fall.¹⁷⁸

Rundabordssamtalen och den nya forskningspolitiska modellen

Den politiska utvecklingen i landet resulterade så småningom i de rundabordssamtal som hölls i början på 1989, där en ny konstitution utarbetades av oppositionen i *Solidarność* och den sittande statssocialistiska regeringen. Sammanlagt 452 personer deltog och sessionerna var indelade i tre huvudgrupper (politiska reformer, partipluralism och fackföreningspluralism samt ekonomi och sociala frågor) där man förhandlade om reformer i det ekonomiska, sociala och kulturella livet, om senatens och de fria valens återinförande och fackföreningars legaliserande och inbegripningen av oppositionen i det politiska och mediala landskapet. En stor del av de utvalda deltagarna i samtalen hade också rötter i akademien. I anslutning till dessa huvudgrupper formades också nio subgrupper där mer specifika frågor diskuterades, och en av dessa var den där vetenskapliga och utbildningspolitiska situationen togs upp, *Podstolik Nauki, Oświaty i Postępu Technicznego* ("Undergruppen för vetenskap, utbildning och teknikutveckling", min öv.).¹⁷⁹

Här fördes diskussionerna av medlemmar ur bland annat TPKN, under ledning av sociologen och filosofen Stefan Amsterdamski, som kom att bli en av de viktigaste personerna vad gäller utformningen av det nya forskningssystemet och forskningspolitiken.¹⁸⁰ Till sin hjälp hade man ett dokument där förslag till reformen inom sektorn lagts fram av TPKN i mars 1989, *Uwagi o Polityce Naukowej* ("Kommentarer till forskningspolitiken", min öv.) som publicerades i den "underjordiska" pressen. Här underströks vikten av att lägga beslutandet om forskningspolitiken och den akademiska strukturen i händerna på akademikerna själva, upprätthållande av en autonomi och vetenskaplig frihet (och det forskningssystem man haft före andra världskriget), samt en vetenskapssyn som kan likställas med det humboldtska forskningsidealet man kallade den "västerländska", och därmed eftersträvansvärda, grunden för forskningspolitiken. Målet var att und-

¹⁷⁸ Kennedy (1991), s. 386.

¹⁷⁹ Matynia, Elżbieta (2001), "Furnishing Democracy at the end of the Century: The Polish Round Table and others" s. 459, i *East European Politics and Societies* 15:2.

¹⁸⁰ Andra deltagare i subgruppen var bland annat filologen Jacek Fisiak, Stefan Starzewski, matematikern Roman Duda, psykologiprofessor Janusz Grzelak och Wiktor Kulerski.

vika att en situation där vetenskapen styrdes av politiska önskemål och behov återigen skulle kunna uppstå.¹⁸¹ I dokumentet står mer specifikt om problematiken med vad man kallade den "absurda" politiska styrningen: "all decisions on science were entrusted to incompetent administrators and policymakers, which deprived the research community of autonomy and the sense of self-determination".¹⁸²

Brottet med den sovjetiska modellen

På så sätt hade den fortsatta forskningspolitiska utvecklingen i landet sin utgångspunkt i tanken om att i så stor utsträckning som möjligt undvika det närmande mellan politik och vetenskap som den sovjetiska modellen hade vilat på, både vad gäller den tillämpade forskningen, och grundforskningen. Synen på vetenskapen var här starkt positivistisk i en humboldtsk tradition, och idén om en apolitisk forskning som inte bara möjlig, utan i allra högsta grad eftersträvansvärd, var förhärskande.

Det var också i denna anda som idéerna om hur det framtida KBNs funktioner skulle se ut växte fram nu (1989–1991). Det handlade i första hand om att försöka lägga utformningen av den nya forskningspolitiska agendan vid sidan om den politiska sfären (och där samarbetet skulle dikteras enligt akademikernas villkor), som en del i universitetens "befrielse" från en centralstyrd tillvaro. Detta skulle garanteras genom att att: "decisions at a central or ministerial level regarding the allocation and utilization of research funding should be made with the participation of members of the S&T (*Science and Technology*, min anm.) community".¹⁸³ Idéerna kan alltså också i stor utsträckning härledas till den kultur intelligentian historiskt sett representerat i landet, där dess auktoritet, och samhällsroll i förhållande till staten stod långt ifrån de statssocialistiska förhållningssätten.

Det formulerades i anslutning till utvecklingen också ett antal punkter som skulle hindra forskningspolitiken från att hamna i händerna på politikerna istället för akademikerna själva, och försäkra att gränserna

¹⁸¹ Den publikation som finns tillgänglig för att dokumentera skeendet beskriver dock hur svårt undergruppen hade att i de initiala samtalen föreslå specifika politiska reformer eftersom deltagarna saknade, vad man beskrev som "the necessary legislative expertise". 16 punkter togs dock såsmåningom fram för framtida policys av subgrupperna kring högre utbildning, forskningssystemet, PAN, R&D, och grundandet av KBN. Citerat ur: Jabłecka (2009), s. 73ff.

¹⁸² *Uwagi o Polityce Naukowej* (1989), Społeczny Komitet Nauki, Warszawa.

¹⁸³ *Ibid* s. 80.

mellan i första hand vad man beskriver som sfärerna vetenskap och politik (och näringsliv) skulle förbli tydliga. Principerna formulerades i det dokument som skulle fungera som den nya forskningspolitikens grund baserat på rundabordssamtalens utfall, *Założenia do Aktów Prawnych Dotyczących Obszaru Nauki, Szkolnictwa Wszego i Działalności Badawczo-Rozwojowej* (nedan citeras den engelska översättningen av dokumentet "Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991").¹⁸⁴ Där beskrivs de forskningspolitiska målen för de kommande åren med följande handlingsplan:

- Replacing administrative governance over science /research with joint efforts on the part of the government and the research community in terms of defining science/research policy. (Establishing a Council for Scientific Research)
- Differentiating between basic and applied research in terms of the funding instruments to be used by the new body.
- Introducing competition as the basis for the allocation of government funding for peer-reviewed research projects
- Liquidating the system whereby technological progress and science was pushed upon businesses which are not interested in the application of research results. The central budget should mainly provide support for research which stood chance of being applied by business. The system also allows government to establish a small number of interdisciplinary programs, where participants can be funded on a competitive basis
- Eliminating the impact of the existing subdivisions into research sectors under the Ministry of national Education, the Polish Academy of Sciences and other ministries and the impact of intermediary bureaucratic levels on government-funded research.¹⁸⁵

Här blir det tydligt hur "fri" den polska forskningspolitiska modellen var i det initiala skedet av transformationsprocessen. Grundforskningen står helt utanför statliga prioriteringar och strategiska ramar, och vad gäller den tillämpade forskningen (vars definitionsramar ännu inte fastställts politiskt) är ledordet "stand chance of being applied by business".

¹⁸⁴ *Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991* (1991), utarbetat under ledning av prof. Władysław Findeisen, och publicerat i "Nauka polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój" No 2.

¹⁸⁵ Ibid.

I praktiken ledde utvecklingen initialt till att det vid de forna lärosätena började uppstå nya vetenskapliga sammanhang, och till att det internationella samarbetet förstärktes ytterligare när repressalier vid en alltför tydlig ”västvänlighet” inte längre var ett orosmoln. Forskningsfokus ändrades därmed drastiskt, och de flesta av de verksamma akademikerna övergav ideologiska riktningar i sina studier.¹⁸⁶ Det var dock inte bara forskningsfokus som snabbt ändrades utan också själva den inomakademiska kulturen där diskussioner hade börjat blossa upp om vilka kollegor som hade stött eller till och med blivit tillsatta av regimen, och nu borde mista sina platser i verksamheten som en följd av detta.¹⁸⁷

Representanter för intelligentionen som varit en del av oppositionen befann sig också snart i många av de ledande positionerna på universiteten och på den politiska arenan.¹⁸⁸ De vetenskapliga institutionerna och forskningsmiljöerna, som efter den hårda centrala styrning och planekonomi som rådde under statsocialismens tid, stod nu inför omfattande reformer som snart skulle kullkasta den praktiska strukturen inom akademien, samt innebära den plötsliga tillkomsten av nya områden, idéer och strategier för verksamheten.¹⁸⁹ Den viktigaste etappen mot akademisk självständighet skulle dock utformningen av den nya forskningspolitiken bli, vars första steg mot realisering initierades i samband med utarbetandet av den nya konstitutionen under rundabordssamtalen 1989.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Roszkowski, Wojciech & Kofman, Jan, ”Poland” i Teresa Rakowska-Harmstone & Piotr Dutkiewicz (red. 2006), *New Europe. The Impact of the First Decade. Vol 2 Variations on the Pattern*. Institute of Political Studies PAS, Collegium Civitas Press, Warszawa.

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Jabłecka (2009), s. 82ff.

¹⁸⁹ Många av de främsta regimkritikerna inom akademien rekryterades också till den politiska ledningen, där det i kölvattnet av Solidarnośćs förgrundsfigurers förande av den första regeringen blev en del av den politiska kärnan. Väl där, och efter den radikala omställningen av ekonomin med hjälp av ekonomen Leszek Balcerowicz, började man med en utförsäljning och privatisering av det statliga näringslivet, och där konsekvenserna av detta ledde till en arbetslöshet på 10 procent och en begynnande, och sedan alltmer markant, social polarisering. Se Bartowski, Jerzy (2003), ”Społeczno-ekonomiczny kontekst przemian”, s. 57 ff., i Wiatr, Jerzy (red. 2003), *Demokracja polska 1989–2003*. Wydawnictwo Naukowe ”Scholar”, Warszawa.

¹⁹⁰ När de fria valen återinfördes i landet 13 juli 1989 intogs 99 av 100 platser i Senaten av Solidarność-stödda Medborgarkommittén, och Gorbatsjov gjorde ett uttalande om att Polen var fritt att självt bestämma sin politik. I en kompromisslösning valdes först den förre partiordföranden general Jaruzelski till president, och Tadeusz Mazowiecki fick i uppdrag att bilda en koalitionsregering, med PZPR, ZSL (bondepartiet, *Zjednoczone Stronnictwo Ludowe*) och SD (demokratiska partiet, *Stronnictwo Demokratyczne*), och blev därmed den förste icke-kommunistiske regeringschefen i östblocket. Den 29 december 1989 utropades Republiken Polen, som en oberoende demokratisk stat. Konkret

Bildandet av KBN

I januari 1991 lanserades också KBN, själva grunden för den nya forskningspolitiska modellen officiellt, enligt *Ustawa z 12 stycznia 1991 r. o Komitencie Badań Naukowych* ("Lagen från den 12 januari om Forskningskommittén", min öv.). Då bestod KBN av två enheter (kommissioner), en för grundforskning och en för tillämpad forskning. Dessa blev i och med detta tydligare definierade och ingick i en struktur av ett antal specialkommittéer som inom respektive område skulle vara väktare av den autonomi som från och med nu skulle präglade den vetenskapliga verksamheten. Vardera kommission hade sedan ett trettiotal ledamöter valda på tre år, och varje vald ledamot ledde ett av de tolv temaområden som alla representerade ett eget vetenskapsområde. I regel satt här akademiker, ofta professorer med speciell kunskap om respektive område. De valda kunde dessutom

politiskt återgick man nu till ett parlamentariskt styrelseskick med ett tvåkammerssystem som bygger på principen om åtskillnad och balans mellan de två kamrarna, *Sejm* (som alltså under kommunisttiden var den enda kammaren) och *Senat*, presidentens verkställande makt och regeringen, samt domstolarna. Senat, som inrättades direkt i samband med rundabordssamtalen, har 100 ledamöter som är direktvalda på fyra år i lokala majoritetsval medan Sejm har 460 ledamöter som också väljs på fyra år genom ett rätt så komplicerat proportionellt valsystem. Det är också Sejm som har en dominerande roll i lagstiftningsprocessen, och dessutom rätt att övervaka regeringen. Huvuddelen av arbetet i Sejm sker i parlamentariska kommittéer som leds av en ordförande och ett antal viceordföranden som utgör kommitténs presidium. Presidiet kan i sin tur inkalla ministrar och personer ansvariga för myndigheter som berörs av ärendet, och även utomstående experter kan kallas in. Medlemmar i andra kommittéer har rätt att närvara och yttra sig. Kommittéernas uppgift är att utreda och förbereda ärenden som är föremål för parlamentarisk debatt och ge utlåtanden om frågor som Sejm överlåtit till kommittén att adressera. Det finns tre typer av dessa kommittéer, de permanenta, specialkommittéer och undersökningskommittéer. De permanenta kommittéerna har speciella ansvarsområden, motsvarar ett ministerium eller är relaterade till Sejmens specifika kompetenser. Utöver kommittéerna finns parlamentariska grupper eller "klubbar" med färre medlemmar där specifika frågor som spänner över partigränser kan drivas, exempelvis rörande handikappsanpassning. Senaten är tillsammans med Sejmen den polska statens lagstiftande organ, där det viktiga arbetet sker i kommittéerna. Varje lag som antas i Sejmen slussas vidare till Senatens kommittéer som i sin tur föreslår hur Senaten ska förhålla sig till förslaget, exempelvis vad gäller ändringar, eller godkännande eller om man rent av att förkasta detsamma. Presidenten har sedan exekutiv makt, väljs på fem år i direkta val, och styr med hjälp av utsedd regering som leds av ordföranden, dvs. premiärministern. Regeringen utgörs i sin tur av ett tjugotal ministerier och ett tiotal enheter som leds av personer med ministerrang. Se Raciborski, Jacek, "System rządów w Polsce: Między semiprezydencjalizmem a systemem parlamentarno-gabinetowym", s.79 ff., i *Wiatr* (red. 2003).

bytas ut var sjätte månad i linje med tanken om öppenhet och transparens i den nya forskningspolitiska utformningen.¹⁹¹

På så sätt skulle autonomi alltid säkras och forskarvärlden ha ett avsevärt inflytande i de politiska skeendena kring forskningen, och de gamla centralstyrda ordningarna hindras från att återigen göra sig påmind, så som rekommenderades av rundabordssamtalens undergrupp för vetenskap. KBN fick på så sätt initialt rollen av en slags "väktare" av det autonoma vetenskapliga samhället. En ny lag utformades också snart av parlamentet, där det slogs fast att KBN skulle fungera som en högsta myndighet när det gäller forskningspolitiken, och att dess ordförande inte bara skulle ha en ministers rang, utan också vara en fullgod regeringsmedlem.¹⁹² Här fastslogs också att KBNs uppgifter också skulle innebära att:

- Förse regeringen och parlamentet med riktlinjer för Polens forskningspolitik, inklusive förslag till andelen av BNP som ska gå till FoU
- Förse regeringen med förslag till planer och budget för FoU
- Precisera inriktning av FoU
- Fördela budgeterade medel till institutioner och forskarteam samt följa upp användningen av dessa
- Initiera och se över lagstiftning samt finansiella förslag beträffande forskning och teknologiska framsteg
- Teckna internationella avtal om samarbete inom teknik och forskning.¹⁹³

Nu blev KBN ett politiskt organ som i mångt och mycket stod obundet i förhållande till regeringspolitiken, och rundabordssamtalens krav om vetenskaplig frihet hade slutgiltigt implementerats. Både utformningen av makropolitiken och praktikaliteter som forskningsfinansiering utgick därmed i första hand från akademiker själva, eller rättare sagt den utvalda grupp akademiker som nu ingick i KBN.

KBN hade nästintill hela den statliga forskningsbudgeten till sitt förfogande, och skulle finansiera all forskningsaktivitet och forskningsinstitutioner i landet. På så sätt kombinerades två roller, dels den av ett forsk-

¹⁹¹ Se exempelvis: Jabłeczka (2009) och Kukliński, Antoni (red. 1991), *Transformation of Science in Poland*, Vol 1, State Committee for Scientific Research, Science and Government Series, Warszawa.

¹⁹² *Ustawa z 12 stycznia 1991 r. o Komitecie Badań Naukowych* (1991), Dz. U. z 2001 r. Nr 33, poz. 389. Kan hämtas på <http://kbn.icm.edu.pl/pub/kbn/docs/1642/1642.html>.

¹⁹³ Ibid.

ningsministerium med uppgifter som rör strategisk planering och verksamhet och verkstäl-lande uppgifter, dels ansvaret för finansieringen av all forskning. KBNs ledningsgrupp bestod då av fem ministrar som representerade regeringen, 12 forskare, framröstade av forskningssamhället, och två representanter ur underkommissionerna för den tillämpade respektive grundforskningen. Alla beslut togs med utgångspunkt i ett röstningsförfarande, och KBNs ordförande hade möjligheten att anföra sitt veto i vilket beslut det än gällde.¹⁹⁴

Samtidigt i Västeuropa

Här blir det än tydligare hur man i det polska fallet gick utanför de ramar forskningspolitisk styrning innebar i ett Västeuropeiskt sammanhang under tiden ifråga. Där var situationen nämligen istället präglad av en förändringsprocess i vilken en allt större förvaltningsanda, och övergång till centraliserade budgeterings- och planeringsprocesser dominerade. EUs forskningspolitik växte fram i allt större utsträckning, med institutionella arrangemang i form av forskningsråd, nya ramprogram och Lissabonkonventionen, bland annat som en effekt av 1980-talets avregleringar av finansmarknaden och den ökande styrningen och kontrollen av den offentliga sektorn.¹⁹⁵ Statsvetaren Fredrik Melander, skriver att:

Dessa förändringsprocesser kan sammanfattas i några övergripande och återkommande inslag i forskningspolitiken under 1990-talet. Den första aspekten gäller *styrningen av forskningsprioriteringar*, där det på såväl nationell som internationell nivå utvecklas forskningsprogram för att möta ekonomiska och sociala behov. På en överstatlig nivå växer EUs forskningspolitik successivt fram genom ramforskningsprogrammen, Lissabonkonventionen och utvecklingen av ett alleuropeiskt forskningsråd. Dessa institutionella skapelser vilar i allt väsentligt på en ambition att styra prioriteringar mot och skapa forskningsmässig kapacitet för att möta politiskt identifierade sociala och ekonomiska behov. Det är inte bara på den överstatliga nivån som styrningen mot mer ”nyttorienterad” forskning diskuteras, utan även på nationell nivå finns en utveckling mot att utveckla mer och mer politiskt styrda forskningsprogram.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Jablecka (2009), 88f.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Melander, Fredrik (2006), *Lokal forskningspolitik. Institutionell dynamik och organisatorisk omvandling vid Lunds universitet 1985–2005* s. 124–125. Diss. Lunds Universitet, Lund.

I samhällsvetenskaplig forskning har den här förändringsprocessen ofta kopplats till idéer om en omdanad syn på staten och dess förmåga att ”lösa” samhällsproblem. På så sätt utmanas alltså den gamla modellen för en auktoritativ nationalstat, som dels omvandlas i och med den tilltagande ekonomiska, politiska och kulturella globaliseringen, dels präglats av kunskapens nya roll.¹⁹⁷

Förändringarna har framförallt diskuterats i den teoretiska tradition som utgår från begreppet ”governance” som står emot en traditionell styrning i en statlig hierarkisk ordning, det vill säga ”government”. Statsvetarna Jon Pierre och Guy Peters skriver angående förändringen att: ”the governing state has been replaced by an enabling state that governs to a large extent by coordinating and facilitating other powerful actors in society”.¹⁹⁸ De menar att styrningen i dessa sammanhang på så sätt har gått åt ett håll som närmast kan beskrivas som utformad genom nya relationer och interaktion mellan aktörer i olika nätverk, där staten fungerar som en ”förutsättningskapare” för dessa.¹⁹⁹ Nätverken inbegrips i sin tur som styrmedel i samband med utvecklingen av den nya offentliga förvaltningen och har för forskningens del inneburit att vetenskapen i allt större utsträckning länkats samman med aktörer utanför det traditionella forskningspolitiska fältet, och då framförallt inom näringslivet.²⁰⁰ Den vetenskapliga kunskapen har där-

¹⁹⁷ Ett liknande förhållningssätt till förståelsen av hur politiska styrmedel förändrats i takt med utvecklingen, och som också använts i forskningspolitiska studier, är begreppet *New Public Management* (NPM), som rör förståelsen av nya styrmedel för offentlig förvaltning. NPM är ett mångtydigt begrepp som i regel förutsätter en utveckling mot ett mer decentraliserat resultat eller kostnadsansvar, skapandet av interna marknader, ambitioner att göra verksamheten mer kostnadseffektiv, användning av metoder och modeller som hämtas från privata företag, fokus på ”kunder” samt en bedömning av kvalitet utefter vissa explicita och mätbara mål. Styrningen av den offentliga sektorn och därmed också forskningspolitiken kan utifrån ett sådant perspektiv ses som gående åt ett mer politiserat håll, där den vetenskapliga verksamheten alltmer knyts till samhälleliga förändringsprocesser och ökad målinriktning. Se exempelvis: Christensen, Tom & Laegreid, Per (2001), *New Public Management: The transformation of ideas and practise*. Ashgate, Aldershot.

¹⁹⁸ Pierre & Peters (2000), s. 12.

¹⁹⁹ I det här sammanhanget kan man även nämna: Bache, Ian & Flinder, Matthew (2004), *Multi-level Governance*. Oxford University Press, Oxford. Evans, Peter (1995), *Embedded Autonomy: States and industrial transformation*. Princeton University Press, Oxford. Sharpf, Fritz (1997), *Games Real Actors Play: Actor-centered institutionalism in policy research*. Westview Press, Oxford. Här beskrivs bland annat en ny politisk strukturering som innebär ett övergivande av tidigare modeller till förmån för ett flernivåstrukturerat styrelseskick, där kompetensfördelningen är tämligen oklar och gränsöverskridande nätverk spelar en allt större roll.

²⁰⁰ Att de nya nätverk som ”governance”-teoretikerna beskrivit inbegripits som styrmedel i samband med utvecklingen av en ny offentlig förvaltning har inneburit att

för, i linje med ett sådant synsätt, blivit alltmer en produktionsfaktor som kan säljas och köpas på en globaliserad marknad.²⁰¹

I linje med ovanstående resonemang har bland annat Aant Elzinga och Andrew Jamison i ett bidrag till Jasanoffs (mfl. red.) *Handbook of Science and Technology Studies* (1995), beskrivit utvecklingen av den västerländska och västeuropeiska forskningspolitiken efter andra världskriget och menar, likt Melander, att den under 1980- och början av 1990-talet (och alltså perioden för den polska poststatssocialistiska forskningspolitikens formulering) alltmer kom att fokuseras på en harmonisering av forsknings-systemen i OECD och EU-länderna för att bidra till en mer gynnsam grund för innovation och ekonomisk utveckling.²⁰² Melander förtydligar:

I ett ekonomisk-industriellt perspektiv kan man se hur det industriella samhället, uppbyggt kring tillgången på arbete och kapital, långsamt trängs undan och lämnar plats för ett "postindustriellt samhälle" där kunskap, i olika former, allt mer utgör den grundläggande strategiska produktionsfaktorn.²⁰³

David Guston, som gjort en likande studie, *Between Politics and Science: Assuring the Integrity and Productivity of Research* (2000), beskriver också perioden som en slags brytpunkt. Han menar att slutet av 1970-talet i det västerländska forskningspolitiska sammanhanget, inneburit början för nya förhållningssätt till bland annat gränserna mellan politik och vetenskap.²⁰⁴ Även Melander menar att forskningspolitiken fortfarande under 1950- och början av 1960-talet präglades av idén om forskningen och vetenskapen som en slags "sammhällsmotor", och först under senare delen av 1960 och under 1970-talet ersattes med synen på densamma som "problemlösare".²⁰⁵ Dessa nya förhållningssätt står också i motsatsförhållande till det tidigare rådande mer "CUDOS", och humboldtskt-orienterade forskningsnormerna

forskningen i allt större utsträckning länkats samman med aktörer utanför det traditionella forskningspolitiska fältet, och då framförallt inom näringslivet.

²⁰¹ Se exempelvis: Nowotny (red. 2001), Branscomb, Lewis M. (red. 1993), *Empowering Technology: Implementing a U.S. strategy*. MIT Press, Cambridge. Gibbons, Michael (1999), "Science's New Contract with Society" i *Nature* 402.

²⁰² Elzinga, Aant & Jamison, Andrew, "Changing Policy Agendas in Science and Technology" s. 573ff., i Jasanoff (red.1995).

²⁰³ Melander (2006), s. 16.

²⁰⁴ Guston, David (2000), *Between Politics and Science: Assuring the integrity and productivity of research*, s. 6. Cambridge University Press, Cambridge.

²⁰⁵ Melander (2006), s. 120.

och har bidragit till omförhandlingar i relationen mellan forskningen och politiken.

Resonemangen kan också ses i ett bredare perspektiv, om att även de västerländska forskningssystemen i sin helhet efter andra världskrigets slut befunnit sig i en slags transformationsprocess. Frågan har, förutom i de studier jag tog upp i kapitel 2, behandlats med utgångspunkt i försök att ”diagnostisera” de samtida forsknings- och vetenskapsidealerna och normerna i västvärlden.²⁰⁶ Exempelvis kan här *triple-helix modellen* och *mode 1 mode 2 modellen* nämnas.²⁰⁷ För att börja med det förstnämnda, *triplehelixmodellen*, utvecklad av Henry Etzkowitz och Loet Leydesdorff, ligger grunden i tanken om att det i en alltmer kunskapsintensiv och globaliserad ekonomisk ordning som västvärlden präglats av efter andra världskrigets slut och framåt, växt fram nya samverkansmönster mellan sfärerna akademi, industri och det politiska systemet. Dessa nya samverkansmönster skapar i sin tur förändrade villkor för relationen sfärerna emellan. Etzkowitz skriver bland annat i ”The Triple Helix of University – Industry – Government: Implications for Policy and Evaluation” att:

The triple helix denotes the university-industry-government relationship as one of relatively equal, yet interdependent, institutional spheres which overlap and take the role of the other. Bilateral relations between government and university, academia and industry and government and industry have expanded into triadic relationships among the spheres, especially at the regional level. Academic-industry-government relations are emerging from different institutional starting points in various parts of the world, but for the common purpose of stimulating knowledge-based economic development ... Older economic development strategies,

²⁰⁶ Melander (2006), s. 27.

²⁰⁷ Jag har dock valt att inte i någon större utsträckning anamma den här typen av idéer trots att de många gånger åberopas i transformationsstudier som rör forskningssystem och forskningspolitik. Dels anser jag, liksom de kritiker jag ovan tagit upp, att generaliseringarna kring de förändringar som skett eller också inte skett, inte bidrar till att ge nytt ljus åt avhandlingens syfte eller frågeställningar, dels att de förändringstendenser som beskrivs av dessa teoretiker sällan oproblematiskt applicerbara vad gäller Öst- och Centraleuropas politiska historia. De gånger idéerna nämns i de empiriska kapitlen, är då närmandet till en ”västerländsk” forskningspolitisk modell beskrivs i mer praktisk mening, då jag anser att det är svårt att bestrida att forskningspolitiken i västvärlden har genomgått omformuleringar under tiden efter världskriget. Det är också en ståndpunkt som även påtalats av nämnda Elzinga & Jamison (1995) och sociologen Mats Benner i *Kontrovers och konsensus: vetenskap och politik i svenskt 1990-tal* från 2003. Nya Doxa, Nora. Melander beskriver det som: ”... att det generellt sett finns starka belägg för att nya arbetsformer och organisatoriska strukturer har etablerats inom vetenskapen under de senaste decennierna.”. Melander (2006), s. 107.

whether based primarily on the industrial sector as in the US or the governmental sector as in Latin America, are being supplemented, if not replaced, by knowledge-based economic development strategies, drawing upon resources from the three spheres. A new institutional configuration to promote innovation, a “triple helix” of university, industry and government is emerging in which the university displaces the military as a leading actor. The dynamic of society has changed from one of strong boundaries between separate institutional spheres and organizations to a more flexible overlapping system, with each taking the role of the other.²⁰⁸

På så sätt fokuserar *triplehelix-modellen* därmed på den dynamik som växer fram när akademien, politiken och näringslivet i allt större utsträckning flätas samman, och övertar varandras roller, vilket i sin tur leder till att ett nytt fält växer fram, den ”kunskapsbaserade ekonomin”, där nya normer för forskning och vetenskap, präglade av entreprenörskap och probleminriktning, tar form.²⁰⁹

Universiteten ses i ett sådant perspektiv som en motor för den ekonomiska utvecklingen i samhället, vilket i sin tur ställer krav på en förändrad forskningspolitik, där nya ”sociala kontrakt” präglar förhållningssättet till vetenskapen. Akademien genomgår i och med den förändrade forskningspolitiken därmed Etzkowitz och Leydersdorff kallar en *akademisk revolution* som i de flesta fall går ut på en kommersialisering av vetenskapen för att anpassa denna till de nya kraven från politikens- och näringslivets håll. Ett sådant krav är just att forskningen som bedrivs ska hjälpa till att lösa samhällsrelaterade problem, genom att ge upphov till satsningar på exempelvis teknologiska innovationer. Universiteten tvingas på så sätt att förändra sina utbildningsprogram och institutionsstrukturer, och satsa på exempelvis teknisk utrustning och tvärvetenskap, vilket också lett till en allt högre ”entreprenörsanda” inom akademien.²¹⁰

Kapitaliseringen av vetenskapen och den akademiska revolutionen har därmed inneburit att kunskapsproduktionen alltmer styrs av intressen utanför den strängt ”vetenskapliga” sfären, och forskningsresultaten behandlas som en slags intellektuell valuta på en globaliserad marknad. I takt med att näringslivet, vetenskapen och politiken överlappat varandras fält,

²⁰⁸ Etzkowitz, Henry (2008), *The Triple Helix of University-Industry-Government. Innovation in Action*. Routledge, London.

²⁰⁹ Etzkowitz, Henry (1998), ”The Norms of Entrepreneurial Science: Cognitive effects of the new university- industry linkages”, s. 825ff. i *Research policy*, 27:8.

²¹⁰ Ibid.

gör de också, enligt Etzkowitz och Leydesdorff, intrång i uppgifter som tidigare varit förbehållna respektive sfär. Näringslivet har exempelvis då tagit över vissa uppgifter som politiker tidigare haft vad gäller forskning, och universiteten vissa som näringslivet haft, såsom utvecklingen av ett kunskapsbaserat näringsliv i specifika forskningsprogram. Utvecklingen är dock inte tydlig och statisk, utan dynamisk och präglad av transition.²¹¹ Etzkowitz och Leydesdorff skriver:

The sources of innovation in a Triple Helix configuration are no longer synchronized a priori. They do not fit together in a pre-given order, but they generate puzzles for participants, analysts, and policymakers to solve. This network of relations generates a reflexive subdynamics of intentions, strategies, and projects that adds surplus value by reorganizing and harmonizing continuously the underlying infrastructure in order to achieve at least an approximation of the goals. The issue of how much we are in control or non-control of these dynamics specifies a research program on innovation. ... The Triple Helix hypothesis is that (innovation) systems can be expected to remain in transition.²¹²

Resonemanget innebär i förlängningen att nya institutioner och sätt för nätverkande i "innovationssamhället" kan bildas och nya mötesplatser för kunskapsekonomin växer fram. Etzkowitz och Leydesdorff liknar det hela vid ett pussel av dynamiska processer som skapar nya relationer och konstellationer, mellan sfärerna politik, näringsliv och vetenskap, som först och främst alltså inneburit ett nytt "socialt kontrakt" och nya normer för vetenskapen.²¹³

I *mode 1* respektive *mode 2*-modellen förs ett liknande resonemang som i *triple helix*-modellen om förändringar i relationen mellan politik, näringsliv och vetenskap under senare decennier. Den presenteras framförallt i två verk: *The New Production of Knowledge: the Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies* kom redan 1994, och *Re-Thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*, (2001), där

²¹¹ Etzkowitz, Henry & Leydesdorff, Loet (2000), "The Dynamics of Innovation: From national systems and 'Mode 2' to a triple helix of university-industry-government relations" s. 112-113, i *Research Policy*, 29:2.

²¹² Ibid.

²¹³ Teoretiserandet kring hur kunskapsbaserade dynamiska innovationssystem fungerar inom den här traditionen har dock blivit kritiserat, inte minst för vad man menar är en brist på relevanta empiriska prövningar och studier med utgångspunkt i triple helix-modellen. Tillämpbarheten har nämligen visat sig svår då relationerna ser annorlunda ut beroende på fråga och sammanhang.

resonemang kring utvecklingen förs med hjälp av en distinktion mellan ett "normalt" tillstånd för förhållningsätt till vetenskap (*mode 1*, som stod för en disciplinär, auktoritära vetenskapssynen präglad av humboldtska ideal) och ett "postnormalt" (*mode 2*), där kunskapsproduktionen sker i nära anslutning till dem som ska använda eller tillämpa kunskapen.²¹⁴ *Mode 1*, menar forskare som lanserat och använt den här modellen, har i det post-industriella kunskapsamhället, mer eller mindre ersatts med *mode 2*, där en mer probleminriktad inställning till vetenskap gäller, och där de gamla akademiska disciplingränserna luckras upp, och "styrningen" av forskningen förflyttats till den politiska och näringslivssfären. Synen på forskning och vetenskap, genomgår därmed, som hos Etzkowitz och Leydesdorff, en transitionsprocess där nya värden och normer (bland annat kommersiella) ändrar premisserna för den vetenskapliga kunskapsproduktionen. Bland andra konstaterar några av tankeströmningens huvudpersoner Helga Nowotny, Peter Scott och Michael Gibbons, att:

The nature of the research process is being transformed, and this transformation has many separate elements. Scholars disagree about their respective novelty and intensity. However, three trends are generally accepted to be significant- (a) the 'steering' of research priorities, (b) the commercialization of research, and (c) the accountability of science. These and other trends, or changes in practice, have given rise to new discourses of science and research.²¹⁵

Den vetenskapssyn *mode 2* gett upphov till menar Gibbons, Nowotny och deras kollegor, innebär också att granskningen av forskningen, i allt större utsträckning utgår från resultatens nytta och användbarhet, exempelvis för industri, teknikutveckling eller patentutformning, samt deras ekonomiska värde. De organisatoriska effekterna på kunskapsproduktionen i *mode 2*, kan på så sätt ses som en variant av vad Etzkowitz och Leydersdorffs beskriver i *triple helix- modellen*. Forskningsresultaten styrs nämligen enligt deras synsätt i förhållande till specifika problemkontexter och får en mer användarorienterad och nyttoinriktad karaktär. Grundforskningen har där-

²¹⁴ Se exempelvis: von Schomberg, René (red. 1993), *Science, Politics and Morality. Scientific Uncertainty and Decision Making*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht. Harber, Hans (2005), *Inside the Politics of Technology: Agency and normativity in the co-production of technology and society*. Amsterdam University Press, Amsterdam. Ziman, John (1996), "'Postacademic' Science: Constructing Knowledge with Networks and Norms", i *Science Studies* 9:1.

²¹⁵ Nowotny, Helga, Scott Peter & Gibbons, Michael (2003), "'Mode 2' Revisited: The new production of knowledge" i *Minerva* 41:3, s. 181.

med kommit att inta en alltmer marginaliserad roll åtminstone vad gäller humaniora och samhällsvetenskaperna, vilket i sin tur påverkat inomakademiska strukturerna och universiteten. Förutom strukturerna påverkar dessutom *mode 2* hela forskningsprocessen genom sin nyttoorientering, och därmed också kvalitetsfrågan, som nu innefattar både politisk, social och ekonomisk relevans.²¹⁶

Idéerna om ändrade normer och ideal för vetenskap och forskning hos både *triplehelix-modellen* och *mode 1 respektive mode 2 modellen* har dock mött en del kritik. Framförallt har denna handlat om att bilden av utvecklingen teoretikerna målar upp, och då i huvudsak i de två verk som Gibbons och Nowotny var redaktörer för, ger en förenklad bild av förhållningssätt till vetenskap historiskt sett, och saknar en relevant kontextualisering av hur relationen mellan vetenskap, politik och ekonomi har sett ut. En tydlig distinktion mellan exempelvis *mode 1* och en *mode 2*, är enligt kritikerna på så sätt en alltför omfattande generalisering, som saknar en ordentlig empirisk förankring.¹ Exempelvis skriver Melander om hur man måste vara:

...försiktig med att alltför entydigt hävda förekomsten av radikalt nya former för kunskapsproduktion, nya organisatoriska strukturer och samverkansmönster. Historien visar att institutionen vetenskap alltid varit en disparat institutionell ordning där flerbottnade och komplexa konfigurationer existerat och existerar sida vid sida. Till skillnad från en del kritiker vill jag hävda att t.ex. Gibbonsgruppen är mycket noga med att lyfta fram, att det finns grundläggande trögheter hos förändringsdynamiken i form av ämnesdisciplinernas sociala och kognitiva strukturer respektive tjänste- och meriteringssystemets upparbetade och djupt rotade principer.²¹⁷

Det har också, bland annat i tidskriften *Science and Public Policy*, förts en omfattande debatt angående problematiken med tydliga avgränsningar mellan hur vetenskapliga normer och ideal efter andra världskriget radikalt skiljer sig från vad som tidigare varit legio. Kritikerna betonade här att forskningen alltid har haft flera skilda funktioner i samhället, och att den vetenskapliga kunskapen haft stor betydelse för samhällets politiska och ekonomiska sfärer även innan utvecklingen av det så kallade "post-industriella kunskapsamhället". Politik och ekonomi har därför alltid varit en del i den vetenskapliga kunskapsproduktionen, och är inte det unika

²¹⁶ Nowotny, Scott & Gibbons (2003), s. 181.

²¹⁷ Melander (2006), s. 105.

fenomen vissa av tänkarna jag ovan beskrivit vill hävda är unikt för efterkrigstiden.²¹⁸ Denna kritik innebar bland annat att medförfattarna till båda verken där *mode 1 och mode 2 modellen* presenteras, Michael Gibbons, Peter Scott och Helga Nowotny i ett temanummer av vetenskapstidskriften *Minerva* vidareutvecklade och förklarade några av sina tankar i artikeln ”Mode 2’ Revisited: The New Production of Knowledge” (2003). Bland annat skriver de här att:

‘Mode 2’ is not only a concept, inherently open to manipulation or exploitation by others (even in ways of which we may disapprove): it is also a project, an example of the social distribution of knowledge, which it seeks to describe...(we) cannot hope to resolve this difficulty. Instead we hope it will contribute to the continuing debate about the future of knowledge production.²¹⁹

Oavsett hur man väljer att förhålla sig till den här typen av diagnostiseringar står därmed den bild som målas upp i både studier kring förändringar i styrningssammanhang och studier som behandlar ideal kopp-

²¹⁸ I Sverige har den här typen av forskning fått relativt stort genomslag, och då vajd gäller specifikt fokus på forskningspolitik, bland annat i nämnda statsvetaren Fredrik Melanders avhandling *Lokal Forskningspolitik – Institutionell dynamik och organisatorisk omvandling vid Lunds universitet 1980–2005*, där den forskningspolitiska utvecklingen studeras utifrån frågan om hur den nya institutionella omdaning av det svenska universitets- och högskoleväsendet sett ut i ljuset av förändringarna inom vetenskaps- och forskningspolitiken. Även nämnda sociologen Mats Benner som är knuten till *Forskningspolitiska institutet* vid Lunds universitet, har i *Kontrovers och konsensus: vetenskap och politik i svenskt 1990-tal* beskrivit den svenska forskningspolitiken under 1990-talet med utgångspunkt i idén om en ”postakademisk” forskningspolitik med stark anknytning till samhälleliga processer. I båda verken relateras utvecklingen till diskussionen kring *kunskapsamhället* inom STS-forskning, och då framförallt till tanken om hur relationer mellan vetenskap, politik, och offentlighet förändras och förändrats under senare år. Ekonomihistorikern Ylva Hasselberg skriver också om universitetens marknadstänkande i ljuset av det nya *kunskapsamhället*, bland annat i essäsamlingen *Vem vill leva i kunskapsamhället? Essäer om universitetet och samtiden* (2009, Gidlunds Förlag, Hedemora) och ingår i Uppsala universitets satsning *Centrum för teknik- och vetenskapsstudier* där liknande studier bedrivs av en rad forskare. Här kan också Jennie Haraldssons avhandling *Det ska ju vara lite äventyrstyrning av svensk forskarutbildning utifrån reformen 1998* (2010, Diss. Göteborgs Universitet, Göteborg), som tar upp den svenska forskningsutbildningsreformen i ljuset av idéer kring forskningens samhällsnytta och nya former för styrning av den offentliga sektorn tas upp, likväl som Anders Jörnstens *Forskningens nytta- om ambivalens i forskningspolitik och vardag* (2008, Diss. Uppsala Universitet, Uppsala), där relationen mellan forskningspolitik och forskarens vardag studeras genom en analys av de konfliktskapande normer som sammanhanget präglas av.

²¹⁹ Gibbons, Scott & Nowotny (2003), s. 180f.

lade till vetenskap och forskning, i tydlig kontrast till hur idéerna om gränserna kring vetenskapen såg ut under utformningen av den nya polska forskningspolitiken. Där Västeuropa i allt större utsträckning efter andra världskrigets slut går *från* ett autonomt forskningsideal och syn på vetenskapens roll i samhället, rörde sig därmed den polska forskningspolitiken efter statssocialismens fall *mot* detsamma. Kozłowski skriver:

When the Committee for Scientific Research (KBN) was established in 1991 it made possible the realization of ideals of a self-governing research community which could not be implemented in the mid-1940s due to Poland's loss of sovereignty. However, these ideas re-emerged at the close of the socialist period. Long after it had actually become outdated in developed countries, the idea of the autonomy of science experienced a resurgence in Poland in a situation leaving Poland with a S&T system (STS) based upon socialist principles.²²⁰

KBNs beslutande snarare än rådgivande status, och ett eliminerande av ”politicians from the entire decision-making process”,²²¹ samt innehavandet av hela budgeten för forskningsfinansiering, kan också, enligt Kozłowski, förstås i ljuset av:

The pre-reform organization of research funding in Poland and focusing on the criticism it met. In the Polish reform, creating a new path and rejecting the past resulted in a denial of every organizational and political principle, even if some of these principles, such as like research funding by various sectoral departments or the involvement of politicians in science policy formulations, that are common in democratic countries.²²²

Automin och det västerländska idealet

Denna närmast utopiska inställning till det nya forskningspolitiska projektet, där vetenskapen i sin helhet styrs av representanter ur den egna sfären är anmärkningsvärt, inte minst med tanke på vad man kallat ett ”västerländskt ideal” (här talar man om västerländskt snarare än västeuropeiskt, men så småningom övergår diskussionen till att åberopa det ”väst-

²²⁰ Kozłowski, Jan ”Institutional Transformation of the STS in Poland”, i Meske (red. 1998), s. 90.

²²¹ Ibid. 93.

²²² Ibid. s. 94.

europiska” snarare än det ”västerländska”) präglat diskussionerna under rundabordssamtalen. Snarare än på perioden ifråga, vilar detta ”västerländska ideal” nämligen i en slags förkrigsorienterad forskningssystemmodell som kan liknas vid humboldtska, kännetecknad av den polska intelligentsians bildningsideal.

Vad gäller just detta ”västerländska ideal”, som i Polen under rundabordssamtalen fick ett slags genomslag i beskrivningar av ett åtråvärt forskningssystem, finns som jag nämnt i kapitel 3, inom ramen för transformationsstudierna en diskussion kring den roll just ett sådant spelat generellt i de Öst- och Centraleuropeiska ländernas transformationsprocesser.

När det gäller studier av forskningssystemens omvandlingar tas också, i bland annat Meskes studier ett begrepp upp, ”västerländska idealtyper”, som en del i hur man bör förstå uppbyggnaden av den poststatsocialistiska forskningspolitiken i Öst- och Centraleuropa. Här handlar det om att en idealiserad bild av hur den västerländska organiseringen av forskningssystemen och forskningspolitiken haft stor betydelse för hur man byggt upp de poststatsocialistiska modellerna för desamma. Denna idealiserade bild har sedan inte alltid varit förankrad i en faktisk praktik.²²³ När uppbyggnaden av forskningssystemen och forskningspolitiken i Öst- och Centraleuropa tog fart efter statsocialismens fall var det därför, enligt honom, med grund i:

...the (at least implicit) assumption that the institutional framework of S&T should be adapted to, or at least be made to converge towards, that found in the leading OECD countries. ...The developed industrial nations, in particular the USA and West European countries, are used as role-models for orientation around a new goal. In the meantime, however, considerable reservations and misgivings about this approach has come to light. Firstly they involve the fact that the definition of the goal, that is, of the Western role model, is difficult because there is no such standard model of a modern industrial nation. Rather there are various “national varieties”, each with different characteristics and problems. For this reason, the CEEC²²⁴ often resort to referring to an ideal type of modern industrial nation, which does not really exist. In addition there are...further problems... the Western science system is itself in transi-

²²³ Även Uwe Schimank har en liknande anstas när han skriver om hur: ”To get rid of such political interventions, in the view of many researchers, required an institutionalization of the fundamental individual rights of scientific autonomy, according to the western model”. Ur ”Transformation of Research Systems in Central and Eastern Europe: A coincidence of opportunities and trouble”, s. 637, i SSS, 1995, 25:4.

²²⁴ CEEC- Central and Eastern European Countries.

tion, so it cannot function as a fixed and thus explicitly defined goal or target.²²⁵

På så sätt menar Meske att länderna i ett initialt skede i återuppbyggnaden tillskrev de ”västerländska” förhållningssätten till forskningssystemens uppbyggnad och forskningspolitiken, värden som kanske inte nödvändigtvis hade förankring i reella tillstånd.²²⁶ Forskningspolitiken och forskningssystemen i väst präglas snarare, skriver Meske, nämligen av de nya närmare relationer mellan sfärerna politik, vetenskap och industri, jag ovan beskrivit, än av vad idealtypen av densamma gav vid handen.²²⁷ Rabkin har i sin tur beskrivit hur denna idealtyp istället kan knytas till föreställningar om att den västerländska forskningspolitiska modellen har demokratiska förtecken. Därmed blir synen på det ”västerländska” en slags motpol till ideologisk styrning, som likställdes med det statssocialistiska systemets förfaranden.²²⁸ Rabkin skriver:

While post- communist scientists and science policy makers came to pay obedience to the ideology of the free market, they often declared that science in their countries was entering a new- post-ideological stage of development. In fact, there occurred a change in ideology, rather than the alleged de-ideologisation of science policy discourse in post-Com-

²²⁵ Meske, Werner ”The Reorganization of S&T Systems in CEECs during the 1990s”, s. 362, i Meske (red. 2004).

²²⁶ Se exempelvis: Meske, Werner ”Toward New S&T Networks: The transformation of actors and activities”, s. 4, i Meske (red. 1998).

²²⁷ Återigen kan påpekas att det här i första hand handlar om en bred generalisering, och att idéerna om de idealtyper av det ”västerländska” forskningssystemens uppbyggnad Öst- och Centraleuropa satte i relation till de egna, i dessa studier är relativt underutvärderat.

²²⁸ Här kan även ett annat exempel på resonemanget illustrera problematiken. Nämnda Henry Etzkowitz, menar nämligen att: ”as the East implements market structures, there is a parallel movement in the West to introduce planning mechanisms. These are, of course, not the centralized control structures familiar in the former socialist regimes, but decentralised procedures to identify critical technologies and foresight exercises, involving users and producers of R&D from industry, university and government. The proliferation of efforts to identify focal areas for concentrated attention is an indicator of the increased salience of S&T to the economy. Indeed, it can be argued that the West has implicitly adopted the thesis of the scientific technological revolution as its theory of economic growth. It goes under the name of information society in Europe, and the superhighway in the U.S., but the basic idea is the same as the former Soviet model. The common premise is that S&T plays a leading role in the growth of the economy and in societal transformation”. Etzkowitz, Henry, ”Science and the Industrial Policy: Beyond the endless frontier”, s. 58, i Meske (red. 2004).

munist countries. Orientation toward Moscow gave way to orientation toward Brussels.²²⁹

Deras analyser av den ”västerländska idealtypen” som betydelsefull i utformningen av de postsocialistiska forskningssystemen i Öst- och Central-europa går därmed hand i hand med den kritiska transformationsforskningen kring dikotomin mellan de symboliska geografiska identitetspositionerna ”öst” respektive ”väst”, och användningen av begrepp såsom ”periferi”, ”kärna” respektive ”semiperiferi”. Tanken om (de symboliska) ”väst” som den mest eftersträvarvärda identitetspositionen går igen här, och även idén om att ”öst” förknippas med det ”gamla”, ”uttjänta”, och ”perifera”.

Att anta att de polska debattörerna skulle ha varit helt okritiska och omedvetna om utvecklingen vad gäller forskningspolitiken i övriga Väst-europa och att deras autonomisträvan endast ska förstås som ett uttryck för viljan att inbegripas i det föreställda ”västerländska” (enligt idéerna om den symboliska dikotomin mellan ”öst” respektive ”väst”), är dock inte rimligt. Det nya policydokumentet är nämligen inte utformat i en slags ovetskap om hur de västerländska forskningssystemen ser ut under perioden, där en högre grad av politisk styrning genomsyrar forskningspolitiken. I ett möte KniPT (*Komitet Nauki i Postępu Technicznego*, ”Kommittén för vetenskap och teknologiska framsteg” min öv.) håller 1990, påpekas exempelvis av TPKN representanter att:

We do not intend to build a utopia but, rather, to repair the existing system. The proposed changes are designed as a way to commence the reform. We believe that the system to be introduced in near future will evolve over time and will come closer to models which have proven effective in other (Western, min anm.) countries.²³⁰

De föreslagna förändringarna etableras trots detta mot bakgrund av föreställningen om politisk styrning som likställd de statsocialistiska regimens modeller. Lintz och Stepan beskriver en situation där:

They were so eager to avoid becoming captured in the routines and lies of the party-state that they elevated the situational ethics of oppositional behavior into a general principle of the “politics of anti-politics” This

²²⁹ Rabkin (1998), s. 344.

²³⁰ Citerat efter Jablecka (2009), s. 87.

“politics of anti-politics” entailed the aspiration of creating a sphere of freedom independent of the state.²³¹

Den gedigna misstron till politisk auktoritet, (i Polen även med grund i den tidigare beskrivna spänningen mellan statsmakt och civilsamhälle), blev kanske till och med särskilt tydlig vad gäller förhållningssätten till gränsdragningar kring vetenskap (och då här framförallt till vad man beskriver som det ”det politiska”), med tanke på intelligentians roll i det polska samhället. Exempelvis förtydligar Kozłowski hur viktigt det är att förstå utformningen av en poststatssocialistisk polsk forskningspolitik i ljuset av de relationer forskarsamhället hade till den politiska sfären under statssocialismens tid. Han menar nämligen att:

One of the most long-lasting, visible and characteristic feature of polish S&T life was the research community’s distrust of the administrators of science...It is impossible to understand the history of science organisation in Poland without comprehending that conflict. In the period of the Polish People’s Republic, as in other communist countries, citizens did not trust the authorities and the ruling circles were extremely suspicious of citizens. In the S&T area, one side to the conflict were officials, many of them having moved higher on the social ladder under the conditions of the one-party monopoly. On the other side of the conflict were researchers, many of them with an intelligentsia background, with lively ideas of “independent thinking”, “moral leadership”, and “autonomy of S&T”.²³²

Här blir det återigen tydligt hur det polska forskarsamhällets krav på autonomi måste förstås som en reaktion på statssocialismen, men inte bara det. Den polska kulturens bildningsideal, politiska kultur präglad av bristen av tilltro till statsmakten, och idén om ”fria” intellektuella som en del av den nationella identitetens väktare hade levt kvar under den statssocialistiska regimens tid på ett sätt som saknar motsvarighet i både väst och övriga Öst- och Centraleuropa under den här perioden. Det oberoende kunskapsökandets *synnerligen* starka ställning i landet gav i sin tur utrymme för de idéer som dominerade rundabordssamtalens överenskommelser vad gäller gränsdragningar kring vetenskapen.

Utformningen av den nya forskningspolitiska modellen i enlighet dessa, det vill säga bland annat en tydlig separation av vetenskap från politik, i

²³¹ Linz & Stepan (1996), s. 271.

²³² Kozłowski (1998), s. 91.

linje med ett forskningsideal som kan kopplas till idén om ”vetenskaplig frihet” i en humboldtsk anda, är i ett sådant perspektiv nästintill en naturlig följd av den polska vetenskapshistorien. Ett tydligt brott med ”det stats-socialistiska” krävde ju i någon mening ett avståndstagande från hur forskningspolitiken organiserades efter 1950, och i kombination med intelligentians forskningsideal möjliggjordes på så sätt denna, i relation till övriga Västeuropa under perioden ifråga, unika forskningspolitiska lösning.

Med det sagt är dock inte de analyser av den symboliska dikotomin mellan ”öst” och ”väst” som presenterats i mer kritiska transformationsstudier med rötter i postkoloniala studier, respektive Meskes idéer om en ”västerländsk idealtyp”, något jag kunnat förbise när jag studerat gränsarbetet och genom det omförhandlingarna och omtolkningarna av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i den polska poststats-socialistiska forskningspolitiken. ”Sachsplanens” införande och den radikala marknadsekonomiska modell som antogs för att i snabbast möjliga mån bli vad Sachs beskrev som ett ”normalt europeiskt land” (en del av ”kärnan”), skulle nämligen snart även göra ett starkt avtryck även där, vilket jag snart kommer att visa.

6. I rundabordssamtalens kölvatten

Det kommande kapitlet är det första av tre som ägnas åt en analys av den forskningspolitiska diskussion jag studerat. Förutom den tidskrift som utgör det huvudsakliga materialet, och som analyseras med hjälp av det tidigare beskrivna analysredskapet ”gränsarbete”, kommer de offentliga dokument som publiceras kring KBNs reformarbete under perioden ifråga att presenteras och relateras till diskussionen i början av kapitlet. Hur ser gränsdragningarna och gränsarbetet kring vetenskapen ut under den period kapitlet beskriver? Vilka idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll framkommer? Omtolkas och omförhandlas dessa idéer, förväntningar och krav och hur kan omtolkningarna och omförhandlingarna förstås?

Det forskningspolitiska reformarbetet efter 1989

There is a need for new sense of responsibility for the fate of independent Poland. There is a need for fast reacting in preparation of scientific expertise's, for quitting the convention of lazy routine of the past.²³³

Den politiska situationen i landet direkt efter 1989 års rundabordssamtal innebar att general Jaruzelski innehade presidentposten och PZPR fortfarande garanterades maktmonopol fram till de första fria presidentvalen efter andra världskrigets slut 1990. I parlaments- (sejm)valet 1991, kom 29 (!) partier in i sejmen. Lech Wałęsa övertog presidentposten efter Jaruzelski, och bland de partier som fick flest röster fanns UD (Unia Demokratyczna), bildat av Solidaritetsmedlemmar som stödde Tadeusz Mazowieckis (som i sin tur var katolik och företrädare för *Solidarność*) presidentkandidatur före Wałęsas.²³⁴

²³³ Kukliński, Antoni (1992), ”Polish Science: Experiences and Perspectives” i *Bulletin of the State Committee for Scientific Research*1:1992, s. 11.

²³⁴ Raciborski (2003).

I den nya regeringen blev KLDs (*Kongres Liberalno-Demokratyczny*, liberaldemokraterna) Jan Krzysztof Bielecki premiärminister, ett uppdrag han endast hade i ett års tid, innan den politiska situationens kaosartade omständigheter under de första poststatssocialistiska åren hade ersatt honom med (i kronologisk ordning): PCs (*Porozumienie Centrum*) Jan Olszewski (182 dagar) PSLs (*Polskie Stronnictwo Ludowe*) Waldemar Pawlak (35 dagar), UDs Hanna Suchocka (471 dagar), Pawlak igen (496 dagar), SLDs Józef Oleksy (337 dagar) och SLDs Włodzimierz Cimoszewicz (632 dagar).²³⁵

De snabba vändningarna i premiärministerrollerna får här illustrera hur den politiska situationen tedde sig under perioden ifråga, det vill säga hur präglat det politiska livet var av snabba politiska omvälvningar och instabilitet. Den polska sociologen Lena Kolarska-Bobińska har kallat perioden en ”imaginär dekorativ demokrati”, där nya koalitioner, partier och politiska ledare avlöser varandra i en strid ström.²³⁶ Det är också i den här politiska kontexten som utformningen av den nya poststatsocialistiska forskningspolitiken i första hand ska förstås, det vill säga ett politiskt landskap präglat av transformationsprocessens första, och i mångt och mycket kaosartade fas. Då man initialt säkrat en relativ distans från de statspolitiska skeendena i och med autonomikraven under rundabordsförhandlingarna var dock handlingsplanen under början av 1990-talet huvudsakligen orienterad kring uppfyllandet av de verksamhetsåtgärder som beskrevs i det nämnda dokumentet *Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991*.²³⁷

Snart aktualiserades dock behovet av att i större utsträckning precisera de något vaga riktlinjerna i detta dokument med en tydligare forskningspolitisk linje i landet. Framförallt handlade det här om en omformulering av *Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991*. Ett första offentligt dokument över forskningspolitiska strategier sammanställdes därför av KBN på uppdrag av den nya vänsterregeringen, *Założenia Polityki Naukowej i Naukowo-Technicznej Państwa: Cele, priorytety, finansowanie* (den engelska översättningen som jag hänvisar till framöver är ”The Basis

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Kolarska-Bobińska, Barbara (2003), ”The EU Accession and Strengthening of Institutions in East central Europe: The case of Poland”, s. 91-98, i *East European Politics and Societies*, 17:1.

²³⁷ *Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991* (1991), utarbetat under ledning av prof. Władysław Findeisen, och publicerat i ”Nauka polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój” No 2.

for the National Science and Technology Policy”).²³⁸ Dokumentet utarbetades av en expertgrupp inom KBN, och i texten fastslås att forskningspolitiken i första hand ska ha som mål att på kort sikt resultera i ett underlättande av den samhällliga och ekonomiska utvecklingen i landet och på lång sikt säkra den ekonomiska tillväxten och samhällsutvecklingen, genom att till dessa områden få ut så mycket som möjligt av de till forskning avsatta resurserna. Här beskrivs också forskningens två övergripande ”uppgifter” som att:

- Förvärva unika och viktiga resultat från de mest attraktiva forskningsområdena i världen
- Förvärva unika och viktiga teknologier och utnyttja dess användning i tekniskt samarbete i Polen och mellan Polen och resten av världen²³⁹

Den ”totala vetenskapliga friheten”, som i *Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991* hade en närmast utopisk karaktär, både vad gäller den tillämpade forskningen och grundforskningen, började således i de praktiska sammanhangen för reformarbetet att omförhandlas, och gränsdragningarna kring vetenskapen i praktiken att omarbetas. Framförallt rörde denna omförhandling och omarbetning den tillämpade forskningen som i dokumentet tillskrevs ett behov av en ökad styrning mot ett samhällsnyttorienterat sammanhang (genom ett närmande till statspolitiken och näringslivet). Vetenskapen tillskrivs delvis i och med införandet av *The Basis...* därmed andra värden, och det mest angelägna uppdraget för forskningspolitiken beskrivs som att förnya och förändra det legala regelverket för den tillämpade forskningen så att den ”överensstämmer” med landets ekonomiska utveckling. Detta blir än mer påtagligt i ett förtydligande av de strategier för prioriteringar som beskrivs. Dessa är:

- Att forskningen i Polen ska ligga på en hög nivå, jämförbart med en global standard

²³⁸ *The Basis for the National Science and Technology Policy* (“Założenia Polityki Naukowej i Naukowo-Technicznej Państwa: Cele, priorityty, finansowanie”, Przegląd Rządowy 1993 nr 8 s. 66-75. Regeringsdokument antaget 1993, tryckt 1996 av KBN, Warszawa.

²³⁹ Ibid.

- Forskning vars resultat har en avgörande vikt och en betydelsefull påverkan på andra forskningsområden
- Områden som har en odiskutabel betydelse för civilisationen och samhällets och landets kultur
- Att det finns en mätbar sannolikhet att resultaten kommer till användning och att de kommer att ligga till grund för tillämpad eller ny teknologi.²⁴⁰

Även om utvecklingen i *The Basis...* skilde sig avsevärt vad gäller ”vetenskaplig frihet” i förhållande till vad man ursprungligen hade sett framför sig när *Solidarnośćs* vetenskapliga fraktion satte sig ner för att förhandla med det kommunistiska partiet om forskningspolitiken i det demokratiska Polen, är det här tydligt hur försiktig KBNs expertgrupp är med definierade ramar för vad vetenskapen ska ägna sig åt. Diskussionerna kring gränserna mellan vetenskapen och politiken i det här skedet handlar därmed fortfarande i stor utsträckning om att upprätthålla en fortsatt separation av sfärerna i linje med rundabordssamtalens ideal, även om en början till uppluckring kan skönjas. Ett prioriterat mål att forskningen ska ligga ”på en hög nivå” är ju minst sagt diffust, och ”områden som har en odiskutabel betydelse för civilisationen och samhällets och landets kultur” är inte heller särskilt klagörande för vilken typ av forskning som ska satsas på från politiskt håll. Samtidigt visar den sista punkten för prioriteringsstrategierna, ”att det finns en mätbar sannolikhet att resultaten kommer till användning och att de kommer att ligga till grund för tillämpad eller ny teknologi” på att omvärderingar är i vardande, i alla fall vad gäller den tillämpade forskningen. Det tilläggs dessutom i dokumentet, vilket belyser utvecklingen ytterligare, att forskningsområdesprioriteringarna ska uppdateras regelbundet rörande forskning som är nödvändig för att bland annat landets administration ska fungera, levnadsstandarden höjas, utvecklingen av ekonomin och konkurrenskraften hos varor och tjänster förbättras, och utvecklingen av demokratin och ”samhällets acceptans av en fri marknads ekonomi” förstärkas.²⁴¹ En viss förskjutning vad gäller idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll är således i antågande i reformarbetet, där mer nyttoorienterade sådana får fotfäste i dokumenten.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ *The Basis for the National Science and Technology Policy* (”Założenia Polityki Naukowej i Naukowo-Technicznej Państwa: Cele, priorytety, finansowanie”, s. 66-75. Regeringsdokument antaget 1993, tryckt 1996, KBN, Warszawa.

Snart skulle det också visas att just detta tillägg, tillsammans med två slags prioriterade program skrevs in i dokumentet. Det första, *Strategic Government Programmes* (SPR), innebar prioriteringar av forskning vars resultat är ”viktiga för landet” och som är betydelsefull för ett SPR, speciellt om det är ett av administrationen beställt forskningsprojekt. Det andra, *Special Programmes and Research Equipment* (SPUB), var forskningsprogram som utgjorde en del i internationella program, och där kostnaden för utrustningen var hög. Dessa program kom att skynda på utvecklingen mot än mer omfattande omförhandlingar och omtolkningar framförallt genom en högre grad av politisering av vetenskapen, och arbetet med dessa omförhandlingar och omvärderingar bland beslutsfattande politiker med ansvar för forskningen i Polen.

Framförallt gäller dock uppluckringen av de tydliga gränsdragningarna kring vetenskapen (framförallt i relation till statspolitiken) i detta skede fortfarande den tillämpade forskningen, som nu tydligt definierades som ingenjör- och arkitekturvetenskaperna, kemi-teknikvetenskaperna, elektricitets- och kraftmättningsstudier och transportstudier (som hade sin hemvist i KBNs underkommission KBS, *Komisja Badań Stosowanych*). Grundforskningen, som man klassificerat som humaniora, rättsvetenskaperna, matematik, fysik och astronomi, biologi- och miljövetenskaperna, medicinska vetenskaperna och jordbruks och skogsforskning, i sin tur hemmahörande i underkommissionen KBP, *Komisja Badań Podstawowych*, står under den här tiden alltså fortfarande utanför prioriteringsramarna, (eller nogräknat, skulle” vara karaktäriserad av en hög vetenskaplig nivå”).²⁴²

Denna distinktion, som tidigare inte haft ett lika stort utrymme är, anser jag, en slags milstolpe för den fortsatta utvecklingen i forskningspolitiken. Fortfarande finns en på många sätt häpnadsväckande stor ”frihet” i vetenskapens relation till politisk styrning men även till näringsliv, och tydliga gränser dessa sfärer emellan, samtidigt som omförhandlingarna vad gäller den tillämpade forskningen sker. Den tillämpade forskningen ses mer och mer som i ”naturligt” behov av politisering, och på så sätt tydligt skild från

²⁴² Uppdelningen mellan tillämpad respektive grundforskning i den polska forskningspolitiken kan jämföras med vad som i regel i västerländska forskningspolitiska sammanhang används som mått, OECDs *Frascati Manual*, senast uppdaterad 2002, men utarbetad redan under 1960-talet) där tillämpad- respektive grundforskning räknas: ”Basic research is experimental or theoretical work undertaken Primarily to acquire new knowledge of the underlying foundations of phenomena and observable facts, without any particular application or use in view... Applied research is also original investigation undertaken in order to acquire new knowledge. It is, however, directed primarily towards a specific practical aim or objective”.

grundforskningen, som man alltså fortfarande ger friare tyglar i dokumentet. Den totala statliga budgeten för forskning var under 1990-talets första del mellan 0.57 och 0.76 procent av BNP, i relation till 1989-års 1.3 procent, och den icke-statliga delen av finansieringen var fortfarande väldigt liten.²⁴³ Julita Jabłecka skriver:

Of the total 1993 budget, around 45% went to institutional funding (that is, to support statutory activity of research institutions), 18% for grants, 13% for targeted projects, and the rest for miscellaneous forms of financing. Of the total amount of statutory funding, 40% was expended by the Committee for Basic Research, and 60% by the Committee for Applied Research.²⁴⁴

Det forskningspolitiska upplägget vad gäller grundforskningen, och dess fortfarande "ostyrda" karaktär, skulle dock snart komma att förändras något, i samband med de allt starkare politiska kraven på internationellt samarbete inte minst med tanke på den polska regeringens ambitioner om att upptas i EG (EU).

Det ökade samarbetet med internationella politiska program, och utvecklingen av tillägget till *The Basis for the National Science and Technology Policy*

Den politiska utvecklingen, vilade nämligen under mitten och senare delen av 1990-talet i huvudsak på förberedelserna för att anpassa sig till ett medlemskap i EG (EU) och NATO, vilket skapade förutsättningar för ett allt längre fjärmande från de initialt utarbetade forskningspolitiska idéerna i *Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991*. Redan 1990 hade EG-parlamentet antagit en resolution om samarbete med de Öst- och Centraleuropeiska länder vad gäller FoU, och programmet *Third Framework Programme* öppnade upp för möjligheten till finansiering av nya nätverk mellan dessa länder och övriga EG-medlemmar.²⁴⁵ Anpassningar behövde därmed göras inför förändringarna, vilket ganska omgående efter publiceringen av *The Basis for the National Science and*

²⁴³ Jabłecka (1995), s. 735ff.

²⁴⁴ Jabłecka (1995), s. 735.

²⁴⁵ *Framework 3C. Framework programme of community activities in the field of research and technological development 1990–1994*, Nummer 164. Kan hämtas på: http://cordis.europa.eu/programme/rcn/164_en.html.

Technology Policy, blev tydligt, och det närmast utopiska förhållningssättet till den ”vetenskapliga friheten” omförhandlades och omtolkades återigen i reformarbetet. I den offentliga utredningen i samband med frågan om EG-medlemskapet och forskningspolitiken, *White Paper Poland – The European Union* (1997), beställd av KBN och regeringens Europeiska integrationsgrupp, och utarbetad av KBN-verksamma akademiker står exempelvis att:

For developed countries, a typical strategy is to concentrate on high-tech production or even on information processing technologies to maintain the dominant role on increasingly globalized markets; such a concentration is possible only if the level of education increases in the society. Thus science, education and technology become vital elements of development strategies at the beginning of the 21st century; these elements will decide who will join highly developed countries and which countries will be left on periphery.²⁴⁶

Här blir alltså jämförandet med det ”västerländska” sättet att bedriva forskningspolitik aktualiserad, och med tanke på de åtgärder man efterfrågar, artikuleras begreppet i förhållande till en ny slags syn på hur framförallt sfärerna vetenskap och politik ska förhålla sig till varandra. Under rundabordsamtalen var det västerländska idealet, eller också viljan att upptas i det begrepp kritiska transformationsforskare kallat ”kärnan” (en västeuropeisk social identitet), egentligen endast en slags symbolisk motsats till statssocialismens modeller. Istället för i relation till frihetsideal och idén om en ”självstyrande” intelligencia laddas ”det västerländska” därmed nu med värden som har att göra med mer styrning och strategiska prioriteringar av forskningen, det vill säga mindre tydliga gränsdragningar mellan vetenskapen och andra sfärer. Den här typen av förhållningssätt till ”det västerländska”, eller också den ”västerländska idealtypen” i den polska forskningspolitiken efter 1989, är också något jag funnit avgörande för hur gränsarbetet där gått till. Som jag snart kommer att visa, är nämligen just hänvisandet till det ”västerländska” en oerhört viktig del i hävdandet av epistemisk auktoritet då gränsarbetet i både reformarbetet och den diskussion jag snart kommer analysera utförs.²⁴⁷ Det är därmed den viktigaste

²⁴⁶ Wierzbicki, Andrzej (red. 1997), *White paper – Poland-the European Union. Science and technology*. s. 2, Institute of Control and Computation Engineering WUT, Warszawa.

²⁴⁷ Den nämnde sociologen Uwe Schimanks resonemang kring de Öst- och Central-europeiska ländernas transitionsprocesser vad gäller forskningssystemen, beskriver detta dynamiska förhållande som akademikernas strävan efter att: ”maintain and, if possible, expand their autonomy” (under den första fasen av transitionsprocessen) samtidigt som de politiska aktörerna, ”as the communists before them, have pursued research which

beståndsdel i den *repertoar* som utgör resurser för aktörerna som deltar i gränsarbetet. Beskrivningarna av dikotomin mellan ”öst” respektive ”väst” i den kritiska transformationsforskningen, och vad denna dikotomi inneburit och innebär för samhällsmodellerandet (i bred mening) har därför blivit relevant för min förståelse av de retoriska strategier aktörerna använder sig av.

Exempelvis handlar just några av de åtgärder som beskrivs i *White Paper Poland – The European Union* (1997), om detta, såsom beskrivningarna av behovet att satsa på:

A further development of infrastructure for innovation, utilizing the European experience in this field (och, min anm.) an adjustment of the systems of education and science in Poland to European standards, with the utilization of scientific and technological co-operation with the European Union as an essential element of preparatory strategy for Poland.

En ”europeisering” av den polska forskningspolitiken är därmed ett led i anpassningen till en (ny) idealtyp av det ”västerländska”.²⁴⁸

Den här utvecklingen, och med den, utarbetandet av de stora satsningar som behövde göras på olika samhällsliga områden vilka inte sällan krävde vetenskaplig expertis, innebar att en rad statliga program för prioriterad forskning initierades. I förhållande till EU-integrationen var därför *The Basis...* inte på långa vägar ett tillräckligt tydligt dokument för direktiv om forskningspolitiska strategier och insatser. Konkret innebar anammandet av *Dodatkowe Założenia Polityki Naukowej i Naukowo-Technicznej Państwa: Cele, priorityty, finansowanie* (den engelska översättningen som jag hänvisar till framöver är ”The Supplement to ”The Basis for the National Science and Technology Policy”), därmed att ett större och mer tydligt definierat fokus på forskning och forskningsinriktningar som rör innovationer inom landets ekonomiska sfär skulle antas.²⁴⁹ I inledningen till dokumentet står att utgångspunkten för att välja prioriterade inriktningar för forskningen har varit:

offers an immediate innovation potential for industry”. Ur ”Transformation of Research Systems in Central and Eastern Europe: A Coincidence of Opportunities and Trouble” SSS, 1995, 25: 4, s. 633f.

²⁴⁸ Wierzbicki (red. 1997), s. 10.

²⁴⁹ *The Supplement to ”The basis for the National Science and Technology Policy”* ”Dodatkowe Założenia Polityki Naukowej i Naukowo-Technicznej Państwa: Cele, priorityty, finansowanie” (1997), s. 3. KBN, Warszawa.

- The conformance with sectorial programs and priorities of the socio-economic policy, and particularly useful for:
 - development of the economy, particularly the increase of innovativeness and competitiveness of products and services, as well as their adaptation to international standards, especially to those obligatory in the European Union,
 - increase of well-being and security of people, as well as the increase of environmental protection, maintenance and bringing up to date information connected with the technological security,
 - correct functioning of the State (its institutions and authorities, as well as civil services.²⁵⁰

På så sätt blir nu de prioriterade forskningsområdena tydliga, och i förhållande till *The Basis* där de fortfarande stod fria för tolkning, långt mer definierade. Varje prioriterat fält anges och förklaras, och den luddiga gräns mellan tillämpad forskning och grundforskning, där man ofta talade om en slags vetenskap i stort (med enhetlig verksamhet präglad av ”vetenskaplig frihet”), har försvunnit. Istället kan vetenskapens roll i dokumenten snarare tolkas som ett medel för samhällsutveckling och statsnytta. *The Supplement...* är på så sätt också en slags vändpunkt för idéerna om och förväntningarna och kraven på vetenskapens roll i det fortsatta reformarbetet inom den polska forskningspolitiken.

Den forskningspolitiska diskussionen

Parallellt med reformarbetet och den omförhandling och omtolkning av gränsdragningarna kring vetenskapen, pågick under perioden den forskningspolitiska diskussion som initierades i samband med utvecklingen av verksamheten kring den nämnda tidskrift, *Sprawy Nauki* (under den första tiden *Bulietyn Komitetu Badań Naukowych* (den engelska översättningen som jag hänvisar till framöver är ”Bulletin of the State Committee for Scientific Research”), som i linje med vad som beskrevs i *Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991*, skulle bli en viktig del i den nya, transparenta forskningspolitiska verksamheten inom KBN. Här skulle det i detalj redogöras för forskningspolitiska initiativ, beslut, programförslag, och all annan information som kunde tänkas framkomma ur verksamheten inom KBN, vid sidan om diskussioner om utvecklingen,

²⁵⁰ Ibid. s. 3-4

där både akademiker, politiker, och andra intressenter skulle kunna komma till tals.²⁵¹ Det är därför också i tidskriften som de första diskussionerna kring en omförhandling och omtolkning av gränsdragningarna som föregått reformarbetet i det poststatssocialistiska Polen kom att föras, och där det gränsarbete jag här ska analysera, tog fart.

Redan i de första numren, blir det tydligt att tidskriften får en stor roll i diskussionerna om organiseringen av den nya forskningspolitiken. Dessa första samtal som fördes i samband med workshops, konferenser och möten ledda av KBN, präglades nämligen av ett tydligt humboldtskt förhållnings-sätt till frågan, i termer av autonomi och vetenskaplig frihet från inblandning av politiska och kommersiella intressen och därmed en tydlig gräns mellan det vetenskapliga och framförallt vad man kallar det ”statspolitiska”. Det blev viktigt att i diskussionen positionera sig i förhållande till den statsocialistiska regimens vetenskapssyn, och idéer om försök till politisering, även i väldigt svag mening, presenterades under det tidiga 1990-talet med försiktighet.

Gränsarbetets språkliga representationer handlade därmed om ett tydligt åtskillnadsgörande mellan framförallt vetenskapen och politiken, och försvar av vad som befästs under rundabordssamtalen. Den ”kulturella karta” Gieryn beskriver, domineras här av en sådan syn, som fortfarande har epistemisk auktoritet i debatten. Ett talande exempel på detta i *Sprawy Nauki* var när premiärminister Jan Krzysztof Bielecki, tillsammans med medlemmar ur sejmen och senaten bjöds in för att tillsammans med KBNs akademiker gemensamt försöka precisera en fortsatt linje för forskningspolitiken utifrån dokumentet *Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991*. I ett tal som kom att publiceras i tidskriften, framhöll Bielecki vikten av att upprätthålla en dialog mellan politiken och vetenskapen (med avseende på både den tillämpade- och grundforskningen), med betoning på att akademikerna i det närmaste själva ska få avgöra forskningspolitikens framtid vad gäller relationen mellan vetenskap och politik:

²⁵¹ KBNs förste sekreterare under tiden ifråga skriver om händelseförloppet i ett senare nummer av tidskriften: ”häriifrån har det ofta upprepade postulatet, att alla kommitténs beslut inte bara ska vara tillgängliga, utan också offentliga. Sektionen för vetenskap och forskning krävde därför att man skulle införa en föreskrift till akten om KBNs bildande. På så sett skrevs det via att kommittén ska ge ut bulletinen i vilken detaljrik information om programintentioner, kriterier för beslutsfattande samt verksamhetsberättelse och beskrivningar av arbete. Frąckowiak, Jan K. (1996), ”Szaniowni Czytelnicy” i *Sprawy Nauki*, 6:1996, s. 2.

Vi vill delta i utvecklingen som ett åtminstone delvis (srednio, min anm.) industrialiserat land. Västerländska länder har snabbt utvecklats genom att satsa på enmellannivå både vad gäller förädling (przetworzenia) och på forskning. Jag antar att dessa frågor borde intressera forskningen. Jag, som ansvarig för regeringen, borde långt tidigare bett er om en dialog och om en formulering av sådana här spörsmål. Det är väldigt viktigt att det finns en brygga mellan de som sitter vid den politiska makten och de som ska ge de bästa grundförutsättningarna för politiken (forskarna, min anm.). Jag vet inte om vi kan göra något åt detta, eller om allt redan är gjort, och att det helt enkelt är så att vi inte haft tid att nå ett samförstånd i dessa frågor? Kommunikationen har inte varit den bästa. Inte minst rör det sig här om att försäkra ett brett och verksamt deltagande från vetenskapens sida i Polens transformationsprocess.²⁵²

Vetenskapen blir i uttalandet på så sätt en sfär vars rätt till egenbestämmande verkar okränkbar, och det ter sig nästan som att en kommunikation mellan politiker och akademiker/politiker inom KBN (den största delen av forskningspolitikerna inom KBN är fortfarande verksamma akademiker) knappt existerat under de första transformationsåren. Samtidigt kan man tolka Bieleckis uttalande som en antydning om vikten av att upprätta ett förtroende akademiker och politiker emellan, inte minst för att Polen skall kunna "delta i utvecklingen som... ett industrialiserat land". På så sätt är talet en slags vädjan till forskarna att samarbeta, och inte stå fast vid rundabordsamtalens autonoma position, för att på så sätt kunna närma sig "kärnan" (väst).

Den försiktighet Bielecki ger uttryck åt skulle dock snart komma att bli sällsynt i diskussionen. Utvecklingen kan i stort sätt sägas initieras av mötet mellan den nya "fria" forskningspolitiken och de praktiska omständighe-

²⁵² Bielecki, Jan Krzysztof (1991), "Wystąpienie premiera Jana Krzysztofa Bieleckiego na posiedzeniu komitetu badań naukowych" i *Bulletin of the State Committee of Scientific Research* 1:1991 s. 16. Översatt från: "Chcielibyśmy jednak uczestniczyć w rozwoju jako przynajmniej średnio uprzemysłowione państwo. Kraje Dalekiego Wschodu szybko się rozwinęły przez process wchodzenia w działy o średnim stopniu przetworzenia i średnim poziomie wiedzy. Wydaje mi się, że te zagadnienia powinny być przedmiotem zainteresowania badań podstawowych. Ja, jako odpowiedzialny za rząd, powinienem był zdecydowanie wcześniej poprosić Państwa o dialog i sformułowanie tych wszystkich pytań. Jest to bardzo istotne, by zaistniało sprzężenie między politykami czy rządzącymi a tymi, którzy powinni dawać najlepsze podstawy do rzadzenia. Nie wiem czy można to jeszcze nadrobić, a może już wszystko zostało zrobione, tylko nie mieliśmy czasu porozumieć się w tych kwestiach? Komunikacja nie była najlepsza. Niemniej cały czas chodzi tu o zapewnienie jak najszerzego i czynnego udziału nauki w procesach transformacji państwa polskiego".

terna i form av en nationell ekonomisk kris, och i dess följd, att de pengar som initialt hade utlovats av regeringen till KBNs förfogande, skars ner drastiskt.²⁵³ Det är också i samband med detta som tonen i tidskriften kom att ändras och aktörer som uttalar sig där i allt högre utsträckning börjar ägna sig åt att argumentera för en förkastning och omförhandling och omtolkning av de tidigare gränsdragningarna kring vetenskapen. Forskningsfinansieringssystemet krävde nämligen, kanske mer än något annat inom utformningen av de första ramarna för forskningspolitiken, ett möte mellan politik och vetenskap, vilket fick dåtidens förste sekreterare i kommittén, och chefredaktören Jan Krzysztof Frąckowiak att konstatera:

Väldigt, väldigt länge sedan...begärde jag av regeringen och parlamentet att utföra reformen av forskningsfinansieringen väl. Ödets nyck gjorde att jag nu arbetar med KBN och det ligger på min lott att förverkliga den besvärliga uppgift jag en gång begärde av andra. Jag kan tyvärr inte räkna med någons korta minne. Jag brukade exempelvis säga att makten korrumperar snabbt och alla, förutom de som är mest ärliga- de korrumperas lite långsammare.²⁵⁴

Snart blev också utlysningen av forskningsmedel enligt den modell som utarbetats i ljuset av rundabordssamtalens devis om total "vetenskaplig frihet" vad gäller både den tillämpade forskningen och grundforskningen, startskottet för de mer kritiska diskussionerna kring idén om "fria intel-

²⁵³ Den polska vetenskapsakademien, PAN samt dåtiden utbildningsministerium, är två andra instanser i detta sammanhang. PAN är en vetenskaplig institution på nationell nivå med huvudsaklig uppgift att utveckla vetenskap och dess inflytande på Polens samhällsliv och kultur. Vidare är PANs uppgifter att främja "vetenskaplig utveckling" i egna forskningsinstitut, organisera implementera och främja vetenskaplig forskning, publicera tidskrifter, arbeta med akademisk vidareutbildning, koordinera och genomföra stora vetenskapliga program samt verka för internationellt vetenskapligt samarbete. PAN har 54 forskningsinstitut och forskningscentra där IPPT PAN, *Instytut Podstawowych Problemów Techniki* (den engelska översättningen är "Institute of Fundamental Technological Research") är det största. Utbildningsministeriets (Ministerstwo Edukacji Narodowej, MEN) uppgift var under tiden att ha hand om landets utbildning, inklusive högre utbildning. Se Kozłowski, Jan. "Institutional Transformation of the STS in Poland" s. 90ff., i Meske (red. 1998).

²⁵⁴ Citerat ur: Frąckowiak, Jan K. (1991), "Szanowni Czytelnicy" i *Bulletin of the State Committee of Scientific Research* 1:1991 s. 1. Översatt från: "Bardzo, bardzo dawno temu...domagałem się od Rządu i Parlamentu, aby reformę finansowania nauki zrobić dobrze. Uśmiech, albo lepiej- złośliwość losu sprawiła, że teraz pracuję w Komitecie Badań Naukowych i spada na mnie kłopotliwy obowiązek spełnienia własnych żądań. Nie mogę niestety, liczyć na niczyją krótką pamięć. Mawiałem na przykład, że władza deprawuje szybko i wszystkich, z wyjątkiem tych najuczciwszych- których deprawuje trochę wolniej".

lektuella” och autonomitanken. Ingången till denna kritik blev kraven på effektivisering när idéerna om fria ansökningar kom på skam i och med praktikaliteterna med en utlysning av medel där anvisningar om vilken forskning det skulle satsas på saknades. Ett kaotiskt tillstånd (inte helt olikt det allmänpolitiska) utbröt nämligen då det dessutom inte fanns några praktiska möjligheter att genomföra arbetet med granskningen av de tusentals ansökningar som strömmade in. Historikern, och den under tiden ifråga nytjänade KBN-ledamoten, Antoni Kukliński beskriver i artikeln ”Polish Science. Experiences and Perspectives” (i ett nummer av *Sprawy Nauki* som i första hand användes för utvärdering av, och debatt om forskningsfinansieringsfrågan) att:

The procedure was very important, intensively discussed and difficult to prepare in document. It was to introduce principles of competition in a community, which hardly knew the idea of competitiveness. Moreover, the idea of financing of individual scientists had to be incorporated into the system which for decades served as an instrument of constraint of individual entrepreneurship. It had to be expected that numerous traps would show up in the process of the first research grants competition—from organizational and administrative problems to various conflicts of interest, which could easily undermine credibility of the results.²⁵⁵

Att bedriva forskningspolitik med strävan efter ”fria” förfaranden möttes således av en praktisk verklighet som kanske inte i första hand var anpassad efter den modell rundabordssamtalens expertgrupp hade kommit överens om. Plötsligt krockade strävandena efter vetenskaplig autonomi med bland annat ekonomiska förutsättningar, i vilka den nyvunna akademiska ”friheten” mötte hinder. Bristen på datorer, omöjlighet att anställa ett stort antal handläggare, eller rent av avsaknaden av kopieringsapparater, papper, faxar och så vidare, blev också snart akuta problem, vilket bidrog till glappet mellan idé och förverkligande.²⁵⁶ Kukliński fortsätter;

One week before deadline there were only few hundreds of applications received. However, during the last days they were delivered literally on trucks and piled high up in three rooms. Finally 9524 applications were received in 48000 copies. The Committee had not had enough office

²⁵⁵ Kukliński, Antoni (1992), ”Polish Science. Experiences and Perspectives” i *Bulletin of the State Committee for Scientific Research*1:1992, s. 10.

²⁵⁶ Ibid.

cabinets...finally the committee received around 16000 reviews (average 1.7 reviews per project).²⁵⁷

Det här tillståndet, (vilket återigen bör ses i ljuset av den allmänpolitiska situationen där marknadsekonomi hade introducerats i snabb takt) gav därmed, som jag tidigare nämnt, upphov till en mer kritisk diskussion i *Sprawy Nauki* kring möjligheterna att förverkliga den eftersträvade autonomin. Det är också i denna kontext utarbetandet av de dokument som kom att ersätta *Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991*, och den fortsatta diskussionen och arbetet med gränserna kring vetenskapen ska förstås.

Idén om vetenskaplig autonomi i gungning

I *Sprawy Nauki* blir det nämligen nu tydligt hur en större acceptans av en politisering, och då framförallt i termer av en utarbetning av strategier och prioriterade områden (i huvudsak vad gäller den tillämpade forskningen), börjar ta fart. Rundabordssamtalens modell ifrågasätts (till en början) försiktigt, och en av deltagarna i diskussionen, ekonomiprofessorn Cezary Ambroziak, som blivit utnämnd att leda det internationella samarbetet för KBNs räkning, menar i en representativ artikeln vad gäller denna typ av resonemang, "After Five Months in the KBN", att:

I would not turn my back to problems of scientific policy. One of the tasks is to find the answer to the question, whether the state, providing funds for scientific activity, should define priorities and if so where they should be introduced. Right now I will say I opt for priorities although I know that many would speak against them. I should like to emphasize, however, that my understanding of this question priorities do not mean dispositions who should do what. There are not only topical priorities, but also others, for example structural priorities which mean preference given to some forms of cooperation between scientists, research establishments and users of results of scientific research. There are priorities at different levels – strategic, political, and operational.²⁵⁸

²⁵⁷ Ibid. s. 14ff.

²⁵⁸ Ambroziak, Cezary (1992), "After Two Months in the KBN" i *Bulletin of the State Committee for Scientific Research* 1:1992, s. 6.

Citatet illustrerar hur en omvärdering och omtolkning av sättet att bedriva och tala om forskningspolitiken och synen på gränsdragningarna kring vetenskap nu är i vardande. Ambroziak diskuterar dock de prioriterade forskningsområdena i väldigt vaga termer. Ett försiktigt retoriskt arbete med demonteringen av rundabordssamtalens ideal kan således skönjas, även om formuleringen ”I know that many would speak against them” implicerar att det fortfarande finns ett stöd för kraven på att upprätthålla gränserna mellan framförallt vetenskap och politik i linje med rundabords-samtalens gränsdragningar. Han bidrar dock själv, om än i varsam mening, till en alternativ tolkning av desamma, genom en demontering av de gränsdragningar mellan vetenskapen och politiken som hitintills varit så tydliga, till förmån för ett närmande sfärerna emellan.²⁵⁹ Denna typ av resonemang blir än mer påtagligt när han fortsätter med att konstatera:

I am aware that defining priorities is a very complicated, difficult and sensitive matter. However no government, especially the one operating in the time of economic crisis, can afford distribution of money, even for scientific research without at least an attempt to define in which areas the technological, social and economic progress is most desirable. Having limited financial resources at our disposal we would make serious mistake if we had not indicated priorities. Even the richest government of the United States has limited resources compared to the possible scope and range of research (Space Programme, AIDS prevention, SSA). No matter if we want it or not, the real setting of priorities begins in the phase of general distribution of total amount allocated for research: for domestic research, for international scientific co-operation, building investment and so on. Often those distributions and proportions have been and are set up arbitrarily and mechanically.²⁶⁰

Här använder sig Ambroziak av argument som rör hanteringen av forskningspolitiken i ”västvärlden” för att försvara en politisering av forskningsfinansieringsfrågan, och poängterar inte minst att prioriteringar inte be-

²⁵⁹ Vilka dessa ”many” är och var någonstans kritiken artikuleras framgår dock inte, men det föranleder en tolkning om att denna kritik funnits i mer inofficiella sammanhang, även om jag inte hittat officiella publicerade dokument, såsom i enskilda samtal mellan akademiker, och/eller i samband med konferenser eller liknande. Denna vetenskap gör det också möjligt att tolka som att idén om den fria vetenskapen vad gäller både den tillämpade (!) och grundforskningen fortfarande är en del i samtalet kring utformningen av politiken, och att invändningar mot utvecklingen är framträdande inom delar av forskarsamhället.

²⁶⁰ Ambroziak, Cezary (1992), ”After Two Months in the KBN” i *Bulletin of the State Committee for Scientific Research*1:1992, s. 6.

höver betyda vad "kritikerna anser" att de betyder. Hos honom blir det också tydligt hur en politisering och koppling mellan samhällsnytta och vetenskap plötsligt, och till skillnad från de initiala förhållningssätten KBN hade till relationen mellan politik och vetenskap, blir en del av vad som anses fritt, det "västerländska", "amerikanska" sättet att bedriva forskningspolitik. Det "västerländska" och "amerikanska" blir på så sätt, ordval som bidrar till att skapa nya sätt att beskriva vetenskapen roll, och bedriva gränsarbete. Här handlar därmed gränsarbetet inte om att försvara gränserna som satts upp, utan om att demontera dessa med hjälp av hänvisningar till att västerländska nationer har en forskningspolitik, där samhällsnyttan är vägledande och politikerna ges inflytande över vilken forskning som skall prioriteras.

För att sätta in resonemanget i en bredare kontext är det ju också strävan efter detta "västerländska" som är förhärskande också i det övriga samhällsmodellerandet under transformationen, såsom jag tidigare påpekat. Det "västerländska" får en stark genomslagskraft som retorisk strategi i demonteringen av de gränser som rundabordssamtalen upprättade. Denna utveckling går också i linje med Meskes analys av de forskningssystemens transformationsprocesser i Öst- och Centraleuropeiska länder, och den "idealtyp" av en västerländsk forskningspolitik som används i resonemangen kring hur forskningspolitiken "bäst" bedrivs. "Det västerländska" blir på så sätt, likt i reformarbetet här ett viktigt retoriskt verktyg i hävdandet av epistemisk auktoritet i det demonterande gränsarbetet. När Ambroziak fortsätter, blir detta ännu tydligare:

In Poland at present, besides the idea of privatization of industry, the Government has no other clear policy regarding selection of priorities in industry and agriculture, being the main basis for economic development and the source of national income. Unless having no policy is the policy. However this is not a secret that in highly developed countries among priorities there are alternative energy sources, energy preservation, microelectronics, new materials and biotechnology. All of them, more or less, should be developed in Poland. At present the problem of priorities is being discussed in depth within KBN bodies and before next contest for research grants the priorities will be announced.²⁶¹

²⁶¹ Ambroziak, Cezary (1992), "After two months in the KBN" i *Bulletin of the State Committee for Scientific Research* 1:1992, s. 7.

Framhållandet om vad som är normen i ”highly developed countries” blir i Ambroziaks text, ännu en metod för att likställa politisk styrning av vetenskapen med det ”förnuftiga” sättet att bedriva forskningspolitik, som vilar på de ”rätta” gränsdragningarna mellan i huvudsak vetenskapen och politiken. Här försöker således Ambroziak att beskriva sin utgångspunkt som mer trovärdig med hjälp av att diskreditera rundabordssamtalens gränsdragningar som motsatsen till detta ”förnuftiga”, det vill säga helt enkelt ”inte rätta”. Att det västerländska, och därmed ”utvecklade” sättet tidigare hade likställts med just autonomi och vetenskapligt självstyre (åtminstone bitvis, som jag beskrev i föregående kapitel fanns även en förståelse för skillnader mellan en ”vetenskapens republik” och hur forskningspolitik görs i övriga västvärlden) avskrivs sedan, genom konstaterandet att:

...time to draw conclusions and correct the weaknesses of the present system...that was supposed to follow the model (or rather one of the models) of research financing that has proven its efficiency in the Western countries. In the West, however, each foundation defines precisely its policy and topical preferences while in our case we have committed a sin of childhood advertising the contest in which everyone could present any application for research grant, without any limitations and priorities being set up.²⁶²

Diskussionen om den östeuropeiska positionen som en del av semiperiferin blir här användbar. Det är tydligt hur Ambroziak, väljer att positionera ”öst” i den icke eftersträvansvärda kategorin. För att tala med Blagojević, reproducerar han därmed själv identiteten som semiperifer, och ”väst” som den eftersträvansvärda kärnan. Likställandet mellan begreppen ”utveckling”, och en ”västerländsk forskningspolitisk modell” med större politisk styrning av vetenskapen, samt karaktäriseringen av det nuvarande systemet som ”svagt” ger också vid handen att trovärdighetskampen om synen på gränserna mellan vetenskap och politik nu närvarar i diskussionen. Det gränsarbete Ambroziak utför är således en del i denna trovärdighetskamp, med tydliga förtecken av försök att dels hävda epistemisk auktoritet genom argumentet om det ”västerländska”, dels diskreditering av de tidigare gränsdragningarna.

I ett flertal artiklar från den här perioden, förutom Ambroziaks, förs liknande resonemang, och det blir allt tydligare hur det ovan nämnda skiftet i innebörd vad gäller värden som tillskrivs ”det västerländska” vinner mark.

²⁶² Ibid.

I gränsarbetet fungerar därmed begreppet snarare som ett argumentativt verktyg än statisk idé. Å ena sidan kan därmed det "västerländska" tolkas som endast synonymt med ett brott från statssocialismen, och präglad av antietatism, och i den meningen användas av förespråkare för ett ideal som ligger närmare rundabordssamtalen. Å andra likställs det "västerländska" med en större styrning i det forskningspolitiska sammanhanget, och blir en del av argumentationen om "modernisering", och demonteringen av rundabordssamtalens gränsdragningar. Åberopandet av "väst" fungerar således också, oavsett ståndpunkt, som ett sätt att reproducera föreställningen om "östs" semiperifera position.

Under de kommande månaderna blir trovärdighetskampen i det gränsarbete som sker bland aktörerna alltmer tydligt. Frågan om vetenskaplig frihet och autonomi i förhållande till politisk styrning diskuteras med enfasc i *Sprawy Nauki*, och så gott som varje text i tidskriften förhåller sig till frågan om gränsdragningar mellan framförallt vetenskap och politik. Trots den ovan beskrivna kritik som bland annat Ambroziak försiktigt formulerat mot rundabordssamtalens idéer dyker dessa fortfarande upp i relativt stor utsträckning, även om det går att skönja en viss glidning i resonemangen. Ett av flera exempel är när historieprofessorn Henryk Samsonowicz, som just blivit utnämnd till ordförande för kommissionens grundforskningsdel, svarar på frågan om hur han ser på den forskningspolitiska och vetenskapliga reformeringsprocessen så här långt:

I am satisfied that the system proposed by the scientific community a long time ago has finally been put into operation. This was one of the demands expressed by scientific societies during debates at the "round table" and even earlier. Administering the science by not always competent officers and not by scientists themselves has always been causing a lot of controversies, as far as the structure of science is concerned. Personally, being in favor of the idea of scientists administering science, I have always thought that we should at least try to make this idea alive. The most difficult problem we are facing is connected with troubles shared by the whole country, i.e. with very limited financial capabilities.²⁶³

Formuleringen Samsonowicz använder i det här uttalandet, "at least try to make this idea alive" tyder dock på en något mer dämpad förhoppning om att en forskningspolitik i den bemärkelsen man såg framför sig under

²⁶³ Samsonowicz, Henryk (1992), "After Two Months in the KBN" i *Bulletin of the State Committee for Scientific Research* 1:1992, s. 8.

rundabordssamtalen skulle kunna förverkligas. Det är därför värt att poängtera att det i debatten är långt ifrån självklart att staten, eller för den delen ekonomiska aspekter, ska kunna ”styra” forskarsamhället och forskningens inriktning. Samsonowicz poängterar detta genom att förtydliga:

The fate of science in Poland in this difficult period stays in hands of the members of the Committee and its groups- elected representatives of the scientific community, hundreds of members of branch sections and few thousand reviewers. The best Polish scientists, including members of Scientific Committees of the Polish Academy of Sciences are among them. Science is a elitarian profession, where the best have the right. It's true, we all have the same size stomachs, but it does not apply to our heads. Even a favourable budget for science will not permit rational financing of more than half of our scientific base. It's a duty of the State Committee for Scientific Research to exercise all possibilities to assure that this better and more needed half will be preserved.²⁶⁴

Man bör dock här ta i beaktande att det fortfarande handlar om en väldigt begränsad form av politisk styrning och inblandning av näringslivsintressen, som i första hand gäller de tillämpade vetenskaperna. Därmed är det inte frågan om någon omfattande demontering av de gränser som överenskommelsen under rundabordssamtalen gav upphov till, utan (fortfarande) en förflyttning av dessa i relativt blygsam mening. Det är ju anmärkningsvärt, som jag ovan nämnt, hur ”fri” den polska forskningspolitiken fortfarande är, och hur utopisk den ter sig i relation till forskningspolitiken i det övriga Västeuropa under den här tiden (se föregående kapitel). Detta blir bland annat tydligt i en karakteristisk artikel som Krzysztof Frąckowiak publicerar, ”Research Grants. New System of Science Financing in Poland”, där han för fram behovet av att i allt större utsträckning införa reglering av finansieringen, men samtidigt talar för en försiktighet för att inte ”bring irreversible harms” när gränsdragningarna kring vetenskapen börjar förändras:

Financing, and not administration is an instrument of the scientific policy of the Committee. However a large part of the scientific community expect more detailed recommendations than a simple statement that the basic research should have high standards, and the applied research should be justified by prospective users of their results. Some clearly demand that areas of concentration of research should be deter-

²⁶⁴ Ibid. s. 31.

mined, although very few seem to be aware that they might find themselves beyond such areas. If there are recommendations, we can always adjust to them- this ability we practiced in the last decades....The Committee will certainly not announce detailed recommendations for each independent and self-governing institute, but the Committee should take into account that mistaken adjustment moves in scientific institutions may bring irreversible harms even for the better half of our science. Nobody will relieve directors and the scientific councils of the institutes from responsibility for the decisions taken. We can only suggest, that when reductions of the scientific potential are unavoidable, it's better to select directions of research than to apply so-called "horizontal cuts"...I wish to warn clearly against sometimes observed misled interpretation of unreiterated principles adopted by the Committee.²⁶⁵

Framflyttande positioner

Snart börjar dock den mer försiktiga tonen framförallt i fråga om utarbetandet av strategier och prioriterade forskningsområden att frångås. Diskussionen är då tidsmässigt i linje med utformningen av *The Basis for the National Science and Technology Policy*, och ett försvar för större reglering och dess nödvändighet vinner mark.²⁶⁶ I och med detta blir också det internationella samarbetet, och jämförelser med EU-länders forskningspolitiska riktlinjer något som i allt större utsträckning diskuteras, ju längre in på nittioalet man kommer i *Sprawy Nauki*. Hela tiden återkommer dock frågan om vetenskapligt självstyre och autonomi som en röd tråd, ofta som referenser till informella debatter, som illustrerar trovärdighetskampen i gränsarbetet mellan aktörer under perioden. Ett av flera sådana exempel är artikeln *Nie ma idealnego systemu* ("Det finns inget idealt system", min övr.) där professorn i biokemi Stefan Niewiarowski, hävdar att de närmare relationerna mellan vetenskap, politik och näringsliv är potentiellt problematiska. Han skriver att:

Samarbetet mellan vetenskap och industri innebär att en rad villkor, exempelvis hemlighållande som är oförenligt med vetenskapligt utbyte och öppenhet måste tillstå. Ofta faller samarbetet mellan forskningen

²⁶⁵ Frąckowiak, Jan Krzysztof (1992), "Research Grants. New System of Science Financing in Poland" i *Bulletin of the State Committee for Scientific Research* 1:1992, s. 17.

²⁶⁶ Fortfarande görs dock här en distinkt skillnad mellan grund- och tillämpad forskning där grundforskning i regel anses få ha "fritt spelrum" inom de breda gränser det första forskningspolitiska dokumentet satt upp.

och industrin ”mellan stolarna” för vetenskaplig kontroll och kontrolleras istället av administratörer och jurister.. Vi måste komma ihåg svårigheterna med rekryteringen av doktorander i en situation, när utbildningsnivån ständigt sjunker... För mig är det svårt att idag säga att dessa problem är överkomliga. Med 2000-talet runt hörnet är vi väl medvetna om att biomedicinen än har en lång väg till att förstå och kunna bota alla sjukdomar som plågar mänskligheten...För att kunna lösa dessa problem och skapa bättre förutsättningar för kommande generationer behövs ett system som möjliggör utveckling av människors talang, och ett utnyttjande av deras potential.²⁶⁷

Implementeringen av dokumentet leder dock inte till någon omfattande kritisk diskussion, och den försiktiga frångången från rundabordssamtalens förhållningssätt till gränsdragningarna kring vetenskapen lämnas snart mindre och mindre kommenterat. Detta kan tyckas anmärkningsvärd, speciellt då den fria konkurrens som till en början hade varit så lovande nu snarare förefaller fungera som en uteslutande kraft under statens prioriterade program. Samtidigt är ju de reformer som utarbetas helt i linje med en slags vetenskaplig ”common sense” där den tillämpade forskningen i första hand ska tjäna samhällsnyttan. Konsensus bland aktörerna under den senare delen av nittioalet är därmed ofta påtaglig, och demonteringen av gränsdragningarna i reformarbetet under perioden, möts i regel med försiktig tilltro.

Ett av många talande exempel på detta är kemisten Marek Borowiaks tankegångar i artikeln *Nauka jako biznes* (”Vetenskap som business”, min övr.). Han menar att utvecklingen mot ökad satsning och styrning av den tillämpade forskningen, och inbegripande av marknadskrafter i den vetenskapliga världen (i stort), både ligger i landets och vetenskapens intresse, då större medel kan erhållas från privat håll och på så sätt stärka den polska

²⁶⁷ Nawiakowski, Stefan (1993), ”Nie ma idealnego systemu” i *Bulletin of the State Committee for Scientific Research* 3:1993, s. 6. Översatt från:”Współpraca nauki z przemysłem narzuca szereg warunków, na przykład przestrzeganie tajemnicy, co jest sprzeczne z otwartą wymianą myśli naukowej. Częstokroć współpraca między przemysłem i akademią wymyka się spod kontroli naukowców i zostaje podporządkowana kontroli administratorów i prawników. Wreszcie trzeba wspomnieć o trudnościach rekrutacji kandydatów na studia doktorskie w sytuacji, gdy poziom nauczania... Trudno mi jest w tej chwili powiedzieć, czy i w jaki sposób te trudności zostaną przezwyciężone. Na progu dwudziestego pierwszego wieku zdajemy sobie sprawę, że nauki biomedyczne mają jeszcze długa drogę, by zrozumieć i leczyć wszystkie choroby gnębiące ludzkość...Aby rozwiązać te wszystkie problemy i stworzyć lepsze warunki życia dla przyszłych pokoleń, potrzebny jest system, który umożliwi rozwijanie ludzkich talentów, i wykorzystanie ludzkiego potencjału”.

vetenskapliga sfären kunskapsmässigt, samtidigt som staten vinner konkurrensfördelar på den internationella marknaden. Det "nya" förhållningssättet blir därmed i hans resonemang i förlängningen en tillgång för alla akademiker (även de ur grundforskningsfären), vilket i artikelns slutkläm resulterar i en önskan att "vetenskaplig business" ska hanteras makropolitiskt som en resurs, och därmed satsas på ytterligare.²⁶⁸ Att tillskriva vetenskapen nyttovärden snarare än egenvärden som tidigare, är därmed nu näst intill legio, och blir i sig ett verktyg i gränsarbetet för demonteringen av rundabordssamtalens gränsdragningar.

Vändningen i diskussionen mot prioriterade satsningar och styrning, tekniska innovationer och användningen av begrepp som samhällsnytta, och närmare relationer mellan vetenskap/politik och näringsliv beskrivs också ofta av artikelförfattarna som närmast ett "naturligt" led i utvecklingen. Alltjämt sätts också åberopandet av behovet av vetenskaplig frihet i relation till det "omöjliga" i en forskningspolitik där en slags apolitisk vetenskaplig republik utgör grunden. På så sätt diskrediteras, förutom med hjälp av argumentet om det eftersträvansvärda "västerländska", rundabordssamtalens gränsdragningar också som "omöjliga" för att ge trovärdighet åt demonteringen, i ett stort antal artiklar ur *Sprawy Nauki*. Ofta används argumenten tillsammans, där det "omöjliga" kombineras med "i en modern stat". För den som vill vara just "modern" är det därmed "omöjligt" att envisas med autonomi. Att undgå att vara vad som kallas "the second other" eller en del av semiperiferin och viljan att upptas i kärnan, "väst", präglar på så sätt retoriken. Nu börjar också betydelsen av vad som är detta "väst" att skifta från att innebära någon slags symbolisk helhet där senkapitalistiska länder ingår, till Västeuropa.²⁶⁹

Det här resonemanget är också tydligt i texter publicerade i en kort serie utgivning med titeln *KBN – Science and Government Series*, där verksamma KBN-ledamöter (forskningspolitiker och akademiker) och akademiker som inte är knutna till den politiska styrningsprocessen dokumenterar den pågående utvecklingen. Bland annat blir detta tydligt då Kukliński i förordet till första utgåvan börjar med att skriva om hur viktigt det är med att försvara autonomi, för att sedan kritisera densamma:

²⁶⁸ Borowiak, Marek (1993), "Nauka jako biznes" i *Bulletin of the State Committee for Scientific Research* 4:1994, s. 14-15.

²⁶⁹ Vilket verkar ha en direkt koppling till strävan efter att upptas i EU, som nu blir en slags slagfärdig symbol för vad detta "väst" egentligen inbegriper.

The history of the state is, at the same time, that of the relationship of science and government. It is necessary to recognize that science and government have different logics of development and it is extremely dangerous and harmful if the government tries to impose its logic on science or vice versa. The internal logic of science and the autonomy of the scientific community create a special field where the abilities and innovative power of the individual scholar find the best expression in the permanent itinerary to the frontier of human knowledge. However, the autonomy of the scientific community should not accept the ivory tower approaches. The development of science takes place in the changing environment of political, social, economic, and cultural needs of the society which, *inter alia*, are more or less efficiently and correctly expressed by the government and its agencies. In turn, the majority of governments in *modern* (min kursivering) countries recognize that there is no development without important contributions generated by innovative science...The science policy must be formulated in the pragmatic field situated between the Scylla of irrational and overextended governmental intervention and the Charybdis of the XIX-century *laissez faire* approaches.²⁷⁰

Användningen av starka termer såsom ”extremely dangerous” och ”harmful” i relation till en ”politisering” av vetenskapen, gör att det blir uppenbart hur det fortfarande också finns ett motstånd mot en alltför omfattande demontering av gränsdragningarna som rundabordssamtalen upprättade. Det är visserligen möjligt att den här typen av retoriskt gränsarbete i vissa sammanhang är en slags markering i frågan om vetenskapligt frihet och autonomi, som fortfarande finns i färskt minne och visar att det är nödvändigt att nämna den i forskningspolitiska sammanhang närmast som ett alibi, oberoende av vilken position som intas i debatten och trovärdighetskampen kring ”fri” och ”styrd” forskning.

Ingen vill vara emot vetenskaplig autonomi, och eftersom frågan varit så känslig i Polen måste den nämnas och hanteras varsamt av alla inblandade parter. Framhållandet av statens, eller också den politiska sfärens förmåga att ”more or less efficiently and correctly express the needs of society”, öppnar för ett mer politiseringsvänligt förhållningssätt, och en argumentation som går i linje med demonteringsarbetet. Här blir staten och dess politiska agenda, som jag tidigare påpekade, en slags oundviklig, för att inte säga nödvändig förutsättning för ”goda” forskningspolitiska förfaranden,

²⁷⁰ Kukliński, Antoni (1991), ”Transformation of Science in Poland” i *KBN – Science and Government Series* s. 1. KBN, Warszawa.

med ”samhällets bästa” i åtanke. Gränsarbetet går nu, istället för separation, i allt större utsträckning ut på närmandet av sfärerna med hjälp argument om att vetenskapens ”uppgift” nu också inbegriper samhällsutveckling och samhällsnytta. Idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll omförhandlas och omtolkas på så sätt genom det demonterande gränsarbetet under perioden, häftigt försvarade av i princip alla deltagande aktörer.

Anpassningen till EU

Den här typen av resonemang och arbete med demonteringen av gränsdragningarna kring vetenskapen blir också tydligare ju närmare vi kommer de initiala förberedelserna för ett polskt medlemskap i EU, och utarbetandet av tillägget till *The Basis...*, dokumentet *The Supplement to "The Basis for the National Science and Technology Policy"* (1997). Före implementeringen av de nya strategierna som där läggs fram blir de demonteringsvänliga aktörernas (vilket under den här tiden innebär de flesta) gränsarbete i diskussionen alltmer argumentativt inriktat på att betona behovet av en ”internationalisering” (inte sällan refererad till som en ”modernisering”) av forskningspolitiken, enligt devisen ”om ni vill kunna konkurrera med västeuropeiska länder och bli fullvärdiga EU-medlemmar”. Strävan efter att upptas i ”kärnan” är på så sätt allttjämt förhärskande, och blir också ett retoriskt verktyg som syftar till att övertyga regeringen om att göra stora ekonomiska satsningar på forskning överhuvudtaget.

Här kan flera exempel illustrera resonemangen och gränsarbetet i diskussionen, bland annat den kännetecknande artikeln *Polish Science and European Challenge* där professorn i informationsvetenskap, Kazimierz Kowalski skriver att:

The changes in Polish science seem to be moving in the right direction, although distressingly slowly. If we will be able to become more open to the world than we are now and will succeed in traducing a policy ensuring competition and elimination of inefficient teams, then the financial means which must be found for science will be used to full advantage and only then we will enter the road leading us to the European Science.²⁷¹

²⁷¹ Kowalski, Kazimierz (1995), ”Polish Science and European Challenge” i *Sprawy Nauki* 1:1995, s. 10.

Ett annat exempel är KBN-ledamoten och vetenskapshistorikern Jan Kozłowski tankar i artikeln *Polityka naukowa – Polityka innowacyjna* ("Forskningspolitik – innovationspolitik", min övr.). Han skriver här om hur: "en effektiv konkurrenskraft (i relation till den övriga västvärlden, min anm.) beror idag på högre teknologi och "teknologisk kompetens" krävs för att erhålla detta. Ett bristande fokus på dessa områden (rörande den tillämpade forskningen) vad gäller statliga satsningar och prioriteringar kommer att visa sig i framtiden, och satsningar på forskningen bör inte ses som något annat än investeringar. Forskningspolitiska satsningar bör därför bli skapandet av "vetenskapliga öar av högteknologisk forskning".²⁷² Han avslutar sedan artikeln med att i två punkter sammanfatta vilka forskningspolitiska mål inför EU-inträdet han menar bör gälla, nämligen att en kunskapsutveckling vad gäller teknologins nya roll, sedd som en bred process som länkar firmor, vetenskapliga institutioner och statliga laboratorier, samt en uppmuntran av innovationer i samhället är mest viktiga.²⁷³

Diskussionen genomsyras därmed än mer än några år tidigare av ett ständigt hävdande av "det omöjliga" i att låta utvecklingen gå åt annat håll än i övriga "Västeuropa" enligt begreppets "nya" betydelse, där det blir ett verktyg i gränsarbetet med att i större utsträckning sammankoppla vetenskapens roll med samhällsnytta och samhällsutveckling. Nu har dock den försiktiga linjen flyttats fram något, och allt närmare relationer mellan framförallt vetenskapen, politiken och näringslivet hävdas av aktörerna vara eftersträvansvärda. Ännu ett tydligt exempel på detta är ett bidrag Kozłowski skriver till KBNs utgivningsserie *Science and Government Series*, "Research Administrations in Central and Eastern European Countries under the Burden of the Past":

By comparison with post-communist countries, research administrations in western countries are efficient, ordered and connected with their environment...ongoing application of the best political practices within the European Union and OECD and finally, the fact that those countries have reached the stage of social and economic development where omnipresence of innovations together with their R&D components is the key driver of their civilization advancement...²⁷⁴

²⁷² Kozłowski, Jan (1995), "Polityka naukowa – Polityka innowacyjna" i *Sprawy Nauki* 3:1995, s. 54.

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Kozłowski, Jan "Research Administrations in Central and Eastern European Countries Under the Burden of the Past" i Kukliński, Antoni (red. 2000) *The Knowledge-Based Economy. Science and Government Series* 5, s. 111. KBN, Warszawa.

Politisk styrning av framförallt den tillämpade forskningen kan i hans resonemang tolkas som en del av moderniseringen och den goda "västeuropeiseringen" av forskningspolitiken, en politisk styrning som bara några år tidigare tvärtom, ingick i en statssocialistisk, kritiserad syn på vetenskap. En demontering av gränserna ges på så sätt återigen, men i en något vassare argumentation, trovärdighet genom hänvisandet till hur "moderna", och "utvecklade" länder gör. Liknelsen implicerar därmed att de gränsdragningar som sattes upp i och med rundabordssamtalen är motsatsen till detta, vilket gör Kozłowski till en mindre tvetydig deltagare i kampen om trovärdighet för den demonteringslinjen än vad som framkom i debatten i början av 1990-talet. När han fortsätter sitt resonemang med att kritisera den politiska sfärens alltför blygsamma inblandning i den forskningsstrategiska processen och eftersöker tydligare riktlinjer från politiskt håll flyttas positionerna fram än mer:

Political instruments are mostly general, passive (the initiative for the application came from the enterprises research organizations that to be affected by them), incomplete, redundant (many policy instruments are supposed to act in the same direction) and having conflicting purposes. In western countries public administration is the key factor ordering the publicly funded S&T and involving it in the performance of tasks for the benefit of society as a whole. Developed in a market environment and liberal democracy, public administration has always been more efficient and effective than its counterpart in the so-called peoples democracies....The secret of efficient public administration in western countries lies, *inter alia*, in the fact that both officials and politicians know and automatically apply certain basic reasoning and action procedures.²⁷⁵

Avslutande sammanfattning

I det här kapitlet har jag visat hur det tidiga 1990-talets allmänpolitiska utveckling i Polen var starkt präglad av det närmast kaotiska sammanhang transformationsprocessens första fas inneburit. För den forskningspolitiska sfären innebar perioden inte minst en tid av stora omorganiseringar, uppbyggnad och en "avgiftning" från det statssocialistiska arvet. Gränserna mellan stat, marknad och forskning/vetenskap/akademi stod i det forskningspolitiska blickfånget, och tydliga betoningar av den autonomi som

²⁷⁵ Kozłowski (2009), s. 112.

varit ledstjärna under rundabordssamtalens förhandlingar hade auktoritet i den forskningspolitiska diskussionen.

Snart började dock en omförhandling och omtolkning av rundabordsamtalens gränsdragningar kring vetenskapen ske, bland annat som en effekt av det hastiga uppvaknandet i och med ”chockterapi” följer för landets ekonomi, då ett behov av mobilisering av offentliga resurser för uppbyggnaden av marknadsekonomin gjorde sig gällande. Den tidigare närmast utopiska inställningen med grund i tanken om en slags ”vetenskapens republik” ifrågasätts allt mer och en tvetydighet framkommer. Diskussionen präglas snart också av en svängning genom debatten kring motställningen mellan strävan efter autonomi och den politisering av vetenskapen aktörerna menar behövs.

Svängningen kan illustreras på flera sätt. Framförallt blir det tydligt hur gränsarbetet vad gäller framförallt sfärerna vetenskap och politik, men även näringsliv i diskussionen handlar om att aktörer vill befästa en tolkning som skiljer sig från den rundabordssamtalen gjort gällande, åtminstone vad gäller den tillämpade forskningen. Denna tolkning vilar istället på en mer instrumentell vetenskapssyn, i linje med Zimans analyser av det ”postakademiska” tillståndet där ett förhållande mellan forskning och ekonomiska vinster är tydlig, och där vetenskapen blir en slags motor för ekonomisk utveckling. Propåerna för en mer samhällsbehovsorienterad utformning av prioriteringar och strategier blir därmed tydligare bland de diskuterande aktörerna. Här är det dock alltså ännu inte fråga om en inkludering av grundforskningen, som fortfarande utan att ifrågasättas beskrivs i termer av ”frihetsbehov”.

Inte sällan använder man i gränsarbetet en repertoar av retoriska verktyg som bygger på att skapa relationer mellan den egna linjen och ”modernitet” eller ”västorientering” såsom: ”moderna samhällens sätt att bedriva forskningspolitik”, ”västerländsk forskningspolitik” och behovet av att hänga med i den ”teknologiska revolutionens” framsteg (diskreditering av de tidigare gränsdragningarna). Dessa liknelser skapar positiva konnotationer till den egna linjen om en demontering av de gränsdragningar kring vetenskap som rundabordssamtalen gav upphov till. Begreppet ”västerländskt” som tidigare använts av aktörer som framhållit rundabordssamtalens linje, (där det istället stod för autonomi i bemärkelsen avstånd från det statssocialistiska) blir därmed övertaget av den kontrasterande hållningens förespråkare. Samtidigt förstås fortfarande det ”västerländska”, och används dessutom i diskussionerna, som en motpol till det ”statssocialistiska”, vilket gör an-

vändningen av begreppet som en retorisk strategi tveetydigt.²⁷⁶ Ett tydligt exempel är när rundabordssamtalens ideal i och med lanseringen av styr- och policydokumenten fortfarande med all tydlighet diskuteras med hjälp av det retoriska verktyget "västerländska", genom det ständiga refererandet till behovet av vetenskaplig autonomi och frihet. Diskussionen är därmed (fortfarande) motsägelsefull, med ett alternativt förhållningssätt (det om autonomi och självbestämmande även vad gäller den tillämpade forskningen), ständigt närvarande trots betoningen av styrningsbehov i gränsarbetet.

Det västerländska idealet har därmed under den period kapitlet beskriver gett slagkraft åt både det monterande gränsarbetet (under rundabordssamtalens tid och åren efter) och det demonterande (remonterande) gränsarbetet som sedan tar vid. Det är därför tydligt hur dikotomin mellan "öst" och "väst" genomsyrar diskussionen, där "väst" står för det eftersträvansvärda, och "öst" för det icke eftersträvansvärda. "Väst" tillskrivs på så sätt inte heller några statistiska värden, utan används, beroende av aktörens mål för gränsarbetet, till att ge slagkraft åt den egna linjen. Nu blir dessutom detta "väst" mer geografiskt begränsat och handlar framförallt om de länder som ingår i EU-medlemskapet, det vill säga, Västeuropa.

Liksom under rundabordssamtalens diskussioner är det också aktörer ur både den politiska- och renodlat akademiska sfären som deltar i både monteringen och demonteringen, vilket ger vid handen att en tydlig uppdelning vad gäller ställningstaganden mellan akademiker och politiker inte verkar finnas. Detta kan självfallet ha att göra med hur den forskningspolitiska styrningssfären är uppbyggd under tiden ifråga, det vill säga som en politisk enklav som utgörs av akademikerna själva. Det finns därmed inte renodlade "politiker" eller "akademiker" i de tillsatta positionerna, utan aktörer med en fot i vardera fält.

Vad gäller reformarbetet har jag i kapitlet visat hur rundabordssamtalens gränsdragningar kring vetenskapen framförallt vad gäller den tillämpade forskningen, förkastats under perioden, till förmån för en likställning mellan den tillämpade vetenskapens värden med samhällsnytta och samhällsutveckling. De praktiska konsekvenserna blir utformningen av innovationsorienterade strategiska program, en närmare relation mellan industri/marknad och forskning i policyformuleringar, samt att ett allt större fokus på tillämpbar forskning tar plats i styrdokumenterna. Här är detta märkbart

²⁷⁶ Tveetydigheten bygger här på att närmandet till vad som beskrivs som det "västerländska" just handlar om en politisering av forskningen, vilket ju inte står i något motsatsförhållande till de statssocialistiska lösningarna.

främst i samband med lanseringen av *The Basis for the National Science and Technology Policy* och *The Supplement to "The Basis for the National Science and Technology Policy"*, vars konsekvenser i första hand blir förändringar i just en tydligare uppdelning mellan den tillämpade forskningen och grundforskningen (tidigare ihopklumpade som en slags "forskning i stort", i behov av frihet och autonomi).

7. Att bli ett ”utvecklat” land

Det kommande kapitlet är det andra av tre som ägnas åt en analys av den forskningspolitiska diskussion jag studerat. Förutom den tidskrift som utgör det huvudsakliga materialet, och som analyseras med hjälp av det tidigare beskrivna analysredskapet ”gränsarbete”, kommer de offentliga dokument som publiceras kring KBNs reformarbete under perioden ifråga att presenteras och relateras till diskussionen i början av kapitlet. Hur ser gränsdragningarna och gränsarbetet kring vetenskapen ut under den period kapitlet beskriver? Vilka idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll framkommer? Omtolkas och omförhandlas dessa idéer, förväntningar och krav och hur kan omtolkningarna och omförhandlingarna förstås?

En ny författning

Under slutet av 1990-talet präglades den polska politiken generellt av stora omvälvningar, initierade som en slags ”effektiviseringsstrategi” efter den första tidens mer prövande utformningar av det politiska systemet, och förberedelserna inför det stundande EU-inträdet. Bland de största av dessa blev lanseringen av en ny författning, som i oktober 1997 ersatte den från 1992 (som kallades ”en liten författning” och endast var utformad som en initial övergångsram för politiken efter statsocialismens fall). Dokumentet hade utarbetats av en kommission som tillsatts regeringen under det tidiga nittio-talet, och innebar inte minst ett helt nytt förhållningssätt till de forskningspolitiska frågorna, som nu i allt större utsträckning började inbegripas i idéer kring (och inte minst i och med diskussionerna inom KBN) den allmänpolitiska strategin i landet. Bland annat fastslogs i den nya författningen, i kapitlet om statlig administration (*The Council of Ministers and Government Administration*, kapitel 6, artikel 146), att:

- The Council of Ministers shall conduct the affairs of State not reserved to other State organs or local government.
- The Council of Ministers shall manage the government administration.
- To the extent and in accordance with the principles specified by the Constitution and statutes, the Council of Ministers, in particular, shall:
 - 1) ensure the implementation of statutes;
 - 2) issue regulations;
 - 3) coordinate and supervise the work of organs of State administration;
 - 4) protect the interests of the State Treasury;
 - 5) adopt a draft State Budget;
 - 6) supervise the implementation of the State Budget and pass a resolution on the closing of the State's accounts and report on the implementation of the Budget;
 - ...
 - 9) exercise general control in the field of relations with other States and international organizations;
 - 10) conclude international agreements requiring ratification as well as accept and renounce other international agreements;...
 - 12) determine the organization and the manner of its own work.²⁷⁷

Detta innebär att all verksamhet kring forskningspolitikens organisering nu skulle administreras av statliga organ, vilket det mer eller mindre autonoma KBN inte räknades som. KBN skulle därigenom, under kommande år genomgå omfattande organisatoriska och strukturella förändringar för att anpassa sig till den praxis den nya konstitutionen innebär. Jablecka skriver om de praktiska effekterna:

...(soon) basic values connected to the Polish model of RC, with its unrestricted scientific autonomy and self-governance and science funding based on criteria of excellence would be undermined by new solutions... periods of the systems further evolution began in 1997 and 1999 with amendments to the Act on the KBN. A Ministry of Science was set up and replaced the Office of KBN; then, the formal position of the Minister of Science, being the Chairman of the KBN, was estab-

²⁷⁷ *The Constitution of the Republic of Poland of 2:nd April 1997.* (1997). Publicerad i *Dziennik Ustaw* Nr. 78, 483. Kapitel 4. Kan hämtas på: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>.

lished. The minister took over most of the KBN’s collegial authority and responsibilities, while the KBN itself became mainly an advisory body.²⁷⁸

En avgörande omvandling av KBN genom konstitutionens föreskrifter om statlig administration blev på så sätt också bildandet av ett nytt vetenskapsdepartement, som helt tog över KBNs administrativa uppgifter och auktoritet, och som initierades under ledning av KBNs ordförande, professor och ingenjör Michał Kleiber, en aktör som kommer att spela en avgörande roll för den fortsatta forskningspolitiska utvecklingen. Hans uppgift blev att presentera betänkanden för forsknings- och teknikpolitik samt innovationspolitik, såsom de diskuteras inom KBN, för ministerrådet (tidigare var det kommittén själv som gjorde detta). Dessa betänkanden skulle sedan omarbetas med hjälp av marknadsministern, samt ”andra ministrar som kan tänkas beröras av frågan”.²⁷⁹ Beslutsfattandet rörande forskningsfinansieringen förflyttades därmed till forskningsministeriet, som i och med detta skulle ”underlätta” uppbackningen av de forskningsområden som under perioden hade identifierats som prioriterade, likaså den forskningspolitiska makropolitiken (såsom strategiutveckling).²⁸⁰

Det betonas dock i lagtexten att de kollegiala organen inom KBN fortfarande ska ha en stor del i mer specifika beslut (”specific descisions”) som exempelvis kan röra fördelningen av medel inom projekt eller forskningsmiljöer som fått anslag, även om rådet i och med utvecklingen inte längre fungerade enligt de autonoma principer man satt upp i samband med rundabordssamtalen 1989.²⁸¹

Den allt större strävan efter anpassningar för ett medlemskap i EU

En allt tydligare strävan efter ett EU-medlemskap blev från och med nu en viktig del av hur historien kom att utveckla sig på det forskningspolitiska området. I samband med att Sejmen 1997 antog den nationella integrationsstrategin (*Narodowa Strategia Integracji NSI*) blev det också nödvändigt att anpassa den polska forskningspolitiken till det ramprogram som från och

²⁷⁸ Jabłecka (2009), s. 97.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Allmänpolitiskt hade det under tiden ifråga nyss hållits parlamentsval (1997) som inneburit att ett flertal partier komna ur *Solidarność*s verksamhet bildade en slags koalitionsregering. Här fanns ett omfattningsrikt hopkok av högeridéer, både konservativa, liberala och katolskt influerade.

²⁸¹ Jabłecka 2009, s. 97.

med 1999 och fyra år framåt skulle gälla för den tillämpade forskningen, *The 5th Framework Programme of Research, Technological Development and Demonstration Activities of the European Union*. Påtryckningarna på departementet om anpassningen för att bidra till en smidig övergång till att bli ett medlemsland går inte att ta miste på då stor vikt lades vid integreringen av de nya idéerna. Programmet innebar i korthet tillträdet till ett sammanhängande europeiskt ramverk för att stödja forskning och teknisk utveckling med betoning på konkurrenskraft och innovation. Här är relationen mellan industri och vetenskap viktig, och prioriteringen av forskning som genererar socioekonomisk nytta en tydlig del i strategin.

Redan innan Polens anammande av ramprogrammet, i linje med integrationsstrategin, hade därför en rad strategier för att ändra inriktningen för forskningspolitiken börjat utvecklas. 1997 sammanställde exempelvis KBN på uppdrag av regeringens anpassningslinje det nämnda *White Paper Poland – The European Union. Science and Technology* (1997), en slags mall för en fortsatt forskningspolitisk verksamhet med målet om anpassning till ett EU-medlemskap. I dokumentet, som sammansatts av en rad ledande akademiker, betonades satsningar på relationen mellan industri och vetenskap samt på teknologisk utveckling och innovation tydligt, i linje med det femte ramprogrammet, och med grund i argument (som vi känner igen från det föregående kapitlet), som pekade ut vilken forskningspolitik "utvecklade", "civiliserade" (dvs. "västeuropeiska") länder bör eftersträva. Ett exempel på detta är hur man i introduktionen till skriften menar att:

For developed countries, a typical strategy is to concentrate on high-tech production or even on information processing technologies to maintain the dominant role on increasingly globalized markets; such a concentration is possible only if the level of education increases in society. Thus science, education and technology become vital elements of development strategies at the beginning of the 21st century; these elements will decide who will join highly developed countries and which countries will be left on the periphery...

...If Poland does not understand these aspects of the European Union strategy deeply enough and does not become adjusted to them, it may become marginal or peripheral member of the Union. **Preventing the creation of a civilization gap on the edges- Eastern or Southern- of the European Union constitutes an important element of its strategy.** Under these circumstances, a fundamental role plays the question about the aspirations of Poland as the future Member State of the European Union. On one hand, **Poland can play a peripheral role, the role of a**

marginal member of the Union, dividing the Union from the Eastern European countries. On the other hand, **Poland may play a different role- while taking advantage of its geographical location, intellectual and cultural potential- of a civilization and economical bridge**, linking the Union with Eastern Europe. **The choice between these two possibilities lies, too much extent, in our own hands and, in particular, depends on the strategic solutions we will adopt in the fields of education, science and technology** (fet stil i originaltext, min anm.).²⁸²

Här blir alltså närmandet till vad som beskrivs som en ”västeuropeisk” forskningspolitisk modell avgörande för en korrekt anpassning till EU, medan den tidigare, av ”autonomidiskussionen” präglade forskningspolitiska modellen, närmast beskrivs i termer av brist på ”utveckling” och ”framåtanda” (begrepp som tidigare varit synonyma med en forskningspolitik inriktad på vetenskaplig autonomi). Vetenskapens roll (i första hand fortfarande med avseende på den tillämpade forskningen) ses istället som i första hand nyttoorienterad, och den politisering av KBN som är i vardande, som ett verktyg för Polen att bli en del i ett ”modern” samhälle, det vill säga ett där ”autonomi” eller ”vetenskaplig frihet” *inte* utgör stommen i forskningspolitiken i samma utsträckning.

Den fria grundforskningen betonas inte längre alls i reformarbetet, och att hamna i ”the periphery” hotar om anpassningen inte fullföljs, vilket kan tolkas som att mallen i mångt och mycket har en mer tvingande än rådgivande karaktär. Det blir tydligt hur periodens omfattande reformer kan förstås som en strävan efter att undgå den semiperifera positionen, eller ännu värre, bli en del av periferin, utan möjlighet att bli upptagen i kategorin ”väst”. Den starka betoningen av vikten att ingå EU-medlemskapet blir en markör för denna strävan.

Den här typen av publikationer, kan också räknas som en del i gränsarbetet för demonteringslinjen, och skiljer sig markant från det tidiga nittioalets separationsiver. Ytterligare förskjutningar från de tydliga gränserna mellan vetenskap, politik och näringsliv i de politiska dokumenten, jämfört med den period som togs upp i det föregående kapitlet, blir nu tydliga, likaså diskrediteringarna av de tidigare gränsdragningarna.²⁸³

²⁸² Wierzbicki, Andzej (red.1997), *White Paper – Poland-The European Union. Science and Technology*, s. 2-3. Institute of Control and Computation Engineering WUT, Warszawa.

²⁸³ Man kan även tala om att gränsdemonteringen i detta skede innebär en konstruktion (den tidigare nämnda ”remonteringen”, se kapitel 3) av ett nytt ideal, med gränsupplösning som modell.

Intelligentians forskningsideal tappar mer mark till förmån för ett styrningsorienterat (åtminstone vad gäller den tillämpade forskningen). Ytterligare ett exempel på detta återfinns i samma dokument när diskussionen om de kriterier den polska forskningspolitiken måste uppnå för att bli värdig ett EU-medlemskap presenteras. Här står nämligen att:

- A considerable increase of the educational effort of society and substantive improvement of funding for education and science;
- An extension of scientific elites, the increase of their role in culture and an improvement of social understanding of the problems of science;
- A further development of infrastructure for innovation, utilizing the European experience in this field;
- Various appropriate institutional and legal changes connected with the above-mentioned goals;
- An adjustment of the systems of education and science in Poland to European standards, with the utilization of scientific and technological co-operation with the European Union as an essential element of preparatory strategy for Poland.²⁸⁴

Man kan alltså här se hur det blivit ett betydligt större glapp mellan rundabordssamtalens förhållningssätt och den forskningspolitiska linje som nu anammades. EUs forskningspolitiska agenda under perioden ifråga låg nämligen i linje med *Lissabonstrategins* idéer om att göra EU till den mest dynamiska och konkurrenskraftiga ekonomin 2010. Lanseringen av ERA – *European Research Area* var här ett centralt inslag, och innebar att den vetenskapliga kunskapsproduktionens förhållanden i medlemsländerna skulle genomgå en tillväxtorienterad omorganisering där prioriteringar, satsningar och initiativ i högre utsträckning skulle samordnas på EU-nivå och bidra till en ”kunskapsbaserad marknad”.

1998 och 1999 anslås också nya direktiv för forskning- och utvecklingssektorn i Polen, där en närmare relation till marknaden görs möjlig och nya satsningar på sektorn görs från politiskt håll, enligt den rapport som OECDs experter tagit fram angående vidareutveckling av forskningspolitiken i landet. En stor del av OECDs verksamhet innebär ju att utvärdera och jämföra de olika medlemsländernas politik och policyer, och bidra med

²⁸⁴ Wierzbicki, Andzej (red. 1997), *White Paper - Poland-The European Union. Science and technology*, s. 10. Institute of Control and Computation Engineering WUT, Warszawa.

idéer och lösningar på de problem som uppfattas i dessa. Sedan Polen 1996 anslutit sig till gemenskapen, hade just forskningspolitiken i landet legat under lupp. OECD menade att satsningar på forskningen måste bli större, och ses som en del i landets ekonomiska utveckling, och att KBN som institution där den akademiska sfären är beslutsfattande borde avskaffas till förmån för ett forskningsministerium, vars viktigaste funktion skulle bli utarbetandet av prioriteringar för vetenskap och teknik. KBNs ordförande vid den aktuella tidpunkten kallade rapporten ett sätt att ”hjälpa att hitta element som behöver nödvändig förbättring, kommer påskynda Polens integration i den europeiska strukturen och hjälpa Polens anpassningar till OECDs idéer”.²⁸⁵ I utredningen till förslagen står, under rubriken ”Förslag till lösningar för den vetenskapliga sfären” (min övr, original: 4.1. Propozycje rozwiązań w sferze nauki),²⁸⁶ exempelvis att man ska satsa på att öka anslagen för projekt med tillämpad forskning och införa ett stöttningssystem med hjälp av den statliga forskningsbudgeten för forskning som inbegrips i EUs femte ramprogram vad gäller teknisk utveckling.²⁸⁷

Forskningspolitiken går således helt i linje med den nya användningen av ”väst” i detta sammanhang. Det är också tydligt att konsekvenserna av det demonterande gränsarbetet i både reformarbete och forskningspolitisk diskussion som skett under den period det föregående kapitlet beskriver fått konsekvenser i den politiska praktiken.

²⁸⁵ Ibid., s. 1.

²⁸⁶ *Założenia Polityki Innowacyjnej Państwa do 2020 roku.* (1999) ”4.1.Propozycje rozwiązań w sferze nauki”. KBN, Warszawa. Kan hämtas på: <http://kbn.icm.edu.pl/analizy/inno.html>.

²⁸⁷ Kleiber, Michał (1999), ”Propozycje rozwiązań w sferze nauki” i *Sprawy Nauki* 2:1999 s. 11. Översatt från: ”4.1.1. Zwiększenie udziału nakładów budżetowych na badania naukowe i prace rozwojowe w relacji do PKB. 4.1.2. Opracowanie nowych rozwiązań prawnych stwarzających jednostkom badawczo-rozwojowym warunki do ich restrukturyzacji, łącznie z prywatyzacją, a także warunki do powołania państwowych instytutów badawczych. 4.1.8. Zwiększanie środków na finansowanie projektów celowych, projektów celowych zamawianych, projektów badawczych zamawianych, strategicznych programów rządowych lub programów wieloletnich, doskonalenie zasad i trybu ich przyznawania pod kątem praktycznego wykorzystania wyników badań oraz opracowanie zasad wykonywania nadzoru i kontroli przebiegu tych projektów lub programów. Wdrożenie systemu wspierania – ze środków budżetu nauki – jednostek naukowych, jednostek badawczo-rozwojowych i podmiotów działających na rzecz nauki, przystępujących do Piątego Programu Ramowego Badań, Rozwoju Technicznego i Prezentacji Unii Europejskiej na lata 1998–2002 oraz uczestniczących w realizacji zadań tego programu. Uruchomienie systemu informacji i pomocy eksperckiej, dotyczącej korzystania ze środków zagranicznych przeznaczonych na badania naukowe i prace rozwojowe, zwłaszcza w ramach 5 P.R.”.

Utvecklingen ska självfallet även ses i ljuset av det allmänpolitiska läget i landet, som under perioden stabiliserats något, och inte längre innebar de snabba vändningar och kaosartade omstruktureringar som präglade det tidiga 1990-talet. I parlamentsvalen 1997 hade en koalitionsregering bildats. Denna bestod av kristdemokratiska AWS (*Akcja Wyborcza Solidarność*) där AWSP (*Akcja Wyborcza Solidarność Prawicy*), och RS AWS (*Ruch Społeczny Akcja Wyborcza Solidarność*) utgjorde stommen för ett koalitionsparti där närmare 30 partier gått samman. Här fanns en omfattande blandning av högeridéer, både konservativa, liberala och katolskt influerade. Premiärminister fram till 2001 var AWS Jerzy Buzek, som haft en aktiv roll i oppositionen och i *Solidarność*. Förutom att det var den första gången som högern gått samman efter statsocialismens fall, var det också första gången sedan 1989 som en premiärminister satt kvar på sin post under hela mandatperioden.²⁸⁸

Den forskningspolitiska diskussionen

KBNs maktposition var alltså efter införandet av den nya författningen 1997, förändrad i grunden, vilket inte minst gav avtryck i de inomorganisatoriska diskussionerna, både i *Sprawy Nauki*, och i andra sammanhang. Merparten aktörer på den forskningspolitiska arenan (både politiker, akademiker och de som rörde sig över båda fälten) var positiva till reformerna. Liksom i argumentationen och arbetet för en närmare relation mellan politik/vetenskap och näringsliv i det föregående kapitlet, blir det här tydligt i diskussionen att omstruktureringen anses vara "nödvändig" för en fortsatt utveckling i den forskningspolitiska inriktning man menar ett "utvecklat land" bör ha.²⁸⁹ Gränsarbetet inom de forskningspolitiska reformarbetet och den forskningspolitiska diskussionen går därmed fortfarande i mångt och mycket hand i hand, och följer ett resonemang om nödvändigheten av en "modernisering" som likställs med "västorientering" (enligt betydelsen väst-europeisk). Den konsensus som delvis rådde innan 1997 är därmed intakt, och alla aktörsgupper verkar vara överens om en demontering av runda-

²⁸⁸ Raciborski (2003), s. 91 ff.

²⁸⁹ Se exempelvis: Kozłowski, Jan. (1997), "Nauki społeczne a polityka rządowa" i *Sprawy Nauki*, 1:1997. Jasiński, Andrzej H. (1997), "Zaplecze badawczo-rozwojowe przemysłu" i *Sprawy Nauki*, 3:1997. Siemaszko, Andrzej (1998), "Potrzebna odwaga" i *Sprawy Nauki*, 1:1998. Frąckowiak, Jan (1998), "Szanowni Czytelnicy!" i *Sprawy Nauki*, 3:1998.

bordssamtalens gränsdragningar mellan vetenskap, politik och näringsliv är nödvändig.

I *Sprawy Nauki* går det i princip att följa tankeutvecklingen före reformerna, där det redan under 1996 (alltså under den period som togs upp i det föregående kapitlet) börjar dyka upp artiklar om behovet av ett nytt ”kunskapssystem”, ”innovationspolitik” och omstruktureringar.²⁹⁰ Ett exempel är det växande antalet texter som handlar om behövliga statliga satsningar på teknologisk utveckling, tydligare forskningsprioriteringar och strategiformulering, i linje med synen på vetenskapens roll som i första hand en samhällsnyttans tjänare. I den representativa artikeln *Potrzeba zmiany myślenia* (”Behov att ändra tänkandet”, min övr.) skriver redaktören för den innovationsfrämjande och marknadsliberala vetenskapliga tidskriften *Nauka i Przyszłość* (”Vetenskap och framtid”, min övr.), Witold Blachowicz, bland annat att:

Forskningsresultat är källan till teknologisk utveckling, uppkomsten av allt modernare marknadsförgreningar, inom vars ramar nya varor produceras, som i sin tur påverkar levnadsstandarden för specifika samhällsgrupper. Dessa sanningar, som kan betraktas som truism, är kända för specialister (inom den vetenskaps-, näringslivs-, och delvis den politiska sfären), men är endast i en liten del känd för den bredare opinionen. Det verkar som att de inte heller är tillräckligt kända för folk som verkar inom olika sfärer i nya områden på den fria marknaden. Det är värt att påminna sig om, att det är just tack vare forskningsutveckling och investeringar i forskning som de ledande staterna har byggt sin marknadspotential och sin höga levnadsstandard.²⁹¹

²⁹⁰ Se exempelvis: Blachowicz, Witold (1996), ”Potrzeba zmiany myślenia” i *Sprawy Nauki*, 6:1996. Rawicki, Zdzisław (1996), ”O przekształcaniu jednostek badawczo-rozwojowych” i *Sprawy Nauki*, 3:1996.

²⁹¹ Blachowicz, Witold (1996), ”Potrzeba zmiany myślenia” i *Sprawy Nauki*, 6:1996, s. 12. Översatt från: ”Wyniki badań naukowych są źródłem przemian technologicznych, powstawania coraz to nowocześniejszych gałęzi gospodarki, w ramach których produkowane są nowe wyroby, wpływające na zmianę warunków życia poszczególnych grup społecznych. Te prawdy, których wspomnianie może zostać uznane za truizm, znane są specjalistom (ze środowisk naukowych, gospodarczych, częściowo ze środowisk politycznych), ale tylko w niewielkim stopniu szerszej opinii publicznej. Wydaje się, że nie są też dostatecznie znane ludziom funkcjonującym w różnych dziedzinach, w nowych, wolnorynkowych warunkach. Warto przypomnieć, że to właśnie dzięki rozwojowi nauki i inwestowaniu w naukę czołowe kraje zbudowały swój gospodarczy potencjał i wysoki poziom życia.”

Ett liknande resonemang förs i artikeln *Nauka, gospodarka, społeczeństwo* ("Vetenskap, marknad och samhälle", min övr.) där vetenskapshistorikern och forskningspolitikern Jan Kozłowski skriver att:

Utvecklingen av nya teknologier har under senare år antagits vara den huvudsakliga anledningen till näringslivets framgång i de utvecklade länder. Man förklarar skillnader i tempot för denna utveckling, och även höjningen av arbetseffekter och deltagandet i internationell handel mellan specifika länder, med nivån på deras teknologiska innovationer.²⁹²

Dessa resonemang är typiska för hur gränsarbetet i diskussionen går till under perioden. Det handlar om att flytta fram positionerna ännu mer än tidigare, genom att likställa rundabordssamtalens gränsdragningar kring vetenskapen som i princip bakåtsträvande, samtidigt som framställningen av den egna linjen ger sken av att vara ett enda sätt att föra Polen i riktning mot de "utvecklade" (västeuropeiska) länderna. Vetenskapens samhällsnytta utgörs i dessa resonemang av den socioekonomiska avkastning kunskapsproduktionen kan ge. Satsningar på forskning och utveckling beskrivs ofta som nödvändiga för "landets skull", och då gärna med argument som även tidigare används i *Sprawy Nauki*, nämligen "för att bli ett utvecklat land" (till skillnad från outvecklat, icke "västerländskt") för att "mäta sig med väst", och "kunna bli ett fullgott europeiskt land som inte existerar på marginalen" (läs periferin). Återigen står alltså det västerländska idealet i fokus för argumentationen och diskrediteringen av de tidigare gränsdragningarna kring vetenskapen i texterna, som nu fylls med en retorik som går i linje med dess "nya" roll (bidra till samhällsnyttan).

I ett stort antal artiklar blir frågan om hur relationen mellan marknad/näringsliv och forskning kan förbättras tydlig, och ofta blir svaret "genom politiska verktyg".²⁹³ Ett av många exempel på detta finns i artikeln *Najwyższy czas na decyzje* ("Hög tid för beslut", min övr.) där dåtidens vice marknadsminister Wojciech Katner intervjuas i frågan om den tillämpade

²⁹² Kozłowski, Jan (1996), "Nauka, gospodarka, społeczeństwo" i *Sprawy Nauki* 1:1996, s. 16. Översatt från: "Rozwój nowych technologii uznano w ostatnich latach za główny czynnik wzrostu gospodarczego państw rozwiniętych. Różnice tempa tego wzrostu, a także wzrostu wydajności pracy oraz udziału w handlu międzynarodowym pomiędzy poszczególnymi krajami wyjaśnia się poziomem ich innowacji technologicznych".

²⁹³ Se exempelvis: Kozłowski, Jan (1997), "Upowszechnianie nauki problemem rządowym" i *Sprawy Nauki* 3:1997. Ney, Bogdan (1997), "Promujmy naukę poprzez wzorce osobowe" i *Sprawy Nauki* 2:1997. Jasiński, Andrzej H. (1997), "Drogi przełamania impasu" i *Sprawy Nauki* 2:1997. Kozłowski, Jan (1997), "Krajowe Systemy Innowacji" i *Sprawy Nauki* 2:1997.

forskningens roll för och i marknadsexpansioner. Han menar att det är hög tid att i långt större utsträckning än hittills satsa på relationen mellan marknaden och forskningen, inte minst från statligt håll. Vidare säger han att:

Forskningen borde i långt högre grad ske på beställningsbasis...man borde vid överenskommelser för privatiseringar med utländska partners samtidigt skriva på ett "FoU-paket" som garanterar nyttjande av polsk forsknings- och utvecklingspotential som arbetar för företaget.²⁹⁴

Vändningen mot propagerande för satsningar på teknisk utveckling, och tillämpad forskning i *Sprawy Nauki* tar i mångt och mycket också över samtalet under 1990-talets sista år och tvåtusenålets början. Den tillämpade forskningens större utrymme i debatterna, och dess axlande av rollen som en "samhällsutvecklande" instans sätter också sin prägel på hur grundforskningen kommer att beskrivas i fortsättningen. Behovet av ett närmande till vad många artikelförfattare menar är "de utvecklade ländernas" forskningspolitiska modell (återigen som verktyg för att öka trovärdigheten för demonteringen av de tidigare gränsdragningarna) presenteras också under den här tiden i ett stort antal artiklar i samband med förberedelserna inför EU-medlemskapet. Detta innebär inte minst att ett betydligt större anslag än det som hittills tilldelats forskning förespråkas i diskussionerna. En stor del av dessa kretsar därför också kring frågan om prioriteringar och anslagsfördelningen, satsningarna, och behoven av en utökning av forsknings- och utvecklingssektorn.²⁹⁵

Kritiska invändningar mot utvecklingen är, precis som de var under början av nittiotalet, så gott som frånvarande i den offentliga akademiska och politiska diskussionen. Visserligen hänvisar vissa artikelförfattare till en misstro mot de demonterade gränsdragningarna i "inomakademiska" samtal, vilket jag tolkar som vad som sägs i de akademiska "korridorerna" under tiden ifråga. På flera sätt är detta en problematisk utveckling, då de kritiska

²⁹⁴ Katner, Wojciech (1998), "Najwyższy czas na decyzje" i *Sprawy Nauki* 6:1998 s. 4-5. Översatt från: "Działalność badawcza powinna być w znacznie większym stopniu prowadzona na zamówienie jednostek wytwórczych... należałoby przy zawieraniu umów prywatyzacyjnych z zagranicznymi partnerami podpisywać jednocześnie pakiet b r (badania i rozwój) gwarantujący wykorzystywanie polskiego potencjału badawczo-rozwojowego pracującego na rzecz prywatyzowanego przedsiębiorstwa".

²⁹⁵ Se exempelvis: Lewandowska, Wiesława (1998), "Trudne porządkowanie" i *Sprawy Nauki*, 2:1998. Klucińska- Stychlerz, Marzanna (1998), "Dobry przebiję się sam" i *Sprawy Nauki* 5:1998. Senyszyn, Joanna (1999), "Marketing idei" i *Sprawy Nauki* 5:1999. Małgosiewicz, Maria (1999), "Ubóstwo nie wyklucza rozrzutności" i *Sprawy Nauki* 7-8:1999.

rösterna aldrig får genomslag, varken i diskussioner i tidskriften, eller i reformarbetet. I de intervjuer jag initialt gjort med både akademiker och politiker som var verksamma under tiden ifråga, talas det dock närmast om att man såg på utvecklingen som välbehövlig i alla läger, och att det demonterande gränsarbetet och ett närmande mellan vetenskapen, politiken och näringslivet framstod som en angelägenhet för både akademiker och politiker, trots att vissa frågetecken restes vad gäller grundforskningens allt mer marginaliserade roll i diskussioner kring strategier och prioriteringar, vilket jag återkommer till längre fram.

När det så var dags att klubba igenom den nya lagen om forskningspolitiken, röstade också 415 av sejmens 421 ledamöter för betydande omstruktureringar av KBNs verksamhet.²⁹⁶ I snabb takt antogs *Założenia Reformy Systemu Organizacji i Finansowania Nauki* (i den officiella engelska versionen: "The Basis for the Government Administration Concerning Organization and Funding of Science") och *Założenia Reformy Systemu Realizacji Polityki Naukowej Państwa* (i den officiella engelska versionen: "The Basis for the Government Realization of the Reform on Science policy of the State") 2002. De organisatoriska förändringar som följde innebar bland annat ett införande av idén om att en medlem som ska representera "marknadens eller en samhällelig praktik", utvald av ordföranden för ministerrådet ska inbegripas i varje enskild grupp inom KBN.²⁹⁷ Men nu behöver gränsdragningarna ytterligare anpassas efter de behov aktörerna som förespråkat demonteringen kräver. Mer omfattande diskrediteringar av rundabordssamtalens linje följer således, samtidigt som man lanserar idéer om hur praktiska steg för vidare demonteringar ska se ut. Detta är ett led i den trovärdighetskamp jag tidigare beskrev, även om det nu verkar som motståndet så gott som försvunnit. Ett tydligt exempel på hur aktörer för demonteringslinjen nästintill svartmålar försvaret av de gränser som upprättades under rundabordssamtalen, är när den nya forskningsministern och KBNs ordförande Michał Kleiber kommenterar utvecklingen i :

Trots alla fördelar (med KBNs lösning, min anm.) är det idag allt tydligare vilka svagheter systemet har. Till dessa hör främst att det är:

- Ett oanpassat system för att ge förutsättningar för en fungerande demokratisk stat, där regeringsmedlemmar tar beslut om fördelning av publika medel och tar ansvar för dessa beslut

²⁹⁶ Jabłecka (2009), s. 98.

²⁹⁷ Frąckowiak, Jan K. (2000), "Nowe prawo dla nauki" i *Sprawy Nauki* 9:2000, s. 17 f.

- Systemskillnaden mellan KBN i förhållande till andra instanser, den begränsade möjligheten för forskningsministerns beslutsfattande har märkbart påverkat hans argumentationsförmåga i diskussioner kring fördelning av den statliga budgeten- forskningsministern är inte i stånd att övertygande visa på utgiftseffekter vad gäller forskningsfinansiering.
- Bristen på tillräckligt verksamma verktyg för att implementera forskningspolitiken för forskningsministern.²⁹⁸

Beskrivningarna av det omnipotenta KBN som ”oanpassat för en demokratisk stat” och som ”lidande brist på verksamma verktyg” gör tydligt hur retoriken än mer antagit en mer offensiv karaktär i diskrediteringen av de tidigare gränsdragningarna. Autonomisträvandena beskrivs närmast begränsa möjligheterna för demokrati och en ”god” vetenskap. Den forna ”friheten” har blivit närmast odemokratisk i hans resonemang, obsolet och ett hinder för såväl vetenskapliga som ekonomiska framsteg. Det blir därmed autonomi, som blir det ”föråldrade” (synonymt med ”öst”) och den ökade politiska styrningen som blir det ”nya”, ”moderna” sättet att bedriva forskningspolitik (där gränserna mellan vetenskapen, politiken och näringslivet är långt mindre tydliga). Kleiber bidrar på så sätt till att förstärka behovet av den ”nya forskningspolitiken” genom en indirekt kritik av autonomi, intelligentians bildningsideal och det vetenskapliga självstyret som dominerade hur gränsdragningarna såg ut under den initiala transformationsfasen.

När han fortsätter med att beskriva fördelarna med det ”moderna” systemet kan man också se hur synen på relationen mellan näringsliv och

²⁹⁸ Kleiber, Michał (2002), ”Założenia reform: System organizacji i finansowania nauki”, en text framförd under en av PANs sittningar, ”Majowe Posiedzenie Zgromadzenia Ogólnego PAN”. Kan hämtas på: <http://kbn.icm.edu.pl/pub/kbninfo/zopan/index.html#up>. Översatt från: ”Gdy ponad 10 lat temu realizowano, poprzez utworzenie Komitetu Badań Naukowych, reformę finansowania badań w Polsce, jednym z głównych jej celów było uzyskanie przez środowisko naukowe wpływu na politykę naukową państwa, a w tym na podejmowane decyzje finansowe. Przy wszystkich zaletach, dziś coraz silniej ujawniają się wady tego systemu. Do głównych należą:

– Niedostosowanie systemu do zasad funkcjonowania państwa demokratycznego, w którym członkowie rządu podejmują decyzje o wydatkowaniu środków publicznych i odpowiadają za te decyzje.

– Odmienność systemowa KBN względem innych resortów (ograniczenie możliwości decyzyjnych ministra nauki zasadniczo osłabia jego argumentację w dyskusji przy podziale budżetu państwa - minister nauki nie jest stanie przekonywująco wskazywać na zamierzone efekty wydatkowanych na naukę środków)

– Brak dostatecznie skutecznych narzędzi realizacji polityki naukowej przez Ministra Nauki.”

forskning som politiskt användbar nu börjar att prägla synen på gränsdragningarna kring vetenskapen:

Vi kan inte räkna med att budgetsatsningar på forskningen kommer att ske snabbt. Därför ska vi skapa och utnyttja nya finansiella och ekonomiska instrument, som borde locka näringslivets representanter till investeringar i forskning. Man har pratat om detta i flera år utan att ha åstadkommit några betydande framsteg. Dessa planer måste äntligen förverkligas. Till dem hör:

- Tydliga marknadspreferenser för specifika forsknings- och innovationsfält: ett utnyttjande av forskningspotentialen för utveckling av det polska kunskapsområdet och relationen mellan näringsliv och forskning.
- Stora påtryckningar på en ökad effektivitet vad gäller användningen av offentliga medel till forskning, och att gå in i ett internationellt utvärderingssammanhang.²⁹⁹

"Näringslivets satsningar" – i relation till utsagor om "framsteg" illustrerar här hur Kleiber relaterar utvecklingen till något bättre, och mer lämpat för ett "modernt" land än de tidigare förhållningssätten. Det tydliga förespråkandet av ändringar i den forskningspolitiska modellen, som egentligen innebär att det inflytande akademiker och universitetsvärlden haft på forskningspolitiken i snabb takt nu försvinner till förmån för näringslivets och den politiska sfärens intressen, är möjliga att tolka som att KBN efterlyser en förändring, med grund i argument om hur "förbättrade" de ekonomiska villkoren för forskningen skulle kunna bli om marknadsaktörer i större utsträckning skulle inse värdet av vetenskaplig kunskap och teknologisk innovation.

Kleiber inbegriper i linje med en sådan argumentation frågan om näringslivets inblandning som en lösning på de minskade anslagen för

²⁹⁹ Kleiber, Michał (2002), "Założenia reform: System organizacji i finansowania nauki", en text framförd under en av PANs sittningar, "Majowe Posiedzenie Zgromadzenia Ogólnego PAN". Kan hämtas på <http://kbn.icm.edu.pl/pub/kbninfo/zopan/index.html#up>. Översatt från: "Nie możemy liczyć na skokowy wzrost nakładów budżetowych na naukę. Dlatego będziemy tworzyć i wykorzystywać nowe instrumenty finansowe i ekonomiczne, które powinny zachęcać przedsiębiorców do inwestowania w badania. Mówi się o tym od wielu lat nie osiągając znaczących postępów w tej dziedzinie. Plany te muszą zostać nareszcie zrealizowane. Należą do nich: wyraziste preferencje gospodarcze dla określonych obszarów badań i przedsięwzięć innowacyjnych; wykorzystanie potencjału nauki dla rozwoju w Polsce gospodarki opartej na wiedzy, silny nacisk na wzrost efektywności wykorzystania środków publicznych na naukę".

forskningen generellt. ”Arbetet” med att legitimera den egna linjen är tydligt, och kampen om trovärdighet nu, precis som under den period det föregående kapitlet beskrev, en fråga om att använda moderniseringsargument.

Samma typ av resonemang syns också i *Sprawy Nauki* i samband med att allt fler artiklar efter införandet av de nya reformerna handlar om hur man ska göra forskningen attraktiv för satsningar från näringslivshåll.³⁰⁰ I den illustrativa *Nauka dla gospodarki* (”Forskning för näringslivet”, min övr.) skriver exempelvis kemiprofessor Jacek Guliński om hur det nu ligger på forskarnas bord att engagera sig mer i landets välgång i termer av marknadskonkurrens:

Ofta är det mer bekvämt för forskare att sträcka sig till teman som är ”rent” vetenskapliga. Så länge samarbetet mellan en forskare och näringslivet inte premieras i de egna akademiska leden, kommer polska universitet eller den polska akademins institut, inte vara en effektiv källa för innovation för vårt näringsliv, och medvetet avstå från sådana nya källor till finansiering.³⁰¹

På så sätt lägger Guliński även ansvaret på forskarsamhället att ägna sig åt forskning som kan tänkas intressera näringslivets sfär, för att på så sätt, likt i Kleibers resonemang, både ”effektivisera” marknaden, och få större anslag, istället för att förlita sig på statliga medel. Liknande tankegångar förs också i artikeln *Nowe szanse dla procesów transformacji* (”Nya chanser för transformationsprocesser”, min övr.). Här är vicesekreteraren inom KBN, Małgorzata Kozłowska, intervjuad angående de reformerade lagarna kring forskningspolitiken och den nya konstitutionen. Hon menar, som svar på frågan om varför en reformering av forskningspolitiken var nödvändig att:

³⁰⁰ Satsningarna på relationen mellan näringsliv och forskning visar sig nu dock också tydligt i KBNs övriga arbete genom att en rad workshops, konferenser och sammankomster organiseras med fokus på samarbetet marknad/vetenskap. I de generella politiska strategiska dokument som i samtidigt ges ut, såsom *Strategia Rozwoju Polski do roku 2020* (”Strategin för Polens utveckling fram till 2020”, utgiven 2001, KBN, Warszawa) framförs också tydligt hur det är av oerhörd vikt i den forskningspolitiska sfären att betona och premiera ett allt mer sammanflätat förhållande mellan näringsliv och forskning.

³⁰¹ Guliński, Jacek (2001), ”Nauka dla gospodarki” i *Sprawy Nauki*, 3:2001, s. 24ff. Översatt från: ”Często wygodniej uczonym sięgać po tematy ”czysto” naukowe. Dopóki współpraca uczonego z gospodarką będzie podważać jego opinię w środowisku naukowym, a praktyki tego typu nie będą nalezycie promowane, lub nawet premiowane, polskie uniwersytety czy też jednostki Polskiej Akademii Nauk nie będą efektywnym źródłem innowacji dla naszej gospodarki, świadomie rezygnując z nowego źródła dochodów”.

Den sista lagändringen gjordes 1991. Det har sedan dess skett diametrala förändringar inom flera viktiga politiska, samhällsliga och marknads-mässiga områden. Den tidigare lagen var inte förenlig med transformationerna inom näringslivet, den förutsåg inte den omfattande privatiseringsomställningen. Lagen behövde helt enkelt långtgående strukturella förändringar såväl i författningen, som i anpassningen i vidare juridiska led.³⁰²

Den forskningspolitiska utvecklingen, som jag tidigare nämnde, var därmed under perioden inte frånkopplad den som skedde i landet i övrigt, med tydlig marknadsliberal anpassning i linje med EUs integrationskrav. Man kopierar i viss mån därmed EUs retorik om en kraftig "professionalisering" av forskningens styrmedel i arbetet med demonteringen av rundabords-samtalens gränsdragningar, men nu också ytterligare demonteringar av dessa, genom införandet av "marknadsbehov" på ett tydligare sätt i politiken. I en annan karakteristisk artikel, *Nowe prawo dla nauki* ("Ny forskningslagstiftning, min övr.") skriver Jan Frąckowiak om de nya villkoren för KBN i och med reformerna:

Vi kan vänta oss att lagändringarna kommer tillåta kommittén och dess ordförande- forskningsministern- att avsevärt effektivisera och anpassa skapandet, ledandet och koordinationen av statspolitiken vad gäller forskning och utveckling. Vi förväntar också oss en förstärkning av relationen mellan forskning och näringsliv och ett lättare samarbete med internationella partners. Vi förväntar oss även en bättre fördelning av de statliga forskningsmedlen, vilket i sin tur bör stödja argumentationen om en förhöjd disponeringsbudget för KBN.³⁰³

³⁰² Kozłowska, Małgorzata (2000), "Nowe szanse dla procesów transformacji" i *Sprawy Nauki*, 9: 2000, s. 7f. Översatt från: "Ostatnia gruntowana nowelizacja tej ustawy miała miejsce w 1991 roku. Od tego czasu zmieniło się diametralnie wiele istotnych uwarunkowań o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym. Obowiązująca ustawa nie odpowiadała procesom transformacji gospodarki, bowiem nie przewidywała przekształceń własnościowych. Po prostu wymagała daleko idących zmian uwarunkowanych zarówno konstytucją, jak i koniecznością dostosowania jej przepisów do nowych przepisów prawa".

³⁰³ Frąckowiak, Jan K. (2000), "Nowe prawo dla nauki" i *Sprawy Nauki*, 9: 2000, s. 10. Översatt från: "Można oczekiwać, że nowelizowana ustawa pozwoli komitetowi i jego przewodniczącemu- ministrowi nauki znacznie skuteczniej i elastyczniej tworzyć, prowadzić, i koordynować politykę państwa w obszarze badań naukowych i prac rozwojowych. Oczekujemy wzmocnienia powiązań badań z praktyką gospodarczą i łatwiejszej współpracy z partnerami zagranicznymi. Oczekujemy lepszego zarządzania środkami publicznymi na nauce, co powinno w sprzec argumentacje na rzecz wzrostu budżetu, jakim dysponuje KBN."

Återigen används uttrycket ”effektivitet”, och ”förbättring” som en del i argumentationen för den nya lagen, likväl som tanken på en stärkt relation mellan vetenskapen och marknaden. Mot slutet av sitt resonemang tillägger dock Frąckowiak något som kan tolkas som att den vetenskapliga autonomin trots de omfattande omstruktureringar som sker inom forskningspolitiken under tiden ifråga, ändå inte är hotad. Han skriver:

Avslutningsvis vill jag bestämt understryka att lagändringen fortfarande upprätthåller ett system där nyckelrollen spelas av representanter för den akademiska världen, uttagna en gång vart fjärde år i demokratiska val.³⁰⁴

Därmed står det alltså även klart att det fortfarande finns en slags motpol till de förhållningssätt som läggs fram av dessa aktörer att relatera till. Underströmmar av det tidiga nittioalets förståelser spelar fortfarande en roll sammanhanget, och en alternativ tolkning gör sig fortfarande påmind i diskussionen, och hänvisas till som en fråga att beakta, trots det alltmer täta samarbetet med politiken och näringslivssfären. Det kanske är just därför som det fortfarande är så viktigt att diskreditera rundabordsamtalen och därmed försvara och ge epistemisk auktoritet åt de nya gränsdragningarna kring vetenskapen.

I *Sprawy Nauki* märks det också alltmer tydligt under de kommande åren hur angeläget det blir, som jag tidigare nämnt, att framhålla den nya forskningspolitiska modellen som något ”bättre” och mer ”lämpat” än det tidiga nittioalets modell i ett ”modernt” Polen.³⁰⁵ I KBNs utgivningsserie *KBN – Science and Government Series* publiceras under början av tvåtusen-talet exempelvis en rad artiklar om integreringen av vetenskapen i näringslivets sfär, samt fördelen med en nära relation dessa emellan, i förhållande till det tidiga nittioalets lösning.³⁰⁶ ”The knowledge based economy” är ett tema som upptar en hel volym och där flera av KBNs ledamöter med ett ben

³⁰⁴ Frąckowiak, Jan K. (2000), ”Nowe prawo dla nauki” i *Sprawy Nauki*, 9: 2000, s. 18. Översatt från: ”Na zakończenie chciałbym silnie podkreślić, że znowelizowana ustawa utrzymuje system, w którym kluczową, decyzyjną rolę, odgrywają przedstawiciele środowisk naukowych wyłanianiani raz na cztery lata w demokratycznych wyborach”.

³⁰⁵ Se exempelvis: Daszkiewicz, Marek (2000), ”Podadki od rozwoju” i *Sprawy Nauki*, 5:2000. Wiśniewski, Andrzej (2000), ”Dylematy polityki naukowej” *Sprawy Nauki* 1-2:2000. Kozłowski, Jan (2000), ”Jak być dobrym menedżerem” *Sprawy Nauki* 6:2000. Bielski, Waldemar M. (2000), ”Rekomendacje dla Polski” i *Sprawy Nauki* 12:2000. Niedzicki, Wiktor (2001), ”Widok na KBN” i *Sprawy Nauki* 3-4:2001.

³⁰⁶ Kukliński, Jan (red. 2000), *The Knowledge-Based Economy. The European Challenges of the 21th Century*. Vol. 5. Science and Government Series. KBN, Warszawa.

i den akademiska världen fördjupar sig i temat.³⁰⁷ Jan Kozłowski sammanfattar kanske diskussionerna där mest träffande i artikeln "Research Administration in Central and European Countries". Han gör nämligen en uppdelning mellan administration av vetenskapen i poststats-socialistiska respektive västeuropeiska länder genom att sammanställa en tabell, där den högra sidan beskriver egenskaper som hör den västeuropeiska forskningspolitiska modellen och den vänstra den poststats-socialistiska.³⁰⁸

³⁰⁷ Ibid.

³⁰⁸ Kozłowski, Jan "Research Administrations in Central and Eastern European Countries Under the Burden of the Past" s. 113-114, i Kuklinski (red. 2000).

7. ATT BLI ETT ”UTVECKLAT” LAND

Poststatssocialistisk modell	Västeuropeisk modell
Authority as privilege	Authority as social service
Inward looking	Outward looking
Heavy top-down organization	Top-down/matrix organization
Organizational petrification	Organizational self-earning, self-improvement
Autonomisation of administrative units	Efforts to overcome autonomisation of administrative units
Lack of professional standards	Professional standards
Blurred mission and general, conflicting and not measurable objectives	Well defined mission and specific measurable objectives
Political instruments mostly general, passive, incompetent, redundant, with conflicting purposes	Pro-active approach, policy instruments well-coordinated
Roles and competencies blurred	Roles and competencies clear
Procedure orientation	Client orientation
Traditional administration techniques	Business techniques
Administration and supervision	Strategy
Chief as supervisor	Chief as facilitator
Everyday routine tasks	Problem definition, evaluation of policy instruments
Decisions are taken without prior consultation	Decisions are negotiated between all interested actors
Lack of self-assessment and evaluation of programs and policies	Self-assessment and evaluation of programs and policies
Subjective judgments and interests in decision-making process	Objectification of decision-making process
Data analysed without common conceptual framework	Data analysed in common conceptual framework
“weakness” and “threats” of social phenomena analysed with caution	Social phenomena analysed in SWOT categories
Narrow and stereotype information	Wide and diversified information
“not invented here” syndrome	International benchmarking, “best practices”
Routine skills	Creativity and entrepreneurial skills
Simple formulas and solutions to tackle with problems	”Fine tuning”
Focus on beginning of the program	Focus on the final effect of the programme

Återigen blir (den nya) bilden av den västeuropeiska forskningspolitiken som överlägsen den tidigt poststatssocialistiska tydlig, inte minst med hjälp

av beskrivningar som ”outward looking”, ”creative”, som får stå emot ”inward looking” och ”routine”, vilket kan ses i ljuset av diskussionen om autonomi och vetenskapligt självbestämmande under det tidiga nittioalet.

Kozłowski gör därmed motsättningen dessa emellan uttrycklig och bedriver gränsarbetet genom att belysa systemet som utarbetades i transformationsprocessens första fas som motpol till en ”modern” och västeuropeisk modell. På så sätt skapar han också en relation emellan begreppen och dessa värden, vilket visar hur viktig bilden av det västeuropeiska är i gränsarbetet. Ett exempel är hans beskrivning av ”blurred mission and general, conflicting and not measurable objectives”, som åsyftar bristen på tydliga politiska prioriteringar, och som i så fall förhåller sig till en politisering av vetenskapen som god, nödvändig och eftersträvansvärd. Hans resonemang illustrerar också hur förhållningssätten till den poststatssocialistiska forskningspolitiska utformningen både hos forskningspolitiker och hos akademiker nu ser ut. Det är så här de flesta aktörer förhåller sig till sakernas tillstånd i diskussionerna, vilket delvis förklarar bristen på ifrågasättanden under perioden. En västeuropeisk (enligt den delvis ”nya” betydelsen) forskningspolitik och västeuropeiska förhållningssätt till gränserna mellan vetenskap och politik får istället, trots den mer tydliga politiska styrningen den innebär i förhållande till den poststatssocialistiska, stå för begrepp som ”wide”, ”outward looking” och ”diversified”, och ser ut att ha vunnit auktoritet i kampen om trovärdighet.

Det är också nu som användningen av de symboliska geografiska positionerna i gränsarbetet verkligen tar fart. Metaforer som att ”hamna utanför”, eller bli ”perifera”, upprepas i hög utsträckning, framförallt som ett argument mot att upprätthålla rundabordsamtalens gränsdragningar. Retoriken är tydlig, då man i regel förfäktar utvecklingen med beskrivningar såsom ”för att bli ett utvecklat land”, ”för att bli ett civiliserat land” eller ”för att bli ett modernt land”. På så sätt positionerar och identifierar man rundabordsamtalens gränsdragningar kring vetenskapen i det symboliska ”öst”, det vill säga semiperiferin. ”öst” får stå i motsatsförhållande till ”väst”, det vill säga ”ickeförnuftigt”, ”okreativt”, ”omodernt”, ”ineffektivt” och ”sämre”.

Många fler exempel på detta finns i materialet. Bland annat framförs liknande tankegångar i tidskriftens jubileumsnummer för KBNs tioåriga verksamhet, där professorerna Witold Karczewski, Aleksander Łuczak och Andrzej Wiszniewski som varit verksamma inom forskningspolitiken sedan bildandet av KBN intervjuas om utvecklingen av kommittén under de gångna åren i artikeln *Z dala od polityki* (”Långt från politiken”, min övr.). På frågan

om hur brett deltagandet var från den akademiska världens sida när direktiven för KBNs bildande utformades, svarar exempelvis Wiszniewski:

Jag deltog inte i utformningen av KBN och måste medge, att jag då såg på initiativet med en viss oro. Jag ansåg nämligen att det fanns två svagheter i den antagna modellen. För det första- närheten till det amerikanska National Science Foundation, och för det andra- den enorma misstron vad gäller relationen till (stats)makten i devalvet: "Vi måste vara demokratiska och självbestämmande för de styrande kommer säkerligen vilja göra ont/fel, eller åtminstone dumt". Dessa två komponenter gjorde att KBN var det det var och idag modellen är fortfarande väldigt lik sin första utplaga.³⁰⁹

Hos honom sätts därmed begreppet "svaghet" i relation till det "gamla" (rundabordsamtalens) systemets gränsdragningar, vilket på så sätt bidrar till att föra fram det, i förhållande till rundabordsamtalen, alternativa västeuropeiska förhållningssättet. Łuczak fortsätter med svaret på frågan om hur lösningen (med modellen för KBN) fungerade praktiskt:

Visst var demokratiseringen (av den forskningspolitiska modellen, min anm.) då en stor framgång, men någonstans måste det finnas gränser för den självbestämmande verksamheten. Det är statspolitiken som ska sätta dessa gränser, vilket gör att staten måste disponera rätt mekanismer och verktyg för detta. Problemet var då inte alltid medvetandegjort, men med årens gång blev det allt oftare uppmärksammat. Det fick sitt uttryck i den nya lagen om KBN, som trädde i kraft i år. Jag hoppas att det visar sig, att det i tillräckligt hög grad kommer korrigera dessa mekanismer.³¹⁰

³⁰⁹ Wanke-Jakubowska, Małgorzata & Wanke-Jerie, Maria (2001), "Z dala od polityki" i *Sprawy Nauki*, 3-4:2001, s. 24f. Intervjuartikel, översatt från: "Nie uczestniczyłem w powstawaniu KBN i muszę przyznać, że na tę inicjatywę patrzyłem wówczas z pewnym niepokojem. Uważałem bowiem, że na przyjętej koncepcji zaważyły dwa czynniki. Po pierwsze – wzorzec amerykańskiej National Science Foundation, a po drugie – ogromna nieufność w stosunku do władzy w myśl dewizy: "Musimy być demokratyczni i samorządni, bo rządzący na pewno będą chcieli zrobić źle, a przynajmniej głupio". Te dwa czynniki spowodowały, że KBN był taki, jaki był i dziś jeszcze w dużej mierze jego model jest zbliżony do pierwotnego".

³¹⁰ Ibid. Översatt från: "Wprawdzie demokratyzacja zarządzania była wówczas dużym osiągnięciem, ale gdzieś przecież muszą być granice działania samorządu. Wyznacza je polityka państwa, do realizacji której rząd musi dysponować odpowiednimi mechanizmami. Problem ten nie zawsze był uświadamiany, ale w miarę upływu lat dostrzegany coraz częściej. Znalazło to wyraz w nowelizacji ustawy o KBN, która weszła w życie w styczniu tego roku. Mam nadzieję, że okaże się, iż w wystarczającym stopniu skoryguje te mechanizmy".

Wiszniewski svarar i sin tur på frågan: "det är ett litet steg framåt". Här blir det därmed tydligt hur inflytelserika företrädare för forskarsamhället välkomnar reformerna, liksom forskningspolitikerna, och dessutom ser dem som ett naturligt och mer eller mindre nödvändigt led i den forskningspolitiska utvecklingen mot en närmare relation mellan vetenskap, politik och näringsliv. På så sätt är nästa steg i arbetet med gränserna ytterligare förflyttningar av gränsdragningarna. Det Łuczak kallar "medvetandegörande" kan också tolkas som att man tidigare inte hade "kunskap" nog att se på frågan om vetenskapligt självbestämmande med "förnuftig" (läs västeuropeisk) blick, återigen antydning om de positiva värden som knyts till den nya gränsdragningen. När trion sedan fortsätter med att svara på frågan om den nya lagen möjliggör ett skapande och ett förverkligande av en statlig forskningspolitik, vilket alla tre förutsätter, även om de menar att ytterligare reformer måste initieras, fortsätter Wiszniewski med att framhålla faran med att vissa forskningsområden prioriteras framför andra:

Under samtalen om reformerna var vi medvetna om att representanter ur varje forskningssfär kommer att argumentera för att jyst den forskningssfären borde vara prioriterad. Därför gick vi i någon mening efter tanken om minsta möjliga motstånd och antog de prioriteringar som EUs femte ramprogram föreskriver. Detta avgjorde oenigheterna. För det första därför att lösningen kom utifrån, och var relativt förnuftig, och för det andra, för att den speglade EUs forskningspolitik.³¹¹

Föreskrifterna enligt det femte ramprogrammet, karaktäriseras här med termen "förnuftigt", vilket därmed innebär att man ser autonomikraven och KBNs självbestämmande som nödvändigt i sitt sammanhang (det nyligen demokratiserade Polen), men förlegad med tanke på EU-inträdet, och den transformationsfas man nu befinner sig i. Samtidigt öppnar han upp för fler reformer genom att påpeka att detta endast är ett litet steg i en reformeringsprocess som behöver bli mer omfattande, och demonteringen av rundabordssamtalens gränsdragningar än mer tydlig.

³¹¹ Wanke-Jakubowska, Małgorzata & Wanke-Jerie, Maria (2001), "Z dala od polityki" i *Sprawy Nauki*, 3-4:2001, s. 24. Intervjuartikel, översatt från: "Mieliśmy świadomość, że na posiedzeniu komitetu, a tam sprawa trafić musiała, każdy zespół przywołując wszystkie możliwe argumenty będzie uzasadniał, że jest priorytetowy. Dlatego poszliśmy w pewnym sensie po linii najmniejszego oporu i przyjęliśmy priorytety Unii Europejskiej w 5. Programie Ramowym. To rozstrzygnęło spory. Po pierwsze dlatego, że rozwiązanie pochodziło z zewnątrz i było w miarę rozsądne, a po drugie, odzwierciedlało politykę naukową Unii Europejskiej".

Ytterligare ett exempel på ett sådant gränsarbete förs i det nästkommande numret av tidskriften, där en sammanfattning av de idéer som jubileumsfirandets dagslånga workshop hade gett publiceras i artikeln *Urodziny dwugarbowego wielbłąda* (”Den tvåpucklade kamelens födelsedag”, min övr.). Här citeras bland annat den specialinbjudne premiärministern Jerzy Buzek som i sitt tal inför jubileumsfirarna konstaterar att:

För tolv år sedan bestämde vi oss för att förändra nästintill allt i vårt land... Vi bestämde oss även för att avpolitisera vetenskapen, för att låta frågor om hur forskningen skulle se ut, och vilka lagar den skulle följa, ligga hos utan forskarna själva istället för i händerna på politiker ... Inför 2000-talet behövs nya institutionella bestämmelser som mer än de vi haft hittills, hjälper till med att få de mest innovativa forskningsrönen praktiserade.³¹²

Anpassningen till det nya sättet att se på gränsdragningarna kring vetenskapen i reformarbetet och diskussionen beskrivs här som ”behövlig”, och en del av den utveckling som fortsatt ska främjas. Ytterligare demonteringar (remonteringar) således. När Kleiber, i en intervju om den ”nya riktningen” och de tilltagande satsningarna på tillämpad forskning och marknadsanpassning i forskningspolitiken, i sin tur beskriver omtolkningarna, blir dessutom återigen en slags ”ofrånkomlighet” framlyft:

Tillämpad forskning är i någon mening en ingång till den politik jag skulle vilja föra. I den europeiska jargongen kallas idén konsortiestudier. Vad gäller fördelar och nackdelar med deltagandet i de europeiska ramprogrammen är en sak tydlig- vi lär oss ett sätt att göra forskning, som är dominerande i övriga världen. I Polen har ännu inte alla accepterat faktumet, att en stor del av forskningen borde bedrivas via konsortier bestående av forskningsgrupper med internationell profil,

³¹² Małgosiewicz, Maria (2001), ”Urodziny dwugarbowego wielbłąda” i *Sprawy Nauki*, 5:2001, s. 8-9. Intervjuartikel, översatt från: ”Dwanaście lat temu postanowiliśmy zmienić w naszym kraju niemal wszystko – powiedział premier Jerzy Buzek, który był honorowym gościem uroczystości. – Postanowiliśmy także odpolitycznić naukę, aby o tym, jak ma wyglądać i jakimi prawami się rządzić, decydowały nie czynniki polityczne, ale samorząd uczonych...najważniejsze zadanie KBN u progu XXI wieku...potrzebne są nowe rozwiązania, także instytucjonalne, które z lepszym niż dotąd skutkiem pozwolą zastosować w praktyce najnowocześniejsze wynalazki i projekty, opracowane przez naukowców”.

som underlättar möjligheterna för en framtida tillämpning av forskningen i näringslivet.³¹³

På så sätt normaliserar han också, och ger trovärdighet till utvecklingen genom att relatera den till "den övriga världen". Det är en oerhört slagkraftig retorik som inte bara vederlägger motstånd, utan också bidrar till en syn på ytterligare gränsdemonteringar som oundvikliga. Detta blir än mer tydligt när Kleiber positionerar sig mot andra tolkningar när han får svara på frågan om den skepsis som råder mot tillämpad forskning framförallt inom teoretiskt orienterad forskning, där man ser den (tillämpade forskningen) som "sämre vetenskap". Då svarar han:

Tveklöst finns det forskare som vi måste tillåta att arbeta uteslutande med ett teoretiserande. Deras verksamhet måste också värdesättas. Exempelvis borde sådana forskare publicera studier som citeras över hela världen. Om det inte sker, har dock en sådan forskning ingen poäng. Dessa forskare måste då istället hitta andra idéer för sin vetenskapliga verksamhet, exempelvis att delta i konsortier, som har konkreta uppfattningar om vad forskningen ska bidra med till samhället. Det är också ett sätt att bedriva tvärvetenskap. I konsortierna borde det finnas rum för både "subtila" teoretiker: matematiker, fysiker, kemister, såsom ingenjörer, medicinare, men även ekonomer, psykologer och sociologer. Där måste även näringslivet finnas i form av de företag som kommer dra nytta av forskningsrönen. Vi borde medvetandegöra för forskaren att det inte tar prestige ifrån honom, om exempelvis en teoretisk matematiker arbetar i ett konsortium. En sådan syn på vetenskap är också dominerande i utvecklade länder.³¹⁴

³¹³ Wanke-Jakubowska, Małgorzata & Wanke-Jerie, Maria (2001), "Rezerwy są w nauce" i *Sprawy Nauki* 10:2001, s. 22ff. Intervjuartikel, översatt från: "Projekty celowe to w pewnym sensie wstęp do polityki, którą chciałbym realizować. W żargonie europejskim nazywa się ona ideą badań konsorcjalnych. Wśród problemów i korzyści wynikających z udziału w programach europejskich jedno jest ewidentne – uczy się stylu uprawiania nauki, który dominuje na świecie. W Polsce jeszcze nie wszyscy akceptują fakt, że znaczna część badań naukowych powinna być prowadzona przez konsorcja złożone z grup badawczych o różnorodnym profilu, uwzględniające także możliwości przyszłych zastosowań przemysłowych".

³¹⁴ Wanke-Jakubowska, Małgorzata & Wanke-Jerie, Maria (2001), "Rezerwy są w nauce" i *Sprawy Nauki*, 10:2001, s. 25f. Intervjuartikel, översatt från: "Niewątpliwie są uczeni, którym trzeba pozwolić pracować wyłącznie poznawczo. Ich działalność musi być jednak bardzo precyzyjnie oceniana. Powinni oni np. być zdolni do publikowania prac szeroko cytowanych na świecie. Jeśli tak się nie dzieje, to takie badania nie mają sensu. Badacze tacy muszą wówczas znaleźć inny pomysł na działalność naukową, na przykład udział w konsorcjum, które ma konkretny pogląd na to, co z prowadzonych prac badawczych ma wynikać dla społeczeństwa. To także sposób na podejmowanie badań interdyscyplin-

Därmed förutsätts i någon mening ett akademiskt motstånd mot demonteringen av rundabordssamtalens gränsdragningar och de allt större satsningarna på tillämpad forskning, genom tanken om denna som "mindre värd" i vetenskapliga termer, vilket alltså enligt Kleiber är olyckligt, samtidigt som han återigen poängterar argumentet om att det är "så man gör i utvecklade länder". Han fortsätter sitt resonemang med att svara på frågan om det i sammanhanget unika med KBNs självstyre under början av 1990-talet i en europeisk kontext var bra genom att konstatera:

Jag förstår och accepterar den historiska förbundenheten som tvingade fram en sådan organisation i forskningssfären. Idén var fantastisk, och till en början under transformationsperioden innebar den en långtgående demokratisk fördelning av forskningsmedlen. Ändå utarmades och degenererade idén... .

Det är min övertygelse att KBNs evolution är svår att förhindra. Beslut om finansiering av specifika projekt bör självfallet delvis ligga hos akademikerna själva, men någon måste ändå föra en forskningspolitik som inte låter sig påverkas av påtryckningar från den akademiska världen. Jag uppskattar det tyska systemet, där ett forskningsministerium arbetar med egen budget, egna strategier, prioriteringar och ett finansieringssätt, som sedan går ut på konsultering med forskningssamhället genom recensioner, sakkunniga och beredningsgrupper... En sådan modell vore nog bäst även för Polen.³¹⁵

arnych. W konsorcjach powinno znaleźć się miejsce zarówno dla "subtelnych" teoretyków: matematyków, fizyków, chemików, jak i dla inżynierów, medyków, rolników, a nawet często także dla ekonomistów, psychologów czy socjologów. Muszą znaleźć się tam także firmy, które będą wdrażały wyniki badań. Powinniśmy wyrobić w świadomości uczonych przekonanie, że jeśli na przykład matematyk teoretyk pracuje w konsorcjum, nie jest to dla niego dyshonorem. Taki pogląd na naukę dominuje w rozwiniętych krajach całego świata".

³¹⁵ Wanke-Jakubowska, Małgorzata & Wanke-Jerie, Maria (2001), "Rezerwy są w nauce" i *Sprawy Nauki*, 10:2001, s. 25f. Intervjuartikel, översatt från: "Rozumiem i akceptuję historyczną konieczność wymuszającą taką organizację sektora nauki. Była to wspaniała idea, która na początku okresu transformacji przyniosła daleko idącą demokratyzację rozdziału środków na badania. Jednak...idea ta się zużywała, a nawet degenerowała... W moim przekonaniu ewolucja Komitetu Badań Naukowych jest nieuchronna. Decyzje o akceptacji poszczególnych projektów badawczych i ich finansowaniu powinny oczywiście zapadać przy udziale środowiska, ktoś jednak musi prowadzić politykę naukową, która nie poddaje się naciskom środowiskowym. Podobą mi się system niemiecki, gdzie funkcjonuje ministerstwo nauki ze swoim budżetem, strategią, priorytetami i sposobami finansowania, które konsultuje się ze środowiskiem poprzez recenzje czy powoływanie komisji... Taka formuła byłaby chyba najlepsza także w Polsce".

Uttrycket "svår att förhindra" är här ytterligare en retorisk strategi för normaliseringen av demonteringen, och därmed lanseringen av de egna linjerna, och strävan efter att befästa det egna gränsdragningarna kring vetenskapen, men också en syn på vetenskapens roll som vilar på nyttovärden. I förhållande till diskussionerna det föregående kapitlet beskrev handlar det således om en markant radikaliseringslinje. När han sedan diskuterar sin egen mer framträdande roll efter lagförändringarna 2001 berättar han att han tänker använda sina nya befogenheter, som bland annat innebär en utkristallisering av de prioriterade forskningsområdena:

...redan idag kan man säga att bland de teman, som definitivt kommer vara på listan över prioriterade områdena, är ämnen med prefixet bio, info och techno. Till dessa kan man lägga till ett fjärde område, av humanister kallad edu, förkortningen för *education* i begreppets bredaste bemärkelse. Inom ramen för dessa områden, som följer internationella trender, måste vi specificera polska kompetenser, de som har störst chans för framgång.³¹⁶

Tanken om att ett självbestämmande KBN som förlegad, och anpassningen till det femte ramprogrammet som framtiden, och "det moderna" sättet att bedriva forskningspolitik, dominerar också gränsarbetet genom artiklar och intervjuer med både verksamma forskningspolitiker (som fortfarande i det flesta fall även tillhör den akademiska världens elit), och politiskt obundna forskare. Kleibers ledarskap och roll som viktig aktör i demonteringen av rundabordssamtalens gränsdragningar går i mångt och mycket även nu ut på att iscensätta fler omstruktureringar och reformer i linje med vad han beskriver som en "västeuropeisk utvecklad" forskningspolitik (där en större politisering av forskningspolitiken utgör stommen). Samtidigt är det, som jag tidigare nämnt, anmärkningsvärt hur ofta och mycket man refererar till och positionerar sig mot den tidiga poststatssocialistiska lösningen, och legitimerar reformerna i förhållande till de brister man menar den hade. Behovet av diskreditering av de tidigare gränsdragningarna antyder i någon

³¹⁶ Wanke-Jakubowska, Małgorzata & Wanke-Jerie, Maria (2001), "Rezerwy są w nauce" i *Sprawy Nauki* 10:2001, s. 25ff. Intervjuartikel, översatt från: "Już dziś można powiedzieć, że wśród tematów, które zapewne znajdą się na liście prioritytetów, będą zagadnienia należące do obszarów określanych mianem bio, info i techno. Do nich trzeba dodać czwarty obszar, nazwany przez humanistów edu, rozumiejąc pod tym skróttem edukację w najszerzym znaczeniu tego słowa. W ramach tych obszarów, odpowiadających trendom międzynarodowym, musimy określić te czysto polskie specjalności, które mają największe szanse na sukces".

mening om att de fortfarande finns motstånd mot de nya gränsdragningarnas dominans, vilket ger ett behov av positionering gentemot dessa.

En försiktig kritik

En orsak kan vara att det under perioden blir något tydligare hur en försiktig kritik mot den nya forskningspolitiken börjar ta form i diskussionerna, framförallt genom artiklar skrivna av akademiker från samhällsvetar- och humaniorasidan som inte i lika hög utsträckning som exempelvis Kleiber har en stark koppling till det politiska beslutsfattandet, eller driver den linje han företräder (en starkare EU-anpassning).

Marknadens inflytande på den forskningspolitiska utformningen anses av kritikerna i diskussionen kunna innebära ett möjligt problem och på vissa ställen manas det till besinning vad gäller ett hämningslöst användande av marknadsargument i utformningen av forskningspolitiken. Ett exempel på ett sådant resonemang är artikeln *Krajowe systemy innowacji* ("Landets innovationssystem") där Kozłowski, som därmed försiktigt kritiserar den linje han tidigare fört, beskriver hur framförallt de tillämpade vetenskaperna gått åt ett håll där deras utveckling endast avhänger på marknadens behov av innovation, och inte ser något värde i kunskapsutveckling åt håll som inte främjar marknaden, vilket han anser vara något problematiskt i förhållande till "kvaliteten" på forskningen.³¹⁷ För att tala med Gieryn är således möjligheten till en utmaning av det dominerande förhållningssättet ständigt närvarande, vilket, som jag tidigare påpekade, ger företrädare för det nya sättet att se på gränsdragningar kring vetenskapen starka skäl att fortsätta gränsarbetet med emfas. Nu intensifieras också diskussionerna om behovet av större anslag för teknisk och innovationsorienterad vetenskap. Den totala statliga budgeten för FoU hade sedan början av 1990-talet (0.76 procent 1991) minskat med fyra tiondelar, vilket innebar att Polen nu var ett av de länder i ett EU-sammanhang som satsade minst på FoU. Samtidigt var fortfarande, i relation till utvecklingen i resten av Europa, den del av anslagen som tilldelades grundforskning stor.³¹⁸

Åtskillnaden mellan grund- och tillämpad forskning är dock i dessa sammanhang fortfarande tydlig, och det är den senares politiska styrning man diskuterar. Grundforskningen är ännu en fråga som lämnas åt akade-

³¹⁷ Kozłowski, Jan (1997), "Krajowe systemy innowacji" i *Sprawy Nauki*, 2:1997, s. 14f.

³¹⁸ Jabłecka (2009), s. 169ff.

mikerna själva att ta ställning till, åtminstone vad gäller vilka projekt och institutioner som ska få statliga anslag. Därmed kan också den kraftiga retoriken om behovet av gränsdemontering vara ett slags verktyg för att ytterligare flytta fram positionerna, det vill säga inbegripa även grundforskningen i den nya linjen. KBNs förankring i forskarvärlden är ju trots de förändrade villkoren i och med ändringarna i konstitutionen stark, och några tydliga program för humaniora- och samhällsforskningens fortsatta riktning har ännu inte utarbetats i någon definitiv mening. I en annan artikel några år tidigare, *Priorytety w nauce i technice* ("Prioriteringar för vetenskap och teknik", min övr.) beskriver Jan Kozłowski talande hur situationen nu debatteras:

Det vore svårt att peka på en forsknings- och teknikpolitik kring vilken det har växt fram så mycket myter, som i fråga om prioriteringar. Det hävdas ofta, att fastställningen av dem är omöjlig, orimlig och oetisk, då vetenskapen är en verksamhet som är oförutsägbar, och det enda kriteriet för dess finansiering borde vara kvalitet. Eller, tvärtom, menar man att det räcker med att ge pengar till de bästa. Inte sällan menar man också att metoderna för fastställningen av prioriteringar inte är övertygande, och att effekterna av implementering av dem i praktiken är osäker. Slutligen försvarar man åsikten att det nuvarande sakernas tillstånd är lönsam och inte borde ändras, då det nuvarande systemet för forskningsfinansiering är den bästa möjliga.³¹⁹

Vidare i artikeln beskriver han hur prioriterade forskningsprogram är nödvändiga för ett land i Västeuropa även om dessa bör arbetas fram med största försiktighet och tanke på behovet av att behålla en viss akademisk autonomi, inte minst ifråga om grundforskningen. Det finns således både starka röster för inbegripningen av även grundforskningen i de nya gränsdragningarna, även om röster höjs och manar till försiktighet.

³¹⁹ Kozłowski, Jan (1995), "Priorytety w nauce i technice" i *Sprawy Nauki*, 6:1995, s. 8f. Översatt från: "Trudno byłoby wskazać takie zagadnienie polityki naukowej i technicznej, wokół którego narosłoby tyle mitów, co wokół kwestii priorytetów. Twierdzi się często, że ich ustalanie jest niemożliwe, niepożądane i niemoralne, gdyż nauka jest przedsięwzięciem nieprzewidywalnym, a jedynym dopuszczalnym kryterium finansowania badań powinna być ich jakość. Albo odwrotnie, utrzymuje się, że jest ono bardzo proste – wystarczy dać pieniądze najlepszym. Niekiedy dowodzi się też, że metody ustalania priorytetów są nieprzekonywające, a ostateczne efekty wprowadzania ich w życie – niepewne. Wreszcie broni się poglądu, że obecny stan rzeczy jest korzystny i nie należy niczego zmieniać, gdyż istniejący w danym kraju system finansowania nauki i techniki jest najlepszy z możliwych".

En annan fråga som nu börjat väcka en något mer kritisk hållning i diskussionerna är gentekniken och innebörden av denna återspeglad i forskningspolitiken. Frågan om etiska överväganden blir nu ganska omfattande debatterad i *Sprawy Nauki*, och i artiklar om den snabba utvecklingen vad gäller framförallt det genteknologiska fältet, talas om behov av förhållningssätt till den moral som anses vara en del av det ”polska kulturarvet”. År 2000 antog KBN en deklARATION om etiska förhållningsregler vad gäller forskningen, som i och med den genteknologiska utvecklingen också under de närmsta åren in på tvåtusalet kom att präglade samtalet i den forskningspolitiska sfären.³²⁰

I ett samtal med historieprofessor Aleksander Gieysztor som utsetts till ordförande för den rådgivande instansen som behandlade frågor kring etik i forskning i den representativa artikeln *Strzec norm etycznych* (”Vakta de etiska normerna”, min övr.) svarar han på frågan om eventuella nya gränser för forskningsfrihet i och med introduktionen av bioteknologin att:

Den vetenskapliga friheten tål inte begränsningar, men när forskningen gäller en person eller en grupp personer läggs ett mänskligt raster på varje forskningsstudie: människans värdighet och hennes respekt för denna, med andra ord- etiska regler. I den meningen måste forskningsstudier, som varje annan mänsklig verksamhet rätta sig efter antagna etiska normer.³²¹

I själva verket hade också den etiska aspekten vad gäller bio- och genteknologin börjat intressera både kyrkan och delar av offentligheten, vars kritiska röster angående utvecklingen framförallt vad gäller stamcells-forskning, väckt debatt. Kraven på politiskt ansvar för forskningsutvecklingen i de genteknologiska sammanhangen tas också upp i *Sprawy Nauki*. Ett exempel är när biologiprofessorn Tomasz Twardowski skriver om användning av genteknik i jordbruket. Han menar bland annat att:

Bioteknologins roll i utvecklingen av jordbruket är tydlig, men samtidigt inte entydig. Livsmedelsindustrins perspektiv är avhängiga politiska och

³²⁰ *Deklaracja Komitetu Badań Naukowych w Sprawie Etyki w Nauce Uchwalona na Wnioskę Opiniodawczo-Doradczego Zespołu do Spraw Etyki w Nauce*. (2000). Kan hämtas på: <http://kbn.icm.edu.pl/etyka/dekl-kbn.html>.

³²¹ Gieysztor, Aleksander (2000), ”Strzec norm etycznych” i *Sprawy Nauki*, 3:2000, s. 18. Översatt från: ”Wolność dociekań nie znosi ograniczeń, ale tam gdzie wchodzi w pole badawcze jednostka lub grupa ludzka, narzuca się każdemu badaniu współczynnik ludzki: godność człowieka i szacunek dla niej, słowem – normy moralne. W tym sensie badania, jak każda działalność ludzka, musi strzec przyjętych norm etyki”.

samhälleliga fenomen. Rädslan för bioteknologin är en av dem...Bland de viktigaste aspekterna för innovationsteknologins fortsatta utveckling är i första hand alltid: en hållbar utveckling och samhällets tillit. Den sistnämnda parametern är dock svårast att bedöma. Man vet bara, att ett ökat samhälleligt förtroende för nya teknologier måste vara förenad med fortsatt utbildning i frågan.³²²

En större hänsyn till den samhälleliga opinionen skulle ju dock, i detta fall, innebära det avkall på den relation man så entusiastiskt omfamnat som nödvändig, det vill säga näringslivets till vetenskapen och vice versa. Visserligen låg frågan om lagstiftning huvudsakligen hos miljödepartementet, men etiska aspekter av forskningspolitiken berördes ändå i diskussionen.

Ett exempel, utöver artiklar i *Sprawy Nauki* är en antologi som KBN finansierat som tar upp just bioteknologi och jordbruk i Polen, *KOD, Korzyści, oczekiwania, dlematy botechnologii* ("Bioteknologins fördelar, förväntningar och dilemman", 2000). Här skriver Twardowski och naturvetaren Anna Michalska som också är redaktör för verket:

Det är omöjligt att stoppa kunskaps- och teknikutvecklingen. Istället gäller det att försöka bevara etiska och moraliska förhållningssätt när dess resultat används, och framförallt gäller det att tänka på dess främsta syfte: att tjäna samhället. För att uppfylla detta syfte är det nödvändigt med utbildning...³²³

Synen på teknikutvecklingen som ostoppar och i grunden samhällsnyttig är dock även i dessa något mer kritiska sammanhang dominerande, och alternativa förhållningssätt till teknikens utveckling saknas. Receptet för att påverka den allmänna opinionen stavas kunskapsutbredning. "Lär vi oss

³²² Twardowski, Tomasz (2003), "Z nauki do polityki" i *Sprawy Nauki*, 6-7:2003, s. 5f. Översatt från: "Rola i znaczenie biotechnologii w postępie rolniczym jest znacząca, ale jednocześnie niejednoznaczna. Perspektywy przemysłu żywnościowego związane są ze zjawiskami politycznymi i społecznymi. Obawa przed biotechnologią jest jednym z nich... W ocenie czynników, które obecnie i w przyszłości będą najbardziej znaczące dla rozwoju innowacyjności technologii na pierwszym miejscu są zawsze wymienione: zrównoważony rozwój oraz zaufanie społeczne. Ten ostatni parameter jest jednak najtrudniejszy do oceny. Wiadomo jedynie, że wzrost zaufania społecznego do nowych technologii musi być powiązany z ciągłą edukacją społeczną".

³²³ Michalska, Anna & Twardowski, Tomasz (red. 2000), *KOD, Korzyści, oczekiwania, dlematy botechnologii* s. 11. Zakład Poligraficzny Mois, Poznań. Översatt från: "Niemożliwe jest zatrzymanie postępu nauki i techniki. Natomiast należy starać się o zachowanie zasad etyki i moralności w wykorzystywaniu ich osiągnięć, a nade wszystko należy mieć na uwadze nadrzedną funkcję: służebną w stosunku do społeczeństwa. Dla spełnienia tego zadania konieczna jest edukacja".

något om genteknikens funktioner kommer vi också att välkomna dessa”, tycks vara många forskares inställning i frågan. Demonteringen av gränsdragningarna kring vetenskapen är dock under den här perioden fortfarande i sin linda, men under nästa skede av intensiva reformer tar den forskningspolitiska diskussionen en helt ny vändning.

Avslutande sammanfattning

I det här kapitlet har jag visat hur slutet av 1990-talet och början på 2000-talet allmänpolitiskt är en tid av stabilisering och anpassning till det kommande EU-medlemskapet i Polen. Det forskningspolitiska reformarbetet präglas i stor utsträckning av en anpassning till kraven på integrering i EUs forskningspolitiska retorik och styrmedel (*Lissabonstrategins* förhållningsätt). Närmandet till EU, det femte ramprogrammets inverkan och omstruktureringsprogrammen av det forskningspolitiska systemet går också hand i hand med hur gränsarbetet går till i den forskningspolitiska diskussionen.

Här blir det än mer viktigt än under den period föregående kapitel beskrev att positionera sig mot, och diskreditera rundabordssamtalens lösningar. En slagkraftig retorik används av aktörer som företräder demonteringslinjen, och de forskningspolitiska lösningarna från början av 1990-talet beskrivs inte sällan som ”bakåtsträvande”, ”oanpassade för en modern stat” eller ”förlegade”. Det är också denna linje som vunnit auktoritet under perioden, och de flesta aktörer i diskussionen följer devisen om politiseringens goda värden. Betoningen av en separation av sfererna politik, näringsliv och vetenskap, som under det tidiga nittiotalet där vetenskaplig autonomi och frihet var ledordet, är därmed i stort sett frånvarande i gränsarbetet, och har istället nästintill helt ersatts av idéer om vetenskapens roll som tätt sammankopplad med samhällsnyttan.

Utvecklingen är dock inte ensidig, utan följs delvis av en försiktig kritik bland annat i fråga om den nya teknologiska utvecklingens baksidor, vilken framhåller behovet av etiska förhållningssätt till forskningen, och ett större ansvar för offentlighetens förhållande till bland annat gentekniken. Kritiken är dock fortfarande i sin linda, då den knappt artikuleras, och diskussionen och gränsarbetet fortsätter på den inkörda linjen om anpassning till en forskningspolitik man menar Västeuropa bedriver.

”Väst” är på så sätt fortfarande ett retoriskt verktyg som i allra högsta grad ger kraft för att hävda epistemisk auktoritet, vilket gör det möjligt för reformivrarna att frångå de avtal man slöt i slutet av åttiotalet i samband

med demokratiseringen av landet. Det är således under den här perioden påtagligt hur den symboliska geografiska positioneringen som "the second-order" eller "the semiperiphery", får konsekvenser för hur de retoriska verktygen används. En "modernisering" av forskningspolitiken blir detsamma som närmandet "västeuropeiska modeller". Framförallt tänker jag då på den emfas som artikelförfattare avskriver den autonoma modellen som "bakåtsträvande" och "omodern" (dvs. symboliskt österländsk), medan det västerländska idealet liknas vid "utveckling", "modernitet" och "framåtskridande". Som Kovačević påtalat kan denna retorik ses i ljuset av att östeuropeerna inte känner sig "quite there... more like semi-European, semideveloped, with semi-functioning states and semi-civilized manners".³²⁴

Ett tydligt exempel är Kozłowski's tabell. Hans uppdelning av vad som karaktäriserar den tidigt utarbetade poststatssocialistiska modellen respektive vad han kallar den västeuropeiska, är också talande för hur laddat med positiva värden "väst" faktiskt är i dessa sammanhang. Förutom "modern", "utvecklad" och "framåtskridande" symboliserar den även effektivitet, funktion och kreativitet. Blagojević kopplar också den här typen resonemang till semiperiferins föreställda bild om den egna identiteten med grund i föreställningen om "öst" som "lagging behind".³²⁵

Jag har också visat hur det under den här perioden blir synbart hur dessa föreställningar vinner allt mer mark, och hur gränsarbetet därmed är i en expanderande fas. Behovet av ytterligare demonteringar av rundabordssamtalens gränsdragningar kring vetenskapen artikuleras, och detta beskrivs som "oundviklig" i strävan efter att bli som "väst". Här handlar det framförallt av en större inbegripning av även grundforskningen i demonteringen, som under den period det kommande kapitlet tar upp, får mer utrymme i den forskningspolitiska diskussionen.

³²⁴ Kovačević (2008), s. 3.

³²⁵ Blagojević (2010), s. 187.

8. KBN blir Rada Nauki

Det kommande kapitlet är det tredje av tre som ägnas åt en analys av den forskningspolitiska diskussion jag studerat. Förutom den tidskrift som utgör det huvudsakliga materialet, och som analyseras med hjälp av det tidigare beskrivna analysredskapet ”gränsarbete”, kommer de offentliga dokument som publiceras kring det forskningspolitiska reformarbetet under perioden ifråga att presenteras och relateras till diskussionen i början av kapitlet. Hur ser gränsdragningarna och gränsarbetet kring vetenskapen ut under den period kapitlet beskriver? Vilka idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll framkommer? Omtolkas och omförhandlas dessa idéer, förväntningar och krav och hur kan omtolkningarna och omförhandlingarna förstås?

Organisatoriska förändringar

Nästa stora reformvåg inom den polska forskningspolitiken började 2004, då den nya akten om forskningsfinansiering, *Ustawa z 8 Października 2004r. o Zasadach Finansowania Nauki* (i den officiella engelska versionen som nedan refereras: ”Act of 8 October, 2004 on the Principles of Financing Science”), antogs. Här fastslogs att man skulle:

- Strengthen the role of the Minister of Science in administrating the science budget,
- Concentrate public expenditure more intensively on application projects and the development of programs directed towards the funding of R&D sector through the promotion of joint proposals from institutions research networks,
- Establish an institution with advisory functions, namely the Science Council, which replaced the SCSR,

- Systemize funding channels, as instruments relevant to science policy purposes as established within the National Strategic Reference Framework (NSRF)³²⁶

Stora organisatoriska omvandlingar inom kommittén ägde således rum, inte helt olika de den nya konstitutionen hade föreskrivit 1997. Förändringarna gjordes med tanke på just den omnipotens man menade KBN hade, då rådet fortfarande mer eller mindre tog hand om allt från forskningsansökningar till utformningen av forskningspolitiken på makronivå. KBN inbegreps nu i sin helhet i regeringen, genom det nya ministeriet, som på så sätt fick större inflytande över utvecklingen inom den vetenskapliga sfären. Namnet på ändrades också till *Rada Nauki*, som, till skillnad från sin föregångare, blev en i första hand rådgivande instans, som alltså stod under den politiska hierarkin när det gällde beslutsfattande om den övergripande (riktningar, prioriterade områden, strategier) forskningspolitiken, men också den mer specifika forskningsfinansieringsfrågan.³²⁷

Implementeringen av den nya akten och den ökade centraliseringen i och med lanseringen av ministeriet, och ombildandet av KBN till *Rada Nauki* innebar också att en omfattande strukturomvandling inom forskningspolitiken nu ägde rum. Förutom att *Rada Nauki* uteslutande var en rådgivande instans till ministeriet, delades rådet upp i dels en kommitté som handhade policyfrågor, två kommittéer som arbetade med implementeringen av förslag vad gäller forskningsfinansieringen, och en kommitté som hade appelleringsfrågan på sitt bord. Ytterligare en rådgivande instans tillkom 2005, som var specifik för ministerrådet och premiärministern, angående frågor om vetenskaplig och teknologisk utveckling. Julita Jabłeczka skriver:

Each of these bodies had different membership and only members of the RC Committee for Science Development and the Appeals Committee were elected, with the others being appointed by the Minister. For the first time, the Chairman of the RC and the Minister became separate positions; the latter gained decisive powers, including all funding decisions, but made upon the recommendation of the RC.³²⁸

³²⁶ Act of 8 October, 2004 on the Principles of Financing Science (2004), "Ustawa z 8 Pazdziernika 2004r. o Zasadach Finansowania Nauki", Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa.

³²⁷ Jabłeczka (2009), s. 98.

³²⁸ Ibid.

Sedan maj 2006, har således *Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego* ("Ministeriet för forskning och högre utbildning", min övr.), varit huvudsakligt ansvariga för utarbetandet och implementeringen av forskningspolitiken på både makro- och mikroplanet i Polen. De har även ansvarat för fördelningen i ett första led av hela den statliga budgeten för vetenskaplig verksamhet. För första gången sedan statsocialismens fall var på så sätt den av det akademiska samhället valde ordföranden i KBN inte forskningsminister eller regeringsmedlem. Istället ingick ordföranden för *Rada Nauki* i den rådgivande instans vars roll politiskt sett tappade den beslutsfattande auktoriteten i de forskningspolitiska sammanhangen.³²⁹

Dessa reformer följdes snart av ytterligare idéer om utveckling av forskningspolitiken, och i *Narodowy Plan Rozwoju 2004–2006* ("Den nationella planen för utveckling 2004–2006", min övr.) som arbetades fram av ministeriet, framhålls bland annat större satsningar på forskning som främjar näringslivet och samhället specifikt. I linje med dessa i satsningar efterfrågas också ytterligare reformer i dokumentet *Założenia Polityki Naukowej, Naukowo-Technicznej i Innowacyjnej do 2020 r.* ("Underlag för forsknings, teknik- och innovationspolitiken till och med år 2020", min övr. utg. 2004). Här står bland annat att:

Nya utmaningar som har att göra med globalisering, Polens inträde i EU, och förändringarna i målhierarkin vad gäller vetenskapens specifika funktioner har lett till att det blir nödvändigt att genomföra en rad reformer....Det huvudsakliga målet med denna strategi är att tom. år 2010 på Europas territorium skapa den mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade marknaden i världen, som är kapabel att bidra till en hållbar utveckling.³³⁰

Utvecklingen som jag beskrev i det föregående kapitlet har nu alltså nått sin kulmen och de nya demonterade gränsdragningarna kring vetenskapen blir en självklar del av den forskningspolitiska styrningen och reformarbetet, präglade av helt andra (dvs. nyttoorienterade) idéer om och förväntningar och krav på vetenskapen, än de som arbetades fram under rundabordssam-

³²⁹ Jabłecka (2009), s. 98.

³³⁰ *Założenia Polityki Naukowej, Naukowo-Technicznej i Innowacyjnej do 2020 r.* (2004), s. 3-4. KBN, Warszawa. Översatt från: "Nowe wyzwania związane z globalizacją, integracją Polski z UE oraz zmianą hierarchii celów w ramach poszczególnych funkcji nauki spowodowały konieczność przeprowadzenia szeregu reform...Głównym celem tej strategii jest stworzenie do 2010 roku na terytorium Europy najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki na świecie opartej na wiedzy, zdolnej do trwałego rozwoju".

talen. Det retoriska gränsarbetet, som inneburit en gradvis radikalisering av demonteringslinjen som pågått under de senare 10 åren i den forskningspolitiska diskussionen, har på så sätt gått hand i hand med reformerna i styrningssammanhagen, och gett en politisk praktik i linje med vad de aktörgrupper som förespråkade demontering eftersträvat. Dessutom efterfrågas nu än mer reformer i samma anda i dokumentet, där en kommersialisering av vetenskapen är ett ledord:

Vetenskapen, förutom dess andra funktioner, möjliggör minskningen av den civilisationsmässiga och ekonomiska klyfta som finns mellan Polen och mer utvecklade länder, likväl som till en förbättring av levnadsstandarderna i det polska samhället. En närmare relation mellan forskningsresultat med näringslivet kommer främja möjligheten att uppnå detta... Vetenskapens utveckling kan i all väsentlighet bli en del av förbättringen av den ekonomiska situationen i Polen. Detta blir dock bara möjligt om:

- Man ökar anslagen för forskning;
- Man förändrar anslagens fördelning, enligt de statliga forskningsprioriteringar;
- En interagerande mekanism sker mellan näringslivets verkliga behov, en mobilisering av naturresurser och effektiviseringen av forskningen i linje med det.³³¹

Mot bakgrund av just rundabordssamtalens tanke om autonomi och en självbestämmande akademi är det anmärkningsvärt hur fort utvecklingen till det rakt motsatta under dessa år går, och hur stora skiften i reformarbetet som faktiskt sker. Reformeringen av forskningspolitiken, och de nya gränsdragningarna kring vetenskapen, är ett tydligt exempel på detta, då närmandet mellan sfärerna näringsliv, politik och forskning nu snarast är

³³¹ *Założenia Polityki Naukowej, Naukowo-Technicznej i Innowacyjnej do 2020 r.*, (2004), s. 13 och 18. KBN, Warszawa. Översatt från: "Nauka, obok innych swoich funkcji, umożliwia również zmniejszenie luki cywilizacyjnej i gospodarczej między Polską a krajami bardziej rozwiniętymi gospodarczo oraz poprawę jakości życia polskiego społeczeństwa. Ścisłejsze powiązanie wyników badań naukowych z perspektywicznymi gałęziami gospodarki będzie służyło osiągnięciu celów... Rozwój nauki może w sposób znaczny przyczynić się do polepszenia sytuacji gospodarczej Polski. Jednak będzie to możliwe jeżeli:

- Zwiększona zostanie ilość środków przeznaczonych na finansowanie nauki;
- Zmieni się alokacje tych środków, z uwzględnieniem priorytetów naukowych państwa;
- Zadziała mechanizm interakcji pomiędzy rzeczywistymi potrzebami gospodarki, mobilizacją zasobów i efektywnością badań naukowych".

en förutsättning för utarbetandet av forskningspolitiken. Utvecklingen utgör ett bra exempel på den ”reformiver” som bland annat Blagojević menar den semiperifera positionen Östeuropa befinner sig i. Det handlar här om en strävan efter ”kärnan”, genom reformeringar som är så snabba och omfattande att de knappt hinner implementeras förrän nya reformer initieras, som i sin tur ger en situation av ”permanent reformer”.³³²

Reformivern präglar under den här perioden även allmänpolitiken, som i hög takt anpassas till EU. Nu övertogs regeringsmakten av det populistiska högerkonservativa partiet PiS (*Prawo i Sprawiedliwość*, ”Lag och rättvisa”, min övr.) som bildade regering med lika katolsktkonservativa och nationalistiska LPR (*Liga Polskich Rodzin*, ”Polska Familjers Förbund”, min övr.) och det konservativa bondepartiet *Samoobrona* (”Självförsvaret”, min övr.) 2005. Deras hållning innebar idéer om en ”utrensning” av rester av det statssocialistiska sättet att bedriva politik, där bland annat förslag om en rad omvandlingar även av den forskningspolitiska sfären ingick. Exempelvis inbegrep dessa förslag ett upprättande av från universiteten fristående forskningsinstitutioner, vars forskningsprogram skulle vila på de prioriterade satsningar man arbetat fram, vilket kan tyckas anmärkningsvärt i ljuset av att det just var en sådan separation den statssocialistiska regimen genomförde under 1970- och 1980-talen. PiS förslag hade sin grund i tanken om att de ”elitistiska strukturerna och miljöerna” skulle öppnas för att åstadkomma en större transparens, och på så sätt bidra till att undvika svågerpolitik, korruption och så vidare.³³³

Ett flertal rapporter, utredningar och propositioner utarbetades i linje med den nya regeringens idéer, och satsningarna på att ”europeisera” (återigen det välanvända argumentet för ytterligare gränsförskjutningar mot det föreställda ”väst”) den polska forskningspolitiken för att passa in i medlemsstaternas forskningspolitik är under tiden ifråga är högt prioriterade. Vetenskap och forskning blir nu också en självklar del i andra politiska sfärer än den uteslutande forskningsorienterade, såsom marknads- och arbetsmarknadspolitiken, och en tydligare distinktion mellan tillämpad forskning och grundforskning görs, där den förstnämndas roll som en del i den nyttomaximerande samhällsutvecklingen, utgör stommen. En viktig del i den utveckling som initierades under början av 2000-talet var också självfallet Polens nu direkt praktiska anpassning till kraven som följde kandi-

³³² Blagojević (2010), s. 186.

³³³ PIS 2005: *1V Rzeczpospolita, Sprawiedliwość dla wszystkich. Program Prawa i Sprawiedliwości*.

daturen för ett EU-medlemskap, och de förberedande omställningarna 2002 inom forskningspolitiken inför Lissabonstrategins införande.

2004 antogs som ett led i detta, dokumentet *Strategia zwiększenia nakładów na działalność B&R w celu osiągnięcia założeń Strategii Lizbońskiej* ("Strategin för en ökning av anslag för FoU med mål att uppnå Lissabonstrategins betänkanden", min övr.), där möjligheter och strategier för att förverkliga idén om en kunskapsbaserad marknad som verkar inom EU förs fram.³³⁴ I linje med denna tanke går det att läsa i det ovan nämnda dokumentet *Założenia...* ("Föreskrifter för forsknings, teknik- och innovationspolitiken", min övr.) att:

Det är nödvändigt att komma överens om prioriterade forskningsområden om vi effektivt ska kunna utnyttja forskningsanslagen. Valet av dessa borde avgöras av följande variabler:

- Överensstämmelse med hur världstrenderna ser ut, balnd annat forskningsprioriteringar inom EU
- Möjligheten för polsk forskning att specialisera sig i specifika fält
- Möjligheten till marknadsanvändning.³³⁵

Också här blir det tydligt hur synen på vetenskapens roll inom den forskningspolitiska sfären genomgått stora förändringar. De prioriterade områdena har en tydlig koppling till det marknadsliberala idealet som blivit legio i framställningarna, och den tillämpade forskningen framfart i kölvattnet av detta gör att grundforskningens förutsättningar klart försämras vad gäller framtida finansieringsmöjligheter.³³⁶

2004 hade fortfarande den polska grundforskningen i förhållande till övriga EU-länder en stark ställning i landet med 39.5 procent av budgeten tilldelad, medan den tillämpade (uppdelad i *applied* and *experimental*) forskningen hade 35.3 respektive 25.2 procent. Under den här perioden

³³⁴ *Strategia zwiększenia nakładów na działalność B&R w celu osiągnięcia założeń Strategii Lizbońskiej* (2004), Departament Innowacyjności Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa. Kan hämtas på: <http://www.rsi.org.pl/dane/download/sznbr.pdf>.

³³⁵ *Założenia Polityki Naukowej, Naukowo-Technicznej i Innowacyjnej do 2020 r.*, (2004), s. 19. KBN, Warszawa. Översatt från: "Aby zwiększyć skuteczność wykorzystania środków budżetowych konieczne jest ustalenie priorytetowych kierunków badań. Wybór ten powinien uwzględniać w szczególności następujące czynniki:

- zgodność ze światowymi trendami, w tym z priorytetami badawczymi UE;
- możliwości uzyskania specjalizacji w danej dziedzinie przez naukę polską;
- szansa na rynkowe wykorzystanie".

³³⁶ Ibid.

började dock glidningar ske i fördelningen till den tillämpade forskningens fördel. En viktig orsak till detta är den allt starkare anpassningen till EU. Nu anpassas nämligen den forskningspolitiska verksamheten efter EU-programmet *Foresight*, ett slags prognosverktyg om riktningar för teknologisk utveckling som ska visa områden där statliga och näringslivsinvesteringar i forskning gör mest ”marknadsnytta”. Huvudsyftet med *Foresight* är att definiera prioriteringar för forskning kring teknologisk utveckling, betona relationen mellan ekonomisk tillväxt och forskning.³³⁷ Michał Kleiber, skriver bland annat om det första pilotprojektet i *Foresight*-anpassningen i Polen, ”Health and Life” att:

Many of us feel affected by the shortage of rational thinking about our country’s future. This is particularly evident in the context of frequent declarations of the efforts to become a knowledge-based society, seen as the key-factor in the country’s development. An important element of the process of rational prediction of the development paths is the so-called Foresight. Activities of this sort are pursued on a large scale by all developed countries. They serve as the grounds for determining the paths of scientific and technological policy’s related to economic priorities, for building a wide consensus around complex social issues, for influencing the country’s educational model.³³⁸

Återigen blir gränsarbetet synligt även i reformarbetet, genom argument för omtolkning baserade på tanken om ”utveckling” och ”rationalitet”, för att skapa relation till vad ”god” vetenskap, och ”goda” gränsdragningar kring vetenskapen, är (dvs. de ”västeuropeiska”). *Założenia...* ger också uttryck åt en markant prioritering av kortsiktig nyttoorienterad tillämpad forskning och fastställer att forskning som inte har denna inriktning, av ekonomiska skäl, måste minskas:

Under arbetet med att bygga upp ett näringsliv och ett kunskapsbaserat samhälle i Polen, och den statliga budgetens begränsningar, är det omöjligt att finansiera alla typer av forskning på samma villkor. Det är istället berättigat att anslå en märkbar del av anslagen till de discipliner och forskningsområden som kommer bidra till en snabb samhällsutveckling i Polen.³³⁹

³³⁷ Se programmets hemsida, <http://forera.jrc.ec.europa.eu/>.

³³⁸ Kleiber, Michał (2006), *Pilot Foresight Project in the ”Health and Life” Research Area*, s. 2. Ministerstwo Nauki i szkolnictwa wyższego, Warszawa.

³³⁹ *Założenia Polityki Naukowej, Naukowo-Technicznej i Innowacyjnej do 2020 r.*, (2004). KBN, Warszawa. Översatt från: ”W okresie budowania gospodarki i społeczeństwa

En "snabb samhällsutveckling" och tanken om ett "knowledge-based society" där handelsvaran är själva kunskapen, såsom beskrivet hos de teoretiker jag lyft fram i kapitel 5, sätts här i centrum för den polska forskningspolitiken. Begrepp som "innovation", "konkurrenskraft" och "marknad" är också en viktig del i hur den "nya" linjen beskrivs i den forskningspolitiska verksamheten, på ett helt annat sätt än den varit på 1990-talet. Praktiskt sett innebär detta också att anslagen till den typ av forskning som man här åsyftar, vilken i första hand alltså är av tillämpat slag, ökar i förhållande till grundforskningsanslagen. I ett dokument som arbetats fram av det polska näringslivsdepartementet 2005, *Krajowy Program Reform na lata 2005–2008* (i den officiella engelska versionen som nedan refereras: "National Reform Program 2005–2008 to Implement the Lisbon Strategy"), där den vetenskapliga sfärens reformbehov och anpassning till *Foresight*-programmet tas upp, ges ytterligare uttryck för detta. Här anges hur den fortsatta utvecklingen i den forskningspolitiska verksamheten ska gå till:

- supporting of public-private financing for the development of a private market of R&D services;
- supporting the creation of new innovative companies ;
- assisting in the financing of innovative projects through higher risk capital funds, also using the National Capital Fund;
- budgetary support for scientific research and development work carried out by enterprises;
- linking of the financing of applied research and R&D with the utilization of their results in enterprises;
- developing a network of bridging institutions in the area of the transfer of technology to enterprises,
- supporting the development of science-and-technology parks, clusters and investment parks;
- supporting the implementation of regional innovation strategies... restructuring R&D units, particularly through consolidation and ownership transformation;

opartego na wiedzy w Polsce i ograniczonych możliwości budżetu państwa nie jest zasadne finansowanie wszystkich rodzajów badań naukowych w równym stopniu. Uzasadnione jest przeznaczenie znacznego strumienia finansowania badań naukowych na takie dziedziny i dyscypliny naukowe, które będą wspierały szybki rozwój kraju”.

- implementing State policy towards science (in particular the Foresight Programme) oriented towards the development of research and technology in areas ensuring fast economic growth.³⁴⁰

De stora investeringarna i samarbetet mellan näringsliv och framförallt den tillämpade forskningen som dokumentet förespråkar återkommer också i det ett år senare publicerade *Wstępne Założenia do zmiany systemu badań naukowych i prac rozwojowych* ("Inledande föreskrifter för systemförändring vad gäller forsknings- och utvecklingsarbeten", min övr.) som i enlighet med det skulle vidareutveckla de idéer som där lades fram i en mer praktisk mening. Här blir det tydligare hur man tänker sig reformeringen av den vetenskapliga sfären under de närmsta åren, det vill säga än mer omorganiseringar av forskningssystemet, allt i enlighet med anpassningen och rekommendationerna från EU och *Foresight*-programmets satsningar på relationen vetenskap- näringsliv.³⁴¹ Demonteringen av gränsdragningarna från början av 1990-talet dominerar därmed nu reformarbetet än mer, i jämförelse de perioder föregående kapitel beskriver.

Implementeringen av de nya reformerna efter 2007

Efter 2007, då reformerna implementeras, är det i första hand lanseringen av de nya institutionerna *Narodowe Centrum Badań i Rozwoju* (NCBR, "Nationellt center för forskning och utveckling", min övr.), som ska "act as a research council of the strategic type, administering, selecting and funding applied research and innovation programmes of strategic importance to the country", och *Narodowe Centrum Nauki*, (NCN, "Nationellt forskningscenter" min övr.), som ska vara "responsible for the programming and implementation of policy instruments in basic research", en viktig del i de organisatoriska förändringarna.³⁴² Samtidigt implementeras en rad föreskrifter 2009, som enligt ministeriet ska bidra till att "separate the policy planning from policy implementation (distribution of public funds)."³⁴³ Den specifika situationen vad gäller det polska forskningspolitiska systemet

³⁴⁰ *National Reform Program 2005–2008 to Implement the Lisbon Strategy* (2005), Warszawa. s. 18-19. Kan hämtas på: <http://www.mg.gov.pl/NR/rdonlyres/41F62029-CD64-40A6-B619-6F07202A43D9/49481/NRP1.pdf>.

³⁴¹ Ibid.

³⁴² Jabłecka (2009), s. 99.

³⁴³ Se exempelvis: *The Act on Research Institutes*, och *The Act on Polish Academy of Science* (2004). Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa.

under början och mitten av 00-talet där ministeriet var ansvarigt för policyutformning och forskningsfinansieringen, ersätts således nu av den nya modellen, med dessa två, enligt regeringen oberoende instanser som framåt 2015 skulle få minst femtio procent av alla statliga forskningsanslag att fördela.³⁴⁴

Omfattande reformer av utbildningssektorn börjar i samband med detta också ta form, i kölvattnet av OECDs rapport angående det polska utbildningssystemet 2007, *OECD Thematic Review of Tertiary Education*. Där beskriver man den alltför ”akademiskt slutna” polska modellen som i behov av ett öppnande mot både samhälle, politik och näringsliv.³⁴⁵ *Krajowy Program Badań Naukowych i Prac Rozwojowych* (i den officiella engelska versionen som nedan refereras: ”National Scientific Research and Development Programme”) 2008, fastslår de lagförändringar som ska ske, och där beskrivs den fortsatta utvecklingen inom det forskningspolitiska området som baserat på tanken om att:

Building the foundations of knowledge-based economy requires concentration of available funding on those areas and disciplines that will have the biggest impact on the socio-economic development.³⁴⁶

De områden som framställs som just sådana i dokumentet är ”en säker, fortskridande, och balanserad utveckling för samhälle och marknad”, ”hälsa”, ”energi och infrastruktur”, ”moderna teknologier för marknaden”, samt ”miljö och jordbruk”.³⁴⁷

Dessa och andra reformer i linje med vad som arbetats fram i rapporter under 2008 implementerades sedan i oktober 2010, som en del av ett av ministeriet föreslaget reformpaket, kallat *Building upon knowledge: Science Reform for Poland's Development*.³⁴⁸ I detta reformpaket fastställs exempelvis

³⁴⁴ Nu präglades dessutom den polska nationella politiken av omfattande spänningar, och PiS och LPRs och Samoobronas koalitionsregering utlyste efter två år vid makten nyval som innebar att det mer liberala högerpartiet PO (*Platforma Obywatelska*, ”Medborgarplattformen”, min övr.) övertog regeringsmakten, i samarbete med bondepartiet PSL (*Polskie Stronnictwo Ludowe*). Deras forskningspolitik skilde sig dock inte nämnvärt från den avgående regeringens.

³⁴⁵ *OECD Thematic Review of Tertiary Education* (2007), Organisation for Economic Cooperation and Cultural Development, Paris.

³⁴⁶ *National Scientific Research and Development Programme* (2008), ”Krajowy Program Badań Naukowych i Prac Rozwojowych”, s. 3. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

³⁴⁷ *Ibid.*, s. 7.

³⁴⁸ *Building Upon Knowledge: Science reform for Poland's development* (2008), Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

direktiv för förbättring i fyra lagstiftande dokument om PAN, forskningsinstitut, NCBR, principerna för forskningsfinansieringen samt ett rättsligt ramverk för tidigare nämnda NCN. Samtidigt planeras en höjning av de statliga anslagen till forskning på hela 20 procent, och grunden för den fortsatta utvecklingen av forskningspolitiken i landet läggs i de två dokumenten *Strategia rozwoju nauki do 2015 roku* ("Strategisk utveckling av forskning till och med år 2015", min övr.) och *Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki* ("Strategin för innovation och effektivitet i näringslivet", min övr.), som istället för av akademiker som under 1990-talet, delvis arbetas fram av marknadsministeriet. I *Strategia rozwoju nauki do 2015 roku* framhölls att, likt i de dokument jag tidigare tagit upp, den huvudsakliga poängen med vetenskaplig verksamhet som att bidra till "konkurrenskraft" med hjälp av ett större närmande mellan näringsliv och forskning, samt större satsningar på teknologisk utveckling och "innovation".³⁴⁹ Bland annat står här att:

Implementeringen av "Strategia rozwoju nauki do 2015 roku" kommer innebära ett stöd för en konkurrenskraftig polsk forskning om vi inför följande mål:

- 1) förstärker samarbetet mellan forskningen och näringslivet,
- 2) förbättrar forskningsens kvantitet respektive kvalitet,
- 3) effektiviserar FoU institutionerna som bedriver och finansierar forskning,
- 4) utvecklar infrastrukturen för FoU.³⁵⁰

Under 2009 lanseras sedan nästa reformpaket, *Partnership for Knowledge* (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyzszego, Warszawa.) där utbildningssystemets omstrukturering, för första gången sedan statsocialismens fall, i enlighet med de föreslagna förändringarna i OECDs rapport, tas upp. Bland annat arbetas här en "new management model" fram, som ett led i arbetet mot en ökad konkurrenskraft för polska forskare, en "new academic career model" som ska underlätta den akademisk karriär och förbättra möjligheter för nyblivna doktorer, samt en reform av "university courses and student rights" som bland annat innebär att den förra i högre utsträckning ska anpassas till behov på arbetsmarknaden samt en vidareutveckling av alla aspekter av omdaningarna inom högre-utbildningsområdet, med modernisering och konkurrenskraft som ledord.

³⁴⁹ 2009 var den statliga forskningsfinansieringen totalt på 61 procent av vilka 29 procent gick till högreutbildningssektorn, 24 procent till företagsutveckling, 0.6 procent till ideella organisationer och och resterande 41 procenten till fördelades från de nyinsatta forskningsorganisationerna mellan den tillämpade forskningen och grundforskningen. Jabłeczka (2009), s. 142ff.

³⁵⁰ *2015 Science Strategy* (2007), s. 20. Översatt från: "Wdrażanie Strategii Rozwoju Nauki w Polsce do 2015 roku" będzie wspierało wzrost konkurencyjności polskiej nauki poprzez realizację następujących **celów szczegółowych**:

- 1) wzmocnienie współpracy nauki z gospodarką,

2010 lanserades också på EU-nivå *Europa 2020*, som skulle ersätta *Lissabonstrategin* med fokus på en ”smart tillväxt” som för medlemsländerna skulle bygga på kunskap och innovation. Här står bland annat att:

Smart tillväxt innebär att kunskap och innovation stärks som drivkrafter för vår framtida tillväxt. För detta krävs det att vi förbättrar kvaliteten på vår utbildning, stärker våra forskningsresultat, främjar innovation och kunskapsöverföring i hela EU, fullt ut utnyttjar informations- och kommunikationsteknik och ser till att innovativa idéer kan omvandlas till nya produkter och tjänster som skapar tillväxt, högkvalitativa arbetstillfällen och bidrar till att ta itu med samhälleliga utmaningar på europeisk och global nivå. Men för att lyckas måste detta kombineras med entreprenörskap, finansiering och en inriktning på användarnas behov och marknadens möjligheter.³⁵¹

Den snabba utvecklingen mot en forskningspolitik som i allt högre grad anpassats till EUs och OECDs syn på hur gränserna mellan politik, vetenskap och näringsliv ska se ut, med tydliga prioriteringsramar för forskningen, både den tillämpade men också grundforskningen, maktomfördelning i beslutsleden och allt tydligare fokus på ”problemlösande” forskning, är här uppenbar. De stora omtolkningarna vad gäller rundabordssamtalens gränsdragningar kring vetenskapen, som fram till den här perioden varit relativt fria från kritik, får dock snart långt mer omfattande konsekvenser i den forskningspolitiska diskussionen.

Den forskningspolitiska diskussionen

I takt med den politiska utvecklingen förändras nämligen också en hel del under den här tiden i *Sprawy Nauki*, både vad gäller form och innehåll. Under 2004, i samband med ombildningen av KBN till *Rada Nauki*, blir samtalet allt mer centrerat kring de reformer som nu sker, och innehållet präglas till stor del av diskussioner om förändringarnas innebörd, samt intervjuer med innovationsinriktade forskningspolitiker och akademiker (allt som oftast sådana ur den tekniskt-ekonomiska sfären), som i regel be-

2) poprawa ilościowego i jakościowego poziomu kadry naukowej,

3) poprawa efektywności instytucji sfery B+R – prowadzących i finansujących badania,

4) rozwój infrastruktury naukowo-badawczej”.

³⁵¹ *Europa 2020. En strategi för smart och hållbar tillväxt för alla* (2010), s. 12. Europeiska Kommissionen. Kan hämtas på:

http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_SV_ACT_part1_v1.pdf.

skriver behoven av en ”utvecklad”, ”innovativ” och ”EU-anpassad” forskningspolitik. Urvalet av artikelförfattare blir således något snävare, och de tyngre namnen ur den akademiska världen som inte har forskningspolitiska rötter, eller kommer från den tillämpade forskningens sfär, lyser med sin frånvaro.³⁵²

Nya avdelningar för respektive akademiska discipliner införs däremot i tidskriften, såsom aktuell debatt rörande sociologi, biokemi, eller arkeologi, och det är i dessa som ledande akademiker inom ämnena kommer till tals och får utrymme i artiklar om nya upptäckter, projekt och riktningar för forskningen. Förutom sådana ämnesnära avdelningar finns även en som kallas ”vetenskapen och marknaden/näringslivet” (en avdelning som också växer anmärkningsvärt under denna period till att i många fall utgöra nära hälften av tidskriften), där diskussioner rörande just denna relation tas upp. I en annan avdelning som kallas den ”redaktionella sonden”, ställs en mer metaorienterad forskningspolitisk fråga till olika aktörer på den forskningspolitiska respektive akademiska arenan, vilka på antingen några rader, eller en hel sida får uttrycka sina synpunkter. Det är också framförallt i dessa två avdelningar jag funnit en diskussion rörande frågor om forskningspolitikens utveckling, som tidigare i större utsträckning fanns i alla delar av *Sprawy Nauki*, och gick att finna även i artiklar som hade mera ämnesnära karaktär. En reformvänlig inställning är här fortfarande vanlig, för att inte säga dominerande, vilket delvis kan ha att göra med att de som kommer till tals, som jag ovan nämner, antingen är forskningspolitiskt aktiva eller akademiker ur den tillämpade forskningens led, som därigenom också ”drar nytta” av utvecklingen.³⁵³

Generellt sett begränsas argumentationen och gränsarbetet i dessa artiklar, precis som tidigare, till tanken om att en politik som förs i linje med vad som anses vara enligt en ”västeuropeisk” modell är eftersträvsvärd. En skillnad är dock att det nu, i och med den starka anpassningen till EU-krav i form av program och ramverk, allt mindre talas om autonomi, och vetenskapligt självbestämmande, ens som något som är nödvändigt att explicit förhålla sig till. Istället blir begreppet ”innovation” en slags förstärk-

³⁵² Se exempelvis: Jasiński, Andrzej H. (2004), ”Jaka polityka innowacyjna w okresie transformacji?” i *Sprawy Nauki*, 2:2004. Jasiński, Andrzej H. (2004), ”Debata o rozwoju” i *Sprawy Nauki*, 8-9:2004. Jędrzejczak, Wiktor (2004), ”Polityka naukowa” i *Sprawy Nauki*, 10:2004. Nowina, Maria (2004), ”Spiralna inwestycja” i *Sprawy Nauki*, 12:2004.

³⁵³ Se exempelvis: Bożyk, Jarosław (2005), ”Szansa transferu nowych technologii” i *Sprawy Nauki* 2:2005. Karwat, Anna (2005), ”Co przeszkadza w eliminowaniu patologii w nauce” i *Sprawy Nauki*, 2:2005. Moszkowicz, Mieczysław (2005), ”Któreży do wzrostu?” i *Sprawy Nauki*, 4:2005.

ning av förhållningssätten i sammanhanget. Det verkar nästan som om det skarpa tonläget från den period föregående kapitlet beskrev frångått, och den auktoritet linjen om demontering vunnit skapat ett mindre behov av att diskreditera autonomin i gränsarbetet, som nu mer handlar om att förtydliga det "rätta" med den egna positionen. Utrymme ges här också till ytterligare demonteringar, och möjliga praktiska sätt att åstadkomma dessa.³⁵⁴

Ett av många exempel är artikeln *Jaka polityka innowacyjna w okresie transformacji* ("Vilken innovationspolitik under transformationsperioden?" min övr.), där ekonomiprofessor Andrzej H. Jasiński, skriver om hur innovationsanalyserna utvecklats i landet sedan början av 1990-talet, och föreslår hur en fortsatt utveckling mot ökade satsningar och en förstärkning av FoU- sektorn skulle kunna gå till. Han menar att:

I första hand behövs ett bra klimat för innovation. Lika viktigt är att vi utarbetar en långsiktig strategi för utvecklingen av vetenskapen och teknik. Regeringen borde sätta upp realistiska strategiska mål, och ansvara för deras implementering. Forskningspolitiken måste självfallet utgå från dessa strategier...Forskningssektorn borde i denna kontext ses som ett nyckelelement för näringslivs- och innovationsområdet.³⁵⁵

Resonemanget utgår tydligt från tanken om att forskningspolitiken i högre utsträckning ska ägna sig åt ett större främjande av relationen mellan vetenskap och näringsliv, inte minst som en del i utvecklingen av den inhemska marknaden. Gränsernas tydlighet (trots den omfattande demontering som skett sedan början av 1990-talet) ifrågasätts, till förmån för en sammanblandning av sfärerna i en än mer avgörande mening. Vetenskapens roll ska därmed bli än mer avhängigt marknadsnyttan, vilket är en syn som artikelförfattaren menar skulle främja samhällsutvecklingen i stort,

³⁵⁴ Se exempelvis: Jasiński, Andrzej H. (2004), "Jaka polityka innowacyjna w okresie transformacji?" i *Sprawy Nauki*, 2:2004. Jasiński, Andrzej H. (2004), "Debata o rozwoju" i *Sprawy Nauki*, 8-9:2004. Jędrzejczak, Wiktor (2004), "Polityka naukowa" i *Sprawy Nauki*, 10:2004. Nowina, Maria (2004), "Spiralna inwestycja" i *Sprawy Nauki* 12:2004. Bozyk, Jan. (2005), "Szansa transferu nowych technologii" i *Sprawy Nauki*, 2:2005. Karwat, Anna (2005), "Co przeszkadza w eliminowaniu patologii w nauce" i *Sprawy Nauki*, 2:2005.

³⁵⁵ Jasiński, Andrzej H. (2004), "Jaka polityka innowacyjna w okresie transformacji" i *Sprawy Nauki*, 2:2004, s. 14. Översatt från: "Potrzebny jest przede wszystkim dobry klimat dla innowacji. Równie ważne jest wypracowanie długofalowej strategii rozwoju nauki i techniki. Rząd powinien nałożyć realistyczne cele strategiczne i być odpowiedzialnym za ich konsekwentną realizację. Bieżąca polityka naukowo-techniczna musi, oczywiście, wynikać z przyjętej strategii... Sektor nauki natomiast należy – w tym kontekście – traktować jako kluczowy element otoczenia przedsiębiorcy-innowatora".

samtidigt som man inte blickar bakåt, eller refererar till andra tolkningsmöjligheter som under 1990-talet.³⁵⁶

Det demonterande gränsarbetet fortsätter således även här, och de språkliga representationerna och retoriska verktygen för den egna linjen hamnar fortfarande i stor utsträckning i en moderniseringstanke, där gränsdemontering innebär en ”innovativ” (läs västeuropeisk) lösning. Begreppet ”innovation” spelar nu alltså samma roll som begreppet ”västerländskt” gör, med likställs också med desamma, som en slags legitimerande kraft i kampen om trovärdighet. Ytterligare ett av många talande exempel är när biologen Leszek Kaczmarek i artikeln *Na jalowym biegu* (”På tomkörning”, min övr.) menar att:

De viktigaste målen för den polska forskningspolitiken är idag:

Framjandet av relationen mellan vetenskapen och näringslivet, och en framhållning av vetenskap som rör samhällsnyttan...Det nuvarande systemet tar inte tillräcklig hänsyn till dessa mål. Därför är en systemförändring som bidrar till implementeringen av denna väldigt viktig.³⁵⁷

Det finns dock också artiklar som diskuterar utvecklingen i förhållande till det som varit. I *Obecny system nie docenia wdrożeni* (”Det nuvarande systemet värdesätter inte tillämpningar”, min övr.) menar exempelvis den nämnda och fortfarande stora aktören vad gäller expanderingen av de ”nya” gränsdragningarna (och numer informations-och vetenskapsministern) Michał Kleiber i en intervju att:

Upprättandet av kommittén 1991 var en viktig del i vad transformationen åstadkom. Införandet av en helt skild forskningspolitisk modell krävde en stor portion intellektuellt mod och kraft av de som utformade den... Med tiden blev det dock allt tydligare hur många nackdelar modellen hade... KBNs struktur och föreskrifter var sådana nackdelar, som i praktiken gjorde det omöjligt att införa en modern integrerad, men selektiv och tydlig forskningspolitik. Detta ledde bland annat till att man finansierade hundratals små projekt, som inte bidrog till den synergieffekt som skulle ge en snabb utveckling av de mest aktuella

³⁵⁶ Ibid.

³⁵⁷ Kaczmarek, Leszek (2008), ”Na jalowym biegu” i *Sprawy Nauki*, 2:2008, s. 7f. Översatt från: ”Najważniejsze cele stojące dzisiaj przed polityką naukową w Polsce można określić następująco: promocja związków nauki i gospodarki, promocja nauki nastawionej na potrzeby społeczeństwa. Dotychczasowy system organizacji i finansowania nauki jest w niewielkim stopniu nakierowany na realizację tych celów. Tak więc zmiany systemowe sprzyjające realizacji tych wyzwań są pilną potrzebą”.

forskningsområdena. Det berodde på att forskarsamhället inte lyckades utveckla tillräckligt tydliga mekanismer för fördelningen av forskningsanslagen... Man utvecklade inte heller effektiva mekanismer för ett samarbete med landets näringsliv... Effekten av dessa olyckliga mekanismer var att det under årtal inte utvecklades några nya bestämmelser för forskningsanslag mellan specifika discipliner, vilket upprätthöll den tidiga strukturen. Jag införde vissa prioriteringar, och några forskningsgrupper fick större anslag, men skillnaderna var bara på några procent, och därmed egentligen inte verksamma... Jag tycker det verkar som att de initiala intentionerna för kommitténs skapande har nöts ut lite.³⁵⁸

Återigen, liksom i det resonemang Kleiber förde i de exempel jag tagit upp i det förgående kapitlet, framförs påståenden om hur ineffektivt och omodernt det gamla systemet var som en del i diskrediteringen av detsamma. Prioriteringar och mål för fördelningen av statliga forskningsmedel står här i förhållande till "olyckliga" organisatoriska strukturer, vilka "omöjliggjort" en snabb utveckling. Här relateras alltså det gamla sättet att se på gränsdragningarna kring vetenskapen och vetenskapens roll i termer av dessa begrepp, som på så sätt blir en del i försöken att befästa den nya synen och gränsdragningarna som "den rätta". Motsättningen och konflikten med det "gamla" är därmed fortfarande närvarande i vissa av artiklarna, även om de är långt färre än under den period föregående kapitel beskrev. Fortfarande handlar därmed en del av gränsarbetet om att befästa de egna tolkningarna som "sanna", genom en tillskrivning av de gamla värden av typen "olycklig" eller "omöjlig".

³⁵⁸ Świc, Andrzej (2005), "Obecny system nie docenia wdrożeń" i *Sprawy Nauki*, 3:2005, s.21f. Intervjuartikel, översatt från: "**Jak Pan ocenia 14 lat działania Komitetu Badań Naukowych?**

...utworzenie w 1991 roku Komitetu było jednym z ważnych osiągnięć polskiej transformacji. Wprowadzenie zupełnie odmiennego systemu zarządzania nauką wymagało wielkiej odwagi intelektualnej i wysiłku jego twórców... Z czasem rzeczywiście widać było coraz więcej wad systemu. ... Struktura i zasady działania KBN były takie, że praktycznie nie było możliwości prowadzenia nowoczesnej – zintegrowanej, ale selektywnej i zdecydowanej – polityki naukowej. Owocowało to między innymi tym, że finansowano setki małych projektów, które nie składały się na synergiczny efekt szybkiego rozwoju najbardziej aktualnych obszarów badawczych. Środowisko nie było też w stanie stworzyć odpowiednio twardych mechanizmów rozliczania się z przyznanymi pieniędzmi. ... Nie stworzono też efektywnych mechanizmów współpracy z gospodarką kraju...Efekt działania tych mechanizmów był taki, że przez lata nie zmieniały się proporcje finansowania poszczególnych dyscyplin, utrwalając zastaną strukturę. Wprowadziłem pewne priorytety i niektóre zespoły otrzymywały z roku na rok trochę większy przyrost środków, ale to były różnice na poziomie kilku procent, czyli tak naprawdę nie były to działania skuteczne. ... Wydaje mi się, że pierwotne intencje powołania Komitetu trochę się zatarły".

I sammanläggningsnumret 6-7:2005, går det just i avdelningen ”redaktionella sonden” att finna ett liknande resonemang, i artikeln *Czy środowisko naukowe potrafi współpracować ze środowiskiem gospodarczym?* (”Kan vetenskapen samarbeta med näringslivet?”, min övr.). Där menar professorn och ingenjören Ryszard Ciach, bland annat att:

Den polska forskarvärlden är fascinerad av den aura som de stora upptäckterna inom ”ren forskning” ger och tycker att vi har, eller borde ha, en stor del i en sådan ”ren forskning”. Frågan om hur anslag för denna typ av väldigt kostsamma studier ska finansieras, lämnar de åt staten. Att ha en fungerande statlig budget för forskning är dock beroende av övertygelsen om att näringslivets vinster, likväl som en ökning av en samhällelig medvetenhet om det outhärliga i landets fortsatta utveckling, vilar på moderna forskningsresultat. En politik som tydligt sammanbinder framsteg inom forskningsområdet med näringslivet är framförallt förd i rika länder och internationella institut som för delar forskningsmedel till forskningsområden och forskningsteman som direkt hänvisar till de utvecklingsmål man har, och effekterna av detta är alltmer synliga.³⁵⁹

Denna argumentation, kopplar återigen en närmare relation mellan forskning, politik och näringsliv till en ”modern” och ”utvecklad” forskningspolitik, där vetenskapens roll handlar om samhällsutveckling och nytta, med referenser till hur en annan tolkning får nästintill orealistiska proportioner. Den här typen av resonemang framförallt av akademiker ur den tillämpade forskningens led, och de forskare som själva utgör delar av den forskningspolitiska sfären.

³⁵⁹ Ciach, Ryszard (2005), ”Czy środowisko naukowe potrafi współpracować ze środowiskiem gospodarczym?” i *Sprawy Nauki*, 6-7 2005 s. 28. Översatt från: ”Polski świat nauki jest zafascynowany aurą wielkich osiągnięć „czystej” nauki i uważa, że mamy, czy powinniśmy mieć, tu duży udział. Sprawę, skąd wziąć pieniądze na tego typu obecnie kosztowne badania, zostawia w gestii budżetu państwa. Uzyskanie jednak odpowiedniego udziału nauki w budżecie łączy się z przekonaniem decydentów o korzyściach gospodarczych, jak też zwiększeniem społecznej świadomości o niezbędności oparcia dalszego rozwoju kraju o nowoczesne osiągnięcia naukowe. Politykę ścisłego powiązania osiągnięć naukowych z gospodarką prowadzą głównie zamożne kraje, czy też duże instytucje międzynarodowe, preferujące finansowo tematykę stosowaną bezpośrednio potrzebną dla celów swojego rozwoju, a efekty są coraz bardziej widoczne”.

En ny *Sprawy Nauki*

En möjlig orsak till att det fortfarande finns ett behov (även om det inte artikuleras på samma sätt som tidigare) av att förhålla sig till den syn på gränsdragningen mellan vetenskap och politik som dominerade i början av 1990-talet, kan också vara att det samtidigt, i långt högre utsträckning under den här tiden, börjar väckas röster mot den forskningspolitiska utvecklingen i landet. Inte minst hörs dessa ur de akademiska sfärer som inte längre kommer till tals i *Sprawy Nauki* i forskningspolitiska frågor. Utvecklingen leder i förlängningen snart till att ett helt nytt diskussionsforum växer fram.

När *Sprawy Nauki* går igenom en omfattande omvandling, 2006, från att i alla fall officiellt utgöra ett diskussionsforum till att bli en mer regeringsorienterad informativ publikation, lanseras nämligen en ny, oberoende tidskrift. I sin helhet liknar den strukturen man använt i den gamla *Sprawy Nauki* fram till 2006 (med uppdelningen i respektive avdelningar), men har en självständig redaktion bestående av icke ministeriebundna akademiker. Anna Leszkowska, en mångårig medarbetare på den "gamla" tidskriften, blir chefredaktör. Den kritiska diskussionen om reformarbetet får här fotfäste i en helt annan utsträckning än tidigare, och vändningen kan illustreras av en rad artiklar. Många av dessa handlar om att de allt större satsningarna på den tillämpade forskningen och de nya närmare relationerna mellan vetenskap och politik (och näringsliv), skapar en problematisk situation för grundforskningen. Här understryker man också att vetenskapens roll bör innebära annat än att enbart betraktas som en slags ekonomins motor. På så sätt ges en rivaliserande ståndpunkt till den auktoritära gränsdemonterande utrymme, och andra anspråk på gränsdragningarna kring vetenskapen tar form. Ett av många exempel är när kemiprofessor Mieczysław Makosza svarar på frågan om hur staten borde finansiera vetenskapen:

En dominerande åsikt är att man i första hand ska finansiera tillämpad forskning, vars resultat direkt ska kunna nyttjas av näringslivet. Detta är definitivt ett missförstånd... För landets näringslivs- och civilisationsutveckling behövs att man skapar förutsättningar för inte bara forskning som är en potentiell källa till att arbeta fram nya produkter och teknologier, utan också som en del i en världslig skattkammare för kunskap.

Ett lika viktigt forskningsresultat är att skapa kreativa och tänkande människor, utan dem är näringslivets utveckling omöjlig.³⁶⁰

Citatet illustrerar ett ifrågasättande av de allt mindre tydliga gränsdragningarna mellan vetenskap, politik och näringsliv, som bidrar till en syn om vetenskapens roll som i första hand ett medel för samhällsnyttan i instrumentell mening. Samtidigt används delvis samma begrepp, såsom ”näringslivs- och civilisationsutveckling”, men nu i relation till ett annat förhållningssätt. Likställandet mellan näringslivs- och civilisationsutveckling med EU-anpassning (eller också anpassning till ”väst”) *utmanas* således hos honom. Vetenskapen har andra värden menar Makosza, vilket bör ges uppmärksamhet i den forskningspolitiska linjen. Ytterligare ett exempel på detta är artikeln *Rządzenie zamiast zarządzania* (”Styrning istället för förvaltning”, min övr.). Där skriver professorn i agronomi, Stanisława Okularczyk, om utvecklingen under perioden, framförallt vad gäller de nya semistatliga vetenskapliga institutionerna (regeringsförslag för fler sådana finns nämligen), att:

Tyvär gynnar (reformförslagen, min anm.) varken forskningen eller näringslivet. Deras (reformförslagens, min anm.) mål är snarare att centralisera makten över forskningen och näringslivet...Polsk forskning – likt alla andra länders – behöver en klok styrning (i meningen governance, min anm.) och autonomi. En ovilja att finansiera forskning, kombinerat med en toppstyrning innebär en risk för att våra våra främsta forskare söker sig till utlandet, och det är en stor förlust av intellektuella värden, och i ett nära perspektiv också en stor förlust för näringslivet och ekonomin. Vem ska ansvara för det?³⁶¹

³⁶⁰ Makosza, Mieczysław (2006), ”Jak państwo powinno finansować naukę” i (oberoende) *Sprawy Nauki*, 4:2006, s. 22. Översatt från: ”Co więcej, dominuje pogląd, że należy finansować przede wszystkim badania stosowane, których wyniki mają być bezpośrednio wykorzystane w gospodarce. Jest to zdecydowanym nieporozumieniem. ... Dla gospodarczego i cywilizacyjnego rozwoju kraju konieczne jest zapewnienie warunków dla rozwoju nauki nie tylko jako potencjalnego źródła nowych produktów i technologii oraz udziału w światowej skarbnicy wiedzy. Równie ważnym skutkiem badań naukowych jest kształcenie twórczo myślących ludzi, bez których rozwój gospodarki nie jest możliwy”.

³⁶¹ Okularczyk, Stanisława (2007), ”Rządzenie zamiast zarządzania” i (oberoende) *Sprawy Nauki*, 2-3:2007, s. 14. Översatt från: ”Nie służy nauce, ani gospodarce. Jego celem nadrzędnym jest centralizacja władzy nad nimi... Polska nauka – jak w każdym innym państwie - potrzebuje mądrego zarządzania i autonomii. Niechęć finansowania w połączeniu z ręcznym sterowaniem grozi zwiększeniem exodusu naszej kadry naukowej – tej najlepszej za granicę, a to już wielka strata wartości intelektualnych a w bliskiej perspektywie straty gospodarcze i ekonomiczne. Kto za to odpowie?”.

Här får därmed begreppet autonomi återigen plats i diskussionen och ett gränsarbete som utmanar rådande konsensus tar plats. Hos Okularczyk blir det retoriska verktyget i diskrediteringen av de nya förhållningssättens politiska utfall, anklagelser om strävan mot maktcentralisering, som i polsk kultur ju har en *särdeles* negativ klang. På så sätt utmanas också försöken till att etablera en entydig tolkning i frågan, och konflikt uppstår, på ett mer tydligt sätt än det gjort sedan mitten av 1990-talet. Detta kommer även till uttryck i sociologiprofessor Henryk Domańskis resonemang i en artikel ur samma nummer av den nya *Sprawy Nauki*:

För att knyta an till kända definitioner av intellektuella kan man säga att deras andra uppgift är attföra fram en kritik mot den styrande klassen, eller tvärtom- stödja den. I varje fall delar sig de intellektuella mellan att stödja makten eller opponera sig mot den. De förstnämnda förstärker ett status quo och intar rollen som rådgivare eller regeringsexperter, och stödjer regeringsmakten i medierna. De sistnämnda däremot har som uppgift att peka på hur demokratin urholkas, hur representanter ur den styrande makten begår misstag och att analysera dess slagsidor- ur dessa led kommer också ledare för ett organiserat motstånd, olydnad, uppror och revolt. I Polen, och andra länder, har intellektuella en stor makt över folks tänkande. De ingår i ett politiskt maktsystem och skapar den rådande politiska ideologin, och bygger ett samhällsmedvetandet...Och om inte makten, så kanske finans- och konkurrensens värld och det västerländska levnadssättet? Det är ett faktum att den rika eliten har blivit de intellektuellas rival när det gäller inflytanden och ett modellerande av beteenden. Nuförtiden talar man mycket om hur jakten på finansiell lycka och materiell konsumtion har blivit konkurrerande mål i förhållande till den högre kulturens värden...Människor vill leva allt bättre, och i ett fattigt samhälle- som vi fortfarande är- är intellektet inte den mall man har råd att följa.³⁶²

³⁶² Domański, Henryk (2007), "Czy polskie elity intelektualne zostaną zniszczone?" ("Blir polska intellektuella eliter förstörda?) i (oberoende) *Sprawy Nauki*, 2-3:2007, s.14ff. Översatt från: "Nawiązując do znanych definicji intelektualistów można powiedzieć, że drugim ich zadaniem jest krytyka klasy rządzącej, lub odwrotnie – wyrażanie poparcia. W każdym ustroju intelektualiści dzielą się na zwolenników władzy i opozycję. Ci pierwsi umacniają status quo występując w rolach doradców, ekspertów rządowych i wspierając rząd w mediach. Natomiast zadaniem tych drugich jest wskazywanie na naruszanie demokracji, wytykanie władzy jej błędów, analiza dysfunkcji – z ich szeregów wywodzą się przywódcy zbiorowego oporu, nieposłuszeństwa, liderzy buntów i rewolt. W Polsce, i w innych krajach, intelektualiści mają duży udział w sprawowaniu władzy nad umysłami rządzonych. Są elementem aparatu panowania politycznego i ideologicznego i kształtowania świadomości społecznej.... Jeżeli nie władza, to może świat wielkiego biznesu i konkurencja wzorów odnośnie stylu życia napływających z krajów zachodnich? Faktem jest, że elita bogactwa stała się rywalem intelektualistów, jeżeli chodzi o

Domanskis kritiserar här den marknadstillvända politiska kulturen han menar brister i tillvaratagandet av de intellektuellas möjlighet att ge alternativ och utgöra ett motstånd till den politiska sfärens linje. Han tar också upp behovet av att problematisera marknadskrafternas allt större inflytande på det polska samhällslivet och politiken, vilket utmanar de nya, numera i den politiska praktiken dominerande, gränsdragningarna kring vetenskapen. Frågan om demokratiska villkor inom forskningen blir här tydlig, vilket kan ses i ljuset av autonomifrågan, och strävan efter vetenskaplig frihet.

Vändningen i diskussionen är på flera sätt anmärkningsvärd, och kan delvis, som jag ser det, förklaras i ljuset av att det under början och mitten av 2000-talet faktiskt blir kännbart för forskarna själva att en omfattande förändring skett vad gäller möjligheten att kunna styra forskningspolitikens riktning utan avsevärd politisk inblandning. En annan avgörande aspekt av utvecklingen mot en mer kritisk diskussion i det nya *Sprawy Nauki*, som är viktig att ta upp i sammanhanget, är den allmänpolitiska omständighet som under dessa år gör sig gällande, nämligen att det nämnda populistiska och högerkonservativa partiet PiS tagit över regeringsmakten. Partiets politiska agenda i frågan och initiativ för reformeringar inom den forskningspolitiska sfären, i linje med tanken om en starkt allmänpolitisk kontroll över den vetenskapliga verksamheten som jag tidigare beskrivit, och som skulle ske bland annat genom bildandet av det nämnda centret NCBR, ifrågasätts i långt högre grad av den akademiska sfären i den nya tidskriften än vad som skett i samband med tidigare regeringars reforminitiativ. Nu förs en tydlig linje mot regeringens idéer om bland annat högre satsningar på tillämpad forskning, maktförflyttning uppåt, och försök att ta över akademikernas hittills starka ställning i diskussionen. PiS korståg mot de ”elitistiska universitetsmiljöerna” och EU-anpassningen i linje med en forskningspolitik som i allt högre grad rör sig mot ett kommersialiserande av den vetenskapliga sfären i form av allt tydligare riktlinjer för prioriterade forskningsområden, samt anslagsfördelning enligt samhällsnyttoanalyser, blir också under de kommande åren föremål för en omfattande ny kritisk diskussion om den forskningspolitiska utvecklingen i den nya tidskriften.

Allt fler artiklar som angriper problematiken med utvecklingen dyker nu upp och utmanar den dominerande demonteringslinjen och gränsarbetet

wplyw na kształtowanie zachowań. Obecnie dużo się mówi, że pogoń za sukcesem finansowym i materialnie rozumiana konsumpcja stały się konkurencyjnymi celami w stosunku do wartości ze świata wyższej kultury... Ludzie chcą żyć coraz lepiej, a w biednym społeczeństwie – jakim jeszcze jesteśmy – intelekt nie jest wzorem, na którego naśladowanie można sobie pozwolić”.

som förs och förts. Nu får därmed det nya, demonteringskritiska förhållningssättet fotfäste. Här är det framförallt sociologiprofessorn Wiesław Sztumski, som får en viktig roll vid sidan av Anna Leszkowska i det utmanande gränsarbetet. Han skriver bland annat i *Ile nauki w nauce?* ("Hur mycket kunskap i vetenskapen?", min övr.) att:

Den samtida forskningen är, som aldrig förr, sammanlänkad med ett brett sammanhang av förutsättningar- samhällsliga, kulturella, omvärldsliga, ideologiska, politiska och ekonomiska. Dessa förutsättningar kommer att breddas ytterligare, i bemärkelsen att forskningens beroende av andra samhällsfärer kommer öka i takt med civilisationsutvecklingen, som kommer med den sk. västerländska kulturens paradigm. I samband med detta ställer man sig frågan om man i denna situation kan tala om, och isåfall hur och i vilken grad, vetenskapens oberoende och autonomi... Pragmatiseringen av vetenskapen leder till att man tar ifrån henne oskulden vad gäller objektivitet och sanning, och gör marionetter av forskare, i händerna på de allsmäktiga finansiella och politiska eliterna...³⁶³

Sztumski utmanar således även han resonemanget om det västeuropeiska sättet att bedriva forskningspolitik och demonteringslinjen, genom att se dessa som snarare en försämring, och försvagning av den objektiva kvalitén på forskningen och dess självständighet. Denna gör enligt honom nämligen "marionetter" av forskarna. Det finns därmed en slags positivistisk anda i resonemanget, likt den som präglade rundabordssamtalens humboldtska ideal, om möjligheterna för en apolitisk vetenskaplig verksamhet. Kleiber och de andra demonteringsförespråkarnas gränsarbets effekter ifrågasätts. Utmaningen är också ett tydligt exempel på hur den västerländska "idealtypen" nu återigen ges en alternativ betydelse, och hur ett demonteringskritiskt förhållningssätt till utvecklingen av en nyttoorienterad syn på vetenskapens roll tar form.

³⁶³ Sztumski, Wiesław (2008), "Ile nauki w nauce?" i (oberoende) *Sprawy nauki*, 10:2008 s.12. Översatt från: "Współczesna nauka, jak nigdy przedtem, jest uwikłana w rozległy kontekst uwarunkowań społecznych, kulturowych, światopoglądowych, ideologicznych, politycznych i ekonomicznych. Sieć tych uwarunkowań będzie rozprzestrzeniać się, a zależność nauki od innych sfer życia społecznego będzie potęgować się w miarę postępu cywilizacyjnego, realizowanego zgodnie z paradygmatami tzw. kultury zachodniej. W związku z tym nasuwa się pytanie, czy w tej sytuacji można mówić, a jeśli tak, to w jakim sensie i stopniu, o niezależności i autonomii nauki...Postępujące upragnatycznienie nauki pozbawia ją cnoty obiektywizmu i prawdy, a z naukowców czyni pariasów lub marionetki w rękach wszechwładnych elit finansowych i politycznych".

I en annan representativ artikel, *Władza nad nauką* ("Makten över vetenskapen", min övr.), är det istället Anna Leszkowska, som angående regeringens planer på att i större utsträckning reglera PANs möjligheter att bestämma över de tilldelade forskningsmedlen (enligt PiS förslag) resonerar i samma anda som Sztumski om den rådande situationen. Hon framhåller att:

Detta kanske bara är en näsknäppning på akademikerna, men bara inblandningen i den akademiska strukturen är en begränsning av den vetenskapliga sfärens autonomi. Det är också svårt att tro att fler kontroller av denna sfär, som visar på en brist på tillit och på misstro, kommer leda till bättre forskningsresultat... Vi närmar oss en situation som den under PiS regeringstid, är allt gjordes med "vita handskar". Det är i linje med de överensstämmande tänkandet hos PiS och PO, och syns exempelvis vad gäller fallet NCBR, som skulle vara en oberoende institution, med ansvar om relationen mellan vetenskapen och näringslivet...och som istället visade sig vara en i mängden av institutioner utan möjligheter att påverka den faktiska politiken, fullständigt beroende, och styrd av forskningsministern... Alla dessa aktiviteter är underordnade en idé (implementerad i alla näringslivets sfärer av PO)- globaliseringen maximalisering och koncentration av makt och begränsningar av möjligheterna till självstyre... Och detta sker med hjälp av det förljugna slagordet om en demokratisering och utveckling av civilsamhället.³⁶⁴

Att Leszkowska använder begreppet "förljuget" om argumentationen kring samhällsutveckling i och med förändringarna och omtolkningarna av gränsdragningarna kring vetenskapen, samtidigt som hon menar att det akademiska självstyret och autonomi försvagats, är, precis som hos Sztumski, en utmaning av de nya förhållningssätten genom att sätta dessa i relation till andra tolkningsmöjligheter. Artikeln är därmed ytterligare ett

³⁶⁴ Leszkowska, Anna (2009), "Władza nad nauką" i (oberoende) *Sprawy Nauki*, 12:2009, s. 31. Översatt från: "To może tylko prztyczek w nos uczonych, ale już ingerencja w strukturę akademii, to wyraźne ograniczenie autonomii środowiska naukowego. Trudno też przypuścić, żeby nadmierne liczne kontrole w tym środowisku, będące przejawem braku zaufania i podejrzliwości, przyczyniły się do osiągnięć naukowych. Rysuje się sytuacja jak za PiS, tyle że wszystko jest robione w białych rękawiczkach. ...To zgodne myślenie PiS i PO widać przecieź na przykładzie NCBR, które miało być niezależną agencją, odpowiedzialną za związki nauki z gospodarką...tymczasem wyszedł z tego kolejny urząd o zerowych możliwościach kreowania polityki wdrożeniowej, całkowicie zależny, wręcz ubezwłasnowolniony, przez ministra nauki. ...Wszystkie te działania są podporządkowane jednej idei (realizowanej we wszystkich sferach gospodarki za PO) – globalizacji, maksymalnej koncentracji władzy i maksymalnego ograniczania samorządności...I to przy pełnych hipokryzji hasłach o demokracji i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego".

exempel på gränsarbete som utmanar demonteringslinjen, till förmån för en alternativ tolkning, samt ett uttryck för ett försök att återupprätta kraven på autonomi och därmed också något av de gränsdragningar som gjordes i rundabordssamtalen 1989.

I en annan artikel, där ett liknande resonemang förs, *Nauka – to tylko biznes?* ("Vetenskap – det är bara business?", min övr.), som samskrivits av båda författarna, och där de "samtalar" angående den nya näringslivsnärmade forskningspolitikens uteslutning av forskning som inte räknas till de prioriterade områdena, såsom humaniora, förtydligas detta ytterligare när Sztumski hävdar att:

Humanisterna lider i tysthet, medvetna om sin svaga ställning. I den kommersialiserade världen räknas ju bara sk. prioriterad forskning, den vars effekter påskyndar en vinst, och som "av en ren tillfällighet" upptäcker något... Enligt min mening började allt ont som sker forskningen idag när man införde mängdkriterier, ekonomiska riktlinjer etc. och när man började se på vetenskapen som en instans för produktionskrafterna såsom en teknik inställd på uppfinningar, patent och upptäckter som bidrar till tekniken, näringslivet och politiken. Hos oss började detta redan under Gomulkas tid- i mitten av 60-talet, enligt sovjetisk modell. Nu använder vi "bättre", amerikanska förlagor, men effekten är densamma, om inte värre.³⁶⁵

Här likställs alltså de "nya" gränsdragningarna kring vetenskapen med den sovjetiska modellen, vilket förstärks än mer i en annan av Sztumskis artiklar, *Sprzedana nauka* ("Den sålda vetenskapen", min övr.), när han skriver: "forskare prostituerar sig inte bara då de säljer sig för pengar till businessmän, men också när de säljer sig till olika politiska och ideologiska makthavare".³⁶⁶ En sådan tanke går också hand i hand med Etkowitz reso-

³⁶⁵ Leszkowska, Anna och Sztumski, Wiesław (2010), "Nauka – to tylko biznes?" i (oberoende) *Sprawy nauki*, 2:2010 s. 16. Översatt från: "**Humanisci, znoszą cierpienie w milczeniu, świadomi słabszej pozycji. Przecież w świecie komercji liczą się tzw. nauki priorytetowe, tj. te, które w efekcie przysparzają zysk, a "przy okazji" coś odkrywają...** W moim odczuciu, całe zło w oświacie i nauce zaczęło się, odkąd wprowadzono kryteria ilościowe, wskaźniki ekonomiczne itp...zaczęto traktować naukę jak element sił wytwórczych, tak jak technikę, nastawioną na wynalazki, patenty i odkrycia użyteczne dla techniki, gospodarki i polityki. U nas zaczęło się to w czasach późnego Gomułki – w połowie lat 60., wzorem ZSRR. Teraz korzystamy z innych, "lepszyc", wzorów USA, a efekt taki sam, albo gorszy".

³⁶⁶ Sztumski, Wiesław (2010), "Sprzedana nauka" i *Sprawy Nauki* 3:2010, s. 21. Översatt från: "Naukowcy, prostytuują się nie tylko wówczas, gdy za pieniądze sprzedają się biznesmenom, ale także wtedy, gdy zaprzędają się różnym mocodawcom politycznym i ideologicznym (także kościelnym), żeby się im przypodobac".

nemang i *Transforming science and technology systems- the endless transition*, om hur utvecklingen av forskningssystemen i västvärlden: "goes under the name of information society in Europe, and the superhighway in the U.S., but the basic idea is the same as the former Soviet model".³⁶⁷ Det är dessutom, som jag tidigare nämnt, ett slagkraftigt retoriskt verktyg för att utmana den auktoritet demonteringslinjen vunnit sedan mitten på 1990-talet. I Polen, om någonstans, är ju just "det statssocialistiska" ett begrepp som har oerhört negativ klang, och när det används som ett sätt att ta trovärdighet från den politiska linjen som dominerat diskussionen hittills, ger det stor kraft åt den egna verklighetsbeskrivningen. Det verkar nästintill om "väst" som symbolisk eftersträvansvärd position nu tappat sin kraft, och snarare förknippas med negativa värden än den positiva det tidigare gjort.

Liknelsen vid den sovjetiska modellen börjar nu också användas i andra forum för forskningspolitisk diskussion, som tagit form i och med ministeriets allt mer slutna hållning. Ett exempel på sådana forum är den månatligen utgivna *Forum Akademickie*, som sedan 1993, varit en tidskrift som i huvudsak ägnat sig åt oberoende (från den forskningspolitiska sfären) information kring vetenskap och utbildningssektorn, och forskningspolitik. Den har letts av akademikerna själva men det är inte förrän under denna period (med få undantag), som forskningspolitiken diskuteras ur ett kritiskt perspektiv. I en karakteristisk artikel, *Żal mi KBN* ("Jag saknar/sörjer KBN", min övr.), skriver exempelvis biofysikprofessorn Andrzej Przystalski, helt i linje med Sztumskis och Leszkowskas resonemang, att:

KBN var en originell lösning som försäkrade HELA det akademiska samhället kontroll över forskningsfinansieringen...KBN återknöt i någon mening till den mångåriga traditionen för forskningsinstitut som är väldigt autonoma, även vad gäller forskningsanslagen...Trots allt anser jag att KBNs system var bättre än det system det ersattes med....Självklart finns idag tydliga tendenser till ett byråkratiserat styre av vetenskapen som känns av i de akademiska miljöerna och som måste anpassa sig till de förväntade förändringarna. I ...debatterna har formuleringen att "inom vetenskapen finns ingen demokrati" nämnts, ...vilket är ett farligt argument att använda mot den ena eller andra organisatoriska formen, eftersom det kan användas till syften som inte alls främjar forskningen. I dagens forskningspolitik upprepar man som ett mantra det gamla kommunistiska mantrat om "prioriterade forskningsområden", eftersom man inte kan "finansiera all forskning". Här

³⁶⁷ Etzkowitz, Henry, "Science and Industrial Policy: Beyond The Endless Frontier" ur Meske, Werner (red. 1998), s. 58.

måste man göra en tydlig åtskillnad mellan grund- och tillämpad forskning, även om dessa ingår i samma forskningsmiljöer. Detta för att den förstnämnda bidrar till den sammanlagda nyttan för forskningssamhället, till vilken vi alla har tillgång. Vetenskapen känner inte till några länder, eftersom kunskap tillhör mänskligheten och är lyktan som upplyser världen (L. Pasteur). Därför borde grundforskningen i huvudsak uppmuntras om den hålls på en hög nivå, och kan bidra till den sammanlagda nyttan... Jag har därför en grundläggande brist på tillit till upprättandet av prioriteringar... eller det senaste modet för vilka forskningsområden man bör ägna sig åt. Införandet av prioriteringar innebär att man drar in "lätsatsforskning". Prioriteringar är däremot behövliga vad gäller tillämpad forskning, och dessa borde vila på statens konkreta behov.³⁶⁸

Przestalskis referenser till det statssocialistiska systemets förkärlek för "prioriterade områden" vad gäller statlig forskningsfinansiering erbjuder, precis som Sztumskis och Leszkowskas argumentationer, på så sätt också alternativa tolkningsmöjligheter ifråga om hur gränsdragningarna kring vetenskapen ska se ut. Återigen blir det tydligt hur en ny-gammalt förhållningssätt till gränsdragningarna i gränsarbetet växer fram med större fokus på vetenskapligt självbestämmande. I citatet framställs dessutom KBN som

³⁶⁸ Przestalski, Andrzej (2006), "Żal mi KBN" i *Forum Akademickie*, 4:2006, s. 34f. Översatt från: "KBN był oryginalnym rozwiązaniem, zapewniającym CAŁĘJ społeczności naukowej kontrolę nad alokacją środków na naukę... KBN nawiązywał w jakimś stopniu do wielowiekowej tradycji instytucji naukowych o dużym zakresie samorządności, a często też samodzielności finansowej. Mimo wszystko uważam, że system KBN-owski był jednak lepszy od wprowadzonego po jego likwidacji... Oczywiście, zaznaczające się dziś tendencje do bardziej biurokratycznego kierowania nauką są dobrze wyczuwane w środowisku i skłaniają do dostosowywania się do przewidywanych zmian. W omawianej dyskusji padało sformułowanie, że „w nauce nie ma demokracji... ale jest niebezpiecznym argumentem w wypowiedzianiu się za takim czy innym systemem organizacji i finansowania nauki, bo może być on wykorzystywany do celów wcale nauce niesprzyjających. W toczonej dziś dyskusji powraca też jak bumerang jeszcze PRL-owska mantra na temat „kierunków priorytetowych”, bo przecież „nie możemy finansować wszystkich badań”. Trzeba tu zrobić wyraźne rozróżnienie pomiędzy badaniami podstawowymi i aplikacyjnymi, chociaż czasami spotykają się one w tych samych ośrodkach badawczych. Otóż, wyniki tych pierwszych są przekazywane do wspólnego koszyka wiedzy, do którego sami mamy pełny dostęp. Nauka nie zna krajów, ponieważ wiedza należy do ludzkości i jest pochodnią, która oświeśla świat (L. Pasteur). Dlatego w badaniach podstawowych powinno się popierać przede wszystkim te, które są prowadzone na dobrym poziomie i mogą do tego koszyka coś wnieść, ...Mam więc zasadnicze wątpliwości co do zasadności priorytetów ...czy aktualnych mód w nauce. Ogłoszenie priorytetów pociąga za sobą ruchy pozorne. Priorytety są natomiast uzasadnione w badaniach aplikacyjnych ...ale te powinny wynikać z konkretnych potrzeb państwa”.

en bättre lösning än den som under perioden råder, vilket ytterligare belyser hur en konflikt uppstår mellan demonteringslinjen och kritiken mot denna. Pendeln slår tillbaka och rundabordssamtalens krav på vetenskaplig autonomi återupprättas, medan den politiska styrningen av forskningen diskrediteras i linje med samtalen 1989. Ytterligare ett exempel på detta är biologen Piotr Kieraciński's artikel *Nauka a Państwo* ("Vetenskapen och staten", min övr.) som också tar upp likheter med den pågående politiseringen av vetenskapen och den under perioden uttalat statsocialistkritiska regimens förhållningssätt till forskning. Han refererar där till fysikprofessor Andrzej Białaś, och skriver:

Enligt honom är vetenskapen ett sökande efter sanningen, inte ett stöd av näringslivet... Under socialismen härskade doktrinen om att vetenskapen ska tjäna teknologin, och verkställa ideologin (dialektisk materialism) och bygga statens prestige. I idag har bara den mittersta punkten fallit bort. De två andra är fortfarande aktuella.³⁶⁹

På flera sätt verkar dock skiftet och det utmanande gränsarbetet som diskrediterar den dominerande linjen gå politiken obemärkt förbi, eftersom kritiken inte bemöts i samma utsträckning som under början av 1990-talet, även om vissa aktörer, såsom Kleiber, fortsätter trovärdighetskampen i politiska dokument. Istället verkar kritikerna i diskussionen i ett slags fränkopplat läge, där slagkraften i kritiken inte blir lika stark som den kunde ha varit i ett praktiskt sammanhang som det rundabordssamtalen gav. Den ökade uteslutningen av den strikt vetenskapliga sfären från reformarbetet, i förening med den omtolkningsprocess vad gäller idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll under årens gång har därmed bidragit till en markant försvagning av möjligheterna att få genomslag för utmanande förhållningssätt i gränsarbetet med gränsdragningarna kring vetenskapen i den polska forskningspolitiska diskussionen.

³⁶⁹ Kieraciński, Piotr (2006), "Nauka a Państwo" i *Forum Akademickie*, 12:2006, s. 27f. Översatt från: "Według niego, nauka to poszukiwanie prawdy, a nie służba gospodarce... W socjalizmie panowała doktryna, że nauka ma służyć technologii, uzasadnieniu ideologii (materializm dialektyczny) oraz budowaniu prestiżu państwa. Dziś tylko środkowy punkt odpadł. Oba pozostałe są aktualne".

Avslutande sammanfattning

De omfattande reformer som sker under den period kapitlet beskriver, är på många sätt häpnadsväckande stora. Det slutgiltiga avskaffandet av KBN som bestämmande instans, och ersättningen av rådet med *Rada Nauki*, blir ett led i anpassningen till ett medlemskap i EU. Utvecklingen präglar den forskningspolitiska styrningssfärens reformarbete och innebär implementeringar av styrdokument i linje med EUs ramprogram för det forskningspolitiska förfarandet, och idén om att sträva efter ett "knowledge based society", där kunskapen är en handelsvara.

I de forum den forskningspolitiska diskussionen tidigare förts präglas samtalet fortfarande av en reformiver, och aktörer som deltar i gränsarbetet använder i regel samma typ av argumentation för den egna linjen som varit tydlig i de tidigare kapitlen. Samtidigt flyttas positionerna fram än mer, och en tydlig demontering av gränsdragningarna verkar ha vunnit epistemisk auktoritet i alla läger.

Samtidigt uppstår dock nya forum för diskussion utanför dem som hitintills funnits, där det börjar höjas kritiska röster mot utvecklingen. Ett utmanande förhållningssätt till de dominerande gränsdragningarna kring vetenskapen växer på så sätt fram, och den tidigare starkt sammansvetsade relationen mellan forskningspolitiker och forskare i diskussionen är inte längre lika tydlig. Två kontrasterande positioner kan urskiljas, och glappet mellan diskussion och faktisk styrning som under den period föregående kapitel beskrev var nästintill obefintligt, har nu blivit påtagligt.

Vändningen ger autonomidiskussionen från nittioalets början ny kraft i gränsarbetet, där tankar om vetenskapligt självbestämmande artikuleras som ett ny-gammalt alternativ till den dominerande demonteringslinjen. Framförallt är det nyttoorienterade synen på vetenskapens roll som börjar ifrågasättas. Detta gäller inte minst tanken om vetenskapens "marknadsvärde" som avgörande förutsättning för dess existensberättigande, vilket kritikerna menar är ett uttryck för en återgång till den sovjetiska modellen (vilket blir ett slagkraftigt retoriskt verktyg i gränsarbetet med diskrediteringen av de "nya" gränsdragningarna). Den ensidiga och materialistiska nyttoorienteringen som kännetecknat polsk forskningspolitik efter EU-inträdet kritiserar därmed för att vila på samma föreställningar som den stats-socialistiska forskningspolitiken en gång gjorde. Åberopandet av "väst" används inte längre av dessa kritiker som en retorisk strategi i gränsarbetet för att främja den egna linjen i termer av att bidra till "bättre" lösningar, utan likställs snarare med negativa värden för första gången sedan stats-

socialismens fall. Argumentationen om närmandet till den sovjetiska modellen illustrerar därmed, på samma sätt som referenserna till den västerländska idealtypen för ett ”modernt”, ”utvecklat” samhälle hos demonteringslinjen, hur gränsarbetet nu bedrivs.

I försök att hävda epistemisk auktoritet för den egna verklighetsbeskrivningen används av båda lägren avståndstagandet från ”det stats-socialistiska” fortfarande som slagkraftigt retoriskt verktyg. Hos demonteringsivrarna heter det ”närmande till det västeuropeiska” då försvaret för reformer diskuteras, medan de kritiska aktörerna hävdar att reformerna (närmandet till ”väst”) just innebär en tillbakagång till hur det såg ut innan 1989. På så sätt är gränsarbetet egentligen präglad av användningen och appellerandet till samma fara. Denna fara har, som jag tidigare påvisat, grund i den politiska kultur Polen präglats av även innan statssocialismens införande och fall. Vad som är anmärkningsvärt är dock hur ”väst” i de kritiska lägren inte längre laddas med positiva värden. Plötsligt tappar den symboliskt eftersträvansvärda positionen mark, och den ”self-colonising tendency” Kovačević menar präglar den semiperifera positionen är inte längre lika uppenbar som den tidigare varit (åtminstone i den demonteringskritiska diskussionen).³⁷⁰ I det kommande kapitlet kommer bland annat denna förändring uppmärksammas. Hur kan vi förstå omvärderingen av den symboliska positionen ”väst” i gränsarbetet? Vilken betydelse har den haft för de omförhandlingarna och omtolkningarna av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll under perioden?

³⁷⁰ Kovačević (2008), s. 5.

9. Sammanfattande slutsatser och diskussion

Jag inledde den här avhandlingen med att placera studien i ett forskningsfält som har sin grund i transformationsstudieområdet, men som mer specifikt behandlar forskningssystemens transformation i de Öst- och Centraleuropeiska länderna. Samtidigt beskrev jag hur de inriktningar forskningen haft där, på institutioners uppbyggnad och struktur, skiljer sig från vad jag velat studera. Här har snarare en idémässig transformation stått i fokus, om hur förändringsdynamiken tog sig uttryck i omtolkningarna och omförhandlingarna av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll i den polska forskningspolitiken mellan 1989 och 2011. I denna studie har jag med hjälp av begreppet ”gränsarbete” analyserat gränsdragningarna kring vetenskap i den polska forskningspolitiska diskussionen efter statsocialismens fall. Det kommande kapitlet är en slutdiskussion. Inledningsvis sammanfattar jag mina resultat, för att sedan mer ingående diskutera och analysera dessa med hjälp av de teoretiska begrepp och perspektiv som jag presenterat i kapitel 3 och 6. Ambitionen är att bidra till en fördjupad, och mer nyanserad förståelse för omförhandlingar och omtolkningar av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll under perioder av transformation.

Gränsarbete i den polska poststatssocialistiska forskningspolitiska diskussionen – en sammanfattning

Gränsarbetet vad gäller gränsdragningarna kring vetenskapen i den polska forskningspolitiska diskussionen mellan 1989 och 2011 kan sammanfattas som en kamp om trovärdighet mellan två beskrivningar av vetenskapens roll i samhället. Dessa två beskrivningar är å ena sidan den antietatistiska separationslinjen som förespråkar vetenskaplig autonomi, och å andra sidan demonteringslinjen, som förespråkar ett närmare förhållande mellan vetenskapen och politiken. I kapitel 5 och kapitel 6, har jag i min analys visat hur

utarbetandet av den forskningspolitiska modellen i Polen i samband med statssocialismens fall och rundabordssamtalen 1989, mer eller mindre utslutande vilade på idéer som vuxit fram inom oppositionen. Då var det de *Solidarność*-anknutna akademikerorganisationerna som var drivande i arbetet med monteringen av gränsdragningarna kring vetenskapen.³⁷¹ Deras verksamhet framförallt under 1980-talets starka oppositionsvåg, präglades i stor utsträckning av en positivistisk syn på vetenskap och forskning i humboldtsk anda.³⁷² Vikten av att lägga beslutandet om forskningspolitiken och den akademiska strukturen i händerna på akademikerna själva framhölls, liksom ett upprätthållande av en "autonomi" och "vetenskaplig frihet" i relationen mellan framförallt sfärerna vetenskap och politik.

I samband med rundabordssamtalen och under början på 1990-talet likställdes också utmaningar av denna beskrivning i princip med sympatier för den statssocialistiska regimen i den forskningspolitiska diskussionen. De aktörer som deltog i utformningen av gränsdragningarna då, hade en tydlig agenda och mål för sitt gränsarbete, det vill säga en så distinkt separation av statlig styrning från den vetenskapliga kunskapsproduktionen som möjligt. Jag visar också här att idén om denna separation kan härledas till det historiska arv som präglat intelligentians forskningsideal och bildningskultur, och också kan förstås som en konsekvens av motståndet mot den sovjetiska modellens lösningar. Motståndet mot statlig styrning i Polen var redan innan statssocialismens införande en del av samhällskulturen, då det medborgerliga förhållningssättet till statsmakten präglades av legitimitetsbrist (se kapitel 5). Min analys av hur monteringen av gränsdragningarna mellan vetenskapen och politiken i det initiala skedet av transformationsprocessen i polsk forskningspolitik gick till, förtydligar att det även var denna bakgrund som förutom motståndet mot den statsocialistiska modellen, präglade utformningen av den nya forskningspolitiken.

På så sätt möjliggjordes en utformning av den polska forskningspolitiska modellen som i stor utsträckning skiljde sig från den övriga västeuropeiska forskningspolitiska utvecklingen under perioden ifråga.³⁷³ Där var denna

³⁷¹ OKPN, TPKN och SKN.

³⁷² Jag tänker här främst på bidraget till den skrift som gavs ut i London 1985, *Poland. Five Years after August*, där kritiken mot den sovjetiska modellen utgjorde stommen, och som kom att bli avgörande för hur den forskningspolitiska frågan, och arbetet den nya forskningspolitiken hanterades fortsättningsvis. Dokumentet *Uwagi o Polityce Naukowej*, blev också grunden för *Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991*, det första offentliga forskningspolitiska dokumentet efter statssocialismens fall.

³⁷³ Gustavsson (1997), s. 27.

istället, som jag visar i kapitel 5, sedan efterkrigstiden präglad av förändringsprocesser, och en allt större förvaltningsanda och övergång till centraliserade budgeterings- och planeringsprocesser. När organiseringen av forskningspolitiken i Västeuropa avlägsnade sig från en syn på gränsdragningar kring vetenskapen som kan liknas vid ett humboldtskt forskningsideal, blev det därmed i min analys tydligt hur den polska forskningspolitiken initialt efter statssocialismens fall närmade sig detsamma.³⁷⁴ Det är anmärkningsvärt hur en forskningspolitisk modell, med närmast utopiska inslag och som kan liknas vid en slags ”vetenskapens republik”, faktiskt genomfördes som en återerövring av intelligentians bildningsideal.

Relativt omgående kom dock utvecklingen att präglas av en svängning, i linje med vad som pågick i Västeuropa. I kapitel 6, 7 och 8 visar jag vilka omfattande förändringar detta innebar för den forskningspolitiska modell som utformades under rundabordssamtalen. Svängningen blev förutsättningen för motsättningen mellan de antietatistiska idéerna baserade på intelligentians ideal och den fortsatta forskningspolitiska utvecklingen i landet. Gränsarbetet i diskussionen som beskrivs i dessa kapitel präglades först av en etablering av en alternativ tolkning, därpå av ett försvar för en demontering av de tydliga gränsdragningar kring vetenskapen som hitintills haft epistemisk auktoritet, vilken sedan kom att prägla diskussionen under hela den studerade perioden.

Till en början (kapitel 6) visar jag hur det gränsarbete aktörerna som företräder demonteringslinjen utför är relativt försiktigt, och i första hand handlar om nyttokrav vad gäller den tillämpande forskningen. Man relaterar ständigt till autonomitanken i sina resonemang, samtidigt som positionerna för demonteringen flyttas fram. Försiktigheten blir dock mindre och mindre tydlig under den senare delen av 1990-talet, och snart är det fråga om en tydlig kamp om trovärdighet, där separationslinjen med sina autonomikrav angrips genom en rad retoriska strategier, vilka jag ger exempel på i kapitel 7 och 8. Demonteringen ger i förlängningen också en ny montering, eller *remontering* av gränsdragningarna kring vetenskapen, som mer eller mindre ligger i linje med EUs forskningspolitiska agenda.

³⁷⁴ Under perioden som kapitel 5 behandlar börjar dock också påverkan från EUs forskningspolitiska riktlinjer blir tydligare, med institutionella arrangemang i form av forskningsråd, nya ramprogram och Lissabonkonventionen, som en effekt av 1980-talets avregleringar av finansmarknaden och den ökande styrningen och kontrollen av den offentliga sektorn.

Från intelligentians bildningsideal till synen på kunskapen som handelsvara

I samband med min analys av gränsarbetet, blev det också tydligt hur de idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll omförhandlats och omtolkats dramatiskt i diskussionen under den period jag studerat. Som jag ser det är dessa omförhandlingar och omtolkningar ett av de tydligaste målen för gränsarbetet. Utan dem blir ju först monteringarna och sedan demonteringarna av gränsdragningarna kring vetenskapen omöjliga i praktiken, då reformarbetet krävt en syn på vetenskapen som går hand i hand med detsamma. Förutom målet, visar jag därför också hur en av *konsekvenserna* av gränsarbetet blivit omförhandlingen och omtolkningen av idéer om och förväntningar och krav på vetenskapens roll.

Under slutet av 1980-talet och början på 1990-talet (kapitel 5 och första delen av kapitel 6) råder intelligentians bildningsideal (som omförhandlats från den sovjetiska modellens ideal) i diskussionen, och en stark tilltro till idén om vetenskapens egenvärde, och den "goda" vetenskapliga kunskapsproduktionen som avhängig oberoende i förhållande till statsmaktens samhällseliga mål. Synen på möjligheterna att separera vetenskap från framförallt den politiska styrningssfären är näst intill allomfattande, och i första hand handlar det om en syn på vetenskap med grund i ett positivistiskt forskningsideal.

Snart blir dock nyttovärden, kopplade till en mer instrumentell vetenskapssyn lik den bland annat Ziman beskrivit i sitt alternativ till det mertoniska normsystemet, mer och mer förhärskande i diskussionen, vilket framkommer framförallt i kapitel 6 och 7. Dessa nyttovärden uttrycks genom att forskning som är samhällsnyttig, ger resultat och är användarvänlig premieras. Det sker på så sätt tydliga förskjutningar i forskningens epistemiska kriterier, som likt det resonemang Elzinga fört, i förlängningen innebär att vetenskapens roll inte längre blir en fråga för forskarna själva, utan för externa aktörer. Synen på "det vetenskapliga samhällskontraktet" kan på så sätt sägas ha förändrats i den polska forskningspolitiska diskussionen under den period jag har studerat, från idéer om vetenskaplig frihet, till idéer om vetenskapens roll som en slags nyttomaximerande kraft i samhället, där användbarhet av forskningsresultaten bedöms enligt en så kallad "beställarkontext".

Det är dock en gradvis förskjutning och omtolkningsprocess jag kunnat se, som gått sida vid sida med demonteringslinjens gränsarbete. Vid en jämförelse av hur aktörer som företräder en mer nyttoorienterad syn på veten-

skapens roll under 1990-talet artikulerar sina positioner, med den under mitten och slutet av 2000-talet blir skillnaden påtaglig. Under den förra perioden är fortfarande utmanandet av de tydliga gränsdragningarna mellan framförallt vetenskapen och politiken försiktig, och vikten av viss vetenskaplig frihet påtalas fortfarande ofta. I 2000-talets diskussion används däremot långt mer starka argumentativa verktyg i diskrediteringen av den separatistiska linjen där bland annat rundabordssamtalens gränsdragningar kring vetenskapen tillskrivs direkt negativa värden. Omtolkningsprocessen sker därmed inte drastiskt eller plötsligt, utan de tidiga nittioalets läsningar blir istället bit för bit ifrågasatta och sedermera avfärdade i det pågående gränsarbetet. Vilka retoriska verktyg har då använts i denna omtolkningsprocess (och gränsarbetet som föregått den)?

Framförallt har ett retoriskt verktyg använts i långt större utsträckning än andra. Jag har i kapitel 6, 7 och 8 visat hur detta retoriska verktyg genomgående fungerat som en referenspunkt, både för artikelförfattare som åberopat de antietatistiska idéerna under transformationsprocessens första år, och de som senare förespråkade demonteringslinjen. Det är den symboliska geografiska positioneringen, eller ”västerländska idealtypen” (sedermera den mer specifikt västeuropeiska) som beroende var i omtolkningsprocessen man befunnit sig, getts värden som kunnat ändra på, eller ge kraft och auktoritet åt resonemang och positioner. För att tala med Gieryn utgör begreppet därmed den viktigaste delen av den *repertoar* av egenskaper som utgjort resurser i aktörernas gränsarbete. Det blir ett verktyg och en målsättning för både den värdekonservativa bildningsaristokraten, som den teknokratiska EU-anhängaren. Men hur kan då detta retoriska verktyg förstås i studiens kontext?

”Väst” som retoriskt verktyg i gränsarbetet

För att återknyta till den kritiska debatt inom transformationsstudiefältet kring dikotomin mellan ”öst” respektive ”väst” som jag beskrev i kapitel 3, kan en förklaringsmodell till varför ”väst” fick ett sådant genomslag som retoriskt verktyg vara viljan att komma från den symboliska geografiska positioneringen i den så kallade semiperiferin.³⁷⁵ I det polska fallet, kopplas

³⁷⁵ Jag har här valt att använda begreppen ”perifer”, ”semiperifer” och ”kärna” för att beskriva identitetspositioneringarna för att jag anser att dessa i högre utsträckning än begreppen ”other” and ”second other” är användbara metaforer i sammanhanget. Egentligen är betydelsen densamma, vilket innebär att jag även kunnat använda de senare.

dessutom "öst" det vill säga periferin, samman med statssocialismen. Eftersom samhällskulturen i Polen, som jag beskrev i kapitel 5, historiskt präglats av ett medborgerligt förhållningssätt till statsmakten, och kanske framförallt av ett förhållningssätt till den statssocialistiska statsmakten, som "utomstående", "främmande" och "obehörigt", utan legitimitet och utan förankring i civilsamhället, blir den perifera positionen oerhört negativt laddad. Användningen av ett retoriskt verktyg som kan kopplas till detta historiska arv blir därför slagkraftigt då det gäller att vinna epistemisk auktoritet. För oppositionen (och i monteringen av rundabordssamtalets gränsdragningar kring vetenskapen) är just "västvärlden och Västeuropa" ett ideal då man beskriver vetenskaplig frihet, i betydelsen brott med den sovjetiska modellen, trots att utvecklingen i denna "västvärld" och Väst-europa sedan länge gått i motsatt riktning.³⁷⁶

När gränsarbetet i den forskningspolitiska diskussionen kommer att präglas av demonteringslinjens idéer, fylls detta "väst" med nya värden.³⁷⁷ Det "västeuropeiska" sättet att bedriva forskningspolitik likställs här med en högre grad av politisk styrning av vetenskap och forskning. Metaforer som att "hamna utanför", eller bli "perifera" förekommer ofta, framförallt som argument mot rundabordssamtalens gränsdragningar. Att man hämtar argumentativ kraft ur den dikotoma symboliska positioneringen "öst" och "väst" är därmed tydligt, då man i regel motiverar gränsdemonteringen med argument som "för att bli ett utvecklat land", "för att bli ett civiliserat land" eller "för att bli ett modernt land". Flera av aktörerna i diskussionen, och kan-

³⁷⁶ Mitt material ger dock vid handen att det faktiskt funnits en medvetenhet om skillnaden mellan det egna förhållningssättet och det "västerländska" under tiden ifråga (slutet av 1980- och början av 1990-talet) funnits. Det utopiska förhållningssättet till det nya forskningspolitiska projektet, och arbetet med gränsdragningarna mellan vetenskapen och politiken där vetenskapen i sin helhet (både den tillämpade forskningen och grundforskningen) styrs av representanter ur den egna sfären, ges bland annat uttryck i det tidigare nämnda citat ur KniPTs möte 1990, där det påpekas att: "We do not intend to build an utopia but, rather, to repair the existing system. The proposed changes are designed as a way to commence the reform. We believe that the system to be introduced in near future will evolve over time and will come closer to models which have proven effective in other (western, min anm.) countries." (citerat efter Jabłeczka 2009, s. 87). Tanken om att "rundabordsmodellen" är väsensskild från hur forskningspolitik bedrivs i övriga västvärlden verkar dock förutom denna passus vara förhärskande under den initiala transformationsperioden det nya forskningssystemet byggts upp, vilket innebär att det kanske i vissa sammanhang fanns en medvetenhet, i andra inte.

³⁷⁷ Det bör poängteras att jag genomgående i mitt material kunnat se hur "väst" respektive "öst" inte getts statiska värden av aktörerna förutom i bemärkelsen att den ena positionen (väst), betraktats som eftersträvnansvärd, och den andra (öst), inte eftersträvnansvärd genomgående fram till 2006. Positionerna kan därför ses som ett slags tomma skal, vars tydligare definitioner först bestämts i specifika debatter.

ske framförallt Michal Kleiber är här drivande. Närmandet till ”väst”, beskrivs av dem som ”förnuftigt”, ”kreativt”, ”modernt”, ”effektivt”, och ”bättre”.

På så sätt positioneras och identifieras rundabordssamtalens gränsdragningar kring vetenskapen med det symboliska ”öst”, det vill säga semi-periferin. ”Öst” får stå i motsatsförhållande till ”väst”, det vill säga ”icke-förnuftigt”, ”okreativt”, ”omodert”, ”ineffektivt” och ”sämre”.³⁷⁸

En semiperifer position på upphällning?

Samtidigt är utvecklingen inte ensidig, och då framförallt inte sedan mitten av 2000-talet. När en kritisk opinion mot de demonterade gränsdragningarna växer fram efter 2006, sker nämligen ett tydligt brott i diskussionen. Demonteringslinjens gränsarbete som hitintills dominerat ifrågasätts egentligen för första gången sedan de omfattande reformerna tog fart, som jag visar i kapitel 8. En viktig del av de kritiska uttrycken är ifrågasättandet av den ensidiga och materialistiska nyttoorientering som kännetecknat forskningspolitiken efter EU-inträdet. Aktörerna i diskussionen menar att den vilar på samma idéer som den statssocialistiska forskningspolitiken en gång gjorde. Vad som dock bör uppmärksammas är att kritiken mot utvecklingen och utmanandet av de aktörer som förespråkar demonteringslinjen, delvis är verkningslöst.

I början av 1990-talet och en bit framåt i tiden var representanter ur akademins forskningspolitiker i och med att KBN fick ministeriestatus och en separat budget. Då var det ”statspolitiska” mer eller mindre tydligt åskilt

³⁷⁸ Det finns även ett annat resultat av min analys som framförallt blir tydligt i kapitel 7 och 8, som kan kopplas till den kritiska transformationsforskningen. Jag vill lyfta fram Blagojevićs analys av hur den semiperifera positioneringen karaktäriseras av en ständig rörelse emellan periferin och kärnan där ”one reform is following the other while the previous has not been finalized, nor its effects explored”. Reformerna haglar ju mer eller mindre under perioden kapitlet beskriver, och i vissa fall har knappt en lagändring implementerats förrän en annan arbetas fram och debatteras flitigt i artiklarna. Dessa reformer beskrivs där som just nödvändiga för att uppgå i den ”västerländska kärnan”. Jag vill därför hävda att den symboliska geografiska positioneringen även får omfattande konsekvenser för själva modelleringen av forskningspolitiken efter statssocialismens fall i Polen, där precis som i debatten, en ”modernisering” likställs med ett närmande till västerländska modeller. På så sätt anser jag även att de snabba reformerna kan sägas möjliggjorts genom den omfattande användningen av det retoriska verktyget ”väst” i gränsarbetet. Att åberopa ”väst” i alla debatter som rör just reformeringar omöjliggjorde i princip en kritik, för vem vill hamna i den semiperifera position aktörerna så målände beskriver som en enkel väg mot periferin? Blagojević (2010), s. 186.

från det ”vetenskapspolitiska” som låg helt i händerna på forskarna själva. I takt med att reformerna implementerades ändrades dock de praktiska politiska omständigheterna. När kritiken artikuleras har därmed omorganiseringen av forskningspolitiken omöjliggjort den renodlade akademiska sfärens deltagande i forskningspolitikens organisering och reformarbete. När så den dominerande demonteringslinjen utmanas, och konflikt ersätter konsensus i diskussionerna, är det bland aktörer som betraktar reformarbetet från utsidan. Man kan på så sätt säga att det först är när den blir verkningslös vad gäller praktiska konsekvenser för politiska förfaranden, som kritiken artikuleras i det offentliga samtalet.

Användningen av det symboliska ”väst” som retorisk strategi, är dock trots detta brott efter 2006, den springande punkten i hur jag kommit att förstå hur gränsarbetet gått till i de diskussioner jag studerat. Begreppet har varit en del av den repertoar som varit tillgänglig och synnerligen effektiv i aktörernas kamp om epistemisk trovärdighet. Samtidigt visar förskjutningarna i de värden som tillskrivs det ”västerländska” efter 2006 att begreppet som retorisk strategi i det här sammanhanget varit relativt kontextberoende, och avhängigt viljan att anpassa sig och att likna ”väst”. När den slutliga tillämpningen av EUs forskningspolitiska agenda sker, och den åtminstone praktiska anpassningen fullbordas, kan man tänka att begreppet tappar auktoritet som det mest effektiva att åberopa, och därmed upphör att vara en knutpunkt i diskussionerna.

Vad som dock är anmärkningsvärt i kritiken som växer fram under den här perioden är hur den symboliskt eftersträvansvärda positionen ”väst” här inte längre ges samma betydelse som under slutet av 1990- och början av 2000-talet. Istället för eftersträvansvärt, visar jag i kapitel 8, hur närmandet till ”kärnan” (dvs. Västeuropa) beskrivs som problematiskt och till och med bakåtsträvande. Flera aktörer liknar utvecklingen vid en återgång till hur forskningspolitiken organiserades enligt den sovjetiska modellen. Det är kanske inte heller en ståndpunkt som tagits helt ur luften med tanke på hur likheten mellan de strategiska program som under perioden utarbetades och implementerades och beskrivningar av hur organiseringen av forskningspolitiken såg ut i Polen under framförallt 1970- och 1980-talen:

For about 20 years from the early 1970s, research and development (including basic research) for all ”sectors” of science was covered by so-called, centrally directed ”research programs”, set out in successive five-year plans. These programs were an aspect of overall planning for the development of science and technology. The main criterion for listing

programs, directions, research and development problems and subjects, was their social and economic utility. This criterion was also applied to basic research. In accordance with the official doctrine that science is a productive force, and guided by the linear model of innovation dominant in this period, the planning of research was introduced and subordinated to the so-called "full-development cycle" (research-development-application).³⁷⁹

I ljuset av diskussionen inom den kritiska transformationsforskningen kring de symboliska geografiska positioneringarnas innebörd för samhällsmodelleringen i de Öst- och Centraleuropeiska länderna, är detta intressant. Det som tidigare varit i princip omöjligt, att likställa "väst" med negativa värden, och det med all kraft, såsom Sztumski eller Leszkowska gör i den oberoende *Sprawy Nauki*, är därför viktigt att poängtera. Ett tydligt exempel är när Sztumski skriver om hur:

Den samtida forskningen är, som aldrig förr, sammanlänkad med ett brett sammanhang av förutsättningar- samhälls- kulturella, omvärldsliga, ideologiska, politiska och ekonomiska. Dessa förutsättningar kommer att breddas ytterligare, i bemärkelsen att forskningens beroende av andra samhällsfärer kommer öka i takt med civilisationsutvecklingen, som kommer med den sk. västerländska kulturens paradigm. I samband med detta ställer man sig frågan om man i denna situation kan tala om, och isåfall hur och i vilken grad, vetenskapens oberoende och autonomi...Pragmatiseringen av vetenskapen leder till att man tar ifrån henne oskulden vad gäller objektivitet och sanning, och gör marionetter av forskare, i händerna på de allsmäktiga finansiella och politiska eliterna...³⁸⁰

Här blir återigen den "autonoma", "sanna" och "objektiva" forskningen åtråvärd, men istället för att kopplas till det begärliga "väst" är det detta "väst" som är boven i dramat. Frågan blir *varför* och *hur* kritiken blir möjlig

³⁷⁹ Jablecka (1995), s. 729.

³⁸⁰ Sztumski, Wiesław (2008), "Ile nauki w nauce?" i (oberoende) *Sprawy nauki*, 10:2008 s.12. Översatt från: "Współczesna nauka, jak nigdy przedtem, jest uwikłana w rozległy kontekst uwarunkowań społecznych, kulturowych, światopoglądowych, ideologicznych, politycznych i ekonomicznych. Sieć tych uwarunkowań będzie rozprzestrzeniać się, a zależność nauki od innych sfer życia społecznego będzie potęgować się w miarę postępu cywilizacyjnego, realizowanego zgodnie z paradygmatami tzw. kultury zachodniej. W związku z tym nasuwa się pytanie, czy w tej sytuacji można mówić, a jeśli tak, to w jakim sensie i stopniu, o niezależności i autonomii nauki...Postępujące upragnatycznienie nauki pozbawia ją cnoty obiektywizmu i prawdy, a z naukowców czyni pariasów lub marionetki w rękach wszechwładnych elit finansowych i politycznych".

just då, och vad det innebär för hur dikotomin öst/väst i polsk forskningspolitisk diskussion, som jag hittills visat vara en stark och viktig del i gränsarbetet, kan komma att förändras.

En förklaringsmodell kan handla om att den polska sociala identiteten i det symboliska "öst" håller på att luckras upp. Synen på Polen i väst-europeiska sammanhang kan idag sägas ha förändrats sedan 1989. Från den "aveuropeiserade" identitet som präglade förhållningssätten då, kan man tänka sig att landet nu i större utsträckning betraktas som en mer naturlig del av Västeuropa, även av "kärnan".³⁸¹ En annan förklaringsmodell är att det handlar om en period i den polska forskningspolitiska utvecklingen där forskningssystemet i hög grad faktiskt kopierats från de modeller som förespråkas i EU. Den semiperifera positionen är därmed inte längre tydlig i formell mening (dvs. i den politiska praktiken). Risken för en uteslutning ur den symboliska kärnan, och en förvisning till den symboliska "periferin" föreligger således inte på samma sätt som den tidigare gjort.³⁸²

Jag vill dock vara försiktig med att hävda att det inom den polska forskningspolitiska diskussionen finns en fullständig upplösning av identitetspositioneringen i det symboliska semiperifera "öst". Kanske handlar det snarare om att de kritiska rösterna mot "väst" som hörs efter 2006 kan tyda på en viss uppluckring av den semiperifera självbilden i diskussionen, som med tidens gång återigen skulle kunna leda till nya omförhandlingar och omtolkningar av gränsdragningarna kring vetenskapen.³⁸³

³⁸¹ Lindelöf (2006), s. 74.

³⁸² I den kritiska transformationsforskningen finns diskussioner kring möjliga och omöjliga förändringar vad gäller de symboliska geografiska positioneringarna och identiteterna. Här beskrivs dessa i första hand som just i ständig förändring, dvs. att de saknar statiska egenskaper. Likväl är det svårt att hitta forskning om hur en upplösning av en semiperifer position kan te sig (dvs. ett fullständigt upptagande i kärnan) och vad som föregår eller implicerar en sådan. Det finns dock en rad studier om hur man på forskningsnivå skulle kunna utarbeta en ny epistemologisk ansats i studier av "öst", där forskarens ansats ska innebära en större frihet från att positionera "öst" i just semiperiferin.

³⁸³ Ett annat sätt att problematisera utvecklingen kan också vara en återblick till den nämnda bristen på legitimitet statsmakten historiskt haft i Polen. De snabba förändringarna i den forskningspolitiska modellen är även anmärkningsvärda i förhållande till denna idéhistoria. Plötsligt blir ju statsmakten, eller också den politiska styrningen någonting eftersträvsvärt i diskussionerna under andra delen av 1990-talet och en bra bit in på 2000-talet. Intelligentians bildningsideal, med betoning på kulturella och humanistiska värden, är ju svärförenliga med den ensidiga materialism och nyttoinriktning förknippad med både statssocialismens forskningspolitiska modell och den forskningspolitiska utvecklingen i den nya statsmakten. Intelligentians idéer om autonomi och frihet tappar således bärkraft som en viktig del av den nationella identiteten under perioden. Förhållningssättet till statsmaktens legitimitet verkar därmed i högre utsträckning upprättad, och intelligentians position försvagad i transformationen av forsknings-

Vetenskap, politik och transformation – en utblick

För att sätta den här avhandlingens resultat i relation till annan, liknande forskning, krävs fler studier inom detta område. Idag saknas den bredd, som skulle kunna göra jämförelser möjliga av hur idémässiga transformationer kopplade till vetenskap i de Öst- och Centraleuropeiska länderna sett ut, samt av hur gränsdragningar kring vetenskapen där förändrats (eller inte förändrats). En sådan bredd skulle kunna bidra till en större inblick i hur hanteringen av frågor som rör vetenskapens roll sett ut i Öst- och Centraluropa efter statssocialismens fall, vilka förutsättningarna varit, samt i vilken utsträckning utvecklingen i länderna präglats av samma eller skilda hanteringar av övergången från en sovjetisk- till en marknadsliberal, demokratisk modell. Under arbetets gång har jag kunnat visa ett möjligt angreppssätt för hur denna problematik kan studeras, bland annat med hjälp av det analytiska verktyget gränsarbete. Flera frågor skulle vara spännande att sätta in i en annan kontext med hjälp av det. Hur har hanteringen av övergången från den sovjetiska modellen påverkat gränsdragningarna kring vetenskapen i övriga Öst- och Centraleuropeiska ländernas forskningspolitik? Har dikotomin öst/väst varit lika påtaglig som retoriskt verktyg i gränsarbeten utanför Polen?

Det empiriska fält som Öst- och Centraleuropas forskningssystem utgör kan också ge nytt ljus åt annan än transformationsstudieorienterad samhällsvetenskaplig forskning om hur värdeförskjutningar av epistemiska kriterier för forskning och vetenskap, och gränsdragningar kring vetenskap kan gå till under perioder av hastig politisk förändring. Att studera en så tydlig svängning vad gäller dessa som jag här kunnat göra, visar på vilket oerhört dynamiskt empiriskt område Öst- och Centraluropa kan vara. Mot ”öst” således.

politiken, åtminstone fram till 2006, då en kritik mot utvecklingen formuleras. Denna kritik har visserligen grund i just en problematisering av hur statsmakten frångår värden som kan kopplas till intelligentians bildningsideal, men uttrycks i sammanhang som inte längre innebär en direkt påverkan på hur forskningspolitiken utformas.

Summary

For the part of Europe that was surrounded by the “Iron Curtain”, the autumn of 1989 entailed the start of comprehensive political changes. During the 1980s, the Soviet Union had taken a less authoritarian stance under the leadership of Mikhail Gorbachev, and the political development that followed meant that the former socialist states in Eastern and Central Europe (*Central and Eastern European Countries*, CEEC) set a new course for democracy and market economy after four decades of authoritarian rule and planned economy. The new wave of liberalisation culminated in the dissolution of the Soviet Union in 1991, thus marking the definite fall of the Iron Curtain.

One of the political areas in which these comprehensive changes were visible was that of research policy. This primarily had to do with re-negotiations and reorganisations of science and the role of research in society, as well as the relationship between politics and science in the CEEC. According to the *Soviet model* which was applied in these countries during the era of socialism, research and scientific activities were closely associated with the auspices of politics. Both the applied research (technological self-sufficiency) and the basic research (which was meant to support the ideological convictions) were perceived as being crucial components of the progress of socialist society. The primary role of science was thus seen to be closely linked to the industrial and economical needs of society, and the research ideal rested to a great extent on the view that the role of research is to support and promote benefit for the state.

The transformation from the Soviet model for research policy is also the subject of this thesis. More precisely, this thesis aims on analysing the ideas about, and the expectations and demands regarding the role of science during the transformation from state socialism to democracy and capitalism in Poland, a country which in a number of ways is a unique research object when it comes to this area. One of the most crucial differences between Poland and the other postsocialist states is its special heritage of ideas in

relation to science and the role of research in society. In many social science studies, the reasons for this special heritage of ideas have been discussed in the light of Poland's variegated political history. The Polish state, even though it was established as early as the 10th century, lost its independency in 1795 and did not obtain state legitimacy until 1918, subsequently becoming a Soviet vassalage state after World War II. The country has thus endured long periods with a lack of state sovereignty, which in turn has contributed to the civil society and its citizens having been set against the state in the form of the government and institutions in the country. The Polish political culture is therefore uniquely characterised by a civil attitude to the state power as being an "outsider", "foreign" and "unauthorised", without legitimacy anchored in the civil society. Many researchers feel that this legitimacy has instead been reserved for a social stratum called the *intelligentsia*, in other words a group of individuals who possess specific social characteristics associated with higher education, and that it is this social class, rather than the state, that has received a decisive role in the formulation and defence of the national identity and the creation of cultural, political and scientific values outside of the state power.

An important part of the Polish intelligentsia's idea-related traditions regarding science and research prior to World War II was formulated according to a Humboldtian liberal model whereby scientific freedom and autonomy and a distinct separation between the spheres of science and politics was emphasised. During the years following the end of World War I, the Polish research system and research policy, at least to the extent that it was actually formulated, was also in line with such a tradition.

Consequently, when the Soviet model for research policy was introduced, it was in opposition to the intelligentsia's research ideal. However, when the reorganisation of the research policy model took shape after 1989, the intelligentsia's research ideal and ideas about the role of science in society once again became an important starting point. In this context a crucial aspect was the desire to break away from the model for the reorganisation of research policy that had been formulated by the Polish communist party PZPR (*Polska Zjednoczona Partia Robotnicza*) in line with the Soviet model. During the roundtable discussions, which were held in conjunction with the transition from state socialism to democracy as part of the formulation of the new policy between the *Solidarność* trade union and PZPR in 1989, the issue of scientific autonomy and the greatest possible freedom from political control was therefore in focus. The scientific fraction that was dealing with this issue at the time, formulated a policy model for

research activities that was more or less the direct opposite of the Soviet model. The ideas of scientific freedom and self-autonomy, as well as the greatest possible separation of politics from science in order to counter a repetition of the control which the state socialist model had entailed, were then realised in the country and, as a result, the formulation of the “role” of science and research no longer lay in the hands of politicians but was instead a matter for the academics themselves, not entirely unlike the relationship between science and politics on which the intelligentsia’s ideal had rested during the years between the two world wars.

In practice this development meant that KBN (*Komitet Badań Naukowych*, “The State Committee for Scientific Research”), became primarily responsible for the formulation of the new research policy and the organisation of the research system. KBN was to operate as a more or less autonomous party in relation to the Polish government, and it not only dealt with application processes regarding research grants but was also responsible for the research policy at macro level in order to safeguard the “freedom” of science from political control. This solution was unique in a number of ways compared to how the structuring of the research systems and research policies in other CEEC had occurred after the fall of state socialism, not least in terms of the fact that the idea of scientific self-autonomy and scientific freedom has actually been incorporated so clearly into the political practice in Poland. Consequently, during only a short period of time, the relationship of politics to the scientific production of knowledge went from being based on an ideal and values that primarily had to do with how science should contribute to the needs of society, to an ideal that instead recognised the value of the scientific production of knowledge in its own right, with everything formulated and developed in the context of research policy. Furthermore, this ideal had strong roots in the country’s political history and in the structures and culture that characterised the “old” research systems, research policy and intelligentsia.

However, comprehensive reforms of the Polish research policy soon started to take shape. The crumbling economy of the early 1990s, at which time the need for the mobilisation of public resources for the building up of the market economy was felt to be a matter of urgency, and after that the preparations prior to the country’s admission to the EU in 2004, contributed to comprehensive renegotiations and reinterpretations of the anti-political control oriented model with academic self-organisation as its foundation. These comprehensive renegotiations and reinterpretations have also been the starting point for my analysis. The central research question is

how the dynamics of change found expression in the reinterpretations and renegotiations of ideas about, and expectations and demands regarding the role of science in the discussions on Polish research policy between 1989 and 2011, found mainly in KBNs periodical journal "Sprawy Nauki".

I have taken the fundamental epistemological approach from a social-constructionist tradition. This means that I have based my work on the premise that ideas about, and expectations and demands regarding the role of science cannot be separated from the historical, social, cultural and political context. For me, one of the main consequences of such an understanding has also entailed a view of these contexts as being decisive for how demarcations are constructed in relation to the question "what is science?" In this way, the question of what constitutes science is an empirical question in this study. Consequently, the demarcations that in various ways have characterised how the role of science has been depicted in Polish research policy between 1989 and 2011, as well as the consequences of these demarcations, are also an important part of how I have analysed my research object, among other things by using the American science-sociologist Thomas F. Gieryn's concept of *boundary-work*. With the help of this concept, this study has come to involve an analysis of demarcations regarding science in the Polish research policy discussion after the fall of state socialism.

Conclusions

The boundary-work in relation to the demarcations regarding science in the Polish research policy discussion between 1989 and 2011 can be summarised as a struggle for credibility between two descriptions of the role of science in society. These two descriptions are represented by, on the one hand, the anti-statist separationist approach which advocates scientific autonomy, and on the other hand the dismantling approach which advocates a closer relationship between science and politics. To begin with, in chapter 5 and chapter 6, I have shown in my analysis how the development of the model for research policy in Poland in conjunction with the fall of state socialism and the roundtable discussions of 1989 rested more or less exclusively on ideas developed by the resistance movement. At this time it was the *Solidarność*-affiliated academic organisations that were the driving forces in relation to the work involving the establishment of the demarcations regarding science. Their activities, in particular during the strong

wave of resistance in the 1980s, were characterised to a great extent by a positivist view of science and research in the Humboldtian spirit. The importance of placing the decision-making process regarding research policy and the academic structure in the hands of the academics themselves was emphasised, as was the importance of maintaining an “autonomy” and a “scientific freedom” in the relationship between, above all else, the spheres of science and politics.

In conjunction with the roundtable discussions, and during the early 1990s, challenges to this description in the research policy discussion were equated in principle with sympathies for the socialist regime. The actors that participated in the formulation of the demarcations at this time had a clear agenda and objective for their boundary-work, namely as distinct a separation as possible of state control from the scientific production of knowledge. In this context I also show that this idea of separation can be traced back to the historical heritage that has characterised the intelligentsia’s research ideal and learning culture, and that it can be understood as a consequence of the resistance to the Soviet model’s solutions. Resistance to state control was already part of the social culture in Poland prior to the introduction of state socialism, since the civil approach to state power was characterised by a lack of legitimacy. My analysis of how the establishment of the demarcations between science and politics occurred in the initial phase of transformation of Polish research policy clarifies that it is also this background, in addition to the resistance to the state-socialist model, which characterised the formulation of the new research policy.

During the period that is dealt with in chapter 5, the EU’s research policy guidelines (among other things) emerged increasingly clearly, with institutional arrangements in the form of research councils, new framework programmes and the Lisbon Convention, as an effect of the deregulations of the finance market during the 1980s and the increasing level of management and control of the public sector. In this way a formulation of the Polish research policy model was made possible that differed to a great extent from the other Western European research policy developments taking place during the period in question. Since the end of World War II, the developments in Western Europe had instead been characterised by change processes, an increasingly prevalent spirit of management, and a transition to centralised budget and planning processes. The instrumental character of knowledge and the idea of assessing research results according to a “client context” were placed in focus, and the demarcations between private enterprise, the state and research became increasingly narrow.

When the organisation of research policy in Western Europe departed from a view of demarcations regarding science that can be likened to a Humboldtian research ideal, it consequently became clear in my analysis how the Polish research policy after the fall of state socialism in fact initially moved closer to such an ideal. It is remarkable how a research policy model that more or less contains utopian elements, and that can be likened to a sort of "science republic", was actually implemented as a recapturing of the pre-war ideas that had characterised the intelligentsia's learning ideal.

Relatively soon, however, developments in Poland were characterised by a turn that was more in line with what had been going on in Western Europe. In chapters 6, 7 and 8 I show what comprehensive changes this entailed for the research policy model that had been formulated during the roundtable discussions. This turn became the basis for the contraposition between the anti-statist ideas based on the intelligentsia's ideals and the continued development of the research policy in the country. As I have described in these chapters, the boundary-work in the discussion was initially characterised by the establishment of an alternative interpretation, followed thereafter by a defence of the dismantling of the clear demarcations regarding science that had thus far had epistemic authority, and which then came to reverberate throughout the entire period I have studied.

To begin with (chapter 6) I show how the boundary-work carried out by the actors who advocated the dismantling approach was relatively cautious and primarily had to do with benefit requirements when it came to the applied research. Constant reference was made to the idea of autonomy in these actors' arguments, while at the same time the positions for dismantling were advanced. This cautious approach did, however, become less and less obvious during the latter part of the 1990s, and soon it was a question of a clear struggle for credibility, whereby the advocates of the separationist approach, with their demands for autonomy, were opposed with a range of rhetorical strategies, as I show in chapters 8 and 9. The dismantling process also eventually gave rise to a new establishment, or *reestablishment* of the demarcations regarding science, which are now more or less in line with the EU's research policy agenda.

In conjunction with my analysis of the boundary-work, it also became clear how the ideas about, and the expectations and demands regarding the role of science have been dramatically renegotiated and reinterpreted in the discussion during the period I have studied. As I see it, these renegotiations and reinterpretations are one of the most distinct *objectives* for the boundary-work. Without them, the initial establishment and subsequent dis-

mantling of the demarcations regarding science would be impossible in practice, since the reform work has required a view of science that goes hand-in-hand with the same. Apart from the objective, I also therefore show how one of the *consequences* of the boundary-work has been the re-negotiation and reinterpretation of ideas about, and expectations and demands regarding the role of science.

During the end of the 1980s and the beginning of the 1990s (chapter 5 and the first part of chapter 6), the intelligentsia's learning ideal (re-negotiated from the values that the Soviet model's ideal gave) was prevalent in the discussion, as a strong belief in the idea of science's intrinsic value and of the "good" scientific production of knowledge being dependent on independence in relation to the state power's societal goals. The view of the possibilities of separating science from, above all else, the political sphere of control was almost all-encompassing, and it primarily had to do with a view of science that has its roots in a positivistic research ideal.

Soon, however, the benefit-related values, connected to a more instrumental view of science, became more and more dominant in the discussion, which is apparent above all else in chapters 6 and 7. Research that is of benefit to society, that provides results and that is user-friendly was rewarded, and the view of the importance of a close relationship between the scientific production of knowledge and economic gains was dominant. In this way, clear shifts in research's epistemic criteria have taken place, which in the long run means that the role of science is no longer a question for the researchers themselves, but rather for external actors. The view of the social contract of science can thus be said to have changed thoroughly in the discussion on Polish research policy during the period I have studied, from ideas about scientific freedom to ideas about the role of science as a sort of benefit-maximising force for society, whereby the usability of research results is determined according to a "client context".

Referensförteckning

Böcker, artiklar och tidskrifter

- Academia in Upheaval: Origins, transfers and transformations of the communist academic regime in Russia and East Central Europe.* David-Fox, Michael & Péteri, György. (red.). 2000, Bergin & Garvey, Westport.
- Allen, Davina. 2000, "Doing Occupational Demarcation: The 'boundary-work' of nurse managers in a district general hospital", *Journal of Contemporary Ethnology*, vol. 29 nr. 3, s. 326-356.
- Alvesson, Mats & Deetz, Stanley. 2000, *Kritisk samhällsvetenskaplig metod.* Studentlitteratur, Lund.
- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj. 1994, *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod.* Studentlitteratur, Lund.
- Andrén, Mats. 2001, *Att frambringa det uthärdliga. Studier till idén om Centraleuropa.* Gidlunds Förlag, Södertälje.
- Antohi, Sorin, Trencsényi, Balázs & Apor, Peter. 2007, *Narratives Unbound. Historical Studies in Post- Communist Eastern Europe.* Central European University Press, Budapest.
- Bache, Ian & Flinders, Matthew. 2004, *Multi-Level Governance.* Oxford University Press, Oxford.
- Balmer, Brian & Sharpe, Margret. 1993, "The Battle for Biotechnology: Scientific and technological paradigms in the management of biotechnology in the 1980s", *Research Policy*, vol. 22 nr. 5-6, s. 463-478.
- Bálazs, Katalin. 1996, "Academic Entrepreneurs and Their Role in 'Knowledge' Transfer", STEEP discussion paper, nr. 37. ESRC Centre on Science, Technology and Environment Policy, University of Sussex, Sussex.

- Bálazs, Katalin, Foulkner, Wendy & Schimank Uwe. 1995, "Science and Technology Studies and Policy in Central and Eastern Europe: What's next?", *Social Studies of Science*, vol. 25 nr. 4, s. 873-883.
- Baldersson, Eirikur. 1995, *The Elusive Frontier: On the emergence and change of a science-society contract*. Diss. Göteborgs Universitet, Göteborg.
- Bartowski, Jerzy. 2003, "Społeczno-ekonomiczny kontekst przemian" i Wiatr, Jerzy (red.), *Demokracja polska 1989-2003*. Wydawnictwo Naukowe "Scholar", Warszawa.
- Benner, Mats. 2001, *Kontrovers och konsensus: vetenskap och politik i svenskt 1990-tal*. SISTER/Bokförlaget Nya Doxa, Nora.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina. 2000, *Textens mening och makt: Metod-bok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Studentlitteratur, Lund.
- Berner, Boel. 2010, "Crossing Boundaries and Maintaining Differences Between School and Industry: Forms of boundary-work in Swedish vocational education", *Journal of Education and Work*, vol. 23 nr. 1, s. 27-42.
- Birstein, Vadim J. 2001, *The Perversion of Knowledge. The True History of Soviet Science*. Westview Press, Oxford.
- Björklund, Fredrika & Rodin, Johnny. 2009, "Det nya Östeuropa: stat och nation i förändring" i Björklund, Fredrika och Rodin, Johnny (red.). *Det nya Östeuropa- stat och nation i förändring*. Studentlitteratur, Lund.
- Blagojević, Marina. 2010, "Non-'White' Whites, Non-European Europeans and Gendered NON-Citizens: On a possible epistemic strategy from the semiperiphery of Europe", *Feminist and critical political economy*, vol. 3, s. 183-197.
- Bullietyn Komitetu Badań Naukowych/Sprawy Nauki*, 1990–2011.
- Capitalizing Knowledge: New intersections of industry and academia*. Etzkowitz, Henry, Webster, Andrew & Healey, Peter (red.). 1998, SUNY Press, Albany.
- Castell, Manuel. 1996, *The Rise of the Network Society*. Blackwell Publishers Inc., Cambridge.
- Chakrabarty, Dipesh. 2000, *Provincializing Europe. Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton University Press, Oxford.
- Christensen, Tom & Laegreid, Per. 2001, *New Public Management: The transformation of ideas and practise*. Ashgate, Aldershot.

- Connelly, John. 2000, *Captive University. The Sovietization of East German, Czech and Polish Higher Education 1945–1956*. University of Carolina Press, Chapel Hill.
- Democratization of Expertise? Exploring Novel forms of Scientific Advice in Political Decisionmaking*. Maasen, Sabine & Weingart Peter. (red.). 2004, Springer, Dordrecht.
- Demokracja polska 1989–2003*. Wiatr, Jerzy (red.). 2003, Wydawnictwo Naukowe "Scholar", Warszawa.
- Den mediala vetenskapen*. Ekström, Anders, (red.). 2004, Nya Doxa, Nora.
- Det nya Östeuropa – stat och nation i förändring*. Björklund, Fredrika, & Rodin, Johnny (red.). 2009, Studentlitteratur, Lund.
- Dankwart, Rustow. 1970, "Transitions to Democracy. Toward a Dynamic Model", *Comparative Politics*, vol. 2 nr. 3, s. 337-363.
- Discourse Theory in European Politics: Identity, policy and governance*. Howarth, David & Torfing, Jacob. (red.). 1994, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Economic Thought in Communist and Postcommunist Europe*. Wagner, Hans-Jurgen (red.). 1998, Routledge, London.
- Eder, Klaus. 2006, "Europe's Borders: The narrative construction of the boundaries of Europe", *European Journal of Social Theory*, vol. 9 nr. 2, s. 255-271.
- Elzinga, Aant. 1985, "Research Bureaucracy and the Drift of Epistemic Criteria" i Björn Wittrock & Aant Elzinga (red.). *The University Research System: The public policies of the home of scientists*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Elzinga, Aant. 1993, "Universities, Research and the Transformation of the State in Sweden" i Rothblatt, Sheldon & Wittrock, Björn (red.). *The European and American University since 1800. Historical and Sociological Essays*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Elzinga, Aant och Jamison, Andrew. 1995, "Changing Policy Agendas in Science and Technology" i Jasanoff, Sheila (red.). *Handbook of Science and Technology Studies*. Sage Publications, London.
- Empowering Technology: Implementing a U.S. strategy*. Branscomb, Lewis M (red.). 1993, MIT Press, Cambridge.
- Esping Andersen, Goesta. 1996, *Welfare States in Transition: National adaptations in global economies*. Sage, London.

- Etzkowitz, Henry. 2008, *The Triple Helix- University, Industry, Government, Innovation in Action*. Routledge, London.
- Etzkowitz, Henry. 1998, "The Norms of Entrepreneurial Science: Cognitive effects of the new university-industry linkages", *Research policy*, vol. 27 nr. 8, s. 823-833.
- Etzkowitz, Henry. 1998, "Science and Industrial Policy: Beyond the endless frontier" i Meske, Werner (red.). *Transforming Science and Technology Systems – The Endless Transition*. IOS Press, Nato Science Series 4: Science and Technology Policy, vol. 23. IOS Press, Amsterdam.
- Etzkowitz, Henry & Leydesdorff, Loet. 2000, "The Dynamics of Innovation: From national systems and 'Mode 2' to a Triple Helix of university-industry-government relations", *Research Policy*, vol. 29, nr. 2, s. 109-123.
- The European and American university since 1800. Historical and Sociological Essays*. Rothblatt, Sheldon & Wittrock, Björn (red.). 1993, Cambridge University Press, Cambridge.
- Evans, Peter. 1995, *Embedded Autonomy: States and industrial transformation*. Princeton University Press, Oxford.
- Fleck, Ludwik. 1997, *Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum: Inledning till läran om tankestil och tankekollektiv*. Brutus Östlings Förlag, Symposium, Stockholm.
- Flis, Stanisław. 2004, *Polski Instytut Naukowy w Ameryce: Przewodnik po zbiorach archiwalnych*. Wyd. Wydawnictw, Warszawa.
- Feyerabend, Paul. 1975, *Against Method*. New Left Books, London.
- Forum Akademickie*, 1997–2011.
- From Sovietology to Postcoloniality – Poland and Ukraine from a Postcolonial Perspective*. Korek Janusz, (red.). 2007, Södertörn Academic Studies 32. Södertörns högskola, Huddinge.
- From System Transformation to European Integration: Science and technology in post-communist Europe*. Meske, Werner (red.). 2004, LIT Verlag, Munster.
- Fröberg, Merith. 2010, *Teknik och genus i skapandet av gymnasieskolans teknikprogram. Översättningar och gränsarbete på tre nivåer*. Diss. Linköping Universitet, Linköping.
- Gaskell, George & Bauer, Martin W. 2001, *Biotechnology 1996–2000, the Years of Controversy*. NMSI Trading Ltd. Science Museum, London.
- Gerner, Kristian. 2009, "Polen – från motstånd i Gdansk till EU-medlemskap" i Björklund, Fredrika & Rodin, Johnny (red.). *Det nya Östeuropa- stat och nation i förändring*. Studentlitteratur, Lund.

- Gieryn, Thomas. 1983, "Boundary-Work and the Demarcation of Science from Non-Science: Strains and interests in professional ideologies of scientists", *American Sociological Review* vol 48 nr. 6, s. 781-795.
- Gieryn, Thomas. 1999, *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the line*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Gieryn, Thomas. 1995, "Boundaries of Science" i Jasanoff, Sheila, Markle, Gerald E., Petersen, James C. & Pinch, Trevor (red.). *Handbook of Science and Technology Studies*. Sage Publications, London.
- Gibbons, Michael. 1999, "Science's New Contract with Society", *Nature* 402, s. C 81-C84.
- Graham, Loren R. 1993, *Science in Russia and the Soviet Union: A short history*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Gustavsson, Sverker. 1997, "Forskningens frihet efter kalla kriget" i Öhman, Christer (red.). *Uppsala universitet inför 2000-talet*. Universitetsbiblioteket, Uppsala.
- Guston, David H. 2000, *Between Politics and Science: Assuring the integrity and productivity of research*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Guston, David H. & Keniston, Kenneth. 1994, *The Fragile Contract: University science and the federal government*. Cambridge University Press, Cambridge.
- The Handbook of Science and Technology Studies*. Hackett, Edward J. (red.). 2007, The MIT Press, Cambridge.
- Handbook of Science and Technology Studies*. Jasanoff, Sheila, Markle, Gerald E., Petersen, James C. & Pinch, Trevor (red.) 1995, Sage Publications, Thousand Oaks.
- Harber, Hans. 2005, *Inside the Politics of Technology: Agency and normativity in the co-production of technology and society*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Haraldsson, Jennie. 2010, *Det ska ju vara lite äventyr- styrning av svensk forskarutbildning utifrån reformen 1998*. Diss. Göteborgs Universitet, Göteborg.
- Hasselberg, Ylva. 2009, *Vem vill leva i kunskapssamhället? Essäer om universitetet och samtiden*. Gidlunds förlag, Hedemora.
- Herczyński, Ryszard. 2008, *Spętana nauka: opozycja intelektualna w Polsce 1945–1970*. Wydawnictwo Semper, Warszawa.
- Hicks, Barbara. 1996, *Environmental Politics in Poland. A Social Movement Between Regime and Opposition*. Columbia University Press, New York.

- Hubner, Piotr. 1991, *Polityka naukowa w Polsce w latach 1944–1953: Geneza systemu*. Wydawn. i Druk. "Secesja", Warszawa.
- Hubner, Piotr. 1994, *Siła przeciw rozumowi... Losy Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1939-1989*. Wydawn. i Druk. "Secesja", Warszawa.
- Hubner, Piotr. 1998, "The Last Flight of the Pegasus: The story of the Polish Academy of Science and Letters and of the Warsaw Scientific Society 1945–1952", *East European Politics and Societies* vol. 13 nr. 1, s. 71-116.
- Inteligencja w Polsce. Specjaliści, twórcy, klerkowie, klasa średnia*. Domański, Henryk (red.). 2008, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Ivanov, Konstantin. 2002, "Science after Stalin. Forging a new image of Soviet science", *Science in context* vol. 15 nr. 2, s. 317-338.
- Jablecka, Julita. 1995, "Changes in the Management and Finance of the Research System in Poland: A survey of the opinions of the grant applicants", *Social Studies of Science* vol. 25 nr. 4, s. 727-753.
- Jablecka, Julita. 2009, *Finansowanie badań ze źródeł publicznych*. Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Jaroszyński, Maurycy. 1946, "Autonomia uniwersytetu albo autonomia nauki", *Kuźnica* nr. 5, s. 7-9.
- Jasanoff, Sheila. 2005, *Designs on Nature: Science and democracy in Europe and the United States*. Princeton University Press, Oxford.
- Jasanoff, Sheila. 2004, "Ordering Knowledge Ordering Society" i Jasanoff, Sheila (red.). *States of Knowledge. The co-production of science and the social order*. Routledge, London.
- Jasanoff, Sheila. 2004, "The Idiom of Co-Production" i Jasanoff, Sheila (red.). *States of Knowledge: The Co-Production of Science and Social Order*. Routledge, London.
- Johannsen, Lars. 2000, *The Constitution and Democracy: The choice and consequence of the constitution in post-communist countries*. Politica, Aarhus.
- Jonsson, Kjell & Larsson, Jenny. 2004, "Mellan vetenskap och vers: Ärtflighetsforskare som publika vetenskapsmän 1940–1960" i Ekström, Anders (red.) *Den mediala vetenskapen*. Nya Doxa, Nora.
- Jörnsten Anders. 2008, *Forskningens nytta – om ambivalens i forskningspolitik och vardag*. Diss. Uppsala Universitet, Uppsala.
- Karczewski, Witold. 1991, *Transformation of Science in Poland*. State Committee for Scientific Research, Warszawa.
- Kennedy, Michael, D. 1991, *Professionals, Power and Solidarity in Poland. A critical sociology of Soviet-type society*. Cambridge University Press, Cambridge.

- The knowledge-based economy. The European Challenges of the 21th Century.* Vol. 5. Kuklinski, Jan (red.). 2000, Science and Government Series. KBN, Warszawa.
- Kolarska-Bobińska, Barbara. 2003, "The EU Accession and Strengthening of Institutions in East central Europe: The case of Poland", *East European Politics and Societies*, vol. 17 nr. 1, s. 91-98.
- Korek, Janusz. 2000, *Paradoksy paryskiej "Kultury". Styl i tradycje myślenia politycznego*. Wydawn. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Kovačević, Nataša. 2008, *Narrating Post/Communism: Colonial discourse and Europes borderline civilization*. Routledge, London.
- Kozłowski, Jan. 1998, "Institutional Transformation of the STS in Poland" i Meske, Werner (red.). *Transforming Science and Technology Systems – Tthe Endless Transition*. IOS Press, Nato Science Series 4: Science and Technology Policy- Vol. 23. IOS Press, Amsterdam.
- Kozłowski, Jan. 2004, "Poland: Restructuring S&T without radical transformation" i Meske, Werner (red.). *From System Transformation to European Integration- Science and technology in Central and Eastern Europe at the beginning of the 21st century*. LIT VERLAG, Munster.
- Kremontsov, Nikolai. 1996, *Stalinist Science*. Princeton University Press, Oxford.
- Kuhn, Thomas. 1962, *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press, Chicago.
- Kulawik, Teresa. 2009, "Science Policy and Public Accountability in Poland: The case of embryonic stem-cell research", *Science and Public Policy* vol. 36 nr.6, s. 469-482.
- Liedman, Sven-Eric. 1997, *I skuggan av framtiden*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm.
- Linde, Jonas & Ekman, Joakim. 2006, *Demokratiseringsprocesser. Teoretiska ansatser och empiriska studier*. Studentlitteratur, Lund.
- Lindelöf, Karin S. 2006, *Om vi nu ska bli som Europa – Könsskapande och normalitet bland unga kvinnor i transitionens Polen*. Diss. Makadam förlag, Göteborg.
- Linz, Juan J. & Stepan, Alfred. 1996, *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Lukowski, J. & Zawadzki H.A. 2009, *A Concise History of Poland*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Martinson, Helle. 2001, "Formation of R&D Policy in a Small Country in a Changing World", i Vihalemm, Rain. (red.). *Estonian Studies in the History of Philosophy and Science*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Matynia, Elzbieta. 2001, "Furnishing Democracy at the end of the Century: The Polish Round Table and others", *East European Politics and Societies*, vol. 15 nr. 2, s. 454.
- Melander, Fredrik. 2006, *Lokal forskningspolitik. Institutionell dynamik och organisatorisk omvandling vid Lunds universitet 1980-2005*. Diss. Lunds Universitet, Lund.
- Merton, Robert. 1973, *The Sociology of Science: Theoretical and empirical investigations*. University of Chicago Press, Chicago.
- Meske, Werner. 2004, "Analyzing the Transformation of S&T in CEECs- The theoretical and methodological approach" i Meske, Werner (red.). *From system transformation to European Integration- Science and technology in Central and Eastern Europe at the beginning of the 21st century*. LIT VERLAG, Munster.
- Meske, Werner 1998, "Preface" i Meske, Werner, Mosoni-Fried, Judith, Etkowitz, Henry & Nesvetailov, Gennady (red.). *Transforming Science and Technology Systems – the Endless Transition?* NATO Science Series 4: Science and Technology Policy- Vol. 23. IOS Press, Amsterdam.
- Meske, Werner. 2004, "Science and Technology in CEECs at the Socialist era" i Meske, Werner (red.). *From System Transformation to European Integration- Science and technology in Central and Eastern Europe at the beginning of the 21st century*. LIT VERLAG, Munster.
- Meske, Werner, 2002, "Science in Formerly Socialist Countries – Asset Or Liability Within New Societal Conditions?". XV World Congress of Sociology "The Social World in the Twenty First Century: Ambivalent Legacies and Rising Challenges". WZB, Arbeitsgruppe Wissenschaftstransformation, Berlin.
- Meske, Werner. 2004, "The reorganization of S&T systems in CEECs during the 1990s", i Meske, Werner (red.). *From System Transformation to European Integration- Science and technology in Central and Eastern Europe at the beginning of the 21st century*. LIT VERLAG, Munster.
- Meske, Werner. 1998, "Toward New S&T Networks: The Transformation of Actors and Activities" i Meske, Werner, Mosoni-Fried, Judith, Etkowitz, Henry och Nesvetailov, Gennady (red.). *Transforming Science and Tech-*

- nology Systems- the Endless Transition?* NATO Science Series 4: Science and Technology Policy- Vol. 23. IOS Press, Amsterdam.
- The Modernisation of European Universities. Cross-National Academic Perspectives.* Kwiek, Marek och Kurkiewicz Andrzej. (red.). 2012, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt.
- Mokrzycki, Edmund. 1996, "Is the Intelligentsia Still Needed in Poland", *Polish Sociological Review*, vol. 4 nr. 112, s. 341-348.
- Mouffe, Chantal & Laclau, Ernesto. 1985, *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics.* Verso, London.
- Nauka. 2007, nr 16, Polska Akademia Nauk, Warszawa
- The New Production of Knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies.* Gibbons, Michael (red.). 1994, Sage, London.
- New Europe. The Impact of the First Decade i Vol 2 Variations on the Pattern.* Dutkiewicz, Piotr & Rakowska-Harmstone, Teresa (red.). 2006, Institute of Political Studies PAS, Collegium Civitas Press, Warszawa.
- Nowotny, Helga, Scott, Peter & Gibbons, Michael. 2003, "Mode 2' Revisited: The New Production of Knowledge", *Minerva*, vol 41, nr. 3, s. 179-194.
- Nowotny, Helga. 2005, *The Public Nature of Science Under Assault: Politics, markets, science and the law.* Springer, Berlin.
- Nybohm, Thorsten. 1986, "Bernalism och forskningsorganisation: vetenskapsideologi och forskningspolitik i 1930-talets Sverige". Ingår i Tekniska Museets årsbok 5, s. 83-94. Daedalus, Stockholm.
- O'Donnell, Guillermo & Schmitter, Philippe. 2006, *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative conclusions about uncertain democracies.* Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Offe, Claus. 1996, *The Varieties of Transition: the East European and East German experience.* The MIT Press, Cambridge.
- Participatory Technology Assessment: European Perspectives.* Simon, Joss & Bellucci, Sergio (red.). 2002, University of Westminster, Westminster.
- Péteri, György. 2010, *Imagining the West in Eastern Europe and the Soviet Union.* University of Pittsburgh Press, Pittsburgh.
- Pierre, Jon & Peters, Guy B. 2000, *Governance, Politics and the State.* Macmillan Publishers Limited, London.
- Politics, Theory and Contemporary Culture.* Poster, Mark (red.). 1993, Columbia University Press, New York.
- Rabkin, Yakov M. 1998, "Science after Communism" i Meske, Werner, Mosoni-Fried, Judith, Etzkowitz, Henry & Nesvetailov, Gennady (red.).

- Transforming Science and Technology Systems- the Endless Transition?*
NATO Science Series 4: Science and Technology Policy- Vol. 23. IOS Press, Amsterdam.
- Radošević, Slavo. 2003, "Patterns of Preservation, Restructuring and Survival: Science and technology policy in Russia in post-Soviet era", *Research Policy* vol. 32 nr. 6, s. 1105-1124.
- Re-Thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty.*
Nowotny Helga, Scott, Peter & Gibbons, Michael. (red.). 2001, Polity Press, Cambridge.
- Rindzeviciute, Egle. 2010, "Purification and Hybridisation of Soviet Cybernetics. The Politics of Scientific Governance in an Authoritarian Regim" *Archiv für Sozialgeschichte* nr. 50, s. 289-309.
- Rothblatt, Sheldon & Wittrock, Björn. 1993, *The European and American University since 1800: historical and sociological essays.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Roszkowski, Wojciech & Kofman, Jan. 2006, "Poland" i Rakowska-Harmstone, Teresa & Dutkiewicz, Piotr (red.). *New Europe. The Impact of the First Decade. Vol 2 Variations on the Pattern.* Institute of Political Studies PAS, Collegium Civitas Press, Warszawa
- Said, Edward. 1978, *Orientalism.* Pantheon, New York.
- Sharpf, Fritz. 1997, *Games Real Actors Play: Actor-centered institutionalism in policy research.* Westview Press, Oxford.
- Shinn, Terry. 2002, "The Triple Helix and the New Production of Knowledge: Prepackaged thinking on science and technology", *Social Studies of Science*, vol. 32 nr. 4, s. 599-614.
- Schimank, Uwe. 1995, "Transformation of Research Systems in Central and Eastern Europe: A coincidence of opportunities and trouble", *Social Studies of Science*, vol. 25 nr. 4, s. 633-653.
- The Science Industry Nexus- History, Policy Implications.* Grandin, Karl, Wormbs, Nina & Widmalm Sven (red.). 2004. Science History Publications/USA & The Nobel Prize Foundation 2004, Sagamore beach.
- Science, Politics and Morality. Scientific Uncertainty and Decision Making.* von Schomberg, René (red.). 1993, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Simeonova, Kostadinka. 1993, "Conflicts in the Bulgarian Scientific System in Transition to Market Economy", *Science Studies* Vol. 6 nr. 1, s. 65-73.
- Sisimondo, Sergio. 2004, *An Introduction to Science and Technology Studies.* Blackwell Publishing, Malden.

- Sprawy Nauki* (den oberoende utgåvan), 2006–2011.
- States of Knowledge: The Co-Production of Science and Social Order*. Jasanoff, Sheila (red.). 2004, Routledge, London.
- Stehr, Nico. 2001, "A World Made of Knowledge", *Society*, vol. 39, nr. 1, s. 89-92.
- Stehr, Nico. 2005, *Knowledge Politics*. Paradigm, Boulder.
- Stehr, Nico. 1994, *Knowledge Societies*. Sage Publications, London.
- Sörlin, Sverker & Törnqvist, Gunnar. 2000, *Kunskap för välstånd: universiteten och omvandlingen för Sverige*. SNS Förlag, Stockholm.
- Thoresson, Karin. 2011, *Att beräkna det goda samhället*. Diss. Linköpings Universitet, Linköping.
- Torring, Jacob. 2004, "Discourse Theory: Achievements, arguments and challenges" i Howarth, David & Torring, Jacob (red.). *Discourse Theory in European Politics: Identity, policy and governance*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Transforming Science and Technology Systems – The Endless Transition?* Meske, Werner, Mosoni-Fried, Judith, Etzkowitz, Henry & Nesvetailov, Gennady (red.). 1998, NATO Science Series 4: Science and Technology Policy- Vol. 23. IOS Press, Amsterdam.
- Twardowski, Tomasz & Michalska, Aneta. 2001, *KOD: Korzyści, oczekiwania, dylematy biotechnologii*. Zakład Poligraficzny Mos-Łuczak, Poznań.
- Uncertain Transition. Ethnographies of Change in the Postsocialist World*. Bura-woy, Michael & Verdery, Katherine (red.). 1999, Rowman & Littlefield Publishers, Maryland.
- Universities and the Global Knowledge Economy: A triple helix of university-industry-government relations*. Etzkowitz, Henry & Leydesdorff, Loet (red.). 1997, Continuum, London.
- Uppsala universitet inför 2000-talet. Festskrift till Stig Strömholm*. Öhman, Christer (red.). 1997, Universitetsbiblioteket, Uppsala.
- Vetenskapens sociala strukturer*. Widmalm, Sven (red.). 2008, Nordic Academic Press, Lund.
- Walicki, Andrzej. 1993, *Zniewolony umysł po latach*. Wydawnictwo "Czytelnik", Warszawa.
- Walicki, Andrzej. 1991, "From Stalinism to Post-Communist Pluralism: The Case of Poland", *New Left Review*, 185/1, s. 93-121.

- Weingart, Peter. 1997, "From 'Finalization' to 'Mode 2': Old wine in new bottles?", *Social Science Information*, vol. 36, nr. 4, s. 591-613.
- Winther-Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise. 2000, *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur, Lund.
- Wittrock, Björn & Elzinga, Aant (red.). 1985. *The University Research System: The public policies of the home of scientists*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Wymiary życia społecznego*. Marody, Mirosława (red.). 2004, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Ziman, John. 1996, "'Postacademic' Science: Constructing knowledge with networks and norms", *Science Studies* vol. 9 nr. 1, s. 67-80.
- Ziman, John. 2000, *Real Science: What it is, and what it means*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ziman, John. 1987, *Science in a Steady State: The research system in transition*. Science Policy Support Group, London.
- Wolf, Larry. 1994, *Inventing Eastern Europe. The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Stanford University Press, Stanford.

Offentligt tryck

- The Act of 12 January 1991 on the State Committee for Scientific Research*. "Ustawa z 12 stycznia 1991 r. o Komitecie Badań Naukowych". 1991, Dziennik Ustaw Nr. 33 poz. 389. KBN, Warszawa.
- The Act of 8 October, 2004 on the Principles of Financing Science*, "Ustawa z 8 października 2004r. o Zasadach Finansowania Nauki". 2004, Dziennik Ustaw Nr. 238 poz. 2390. Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa.
- The Basis for the Government Administration Concerning Organization and Funding of Science*, "Założenia Reformy Systemu Organizacji i Finansowania Nauki". 2002, Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa.
- The Basis for the Government Realization of the Reform on Science policy of the State*" Założenia Reformy Systemu Realizacji Polityki Naukowej Państwa". 2002, Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa.
- The Basis for the National Science and Technology Policy*, "Założenia Polityki Naukowej i Naukowo Technicznej Państwa: Cele priorytety finansowanie". 1993, KBN, Warszawa.

- The Constitution of the Republic of Poland of 2: nd April 1997.* "Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997" 1997, Dziennik Ustaw Nr. 78, poz. 483. Warszawa.
- Building Upon Knowledge: Science reform for Poland's development.* 2008, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.
- Deklaracja Komitetu Badań Naukowych w Sprawie Etyki w Nauce Uchwalona na Wnioski Opiniodawczo-Doradczego Zespołu do Spraw Etyki w Nauce.* 2000, KBN, Warszawa.
- Narodowa Strategia Integracji (NSI).* 1997, Komitet Integracji Europejskiej, Warszawa.
- National reform program 2005–2008 to Implement the Lisbon Strategy,* "Krajowy Program Reform na lata 2005–2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej". 2005, Warszawa.
- National Scientific Research and Development Programme,* "Krajowy Program Badań Naukowych i Prac Rozwojowych". 2008, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.
- Partnership for Knowledge.* 2010, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa
- Pilot Foresight Project in the "Health and Life" Research Area.* 2006, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.
- Principles of Scientific and Technological Policy of the State After 1991.* "Założenia do aktów prawnych dotyczących obszaru nauki, szkolnictwa wyższego i działalności badawczo-rozwojowej". 1991, I "Nauka polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój" No 2, Warszawa.
- Strategia zwiększenia nakładów na działalność B&R w celu osiągnięcia założeń Strategii Lizbońskiej.* 2004, Departament Innowacyjności Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.
- The Strategy for Innovation and Efficiency of the Economy,* "Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki". 2006, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego och Ministerstwo Gospodarki, Warszawa.
- The Supplement to the Basis for National Science and Technology Policy.* Dodatkowe Założenia polityki naukowej i naukowo-technicznej państwa: Cele, priorytety, finansowanie". 1997, KBN, Warszawa.
- Założenia do aktów prawnych dotyczących obszaru nauki, szkolnictwa wyższego i działalności badawczo-rozwojowej.* 1989, i "Nauka polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój" No 2. Społeczny Komitet Nauki, Warszawa.
- Założenia Polityki Innowacyjnej Państwa do 2020 roku.* 1999, KBN, Warszawa.

Założenia Polityki Naukowej, Naukowo-Technicznej i Innowacyjnej do 2020 r. 2004, KBN, Warszawa.

White paper-Poland-the European Union. Science and technology. 1997, Institute of Control and Computation Engineering WUT, Warszawa.

Wstępne Założenia do Zmiany Systemu Badań Naukowych i Prac Rozwojowych. 2006, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

2015 Science Strategy. "Strategia rozwoju nauki do 2015 roku". 2007, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

Övrigt

Comments on Research Policy. "Uwagi o polityce naukowej". 1989, Społeczny Komitet Nauki, Warszawa.

Framework 3C. Framework Programme of Community Activities in the Field of Research and Technological Development 1990–1994. Nummer 164.

Kleiber, Michał. 2002, "Założenia reform: System organizacji i finansowania nauki". Text framförd under en av PANs sittningar, "Majowe Posiedzenie Zgromadzenia Ogólnego PAN". Kan hämtas på <http://kbn.icm.edu.pl/pub/kbninfo/zopan/index.html#up>

PIS 2005: 1V Rzeczpospolita. Sprawiedliwość dla Wszystkich. Program Prawa i Sprawiedliwości, Warszawa.

Poland. Five Years after August. 1985, London.

The 5th Framework Programme of Research, Technological Development and Demonstration Activities of the European Union. <http://ec.europa.eu/research/fp5.html>

Europa 2020. En strategi för smart och hållbar tillväxt för alla. 2010, Europeiska Kommissionen.

OECD Thematic Review of Tertiary Education. 2007, Organisation for Economic Co-operation and Cultural Development, Paris.

Södertörn Doctoral Dissertations

1. Jolanta Aidukaite, *The Emergence of the Post-Socialist Welfare State: The case of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania*, 2004
2. Xavier Fraudet, *Politique étrangère française en mer Baltique (1871–1914): de l'exclusion à l'affirmation*, 2005
3. Piotr Wawrzeniuk, *Confessional Civilising in Ukraine: The Bishop Iosyf Shumliansky and the Introduction of Reforms in the Diocese of Lviv 1668–1708*, 2005
4. Andrej Kotljarchuk, *In the Shadows of Poland and Russia: The Grand Duchy of Lithuania and Sweden in the European Crisis of the mid-17th Century*, 2006
5. Håkan Blomqvist, *Nation, ras och civilisation i svensk arbetarrörelse före nazismen*, 2006
6. Karin S Lindelöf, *Om vi nu ska bli som Europa: Könsskapande och normalitet bland unga kvinnor i transitionens Polen*, 2006
7. Andrew Stickley, *On Interpersonal Violence in Russia in the Present and the Past: A Sociological Study*, 2006
8. Arne Ek, *Att konstruera en uppslutning kring den enda vägen: Om folkrörelsers modernisering i skuggan av det Östeuropeiska systemskiftet*, 2006
9. Agnes Ers, *I mänsklighetens namn: En etnologisk studie av ett svenskt biståndsprojekt i Rumänien*, 2006
10. Johnny Rodin, *Rethinking Russian Federalism: The Politics of Intergovernmental Relations and Federal Reforms at the Turn of the Millennium*, 2006
11. Kristian Petrov, *Tillbaka till framtiden: Modernitet, postmodernitet och generationsidentitet i Gorbačevs glasnost' och perestrojka*, 2006
12. Sophie Söderholm Werkö, *Patient patients? Achieving Patient Empowerment through Active Participation, Increased Knowledge and Organisation*, 2008
13. Peter Bötcker, *Leviatan i arkipelagen: Staten, förvaltningen och samhället. Fallet Estland*, 2007
14. Matilda Dahl, *States under scrutiny: International organizations, transformation and the construction of progress*, 2007

15. Margrethe B. Søvik, *Support, resistance and pragmatism: An examination of motivation in language policy in Kharkiv, Ukraine*, 2007
16. Yulia Gradszkova, *Soviet People with female Bodies: Performing beauty and maternity in Soviet Russia in the mid 1930–1960s*, 2007
17. Renata Ingbrant, *From Her Point of View: Woman's Anti-World in the Poetry of Anna Świrszczyńska*, 2007
18. Johan Eellend, *Cultivating the Rural Citizen: Modernity, Agrarianism and Citizenship in Late Tsarist Estonia*, 2007
19. Petra Garberding, *Musik och politik i skuggan av nazismen: Kurt Atterberg och de svensk-tyska musikrelationerna*, 2007
20. Aleksei Semenenko, *Hamlet the Sign: Russian Translations of Hamlet and Literary Canon Formation*, 2007
21. Vytautas Petronis, *Constructing Lithuania: Ethnic Mapping in the Tsarist Russia, ca. 1800–1914*, 2007
22. Akvile Motiejunaite, *Female employment, gender roles, and attitudes: the Baltic countries in a broader context*, 2008
23. Tove Lindén, *Explaining Civil Society Core Activism in Post-Soviet Latvia*, 2008
24. Pelle Åberg, *Translating Popular Education: Civil Society Cooperation between Sweden and Estonia*, 2008
25. Anders Nordström, *The Interactive Dynamics of Regulation: Exploring the Council of Europe's monitoring of Ukraine*, 2008
26. Fredrik Doeser, *In Search of Security After the Collapse of the Soviet Union: Foreign Policy Change in Denmark, Finland and Sweden, 1988–1993*, 2008
27. Zhanna Kravchenko, *Family (versus) Policy: Combining Work and Care in Russia and Sweden*, 2008
28. Rein Jüriado, *Learning within and between public-private partnerships*, 2008
29. Elin Boalt, *Ecology and evolution of tolerance in two cruciferous species*, 2008
30. Lars Forsberg, *Genetic Aspects of Sexual Selection and Mate Choice in Salmonids*, 2008
31. Eglė Rindzevičiūtė, *Constructing Soviet Cultural Policy: Cybernetics and Governance in Lithuania after World War II*, 2008
32. Joakim Philipson, *The Purpose of Evolution: 'struggle for existence' in the Russian-Jewish press 1860–1900*, 2008
33. Sofie Bedford, *Islamic activism in Azerbaijan: Repression and mobilization in a post-Soviet context*, 2009

34. Tommy Larsson Segerlind, *Team Entrepreneurship: A process analysis of the venture team and the venture team roles in relation to the innovation process*, 2009
35. Jenny Svensson, *The Regulation of Rule-Following: Imitation and Soft Regulation in the European Union*, 2009
36. Stefan Hallgren, *Brain Aromatase in the guppy, Poecilia reticulata: Distribution, control and role in behavior*, 2009
37. Karin Ellencrona, *Functional characterization of interactions between the flavivirus NS5 protein and PDZ proteins of the mammalian host*, 2009
38. Makiko Kanematsu, *Saga och verklighet: Barnboksproduktion i det postsovjetiska Lettland*, 2009
39. Daniel Lindvall, *The Limits of the European Vision in Bosnia and Herzegovina: An Analysis of the Police Reform Negotiations*, 2009
40. Charlotta Hillerdal, *People in Between – Ethnicity and Material Identity: A New Approach to Deconstructed Concepts*, 2009
41. Jonna Bornemark, *Kunskapens gräns – gränsens vetande*, 2009
42. Adolphine G. Kateka, *Co-Management Challenges in the Lake Victoria Fisheries: A Context Approach*, 2010
43. René León Rosales, *Vid framtidens hitersta gräns: Om pojkar och elevpositioner i en multietnisk skola*, 2010
44. Simon Larsson, *Intelligensaristokrater och arkivmartyrer: Normerna för vetenskaplig skicklighet i svensk historieforskning 1900–1945*, 2010
45. Håkan Lättman, *Studies on spatial and temporal distributions of epiphytic lichens*, 2010
46. Alia Jaensson, *Pheromonal mediated behaviour and endocrine response in salmonids: The impact of cypermethrin, copper, and glyphosate*, 2010
47. Michael Wigerius, *Roles of mammalian Scribble in polarity signaling, virus offense and cell-fate determination*, 2010
48. Anna Hedtjärn Wester, *Män i kostym: Prinsar, konstnärer och tegelbärare vid sekelskiftet 1900*, 2010
49. Magnus Linnarsson, *Postgång på växlande villkor: Det svenska postväsendets organisation under stormaktstiden*, 2010
50. Barbara Kunz, *Kind words, cruise missiles and everything in between: A neoclassical realist study of the use of power resources in U.S. policies towards Poland, Ukraine and Belarus 1989–2008*, 2010

51. Anders Bartonek, *Philosophie im Konjunktiv: Nichtidentität als Ort der Möglichkeit des Utopischen in der negativen Dialektik Theodor W. Adornos*, 2010
52. Carl Cederberg, *Resaying the Human: Levinas Beyond Humanism and Antihumanism*, 2010
53. Johanna Ringarp, *Professionens problematik: Lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens förvandling*, 2011
54. Sofi Gerber, *Öst är Väst men Väst är bäst: Östtysk identitetsformering i det förenade Tyskland*, 2011
55. Susanna Sjödin Lindenskoug, *Manlighetens bortre gräns: Tidelagsrättegångar i Livland åren 1685–1709*, 2011
56. Dominika Polanska, *The emergence of enclaves of wealth and poverty: A sociological study of residential differentiation in post-communist Poland*, 2011
57. Christina Douglas, *Kärlek per korrespondens: Två förlovade par under andra hälften av 1800-talet*, 2011
58. Fred Saunders, *The Politics of People – Not just Mangroves and Monkeys: A study of the theory and practice of community-based management of natural resources in Zanzibar*, 2011
59. Anna Rosengren, *Åldrandet och språket: En språkhistorisk analys av hög ålder och åldrande i Sverige cirka 1875–1975*, 2011
60. Emelie Lilliefeldt, *European Party Politics and Gender: Configuring Gender-Balanced Parliamentary Presence*, 2011
61. Ola Svenonius, *Sensitising Urban Transport Security: Surveillance and Policing in Berlin, Stockholm, and Warsaw*, 2011
62. Andreas Johansson, *Dissenting Democrats: Nation and Democracy in the Republic of Moldova*, 2011
63. Wessam Melik, *Molecular characterization of the Tick-borne encephalitis virus: Environments and replication*, 2012
64. Steffen Werther, *SS-Vision und Grenzland-Realität: Vom Umgang dänischer und „volksdeutscher“ Nationalsozialisten in Sønderjylland mit der „großgermanischen“ Ideologie der SS*, 2012
65. Peter Jakobsson, *Öppenhetsindustrin*, 2012
66. Kristin Ilves, *Seaward Landward: Investigations on the archaeological source value of the landing site category in the Baltic Sea region*, 2012
67. Anne Kaun, *Civic Experiences and Public Connection: Media and Young People in Estonia*, 2012

68. Anna Tessmann, *On the Good Faith: A Fourfold Discursive Construction of Zoroastrianism in Contemporary Russia*, 2012
69. Jonas Lindström, *Drömmen om den nya staden: stadsförnyelse i det postsovjettisk Riga*, 2012
70. Maria Wolrath Söderberg, *Topos som meningsskapare: retorikens topiska perspektiv på tänkande och lärande genom argumentation*, 2012
71. Linus Andersson, *Alternativ television: former av kritik i konstnärlig TV-produktion*, 2012
72. Håkan Lättman, *Studies on spatial and temporal distributions of epiphytic lichens*, 2012
73. Fredrik Stiernstedt, *Mediearbete i mediehuset: produktion i förändring på MTG-radio*, 2013
74. Jessica Moberg, *Piety, Intimacy and Mobility: A Case Study of Charismatic Christianity in Present-day Stockholm*, 2013
75. Elisabeth Hemby, *Historiemåleri och bilder av vardag: Tatjana Nazarenkos konstnärskap i 1970-talets Sovjet*, 2013
76. Tanya Jukkala, *Suicide in Russia: A macro-sociological study*, 2013
77. Maria Nyman, *Resandets gränser: svenska resenärers skildringar av Ryssland under 1700-talet*, 2013
78. Beate Feldmann Eellend, *Visionära planer och vardagliga praktiker: Postmilitära landskap i Östersjöområdet*, 2013
79. Emma Lind, *Genetic response to pollution in sticklebacks: natural selection in the wild*, 2013
80. Anne Ross Solberg, *The Mahdi Wears Armani: An Analysis of the Harun Yahya Enterprise*, 2013
81. Nikolay Zakharov, *Attaining Whiteness: A Sociological Study of Race and Racialization in Russia*, 2013
82. Anna Kharkina, *From Kinship to Global Brand: The Discourse on Culture in Nordic Cooperation after World War II*, 2013
83. Florence Fröhlig, *Painful legacy of World War II: Nazi forced enlistment: Alsatian/Mosellan Prisoners of War and the Soviet Prison Camp of Tambov*, 2013
84. Oskar Henriksson, *Genetic connectivity of fish in the Western Indian Ocean*, 2013
85. Hans Geir Aasmundsen, *Pentecostalism, Globalisation and Society in Contemporary Argentina*, 2013
86. Anna McWilliams, *An Archaeology of the Iron Curtain: Material and Metaphor*, 2013

87. Anna Danielson, *On the power of informal economies and the informal economies of power: rethinking informality, resilience and violence in Kosovo*, 2014
88. Carina Guyard, *Kommunikationsarbete på distans*, 2014
89. Sofia Norling, *Mot "väst" Om vetenskap, politik och transformation i Polen 1989–2011*, 2014

Den polska forskningspolitiken har efter statssocialismens fall 1989 stått inför omfattande förändringar. Transformationen från den sovjetiska modellen för forskningspolitiskt styre, till formuleringen och implementeringen av en ny forskningspolitisk modell, innebar att KBN (*Komitet Badań Naukowych*), det polska nationella vetenskapsrådet, blev huvudansvarigt för utformningen av den nya forskningspolitiken och organiseringen av forskningssystemet. Rådet skulle fungera som en mer eller mindre autonom instans i förhållande till den polska regeringen, och hade inte bara hand om ansökningsprocesser om forskningsanslag, utan även forskningspolitiken på makronivå för att försäkra vetenskapens "frihet" i förhållande till den politiska styrningen. Politikens relation till den vetenskapliga kunskapsproduktionen gick därmed på kort tid från att vila på ideal och värden som handlade om hur vetenskapen i första hand skulle bidra till samhällsnyttan, till ideal som snarare erkände dess egenvärde, allt formulerat och utarbetat i just det forskningspolitiska sammanhanget. Detta ideal hade dessutom stark förankring i den politiska historien, och de strukturer och kultur den "gamla" forskningssystemen, forskningspolitiken och intelligentian i Polen präglades av. En forskningspolitisk modell som närmast har utopiska inslag och kan liknas vid en slags "vetenskapens republik", genomfördes därmed, som en återerövring av idéer som kännetecknat intelligentians bildningsideal.

Snart började dock omfattande reformer av den polska forskningspolitiken ta form. Det tidiga nittiotalets sönderfallande ekonomi, där behovet av mobilisering av offentliga resurser för uppbyggnaden av marknadsekonomin upplevdes som angeläget, och efter det, förberedelserna inför EU-inträdet 2004, bidrog till omfattande omförhandlingar och omtolkningar av den anti-politiskt orienterade forskningspolitiska modellen med akademisk självorganisering som grundval. Dessa omfattande omförhandlingar och omtolkningar är också utgångspunkten för den här avhandlingen. Den handlar om vad som sedan hände med försöken att värna om den vetenskapliga autonomi i den polska forskningspolitiken.